

MOŻLIWOŚCI ZASTOSOWANIA SZTUCZNEJ INTELIGENCJI (AI) W NAUCZANIU STUDENTÓW W TRZECIM TYSIĄCLECIU

Oleh Batiuk

*doktor nauk prawnych, docent, profesor Katedry Własności Intelektualnej i Dyscyplin Cywilno-Prawnych Kijowskiego Instytutu Własności Intelektualnej i Prawa Uniwersytetu Narodowego "Odeska Akademia Prawna", (Kijów, Ukraina)
olegbatiukmegu@gmail.com*

Adnotacja. Autor w artykule naukowym bada poglądy naukowe oraz wyznacza możliwości w zakresie zastosowania AI w nauczaniu studentów w trzecim tysiącleciu. Przeprowadzono krótką analizę sprawozdania NMC Horizon Report 2018 poświęconego technologiom oświatowym stowarzyszenia Educause. Autor artykułu proponuje własną definicję AI w procesie oświatowym oraz charakteryzuje współczesne alternatywne kierunki zastosowania AI w nauczaniu studentów, a także proponuje kierunki prowadzenia programów innowacyjnych na bazie AI w nauczaniu studentów trzeciego tysiąclecia.

Słowa kluczowe: proces oświatowy, nauczanie, sztuczna inteligencja (AI), technologie, studenci, programy innowacyjne.

POSSIBILITIES OF USING THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) FOR EDUCATION OF STUDENTS IN THE THIRD MILLENNIUM

Oleg Batiuk

PhD, docent, professor of the department of intellectual property and civil law disciplines of Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of National University "Odessa Law Academy", (Kiev, Ukraine)

Abstract. The author investigates scientific views and determination the possibilities of using AI for education of students in the third millennium in the provisions of the scientific article. He conducts a brief analysis of the report of NMC Horizon Report 2018, which is devoted to the educational technologies of the educational association Educause. The author of the article offers own definition of AI in the educational process and describes modern alternative ways of using AI in the education of students and offers ways to introduce innovative programs based on AI in the education of students in the third millennium.

Keywords: educational process, education, artificial intelligence (AI), technologies, students, innovative programs.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (AI) ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ТРЕТЬОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ

Олег Батюк

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська Юридична Академія», (Київ, Україна)*

Анотація. У положеннях наукової статті автор досліджує наукові погляди та визначення можливостей використання AI для навчання студентів у третьому тисячолітті.

Проводить короткий аналіз звіту NMC Horizon Report 2018, присвячений освітнім технологіям освітньої асоціації Educause. Автор статті пропонує власне визначення AI в освітньому процесі та охарактеризовує сучасні альтернативні шляхи використання AI в навчанні студентів, та пропонує шляхи запровадження інноваційних програм на основі AI в навчанні студентів третього тисячоліття.

Ключові слова: освітній процес, навчання, штучний інтелект (AI), технології, студенти, інноваційні програми.

The relevance of the theme of research. The artificial intelligence and machine learning, virtual and augmented reality, worldwide network and even 3D printing are key technologies, which should be introduced into the education system today at the present stage of development of civilization. We are firmly convinced that namely these technologies will allow building individual curricula, studying new subjects and just putting the ideas and dreams of students and young people into practice.

An analysis of recent research of the theme. It is worth emphasizing that several aspects of the using of information technologies in the educational process are devoted to work of V.Yu. Bykov, M.I. Zhaldak, S.A. Rakov, V.M. Kuharenko, A.M. Gurzhiy, Yu.O. Zhuk etc. Researcher O.Ye. Kravchyna examines the problem of informatization of organizational and managerial activity in a comprehensive school. V.V. Dyvak investigates information and communication technologies in the professional activity of the school principal. The researches of researchers N.V. Morze and O.G. Glazunova are devoted to the development of a model for the effective use of information and communication and distance learning technologies in higher education institution. N.A. Zinchuk investigates the informative and analytical competence of the manager: value in the professional management activity and the preconditions for formation in higher educational institutions. In scientific works of Ye.S. Bereznyak, L.V. Vasylichenko, T.B. Volobuyeva, V.G. Marmaza, L.M. Kalinina, V.V. Kryzhko, M.P. Leshchenko, V.S. Pikelna, V.D. Fedorov, G.V. Yelnykova, Ye.M. Khrykov the problems of management of educational institutions are highlighted and different aspects of the issue of professional training of leading officials of education are revealed (*Kyslyuk O.O., Kyslyuk P.V., 2017*).

However, it should be noted that there is no scientific publications, in which the possibilities of using artificial intelligence (AI) for education of students in the XXI century would be investigated.

The goal and task of the research. We aim clearly to identify proposals regarding modern possibilities of using artificial intelligence (AI) for education of students in the third millennium in the provisions of the scientific article. The tasks of scientific research are to determine the definition of artificial intelligence in the educational process, to describe modern alternative ways of using AI in the education of students and to offer ways to introduce innovative programs based on AI in the education of students in the third millennium.

The statement of main material. Today, we are increasingly convinced that education plays a major role in the process of development of humanity. Nowadays, the education is becoming a key factor for the innovative development of the individual and the economy of the future. The young people will need digital literacy, the ability to communicate not only with their peers, but also with technologies in general and AI is right around the corner, in particular, which will become an integral part of the ecosystem of modern society. Creative thinking, the ability to create original ideas and

the desire to embody them, the wish constantly to learn the new are the key principles of the future that is coming. In addition, for this we need to create conditions for pupils and students today, in which the artificial intelligence (hereinafter the AI) will not be equated with an improved calculator, but will serve as a powerful helper in obtaining high-quality modern education by young Ukrainians. The benefits will be on our side if the educational factor is strengthened with the help of innovative ideas, devices and facilities in schools and universities, which in the near future will become not only innovative to form a generation of diverse skilled professionals but will lay the foundation for a new type of learning of the future “The further homo sapiens with AI”.

It is worth mentioning that Dartmouth Professor John McCarthy invented the term “artificial intelligence” in 1956. He gathered a group of computer scientists and mathematicians to find out if machines would be able to learn like children by the method of attempts and errors, in order to develop formal thinking. According to the project proposal, they intended to figure out how to force machines to “use the language, the abstract forms and concepts, solve problems that are usually solved by people, as well as improve” (*How does machine learning and AI work?*).

Today Ukrainian and foreign youth perceive AI in several determinations, namely:

- the robots;
- the back-end algorithm that has been developed by Youtube for connecting and viewing custom videos with the involvement of the relevant audience;
- the social networks and voice assistant in the smartphone;
- the chats that provide timely service and exchange of information on different platforms;
- the cloud services for storing accumulated material.

It is worth to be asked by question, does every adult know today what AI means? The answer will be ambiguous, because for today, AI is a digital "nervous system", which, with the correct approach is able to surpass the person of any specialty. At the same time, one should not be afraid that AI would start working against people. The real AI will never work against people if its developer understands what he is dealing with. Working in symbiosis with a person, AI will provide a combination of abilities to achieve a better result in any industry. Let's ask the question again, will it help our kids – students of the future? Yes, if we take care of the quality of their knowledge today.

To prepare pupils and students for future co-operation with AI – this is the logical consequence of technological progress – schools and higher education institutions (further – HEIs) should be prepared to respond to this need.

Let's note that in foreign countries, educational ecosystems are created by combining the unique creative intelligence of a person with technologies of AI. Examples are not needed to look for a long time: at the Stanford University, the AI (AI) has been studied since 1962, and the students have access to one of the world's best profile research laboratories there; at the Massachusetts Institute of Technology, the AI has been interested earlier in the distant 1959, and now they are developing on its basis educational programs for schools. Similar works are being conducted at the Australian National University, the Carleton University (Canada) and the Nanjing University of Science and Technology (China).

The logical question arises, what needs to be understood as AI in the educational process. So note that in August 2018, the education association Educause published the

report NMC Horizon Report 2018, devoted to educational technologies. It covers the main trends, challenges and developments of technologies for higher education. In our view, it is worth to analyze a brief overview of the report.

A group of educational experts from different countries draws up the NMC Horizon Report. Technologies are evaluated according to different criteria, but the key is the potential for teaching, learning and research in higher education.

Developments in Technology	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Analytics Technologies							
Adaptive Learning Technologies							
Games and Gamification							
The Internet of Things							
Mobile Learning							
Natural User Interfaces							
Bring Your Own Device							
Makerspaces							
Flipped Classroom							
Wearable Technology							
3D Printing							
Tablet Computing							
Artificial Intelligence							
Next-Generation LMS							
Affective Computing							
Mixed Reality							
Robotics							
Quantified Self							
Virtual Assistants							
Massive Open Online Courses							

Projections of implementation of developments of educational technologies for the last seven years in NMC Horizon Report. The squares represent the years when the technology was mentioned in the report.

It is worth noting that initially, experts are considering a long list of technologies. They are categorized as shown in the image below. Then the experts study various materials devoted to these technologies, and eventually leave 12 developments.

The category, to which one or another development falls, is determined by its main purpose – even if not in the educational sphere. For example, Social Media is usually used not for education but for communication.

In the end, each of the 12 technologies is analyzed in detail and they write short reports. Each report is discussed and “superfluous” are rejected. This may be developments that have already been introduced into the educational process or those that will appear more than 5 years later. In addition, they refuse to technologies whose potential does not seem to be sufficiently convincing to the entire panel of experts.

Six technologies that are included in the annual report are selected on the final vote. They are divided into three categories: short-term, medium-term and long-term. The term is the forecast. It refers to the time during which technology is introduced in the higher education. Short-term technologies will become a part of higher education throughout the year. Medium-term – in 2-3 years, and long-term – in 3-5 years.

If earlier the educational data have been related to assessments at the end of the semester, today universities are collecting such information in real-time. This applies both to current assessments of students and to various activities, interests, and even displacements by campus.

But how to turn the received data into useful information? Technologies are needed that collect large volumes of data and analyze them. The obtained results allow improvement the quality of education and reduce the number of students, who drop out of the university.

For example, an online platform Lehman 360 is developed in the College of Lehman, New York. You can get a variety of information there: the grade point average, the schedule of courses and even financial opportunities - students with high academic performance receive reports of available scholarships. Therefore, the usual data about evaluations turned into useful information.

How to ensure that students use knowledge in practice? How to teach them to solve actual tasks? The answer is space for the making (from the English make – do, create).

Such spaces are peculiar laboratories equipped with a variety of devices: 3D-printers, sewing machines, laser cutters. Here students can create and implement their own ideas. In addition, work on a project is an opportunity to work in a team.

Spaces for the making have already become an integral part of many American universities and libraries. Source.

Therefore, the Hunt Library in North Carolina State is called the “library of the future”. There is also a space for making, where young people learn to work with a 3D-printer and software.

It's worth noting that in Ukraine, the making is also gaining popularity. In particular, the spaces for the making arise (for example, maker space of the American House), and there are trade fairs of the making in Kyiv.

In 2-3 years: adaptive learning and artificial intelligence will take over system education. Adaptive Learning Technologies. Namely, the adaptive learning technologies adapts the level and type of educational material (content) to the individual needs of the student. They are closely related to analytical technologies, because the educational process is corrected on the basis of data. The idea is simple: the more data are, the better the technology adapts to each student.

More and more universities in the USA are implementing adaptive technologies. So, the National University of California has invested \$ 20 million to create a personalized educational platform.

The traditional learning process is a consistent curriculum and the set dates when the results of the exam are announced. However, if a student receives feedback only at the end of the semester, then he is banally not able to keep up with adjusting the educational trajectory and improve his academic performance. Such information should be provided as soon as possible – this is what adaptive technologies are engaged in.

It is worth to ask that will we be able to interact with the computer just like with people around us? It looks like it will become a reality very soon, because technologies of artificial intelligence are beginning to be introduced in education. In particular, the report of Technavio predicts an increase in the market for artificial intelligence in education by 43% by 2022. True, this applies only to education in the USA.

AI is really gaining in popularity in America. So, the University of The Ohio State introduces ... virtual patients. Previously, students trained to diagnose patients, whose role was performed by actors. Now the function of actor was taken over by an avatar developed based on artificial intelligence.

Digital patients can express emotions and communicate almost like real people. In addition, unlike an actor, a virtual patient can be taken home and trained as much as he wants.

Also, the innovation of the educational process is that the State University of Georgia has launched the Pounce chatbot. He helps new students orient at the university. Earlier a special support group has done it, but chatbot turned out to be faster, cheaper and affordable at any time.

Long-term prospects: mixed reality and robotics are what waits us in the educational space for the next 5 to 8 years. Mixed (supplemented) reality is the so-called educational simulations for future physicians or virtual excursions by the campus of university – it is reality. Supplemented reality. Interactive and practical, it attracts educators and teachers. NMC Horizon Report 2018 promises that virtual and supplemented realities will become parts of the educational process, but this takes time.

Robotics is the next innovative method of education. Therefore, the edition Wired wrote that robots could take over their part of work places, but at the same time, they create new ones. Students, who are capable of servicing and creating robots, will not remain unemployed in the high tech future.

The University of Michigan is already building a robotic laboratory, where students from different disciplines will learn to create robots and work with them. Source.

Today there is analysis of data, and tomorrow there is an adaptive educational trajectory. Today there is the virtual patient, and soon there is the supplemented reality. Today there are spaces for making, and after 3-5 years, there is a laboratory on robotics. It seems to be the future of education (*Educational technologies 2018*).

In our opinion, we should agree with the president of group of companies Everest Mr. Yuriy Chubatyyuk, who gives some impressive examples, which can be a great alternative to the traditional system of education that exists today in Ukrainian realities.

INTELLECTUAL COACHING

In an era of information boom, when access to the facts is provided with a simple click on the keyboard, it is expedient for teachers to be taken out of the role of the "sage on the stage" and become those who "helps from the side".

In the USA, Japan, China, Australia and some European countries, virtual reality technologies are actively being used. For example, the American USC Institute for Creative Technologies creates prototypes of a virtual curriculum that combines AI and three-dimensional animation for such learning of children that takes into account their age category.

Children learn both with the help of teachers, and with the help of computer helpers, which help them to direct their interests in the right direction and at the same time learn skills of "communication" with innovative technologies faster. Students share impressions and thus create content for discussion. In addition, teachers can more effectively analyze the abilities and wishes of each student.

VIRTUAL ASSISTANTS

The big part of the teacher's time still goes to the formation of educational content, which still needs to be built into a rigid, inflexible curriculum.

There is no time for direct contact with the children, although students, especially of primary classes, require an individual approach to reveal their talents and potential.

Already, the AI, "made out" unique software solutions, facilitates teachers routine work and analyzes the performance of the child. Such programs like Khan Academy and Thinkster Math promote students from many subjects, depending on their level of performance and abilities.

In this environment, teachers receive more time for an individual approach, the lack of which often leads to painful consequences.

VIRTUAL SOCIAL MEDIA

The classic school and university environment in most countries is a learning space that closed in the four walls of the classroom. Shared virtual social media allow pupils, students and teachers to go beyond these standards.

With Brainly program and the Q&A global platform, users can communicate face-to-face with each other virtually, sharing knowledge, experience and interests; create joint creative projects, take training courses, take part in olympiads and competitions.

The program allows you to increase the success of specific subjects by visualization of the task assigned to the students. By entering a relevant request in Brainly, the child will receive its detailed description of it and a video, in which special Marvel symbols are used to explain the given question.

INTELLECTUAL COURSES AND INDIVIDUAL DESIGN

The annual purchase of textbooks for studying even basic subjects in schools is not cheap pleasure. All parents know about it.

Specialized Teachable, Udemy and CourseCraft sites provide teachers with the opportunity to create complete thematic training courses for students of all classes, shaping an entire ecosystem that combines coaching, virtual, content design, group video chats and electronic spreadsheets for analysis of performance and abilities of students.

An intellectual training program can also be developed "turnkey" for a particular student. The need to purchase expensive educational literature completely disappears.

GLOBAL TEACHER NETWORK

How does the domestic schools provide the development of teachers? This is usually done by the administration of an educational institution (if involved), and most often it is about no more than specialized trainings, seminars or courses.

Do teachers have time to attend such events in the conditions of outdated approaches to teaching children, which requires an individual approach and attention? The question is rhetorical.

In the West, the development of AI and of ecosystem of global education became a panacea. For example, the American virtual teacher network LearningOnAir network provides teachers with online courses for advanced training and with webinars for share experiences with colleagues. Another way out is The Global Education Conference, a project that opens access to training conferences and to hundreds of training sessions for professional growth.

The innovations described above give tremendous results. The AI for teachers became synonymous with expanding the boundaries of established practices for the exchange of experience and knowledge (*Chubatyyuk Yu., 2018*).

Analyzing the foregoing, let's note that today universities must search for ways of modern alternative to higher education. First, it should be noted that current knowledge for today, you can get absolutely free. Gigabytes of information on the Internet have been published in free access. If you have good skills of work with search engines and with verification of information, you will find everything. For over a decade, private companies, nonprofit organizations and universities have been experimenting with various forms of online courses. Harvard, MIT, Oxford and other giants publish their courses on platforms such as Coursera and EDX in free access. In fact, you can listen to the Harvard professor's course, even without leaving your favorite couch. Enough research has been carried out to assert with certainty: the combination of online courses and offline discussion for meetings is as effective as usual tuition at university auditoriums. Even more, some institutions, for example, Arizona National University, provide real certificates with their own stamp to students of online course.

Over the past few years, we have seen that the old paradigm, which for centuries was determining the work of higher education, gave way to the values of optimizing time and budget expenditures.

Namely, in our opinion, the growth of automation of production made many professions unnecessary, and this is a fact. Not talking about the robots that sew jeans around the clock and collect cars. Without trade unions, health insurance and weekend. Artificial intelligence and machine learning are slowly but confidently thrown out the analysts from the comfortable office armchairs. The world economy moves from production to service provision, where most of the new vacancies do not require lengthy and complex training.

Those professions that survive in the fight against technologies will also change. The advanced software will take on a large number of routine tasks, and for people there will be continuous creativity, (whatever this fashionable word means). Such specialists will still have to spend 4-6 years of their lives for a diploma. However, whether they will wander from the corpus to the corpus - hardly. Educational institutions that will not pass technological selection will become outsiders and simply will disappear as unsuccessful business models.

In our opinion, because of a number of economic factors, higher education institutions today are struggling to survive in every possible way. Western universities, while still praying on their sponsors, are still forced to raise their tuition fees. Therefore, in the USA, students can still relatively easily get a state scholarship for studies in colleges (with universities is more difficult). However, in 2017, the amount amounted to 1.45 trillion dollars, which young Americans had already borrowed from the government. The saddest thing is that 20% of borrowers possible may not receive a sufficiently high salary to repay debt.

Let's note that state universities in Germany are completely free, even for out-of-towners. With the exception of organizational fees and housing fees, the young German can get the desired education without any problems if the contest passes. However, Europeans are not used to combine the education and work. Visiting lectures and working as a waiter in a restaurant is difficult, because of that not every employer will

be loyal to the need for flexible schedule. In the end, fast footwork is the key to success in life, but between two stools one falls to the ground.

Against this background, the arguments of university about the importance of interpersonal interaction and direct communication in the learning process look good but unconvincing. The American students, their parents more, and more they doubt the expediency of higher education. It is in our opinion that the top universities will keep their positions, because they are the fastest way to respond to the challenges of time. They sign partnership agreements, create companies that specialize in online learning or actively practice distance learning.

It should be emphasized that the Harvard Extension School is the embodiment of all modern educational trends, attracts 2000 students every year who already receive education at a specified program, as well as 13000 other students. The degree of BLA (Bachelor of Liberal Arts) can be obtained remotely. The average cost of such happiness is 49500 dollars. That is, the diploma you receive online per four years is cheaper than one year of life at Harvard campus.

However, a large part of people undergoing distance courses will never receive a bachelor's degree. They are interested only in separate subjects, which are necessary either for the improvement of knowledge in a particular field, or simply for general self-development. Many companies already work with universities to create separate programs for their employees. Still, nobody knows better than the employer, experts with what skills he needs. The world changes minute by minute, and even students from leading universities can say that much of their knowledge had not be necessary in practice. Consequently, education became an investment that had not justify itself. However, analyzing sociological researches, opinions of specialists and own experience, we come to one conclusion: Ukrainian higher education is a unique phenomenon. It is an old Soviet skeleton from the office of anatomy, wearing a fashionable T-shirt with the inscription "Bologna system". If Western educational institutions have to compete with each other, then the whole world is against us. After all, the time is right around the corner when more and more Ukrainian students will be actively involved in massive online courses and quite reasonably, they will skip university lectures. Indeed, how can one take a few academic hours on the theory of Adam Smith, and do not talk about venture capital in a one word? The only chance for our graduates to be competitive is actively work on self-education.

Summing up, it is worth making the following **conclusions**.

Under the AI in the educational activity, we understand a set of knowledge of computer linguistics and informatics that are used by a non-biological automated organism to effective organization, provision and implementation the educational process in formal and/or informal education.

In our view, it is advisable to introduce the features of using the AI - artificial intelligence in higher education institutions in the implementation of training in the third millennium, namely:

First, it is worthwhile to introduce the use of a digital tutor. AI tutors are educational programs that enable students to learn basic skills, which need routine work of repeating, memorizing, and selection the correct answer from the proposed. AI tutors can also explain the concept of exercise and describe how to correct mistakes. Chatbots are the simplest AI tutors that have been successfully applied in many schools.

Students like to receive messages from the training platform, so teachers should learn the technology of engaging students with the use of social bots. Personalized training includes collecting information about gaps in student knowledge, the help in search and defining the correct answer.

Secondly, it is expedient to use the “Personal assistant” program. In the future, the AI tutor can become a personal assistant for student, which will accompany him in a distance education throughout his life. Personal AI assistant can answer routine questions, help deepen the understanding of the topic, work as navigator in the sea of digital information, find and organize data on request. Such an assistant can make a schedule for his student and select classes at online courses at a convenient for him time, track the progress of the completion of program. An artificial intelligence will be able to be given by multitasking and you will focus on solving more creative tasks that require immersion in the topic and the mobilization of all resources.

In addition, AI assistants of different students can communicate in order to coordinate the time of joint classes, provide a better exchange of knowledge, help their own wards learn from each other. New technologies allow students to concentrate on classes even better than before, and now, with the help of the AI assistant, you will be able to get rid of the gaps in the training completely. The personalized system will track errors in the process of learning a new topic, will generate examples that based on previous experiences of training, will explain new micro concepts and will delete unnecessary ones. A similar personal online guide will help you to create a coherent picture and quickly master new skills – moreover, throughout your life.

Thirdly, it is necessary to introduce new methods of so-called “Exciting learning”. The system of education is chronically affected by inconsistencies in teaching methods and the principles of information perception by the brain. The training is perceived as boring by definition, and the brain begins to struggle with sleep, whereas artificial intelligence can turn the search for new knowledge and the entire learning process, including exercises into an exciting quest.

All studies confirm that when the process of studying is pleasant to students, then successes are more tangible and knowledge is kept in memory better, and there is always a motivation to learn something new. AI technologies can successfully support a flame of interest and engage in the study of new topics.

Artificial intelligence will inevitably lead to the transformation of teaching and the introduction of new effective methods of teaching. Therefore, for example, Scott Bolland, a doctor of neurosciences, suggests using a methodical method of interval repetition not for memorization material, but for studying a new one. In this case, it can be combined with the regular passage of tests and with techniques of active memorization.

Fourthly, it is advisable to convince a modern teacher to use the automated program “Assistant of teacher or AI assistant”. Because, according to our belief, most teachers are overloaded now: they have to constantly study and update materials for the lesson, without losing quality. Cognitive computer technology can ease routine work and save strength, offering integrated materials that tailor-made for the theme, and dynamic solutions to save time.

AI assistant for a teacher helps with professional development, as well as students with training. In addition, such an assistant will help plan lessons through online tools

and provide online coaching for improving quality of teaching. Virtual teacher support centers will help the development process and contribute to better outcomes of learning.

The online class can be even more interactive and personalized, as technologies allow students to choose when and how to move forward: those who quickly learn the material are given the opportunity to move on to the next stage, while those who are behind can, without undue pressure, to understand the obscure moments, to ask for help, to practice.

Fifthly, to use the "Objective evaluation or AI evaluation" method in the modern system of education, this is when tests are created and evaluated by the system itself, this first of all saves the time of the teacher, enabling him to communicate more with the students, to invest his forces to raising the level of teaching. The automatic generation of tests and evaluation create a similarity of objective reality, removing an extra negative from the teacher, which is formed during the evaluation by the traditional way. Similar software can not only capture the current level of knowledge of students, but also help them plan their training by providing lists of what they need to know of the program.

References:

1. Kysliuk O. O., Kysliuk P. V. Zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u roboti klasnoho kerivnyka // O. O.Kysliuk, P. V. Kysliuk Elektronnyi resurs [Rezhym dostupu] file:///C:/Users/Admin/Downloads/inuv_2017_5_25.pdf
2. Iak pratsiue mashynne navchannia ta AI? Elektronnyi resurs [Rezhym dostupu] <http://thefuture.news/ai>
3. Osvitni tekhnolohii 2018 Elektronnyi resurs [Rezhym dostupu] <http://blog.ed-era.com/educational-technologies/>
4. Maibutnie shtuchnoho intelektu v osviti. Intehratsiia ta zarubizhnyi dosvid / Yurii Chubatiuk Elektronnyi resurs [Rezhym dostupu] <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/maybutnye-shtuchnogo-intelektu-v-osviti>

DOŚWIADCZENIE WIELKIEJ BRYTANII W PROMOWANIU KSZTAŁCENIA WYŻSZEGO

Olha Bohorodetska

*doktor nauk politycznych, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy im. Lesi
Ukraiński, (Łuck, Ukraina)
bogorodecka@gmail.com*

Adnotacja. Eurointegracyjny kierunek rozwoju Ukrainy wymaga przeprowadzenia jakościowych reform i to nie tylko na poziomie politycznym bądź gospodarczym, ale również na poziomie oświaty. Szczególną uwagę należy poświęcić zagadnieniu kształcenia wyższego oraz jego zewnętrznej jakościowej promocji. Istotnym staje się w tej dziedzinie zbadanie oraz adaptacja doświadczenia zagranicznego do warunków oraz realiów ukraińskiego systemu kształcenia wyższego. W artykule skoncentrowano się na zbadaniu głównych wątków promocji kształcenia wyższego w Wielkiej Brytanii. Analizuje się kierunek Wielkiej Brytanii od chwili wprowadzenia internacjonalizacji kształcenia wyższego do jej pełnowartościowej promocji. Zbadano markę kampanii, programy oraz inicjatywy, które sprzyjały wyznaczeniu strategii promocyjnej Wielkiej Brytanii.

Słowa kluczowe: promocja, wyższe wykształcenie, Wielka Brytania.

THE UK EXPERIENCE IN THE FIELD OF PROMOTION OF HIGHER EDUCATION

Olga Bogorodetska

PhD, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine)

Abstract. The European integration vector of Ukraine requires high-quality reforms, not only at the political or economic level, but also in the field of education. Particularly important is the issue of higher education and its qualitative foreign promotion. It is quite necessary to study and adapt foreign experience in this area to the conditions and realities of the Ukrainian system of higher education. The article mainly focuses on the main features of the promotion of higher education in Great Britain. The period from beginning of British higher education internationalization to its widespread promotion is analyzed. Branding campaigns, programs and initiatives that contributed to the development of UK promotional strategy are examined.

Key words: promotion, higher education, UK.

ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СФЕРІ ПРОМОЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ольга Богородецька

кандидат політичних наук,

*Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
(Луцьк, Україна)*

Анотація. Євроінтеграційний вектор розвитку України вимагає проведення якісних реформ не тільки на політичному чи економічному рівні, а й в галузі освіти. Особливої ваги набуває питання вищої освіти та її якісної зовнішньої промоції. Важливим стає вивчення та адаптація зарубіжного досвіду у цій сфері до умов та реалій української системи вищої освіти. У статті головним чином зосереджено увагу на дослідженні головних

особливостей промоції вищої освіти Великобританії. Аналізується шлях Великобританії від моменту впровадження інтернаціоналізації вищої освіти до повноцінної її промоції. Вивчаються брендинг-кампанії, програми та ініціативи, що сприяли становленню промоційної стратегії Великобританії.

Ключові слова: промоція, вища освіта, Великобританії.

Вступ. Великобританія це країна високоякісних послуг у сфері вищої освіти, відмінних умов для проведення наукових досліджень та культури, що промує інтелектуалізм й академічну свободу. Стандарти надання освітніх послуг, організація навчального процесу та підходи до викладання у вищій школі Великобританії значно відрізняється від традиційних загально-європейських. У тому числі багатогранною є промоція вищої освіти Великобританії. Приклад цієї країни у сфері промоції вищої освіти є важливим для України, оскільки, тут поєднуються кращі світові практики викладання та передові інформаційні кампанії щодо забезпечення іміджу країни із найкращою вищою освітою у світі. Погоджуємось із думкою С.Ломер, що британська вища освіта надає «паспорт до інтелектуального громадянства у світі» (Lomer, 2018, p. 144). Основна відмінність Великобританії від решти європейських країн у тому, що основний акцент тут поставлено на якості у наданні освітніх послуг. Навколо цієї «якості» формуються бренд британської освіти. Промується не лише можливість для випускників бути працевлаштованим у кращих компаніях та структурах світу, а й досвід як певна система цінностей, які студент отримує в процесі навчання, що безперечно є найбільш важливим внеском у становленні майбутніх світових лідерів, державних діячів та провідних науковців.

Варто відмітити, що вивченню проблеми промоції британської освіти присвячено незначну кількість наукових праць. Вартими уваги, на нашу думку, стали напрацювання наступних дослідників: С. Ломер, Д. Гілард, С. Болсман, Й. Аль-Юсеф, Дж. Девіс та Р. Рудзкі.

Головною **метою** дослідження є аналіз досвіду Великобританії у сфері промоції вищої освіти. Серед ключових **завдань** визначаємо:

- вивчення особливостей інтернаціоналізації вищої освіти у Великобританії;
- аналіз процесу впровадження промоції вищої освіти;
- дослідження брендинг-кампаній, програм та ініціатив, що сприяли становленню промоційної стратегії Великобританії.

У процесі дослідження використано низку загальнонаукових **методів**. Вивченню проблеми промоції вищої освіти у Великобританії сприяло використання методів аналізу та синтезу, спостереження та історичного підходу.

Виклад основного матеріалу.

Формування поняття «промоції вищої освіти» Великобританії, у його класичному значенні, відбувалося протягом більш ніж одного століття. Варто відмітити, що перші згадки терміну «промоція освіти» у Великобританії датуються ще 1829 р. Як зазначає Д. Гілард (Gillard, 2011):

- 1829 р. було створено Британську асоціацію із промоції кооперативних знань (англ. British Association for Promoting Co-operative Knowledge), засновану В. Ловеттом;

- 1846 р. було засновано Коледж наставників із промоції освіти для середнього класу та підготовки і сертифікації вчителів (англ. College of Preceptors

for the promotion of middle-class education and for the training and certification of teachers);

- 1854 р. прийнято Закон про літературні та наукові установи (Literary and Scientific Institutions Act), що мав сприяти створенню інституцій із промоції літератури, науки та мистецтва;

- 1886 р. засновано Національну асоціацію із питань промоції технічної та середньої освіти (англ. National Association for the Promotion of Technical and Secondary Education).

Значення та важлива роль вищої освіти у суспільстві активно підтримувалось британським урядом. Варто відмітити, що з 1979 р. приваблення та залучення іноземних студентів стало одним із пріоритетних завдань на національному рівні у Великобританії (Walker, 2014). Зростання кількості іноземних студентів сприяло не тільки фінансовому збагаченню університетів, а й позитивно впливало на економічне зростання країни в цілому (Bolsmann, 2008). Вдалим, на нашу думку, було також запровадження політики «стратегічного планування» в університетах. Інакше кажучи, йшлося про формування головних напрямів розвитку університетів. Реформа освіти 1988 р. у Великобританії внесла значні зміни у її структуру та фінансування. Серед головних тенденцій, як зазначає Т. Конвей, спостерігалось:

- зростання процесів конкуренції між університетами;

- визначалась їх ринкова орієнтація;

- відбулось усвідомлення потреб різних типів абітурієнтів при формуванні стратегічних планів університетів (Conway, 1994, p. 29).

У свою чергу, варто відмітити, що Великобританія як і більшість європейських країн протягом досить довгого періоду вибудовували власну освітню політику. Її основи було закладено в рамках спільних ініціатив Європейської Комісії у 80-90-х рр. ХХ ст. А після підписання членами Європейської спільноти у 1992 р. Маастрихтського договору (Договору про утворення Європейського Союзу), значно посилилась реформа системи європейської освітньої політики. Питання освіти у країнах ЄС набуває досить важливого значення, про це свідчить, зокрема, ст. 126 Маастрихтського договору, – «співтовариство сприяє розвитку якісної освіти шляхом заохочення співпраці між державами-членами, поважаючи особливості держав-членів в організації власних освітніх систем, а також враховуючи їх культурне та мовне різноманіття» (Traktat o Unii Europejskiej).

Утворення ЄС супроводжувалося побудовою економіки, що базувалась «на знаннях». Власне, мова йшла про формування в Європі так званої «економіки знань» (англ. «knowledge economy»). Суть цього поняття полягає у тому, що рушійною силою прогресу є знання, які зосереджені в людському капіталі. Власне від самого початку створення ЄС, «знання» було визначено як один із ключових елементів у розвитку інноваційної економіки та формування інформаційного суспільства.

Важливим кроком у сфері реалізації європейської освітньої політики стало підписання Сорбонської декларації у 1998 р. міністрами чотирьох країн, а саме Франції, Німеччини, Великобританії та Італії. Метою Декларації було створення спільної системи координації в межах запланованого Європейського простору вищої освіти, де необхідно сприяти мобільності як для студентів, так і для

випускників, а також для викладацького складу. Також вона мала на меті забезпечити промоцію відповідних кваліфікацій згідно потреб ринку праці.

Варто відмітити, що з середини 90-х рр. XX ст. особливо важливого значення набуває питання інтернаціоналізації вищої освіти у Великобританії. Й. Аль-Юсеф (Al-Youssef, 2009, р. 13), британська дослідниця, зазначає про існування двох моделей розвитку інтернаціоналізації у Великій Британії:

- перша, пов'язана із працями Дж. Девіса (J. L. Davies);
- друга досліджена Р. Рудзкі (R. Rudzki).

Дослідник Дж. Девіс зазначав про організаційні складові інтернаціоналізації в університетах та основний акцент поставив на інтернаціоналізації міжнародної стратегії університетів, її формулювання та правильного сприйняття цільовою аудиторією. При цьому погляди Дж. Девіса формувались на основі праць американського дослідника Г. Келлера (G. Keller), якийшироко вивчав проблему впровадження стратегічного менеджменту у сфері вищої освіти на початку 1980-х р. (Keller, 1983). Важливо, що Г. Келлер виділив дві категорії факторів, важливих для розвитку міжнародної стратегії університетів:

внутрішніх:

- імідж університету;
- його місію;
- визначені сильні та слабкі сторони у реалізації навчальних програм;
- викладацький склад;
- фінансування;
- структуру організаційного лідерства;

та зовнішніх:

- зовнішнє сприйняття іміджу та ідентичності університету;
- оцінка трендів та можливостей на міжнародному освітньому ринку;
- рівень конкурентоспроможності (Al-Youssef, 2009, р. 13).

У свою чергу, дослідник Р. Рудзкі вбачав інтернаціоналізацію вищої освіти у розвитку наступних чотирьох головних категорій:

- проведення організаційних змін в університетах;
- впровадження інноваційних навчальних програм;
- підвищення кваліфікацій викладацького персоналу;
- сприяння мобільності серед студентів.

Також дослідник відзначив, що використання технік стратегічного маркетингу у питаннях інтернаціоналізації вищої освіти забезпечує теоретичну основу для формування планів розвитку університетів (Rudzki, 1995, р. 421).

Слід відмітити, що саме вдаль формування зовнішніх стратегій розвитку в університетах Великобританії відіграло ключову роль в інтернаціоналізації вищої освіти та сприяло розвитку політики промоції вищої освіти в майбутньому. Ця теза, зокрема, прослідковується у дослідженнях згадуваної вище Й. Аль-Юсеф. Дослідниця відзначає, що в Великобританії протягом 1990-х рр. було сформовано наступні елементи стратегії розвитку університетів:

- загальна візія університету;
- місія університету;
- візія зовнішньої (міжнародної) стратегії;
- загальні стратегічні цілі;
- цілі зовнішньої (міжнародної) стратегії.

Саме ця крайня категорія, на думку, Й. Аль-Юсеф, передбачала, окрім іншого, наявність розвинених комунікацій та потужного маркетингу з метою промоції привабливості університетів та їх освітніх послуг. У цьому контексті варто відмітити про наявність певних підходів до розгляду інтернаціоналізації вищої освіти у Великобританії, сформованих Й. Аль-Юсеф розглядає чотири з них:

- підхід, що базується на активній академічній діяльності інституції, включаючи розробку навчальних програм та обміну студентами та викладачами;
- підхід, в якому зосереджується увага на розвитку індивідуальних навичок студентів, як для міжнародного ринку праці, так і для їх культурної ідентифікації;
- підхід, в якому «зовнішній» вимір діяльності університету реалізується та підтримується за допомогою розвитку міжнародної культури;
- процесний підхід, що відображає динаміку і природу інтернаціоналізації, фактично йдеться про мережу взаємодіючих процесів в напрямку встановлених цілей (Al-Youssef, 2009, p. 54-55).

Загалом процес інтернаціоналізації вищої освіти у Великобританії у 1990-х рр. включав: створення зовнішніх стратегічних планів розвитку університетів та передбачав підтримку міжнародної культури університетів. Розвивалась ідея «міжнародних університетів», де рекомендована кількість іноземних студентів на кожній спеціальності була в межах 30%. Також приділялась значна увага тому, щоб усі іноземні студенти не були виключно з однієї країни. Важливою ціллю зовнішніх стратегічних планів британських вузів ставало залучення на навчання студентів з якомога більшої кількості країн світу (Al-Youssef, 2009, p. 58).

На цьому етапі особливе значення для розвитку британської освітньої політики, процесу інтернаціоналізації її вищої освіти, відіграла Болонська декларація. А саме 19 червня 1999 р. міністрами освіти 29 країн Західної і Центральної Європи за участі Великобританії було підписано Болонську декларацію (ін. назва «Болонська конвенція»). Цей документ передбачав створення європейського простору вищої освіти та закріплення нових підходів в організації навчального процесу в країнах ЄС. Декларація затверджувала, серед іншого,

- прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
 - запровадження двох циклів навчання: бакалавр, магістр;
 - вироблення і поширення європейських стандартів вищої освіти.
- Вдосконалення європейського змісту модулів, курсів, навчальних планів на всіх рівнях;
- впровадження системи кредитів і системи оцінювання відповідно до європейської системи трансферу кредитів (ЄСТК);
 - забезпечення якості підготовки та визнання дипломів;
 - забезпечення мобільності студентів і викладачів у межах європейського освітнього простору;
 - сприяння європейській співпраці у сфері забезпечення якості освіти;
 - створення міцних зв'язків між вищою освітою та науково-дослідною системою країн;

- сприяння підвищенню привабливості європейського освітнього простору для інших регіонів світу;
- видача студентам додатка до диплома європейського зразка (Zhuravel, 2011, р. 62).

Важливо, що Декларація містила положення щодо підвищення привабливості європейського освітнього простору для інших регіонів світу, яке могло бути досягнуте шляхом промоції європейської вищої освіти. Так, у Декларації зазначалось, що існує необхідність забезпечити функціонування такої системи вищої освіти у Європі, яка була б привабливою для всього світу і відповідає особливостям культурних та наукових традицій. Підписанням Декларації, було започатковано Болонський процес, що мав на меті, серед іншого, підвищення рівня престижу європейських, а серед іншого британських, вищих навчальних закладів в порівнянні до американських.

Окрім цього, наприкінці 1990-х рр. актуальним питанням постає розробка повноцінного бренду вищої освіти Великобританії. Поширення процесів глобалізації у світі, посилення конкуренції з боку американських вузів сприяло тому, що у 1999 р. за підтримки британського уряду розгортається повномасштабна кампанія із формування бренду вищої освіти Великої Британії та його промоції за кордоном. Так, у 1999 р. прем'єр-міністр країни Т. Блер дає старт розвитку брендинг-стратегії вищої освіти під назвою «Education UK» (перекл. досл. «Освіта Об'єднаного Королівства»). Головна ціль цієї ініціативи полягала у тому, щоб зробити «британську освіту першою за якістю» для іноземних студентів (BritishCouncil¹⁹⁹⁹, р. 18).

Розробка бренду британської освіти була важливою, як з політичної точки зору (зростання престижу та репутації країни на міжнародній арені), так і з економічної (підвищення національної конкурентоспроможності та розвитку прибуткової сфери послуг для продажу на світовому ринку). Робота над формуванням бренду вищої освіти полягала, в той період, в наступних діях (Lomer, 2018, р. 137):

- визначення особливостей та переваг отримання вищої освіти саме у Великобританії;
- окреслення та промоція унікальної ідентичності вищої освіти Великобританії серед іноземних абітурієнтів;
- поширення використання англійської мови як міжнародної;
- розробка логотипів та формування унікальних символів, знаків, традиційних заходів, які би асоціювались для іноземних абітурієнтів з тими чи іншими британськими вузами;
- реконструкція та реновація навчальних будівель;
- розробка нових курсів та програм, керованих маркетингом;
- відзнаки для кращих студентів;
- промоційні заходи (ярмарки освіти, база даних пошуку програм навчання у Великобританії, програми).

Активна внутрішня та зовнішня (промоційна) діяльність Великобританії, розробка бренду якісної освіти на початку 2000-х рр. значно сприяла зростанню числа іноземних студентів. Однак, посилення міжнародної конкуренції на світовому освітньому ринку, змушувало Великобританію розробляти та впроваджувати все більш нові методики навчання. Так, у 2006 р. розпочинається

процес ребрендингу британської вищої освіти. Проект британського уряду під назвою «InitiativeforInternationalEducation» (перекл. дослів. «Ініціатива для міжнародної освіти») передбачав промоцію цінності британських кваліфікацій, якості студентського досвіду, посилення співпраці шляхом партнерства з зарубіжними урядами (DepartmentofInnovationUniversitiesandSkills²⁰⁰⁹). Цей проект також передбачав створення проектних фондів для ініціатив, спрямованих на підвищення якості академічного життя, умов проживання та дозвілля студентів та можливостей працевлаштування (Lomer, 2018, p. 140).

У 2010 р. активно реалізується вищезгадана брендинг-стратегія «Education UK», що була підпорядкована більш широкій брендинг-кампанії «Britainis GREAT» (перекл. досл. «Британія є ВЕЛИКОЮ»). Ця ініціатива мала на меті «допомогти світу відкрити Британію як країну для подорожей, навчання, праці, інвестицій та бізнесу» (DepartmentforCulture, MediaandSport). Основні завдання із реалізації цієї брендинг-кампанії були покладені на Департамент культури, медіа та спорту британського уряду та Британську Раду. Слід зазначити, що бренд британської вищої освіти фактично став джерелом для побудови ідентичності, поведінки і соціального статусу міжнародних студентів. Останні, в свою чергу, характеризуються як світова еліта, що вдало заінвестувала у власне майбутнє та престиж (Lomer, 2018, p. 149).

2013 р. у Великобританії впроваджується Міжнародна стратегія освіти, де брендинг-кампанія «Britainis GREAT», характеризується, серед іншого, як «потужний засіб промоції британської вищої освіти закордоном» (Lomer, 2018, p. 141). Однією із особливостей брендинг-кампанії «Britainis GREAT» було те, що значна увага приділялась не тільки репутації країни у світі, а й досвіду іноземних студентів, який вони отримують у процесі навчання. Досвід формувався, серед іншого, в процесі взаємовідносин між студентами та викладачами. Тому, з метою його покращення було ініційовано проект для викладачів вузів щодо особливостей навчання іноземних студентів (англ. «TeachingInternationalStudentsproject») (Carroll²⁰⁰⁷). Впровадження такого роду ініціатив важливе, зокрема, і для України. Оскільки, на сучасному етапі, поки що не сформовані основні засади навчання іноземних студентів. Розробка та проведення практичних семінарів та тренінгів, у підготовці викладацького персоналу для роботи із іноземними студентами, дозволить сформувати нові методики навчання у вищій школі та покращити якість навчання.

Стратегія промоції вищої освіти Великобританії на сучасному етапі будується навколо ідеї того, що вартісною є не кількість іноземних студентів в країні, а можливості, які отримують студенти протягом та по завершенню навчання. Також не менш важливим стало усвідомлення того, що вища освіта стала для Великобританії головною «статтею експорту» (Pitman²⁰¹⁸). У цьому важливу роль відіграла налагоджена та спільно скоординована робота британських університетів, уряду та приватного сектору. Активна комплексна промоція британської освіти закордоном дозволила Великобританії у 2018 р. навчати уже понад 1 млн іноземних студентів. Згідно даних Британської Ради у справах іноземних студентів найбільше іноземних студентів з країн:

- з-поза ЄС: Китай, Малайзія, США, Індія;
- ЄС: Німеччина, Франція, Італія, Ірландія, Греція (UK Councilfor International Student Affairs²).

В процесі аналізу промоційної роботи щодо поширення інформації про вищу освіту Великобританії закордоном встановлено особливу роль та значення Британської Ради. Ця організація, заснована ще у 1934 р., покликана поширювати британську культуру за межами країни. Представництва Британської Ради, що функціонують у більше ніж 100 країнах світу, за підтримки уряду Великої Британії, виконують серед іншого наступні функції:

- промоція Великобританії та англійської мови у світі;
- сприяння науковому, культурному, освітньому та технічному співробітництву Великобританії з іншими країнами світу;
- підтримка країн, громадяни яких мають обмежений доступ до освіти, культури та науки;
- ініціювання заходів, спрямованих на трансформацію національних систем освіти, побудову відкритих суспільств та зростання можливостей для розвитку молоді (BritishCouncil. Ourorganisation).

Варто відмітити, що у сфері промоції вищої освіти Британська Рада проводить наступні заходи:

- поширює інформацію серед іноземних громадян щодо можливостей освіти у Великобританії;
- сприяє мобільності студентів, зокрема, в рамках програми ЕРАЗМУС; підтримує функціонування міжнародних мереж випускників британських вузів;
- проводить акредитацію та викладання англійської мови (Killingley, 2012);
- допомагає іноземним студентам знайти та отримати відповідну кваліфікацію у Великобританії;
- здійснює промоцію вищої освіти Великобританії у соціальних мережах;
- підтримка розробки мобільних додатків щодо найновішої інформації про британську освіту, програми, курси і тд. (British Council. Newwebsite).

Впродовж останніх років Британська Рада стала фактично лідером серед промоутерів британської вищої освіти закордоном. Головним чином сприяла цьому реалізація проекту «Study UK» (перекл. досл. «Навчайся у Об'єднаному Королівстві»), що став аналогом більшості програм такого типу, ініційованих Європейською Комісією. Так, у 2015 р. реалізовано ключовий проект ЄС із промоції європейської вищої освіти – «Studyin Europe» (перекл. «Навчайся в Європі»). Сформовано бренд європейської освіти, що будувався на визначені сильних сторін здобуття освіти саме в Європі та подоланні негативної перцепції. Було також розроблено однойменний веб-портал; організовано безліч заходів по всьому світу, спрямованих на промоцію європейської вищої освіти; проведено потужну інформаційну кампанію, з поширенням різних матеріалів (брошур, флаєрів, плакатів, DVD на семи мовах) і тд. (Riviezzo, 2012, p. 140). На сучасному етапі, проект «Studyin Europe» охоплює вищу освіту в 33 європейських країнах, які є також частиною програми «Еразмус+». Серед головних цілей проекту «Studyin Europe» визначено:

- показати студентам з усього світу повний спектр пропозицій навчання в Європі;
- допомогти іноземним студентам дізнатися більше про вищу освіту, можливості дослідження та стипендії у Європі;
- поєднати європейські організації вищої освіти з іноземними студентами та партнерами (Studyin Europe).

У свою чергу «Study UK» координується Британською Радою та є одним із ключових в рамках кампанії британського уряду «Britainis GREAT». Головна ціль проекту «Study UK» це промоція переваг британської освіти на міжнародному рівні та підтримка міжнародних стратегій розвитку університетів. Серед стратегічних пріоритетів для «Study UK» на 2018–2019 рр. визначено:

- позиціонування Великобританії як найбільш бажаного місця для навчання серед іноземних студентів;
- підвищити рівень обізнаності студентів щодо навчання у Великобританії;
- збільшити взаємодію між сектором вищої освіти та випускниками, освітніми агентами, консультантами (British Council. Study UK).

Досягнення цих та інших цілей можливе, серед іншого, за рахунок того, що в рамках проекту «Study UK» функціонує однойменний веб-портал із практичною інформацією щодо навчання та проживання у Великобританії. Важливо, що на цьому сайті доступна опція «Пошуку університету», яка за вказаними параметрами дозволяє знайти відповідний навчальний заклад (Study UK). Окрім цього контент, розміщений на сайті «Study UK» доступний також на багатьох інших престижних сайтах про вищу освіту та у газетах, зокрема: The Guardian, ASIAN correspondent, University World News, Expat News, gov.uk ітд (Studyin UK). Таким чином, за допомогою як внутрішньої, так і зовнішньої реклами, зростає мережа поширення інформації про британську вищу освіту, а отже збільшується кількість іноземних студентів.

Варто також відмітити про об'єднання «Університети Великобританії», до якого входять 136 університетів Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Структура функціонує на благодійній основі з метою максимізації позитивного впливу навчання у британських вузах на студентів, громадськість, шляхом організації якісного навчання, надання доступу до проведення різноманітних досліджень та стипендій (Universities UK). Важливо, що об'єднання «Університети Великобританії» активно займається промоцією британської вищої освіти спільно з іншими організаціями та об'єднаннями. З-поміж них виділяємо, зокрема, Наглядний центр «Освіта без кордонів» (аналіз за тенденціями та розвитком вищої освіти без кордонів) та Фонд лідерства у вищій освіті (інспірації для формування майбутніх лідерів у вищій освіті) (Universities UK. Thevoice).

Висновки. Промоція вищої освіти у Великобританії є комплексом злагоджених дій університетів, уряду та бізнес структур. Якщо наприкінці ХХ ст. у Великобританії спостерігався процес інтернаціоналізації вищої освіти, що включав створення зовнішніх стратегічних планів розвитку університетів та передбачав підтримку міжнародної культури університетів, то на сучасному етапі, британська вища освіта є фактично головною статтею експорту країни. При цьому, її ефективній промоції сприяла, насамперед, потужна брендинг-кампанія. Бренд британської вищої освіти базується на якості освітніх послуг та існуванні певної системи цінностей, які студент отримує в процесі навчання. Відзначено важливу роль Британської Ради та ряду інших структур, що прямо чи опосередковано займаються поширенням інформації про вищу освіту Великобританії та промують її головну цінність – досвід та можливості.

References:

1. Al-Youssef J. The internationalisation of higher education institutions: A case study of a British university :dissertation for the degree of Doctor of Education / Joanna Al-Youssef; University of Bath, 2009. – P. 13.
2. Bolsmann C. International Student Recruitment to Universities in England: Discourse, Rationales and Globalisation / C. Bolsmann, H. Miller // Globalisation, Societies and Education. – 2008. – № 6 (1). – P. 75–88.
3. British Council. Building a world class brand for British education: The brand report. – Manchester: British Council Education Counselling Service, 1999. – P. 18.
4. British Council. New website boosts UK education promotion overseas [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.britishcouncil.org/organisation/press/new-website-boosts-uk-education-promotion-overseas>.
5. British Council. Our organisation [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.britishcouncil.org/organisation>.
6. British Council. Study UK: Discover You campaign [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.britishcouncil.org/education/ihe/what-we-do/study-uk-campaign>.
7. Conway T. Strategic Planning in Higher Education: Who Are the Customers / Conway T., Mackay S., Yorke D. // International Journal of Educational Management. – 1994. – Vol. 8 Issue: 6. – P. 29.
8. Department for Culture, Media and Sport. «GREAT Campaign» [Electronic resource]. – Mode of access : http://old.culture.gov.uk/what_we_do/tourism/8442.aspx.
9. Department of Innovation Universities and Skills. Prime Minister's Initiative (PMI), International Education. – London: Joint International Unit, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/>.
10. Gillard D. Education in England: a brief history / D. Gillard // Education in England. – 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.educationengland.org.uk/history/>.
11. Keller G. Academic strategy: the management revolution in American higher education / G. Keller. – Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1983. – 211 p.
12. Killingley P. UK experience in internationalization of higher education / P. Killingley // British Council. – 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.studyinpoland.pl/konsorcjum/pdfy/konferencja2013/3/ukexperiences.pdf>.
13. Lomer S. Constructing a national higher education brand for the UK: positional competition and promised capitals / S. Lomer, V. Papatsiba, R. Naidoo // Studies in Higher Education. – 2018. – T. 43. – №. 1. – P. 144.
14. Literary and Scientific Institutions Act 1854. The National Archives [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/17-18/112>.
15. Pitman J. What can the UK do to attract overseas students? Imitate Australia / J. Pitman // The Guardian. – 2018. – 13 July [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2018/jul/13/what-can-the-uk-do-to-attract-overseas-students-imitate-australia>.
16. Riviezzo A. Attractiveness of European higher education in entrepreneurship: A strategic marketing framework / A. Riviezzo., A. De Nisco, M. R. Napolitano // Entrepreneurship-Creativity and Innovative Business Models / [ed. T. Burger-Helmchen]. – InTech, 2012. – P. 140.
17. Rudzki R. The Application of a Strategic Management Model to the Internationalization of Higher Education Institutions / R. Rudzki // Higher Education. – 1995. – № 29(4). – P. 421.
18. Study in Europe [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/education/study-in-europe/about_en.
19. Study UK. Practical information and insight on UK education for international students [Electronic resource]. – Mode of access : <https://study-uk.britishcouncil.org>.

20. Study in UK. Study in the UK – The Complete Guide for International Students [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.studying-in-uk.org>.
21. Teaching international students: Improving learning for all / [ed. J. Carroll, J. Ryan]. – Routledge, 2007. – 168 p.
22. Traktat o Unii Europejskiej (Traktat z Maastricht) [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.wos.net.pl/materialy/traktat_z_maastricht.pdf.
23. UK Council for International Student Affairs. International student statistics: UK higher education [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.ukcisa.org.uk/Research-Policy/Statistics/International-student-statistics-UK-higher-education>.
24. Universities UK. The voice of universities. Partnerships and associated organisations [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.universitiesuk.ac.uk/about/Pages/partner-organisations.aspx>.
25. Walker P. International Student Policies in UK Higher Education from Colonialism to the Coalition Developments and Consequences / P. Walker // Journal of Studies in International Education. – 2014. – № 18 (4). – P. 325–344.
26. Zhuravel' G., Shinkarik M. Bolons'ka Deklaracia : shlah realizacii // Visnik Ternopil's'kogo nacional'no go ekonomichnogo universitetu. – 2011. – №. 5-1. – S. 62.

PEDAGOGICZNE WARUNKI REALIZACJI POTENCJAŁU DYDAKTYCZNEGO KWESTÓW W ZAKRESIE ROZWOJU UMIEJĘTNOŚCI RUCHOWYCH ORAZ NAWYKÓW WŚRÓD MŁODSZYCH UCZNIÓW

Serhii Hrytsiuk

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, Łuck, Ukraina

Serhii Kozibrotskyi

*doktor nauk wychowania fizycznego i sportu, docent, Wschodnioeuropejski Uniwersytet
Narodowy imienia Łesi Ukrainki, Łuck, Ukraina
kozibrotskyi@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przedstawiono teoretyczne aspekty problematyki działalności pozaklasowej związanej z grami, jako zasobu rozwoju umiejętności i nawyków ruchowych wśród młodszych uczniów. Uzasadniono istnienie opracowań praktycznych podczas aprobacji quest-technologii w warunkach szkoły ogólnokształcącej. Przedstawiono główne pedagogiczne warunki zapewniające wydajność pozaklasowej wiedzy z questów w celu rozwoju umiejętności ruchowych i nawyków wśród młodszych uczniów, spośród których na szczególną uwagę, w związku z prowadzonymi badaniami, zasługują umiejętności motywacyjno-kognitywne oraz organizacyjno-metodyczne. Priorytetowym kierunkiem działania pedagoga w działalności pozaklasowej jest wsparcie motywacji wśród młodszych uczniów w kierunku ciągłych zajęć ruchowych w godzinach pozalekcyjnych. Warunki pedagogiczne, zabezpieczające ten główny kierunek, przejawiają się na różne sposoby, m. in. poprzez zastosowanie różnych form i podejść w kierunku zainteresowania młodszych uczniów. Wyznaczono, iż ważną okolicznością zapewniającą efektywne wykorzystanie działalności pozaklasowej w formie questów jest stworzenie środowiska gier. Czynnikiem niezbędnym, motywującym młodszych uczniów do dobrowolnego udziału w questach jest brak bezpośredniej ingerencji dydaktycznej i pouczenia, jak prawidłowo wykonywać poszczególne działania ruchowe. Wyznaczono główne kierunki stworzenia niezbędnych dla questowych zajęć pozaklasowych, warunków pedagogicznych o charakterze organizacyjnym i metodologicznym (wcześniejsze zbadanie terenu dla przeprowadzenia questów, przygotowanie wolontariuszy-graczy, przygotowania zabezpieczenia przedmiotowego i atrybutów do przeprowadzenia pozaklasowych zajęć questowych, tempo i rytm przeprowadzenia questu oraz optymalna szczelność ruchowa zajęć questowych.)

Słowa kluczowe: umiejętności i nawyki ruchowe, młodzi uczniowie, zajęcia pozaklasowe, działalność związana z grami, quest-technologie.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE QUESTS DIDACTIC POTENTIAL ON THE DEVELOPMENT OF JUNIOR PUPILS MOTOR SKILLS

Serhiy Hrytsiuk

Lesya Ukrainka Eastem European National University, (Lutsk, Ukraine)

Serhiy Kozibrotskyi

PhD, docent, Lesya Ukrainka Eastem European National University, (Lutsk, Ukraine)

Abstract. The article covers the theoretical aspects of the problem of extracurricular game activity as an effective mean of development of motor skills and attainments of junior pupils. Also this article substantiates practical experience during the testing of quest technologies in the conditions of secondary schools. The main pedagogical conditions that provide the effectiveness

of extracurricular quest classes for the purpose of development of motor skills and attainments of junior school children, where the motivational-cognitive and organizational-methodical conditions take a special place, are represented. The priority direction of the teacher's work in extracurricular activities is to support the motivation of junior pupils in constant motor lessons during extracurricular time. The pedagogical conditions that provide this fundamental direction are manifested in a variety of ways, forms, and methods of interest among children of junior school age. It has been established that an important circumstance of securing the effective use of extracurricular gaming activity in the form of quests is the creation of a personally oriented gaming environment. A necessary factor in the motivation of junior pupils to volunteer in quests is the lack of direct didactic intervention and the instruction on how to properly perform certain motor actions. The basic directions of creation of the necessary extracurricular activities of pedagogical conditions of the organizational and methodical nature (preliminary study of the area for conducting of the quests, preparation of volunteers-players, and preparation of subject support and attributes for extracurricular gaming classes, tempo of conducting the quest, optimal motor density of the quest class) are established.

Key words: motor skills and attainments, junior pupils, extracurricular classes, game activities, quest-technologies.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КВЕСТІВ ЩОДО РОЗВИТКУ РУХОВИХ УМІНЬ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сергій Грицюк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Сергій Козіброцький

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Анотація. У статті висвітлено теоретичні аспекти проблеми ігрової позакласної діяльності як результативного засобу розвитку рухових умінь і навичок молодших школярів та обґрунтовано практичні напрацювання під час апробування квест-технологій в умовах загальноосвітніх шкіл. Представлено означено основні педагогічні умови, які забезпечують ефективність і результативність позакласних квестових занять із метою розвитку рухових умінь та навичок дітей молодшого шкільного віку, серед яких особливе місце, з огляду на наше дослідження, посідають – мотиваційно-когнітивні та організаційно-методичні. Приоритетним напрямом роботи педагога в позакласній діяльності є підтримка мотивованості молодших школярів до постійних рухових занять у позанавчальний час. Педагогічні умови, що забезпечують цей основоположний напрям, виявляються різноманітними способами, формами, прийомами зацікавлення дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що важливою обставиною забезпечення результативного використання позакласної ігрової діяльності у формі квестів є створення особистісно орієнтованого ігрового середовища. А необхідним чинником мотивованості молодших школярів до добровільної участі у квестах є відсутність прямого дидактичного втручання та повчання як правильно виконувати ті чи інші рухові дії. Встановлено основні напрями створення потрібних для квестових позакласних занять педагогічних умов організаційного й методичного характеру (попереднє вивчення місцевості для проведення квестів, підготовка волонтерів-ігровиків, підготовка предметного забезпечення та атрибутів для проведення позакласних ігрових занять, темпоритм проведення квесту, оптимальна рухова щільність квестового заняття.)

Ключові слова: рухові уміння та навички, молодші школярі, позакласні заняття, ігрова діяльність, квест-технології.

Вступ. У період реформування національної загальної середньої освіти, як наголошено в проекті концепції «Нової української школи», розробленої Міністерством освіти і науки України, на першому плані – завдання щодо перетворення нової української школи на важливий соціальний осередок, де різнобічно й цілісно розвивається та виховується особистість і набуває вмінь застосовувати ключові компетентності для розв’язання життєвих проблем. Серед таких умінь особливе місце посідають критичне мислення, логічне обґрунтування позиції, ініціативність, творчість, уміння вирішувати питання, оцінювати ризики й приймати рішення, конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, здатність до співпраці в команді. Розпочинається виконання таких складних завдань на першому (початковому) рівні загальної освіти, заради чого тут «навчання буде організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами».

У контексті процесу реформування початкової освіти перед сучасною педагогічною наукою постає низка завдань детального вивчення основних способів удосконалення фізкультурно-оздоровчої роботи з молодшими школярами. Щоб не упустити й розвинути всі закладені в кожній дитині молодшого шкільного віку потенційні можливості, потрібно створити в умовах загальноосвітньої школи таке фізкультурно-виховне середовище, яке б відповідало їхнім віковим інтересам та потребам, оскільки в період навчання у початковій школі яскраво окреслюються суперечності, зокрема:

- між наявністю в дітей молодшого шкільного віку достатньо вираженого прояву кінезофілії, природного прагнення до руху, потреби постійно рухатися, бігати, стрибати, гратись і необхідністю дотримуватися норм нової соціальної ролі «школяра», яка з часом виробляє звичку «сидячого» й «екранного» способу життя;
- між бажанням молодших школярів відчувати під час занять із фізичної культури сильні емоційні реакції, радісний настрій, задоволення від розваг і натомість пропонованою одноманітною фізичною діяльністю, яка породжує несприятливі психічні стани монотонії, апатії та фізичної втоми;
- між виробленими в молодших школярів руховими вміннями й навичками, як життєво-забезпечувальними способами пересувань і недостатністю досвіду й діапазону їх випробування та використання в життєво-ситуативних умовах для розв’язання нагальних проблем;

Ці та інші суперечності вказують на відставання практичної фізкультурно-оздоровчої роботи з молодшими школярами від вимог життя, а також на напрями. Учені висловлюють думку, що розв’язати окреслені проблеми можна за допомогою ефективного поєднання ігрової й позакласної діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови реалізації дидактичного потенціалу квестів щодо розвитку рухових умінь навичок молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Визначити зміст мотиваційно-когнітивних умов реалізації дидактичного потенціалу квестів.
2. Визначити зміст організаційно-методичних умов реалізації дидактичного потенціалу квестів.

Матеріал та методи дослідження. Для розв'язання зазначених завдань використано такі методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, медико-біологічної та спеціальної літератури, порівняння, систематизація інформації (для аргументування вихідних положень дослідження, узагальнення наявних даних).

Результати та їх обговорення. Аналіз наукових джерел дає підставу констатувати значні потенціальні можливості квест-технологій у розвитку рухових умінь і навичок молодших школярів, які полягають у забезпеченні систематичної добровільної участі дітей у вправлянні в різноваріантних рухових діях (Мальцева О., 2013, с. 18).

Досвід апробації процесів розробки та проведення великого квесту й квест-занять дав можливість обґрунтувати педагогічні умови, потрібні для успішної організації та реалізації можливостей цієї форми позакласної ігрової діяльності щодо розвитку рухових умінь і навичок молодших школярів.

Спектр сучасного наукового розгляду сутнісних характеристик поняття «педагогічні умови» доволі широкий. Він уключає інтегровану характеристику педагогічного середовища; обставини, потрібні для перебігу педагогічного процесу; уявні його результати; фактори, способи, напрями педагогічного процесу; форми, методи, педагогічні прийоми; комплекс заходів (Тверезовська Н., 2009, с. 91). У нашому випадку педагогічні умови організації позакласної ігрової діяльності з молодшими школярами у формі квестів розуміють як свідому актуалізацію необхідних об'єктивних обставин і різноманітних педагогічних явищ, які здатні повною мірою підсилити позитивні сторони такого виду ігрової діяльності та детермінувати розвиток рухових умінь і навичок дітей молодшого шкільного віку. Власне педагогічний характер умов виявляється в тому, що вони цілеспрямовано й штучно створюються на основі досліджуваних закономірностей та визначених принципів.

За результатами експериментальної роботи маємо підстави виокремити цілий комплекс педагогічних умов, серед яких особливе місце, з огляду на наше дослідження, посідають – мотиваційно-когнітивні та організаційно-методичні. Розглянемо їх більш детально.

Приоритетний напрям роботи педагога в позакласній діяльності – підтримка мотивованості молодших школярів до постійних рухових занять у позанавчальний час. Педагогічні умови, що забезпечують цей основоположний напрям, виявляються різноманітними способами, формами, прийомами зацікавлення дітей молодшого шкільного віку (Цюсю А.В., 1994, с. 13).

Із початку діти повинні відчувати власний потяг до тривалої ігрової діяльності. Це відбувається через цікавість сетингу та сценарію квесту, ігрових ролей. Гра може мати будь-яке тематичне спрямування, як-от: «Космічна подорож планетами», «Мандрівка підводним царством», «Слідами втрачених цивілізацій», «Подорож у казковий світ», «Мандруємо Мультиландією», «Мандрівка природними чудесами України» й ін. Уже в назві передбачене уявне переміщення в просторі та часі, викликається інтерес дітей до порівняння свого способу життя й рухової діяльності зі способом життя та руховою діяльністю людей інших епох, країн, культур. При цьому головним у виборі теми й сетингу є їх перебування в межах сучасних пізнавальних інтересів та вікових можливостей молодших школярів. Зміст пропонованої ігрової діяльності повинен передбачати

спрямованість на ціннісні орієнтири, на які молодші школярі реагують із захопленням: національні ідеали та еталони фізичних кондицій і розвитку; позитивні зразки фізичної культури з боку дорослих, педагогів, авторитетних осіб, спортсменів, ровесників; приклади рухових дій, умінь, навичок, спритності в засобах масової інформації, кінофільмах, книгах, різноманітних історіях, переказах.

Прагнення до добровільної участі в пролонгованій ігровій діяльності кожного з гравців також підтримує наявність потреби досягнення певного результату (наприклад звання «умілий мандрівник»). Власне так учасниками гри повинен сприйматися результат. У жодному разі він не транслюється дітям у вигляді формалізованого формулювання дидактичної мети та завдань, які насправді передбачені педагогом у процесі проектування квесту й в основному зосереджені на розвитку рухових умінь і навичок. На перший план для молодших школярів виступає участь у серйозній, тривалій, відповідальній подорожі, успішному подоланні перешкод, які постануть на їхньому шляху. Зокрема, як засвідчив експеримент, чим більше сценарієм передбачено труднощів, тим більше цікавості до нього виявляють гравці, тим більше в них прагнень виконати поставлене завдання. У такій ситуації діти відчувають себе значно дорослішими й відповідальнішими (Приступа Є.Н., 2012, с. 113).

Важливий засіб стимулювання когнітивних проявів, тобто поєднання мотивації та вольових зусиль молодших школярів до участі в позакласній ігровій діяльності, – це пізнавальні елементи, уключені в контекст гри (Аксьонова О., 2010, с. 31). Усі розповіді та інформація, які звучать у ході квесту, повинні допомагати дітям входити в ігрову атмосферу, відчувати перевтілення в ігрові ролі. Лише за таких обставин молодші школярі долають межу, яка відокремлює реальність від ігрового середовища. Фактично кожне квест-заняття має набір пізнавальних моментів, які можуть підсилюватися прийомами фасцинації («зачарування»). Це спеціально організований вербальний вплив, що ґрунтується на образності та яскравості викладу. На початку заняття педагог створює пізнавальну проблемну ситуацію щодо ключових ідей сюжету й сетингу квесту, яка зосереджує увагу молодших школярів, зацікавлює до сприйняття інформації, налаштовує гравців на відповідний емоційний стан. Усе це повинно підкріплюватися сюжетною канвою ритморуханки, у якій перед учасниками команд постають прообрази майбутніх ігрових ролей. До прийомів фасцинації потрібно віднести підготовку й оформлення змісту листів від анімаційних персонажів гри (у нашому випадку Мауглі та Умки), вони можуть ілюструватися фотографіями, репродукціями. Фасцинаційну роль також відіграють яскраві символи, позначки, картинки, котрі супроводжують гравців від локації до локації, що в різний спосіб з'являються перед молодшими школярами (прикріплені на стовбурах і гілках дерев та кущів, викладені на землі тощо); маршрутні листи, яким, відповідно до сюжету, можна надати старовинного чи втаємниченого вигляду; розмаїті атрибути й реквізити, як-от: хустинки, пов'язки, елементи одягу тощо. Вони не лише акцентують ігрову роль, а й створюють необхідну емоційну атмосферу. Це позбавляє дітей молодшого шкільного віку скутості, переживань, напруження, створює повною мірою ситуацію, у якій вони спроможні проявляти невимушеність, природність, упевненість рухів (Сокол І.М., 2014, с. 371).

Необхідний чинник мотивованості молодших школярів до добровільної участі у квестах – відсутність прямого дидактичного втручання та повчання як правильно виконувати ті чи інші рухові дії. Навпаки, діти перебувають у ситуації самостійного творчого пошуку, винахідливості використання в нових умовах набутих у повсякденному житті й під час уроків фізичного виховання рухових умінь і навичок. Вони виконують цілісні рухові дії та окремі рухи без чіткої регламентації затрати зусиль, а екстраполюють і «повторюють без повторення» відомі рухові дії, наслідують вправних однолітків та старшокласників, які перебувають поряд, прагнуть повторити вдалі спроби. Увесь цей процес рухового творення, винаходу приносить гравцям емоційне піднесення, задоволення. Молодші школярі щиро радіють власним успіхам та успіхам однокласників. Саме це і є для них одним зі стимулів відвідувати позакласні заняття, заряджатися позитивною енергією й насолоджуватись участю в руховій діяльності квестів.

Когнітивності та прагненню виконувати рухи з повною мобілізацією зусиль і віддачею надає позакласній ігровій діяльності у формі квестів наявність команд та змагальність між ними. Одночасно завдання педагога полягає в тому, щоб перетворити суперництво в здорову конкуренцію, без образ, заздрощів чи розпачу. Заради цього більшість сюжетів квестових занять не будуються на чіткому протистоянні й протиборстві команд та обов'язковому визначенні переможців. Увагу акцентують на досягненнях команд, їхній здатності виконувати завдання, уміння здійснювати способи пересувань і випробувань, проходженні локацій. Заняття, зазвичай, завершуються дружніми флеш-мобами, що віншують учасників квесту та обговоренням успішних і проблематичних рухових дій. Суть ідеї, яка пронизує конструктивну конкуренцію команд, полягає в тому, що «у змаганні немає переможених і переможців – це спільно пережитий фрагмент змодельованого життя й участь у ньому збагачує руховим досвідом кожного учасника!».

Оцінювання результатів рухової діяльності молодших школярів під час проведення позакласних квест-занять. Задля підтримання інтересу до пролонгованої ігрової діяльності жодних індивідуальних оцінок не виставляється й не оголошується. В окремих випадках, як того вимагає сценарій гри, команди змагаються за звання «кращої», «умілої», «вправної», без ведення постійного обліку балів, набраних як у груповому, так і в особовому заліку. Це дає можливість учасникам квест-занять зосереджуватися не на формально облікованих балах, а на тих рухових діях, які їм удалися під час виконання поставлених у ході гри рухових завдань. Молодші школярі, зазвичай, емоційно реагують на кожен позитивних підсумок учителя наприкінці занять, із гордістю згадують особливо ті варіанти життєво необхідних рухових умінь і навичок під час розв'язання рухових проблем, які вдалося виконати з деякими труднощами. Це виховує в них наполегливість, упевненість у своїх можливостях, переконання, що при докладенні оптимальних зусиль можна робити необхідні рухові дії. Власне такий підхід до оцінювання, яке переростає в самооцінювання, сприяє відчутним результатам у розвитку рухових умінь і навичок (Цюль А.В., 1994, с. 9).

Ще одна важлива обставина забезпечення результативного використання позакласної ігрової діяльності у формі квестів – це створення особистісно орієнтованого ігрового середовища. Кожна дитина повинна добровільно включатися в ігрове дійство, їй надано право вільного вибору до участі в ньому. А

ставши учасником, гравець перетворюється на повноправного суб'єкта гри, наділеного безпосереднім джерелом активності, автора, творця, партнера, ініціатора виконання практичної діяльності, спілкування, поведінки, пізнання, перетворення дійсності. На основі інтеракцій дитина буде ігрові відносини з іншими гравцями та педагогом. Особливою в системі особистісно орієнтованого ігрового середовища є позиція самого педагога. У ході квесту й формування його відносин із дітьми в грі він, як і молодші школярі, повинен увійти в ігрове середовище та формувати суб'єкт-суб'єктні відносини, давати відчуття дітям, що переймається ситуацією в «ігровому полі», є вболівальником чи гравцем. Будь-яке відсторонення вчителя, як-от позиція зовнішнього керівника чи байдужого спостерігача, може руйнувати делікатну субстанцію ігрової діяльності, мотивованість дітей і позбавляти їхні дії основних ігрових ознак. Лише фасилітація як специфічний вид педагогічної діяльності, що забезпечує успішну групову комунікацію, спроможна наділити ігрову діяльність особливим життєздатним стрижнем.

Значну роль в успішній реалізації процесу розвитку рухових умінь і навичок відіграють організаційно-методичні умови як особливі педагогічні обставини, що забезпечують розвиток усіх потенційних можливостей ігрової діяльності (Пристапа Є.Н., 2012, с.173).

Зупинимось на основних напрямках створення потрібних для квестових позакласних занять педагогічних умов організаційного й методичного характеру.

Попереднє вивчення місцевості для проведення квестів. Успішне виконання провідних завдань квестових занять потребує ретельної підготовки щодо забезпечення широкопросторового ігрового поля. Перед початком серії квест-занять, а також напередодні кожного заняття, педагог повинен пильно обстежити місце, де відбудеться ігрове дійство. По-перше, потрібно детально вивчити рельєф місцевості на предмет можливості реалізації необхідних рухових дій. Ураховують наскільки комфортно буде молодшим школярам виконувати передбачені сценарієм життєво необхідні рухові вміння й навички. По-друге, оцінюють рівень безпечності пересування за маршрутом для дітей молодшого шкільного віку. По-третє, установлюють можливість паралельного й синхронного пересування обох команд одночасно. По-четверте, визначають власне ту територію, яка підходить для конкретного сетингу. По-п'яте, вимірюють однакові дистанції для обох команд на етапах маршруту. По-шосте, за можливості та необхідності, межі загального ігрового поля відмічають маркувальними стрічками. Найкращий спосіб фіксації педагогом результатів вивчення загальної території – це зображення основних природних та архітектурних об'єктів на схемі чи карті. До попереднього вивчення місцевості проведення позакласної ігрової діяльності варто залучати й волонтерів-ігровиків, щоб у процесі квесту вони могли вільно орієнтуватись у ландшафтних обставинах.

Підготовка волонтерів-ігровиків. Проведення такого масштабного ігрового дійства, як квест, і потребує наявності в учителя надійних помічників. Задля цього найкраще скористатися способом «рівний-рівному», тобто залучати до допомоги школярів старших класів. Активісти відбираються вчителем фізкультури або безпосередньо під час навчальних занять, або з допомогою представників учнівського самоврядування. Зазвичай, туди потрапляють старшокласники, котрі охоче займаються фізкультурою й спортом, мають певні спортивні досягнення,

або просто надають перевагу роботі з молодшими від себе школярами, прагнуть таким чином самоствердитися чи набути авторитету. Кількість волонтерів-ігровиків повинна відповідати чисельності команд-учасників та, окрім того, мають бути запасні, на випадок неспроможності основних ігровиків з'явитися на заняття. Напередодні початку проведення великого квесту вчитель детально інструктує волонтерів. Вони знайомляться з основним сетингом гри, власними ролями й завданнями, які їм доведеться виконувати, правилами безпеки. Безпосередньо перед кожним квест-заняттям педагог повідомляє, що відбуватиметься власне на ньому. Наш досвід свідчить, що ретельний і виважений підбір волонтерів забезпечує не лише успішність проведення квестових позакласних занять, а й позитивно впливає на зміцнення фізкультурних інтересів старшокласників.

Підготовка предметного забезпечення та атрибутів для проведення позакласних ігрових занять. Загалом квести вирізняються особливою ігровою символікою, необхідністю наявності різноманітних посібників і реманенту, які б відповідали кількості гравців. До предметно-ігрового середовища квестових занять входять ігрове обладнання, різна ігрова атрибутика, ігрові матеріали. Виконання значної кількості ігрових ролей зумовлює певні атрибути: пов'язки, символічні позначки, елементи головних уборів, бейджі тощо. Діти самі залюбки виготовляють їх під керівництвом учителя початкових класів на уроках праці та в позанавчальний час із допомогою волонтерів-ігровиків. Головне, щоб конструкції таких атрибутів були нескладними, щоб їх легко та швидко можна було виготовити з підручних матеріалів. Кожне заняття потребує підготовки маршрутних схем, листів від казкових персонажів, фотоматеріалів, позначок маршруту (із природних матеріалів і спеціально виготовлених). Виготовляє й підбирає їх педагог, а до копіювання для всіх команд-учасників, зазвичай, залучаються волонтери. Особливі естетичні вимоги ставлять до оформлення маршрутних схем, листів, фотоматеріалів, оскільки вони служать основою для фіксації виконання молодшими школярами поставлених рухових завдань і звіту під час підсумкового заняття. Значну увагу приділяють забезпеченню кожного заняття необхідними фізкультурними та спортивними посібниками й реманентом. Головні вимоги до такого обладнання – його поліфункціональність і безпечність. Під час відбору враховують трансформативну широту можливостей використання відповідно до прояву різноманітних рухових умінь і навичок, багатоваріантної модифікації рухів, замислу сюжету гри тощо. Сюди можна віднести засоби, призначені для почергового використання групою дітей: мотузки, дощечки, канати, мішені для влучання, кошики, великі полотнища (хустини), мішки тощо, а також індивідуальні посібники: м'ячі (різних розмірів), кільця, обручі, кеглі, палиці, серсо, стріли, луки, бумеранги, скакалки, ласо, повітряні кульки тощо. Реманент можна виготовляти й з підручних матеріалів. Ігрове обладнання частково наперед розміщується на етапах і локаціях, частково переноситься вчителем, волонтерами та молодшими школярами. Для цього використовують рюкзаки, наплічники, ранці. Увесь реманент після проведення квесту (крім природних маркувань) збирають і повертають у школу. Безумовно, найпродуктивнішим буде варіант забезпечення стаціонарним обладнанням місць, де проводять квест-заняття, зокрема батутами, дошками чи сітками для лазіння, «лабіринтами», «тарзанками», канатними доріжками, тросами для переправи, підвісними містками, стежинами тощо. Наявність такої інфраструктури дає

можливість урізноманітнити сюжети квестів і викликати інтерес молодших школярів до постійних рухових занять.

Темпоритм проведення квесту. У ході квестового заняття важливою обставиною є забезпечення рівномірного пересування обох команд за етапами маршруту, оскільки значна затримка однієї з команд викликає паузи на проміжних чи завершальному етапі (залежно від різновиду квесту). Саме тому вчитель намагається контролювати стан пересування команд і, за необхідності, прискорювати виконання поставлених рухових завдань. Переміщення відбувається в темпі перебіжок. Темп задають волонтери-ігровики, фактично демонструючи його зразки. До того ж бажання кожної із команд першою справитись з поставленими завданнями сприяє підтриманню оптимального темпу. Для відчуття не дуже віддаленої присутності команди конкурента учитель і волонтери користуються сигналами свистків, дудок, плесканням, перегукуванням, голосними скандуваннями тощо. У кінці заняття вчитель обов'язково вказує на успішне дотримання під час гри темпоритму, чим заохочує молодших школярів ставитись до цього уважно.

Оптимальна рухова щільність квестового заняття. Оскільки одним із завдань позакласної ігрової діяльності виступає завдання розвитку рухових умінь і навичок кожного її учасника, то потрібно активізувати рухову діяльність усіх гравців. Щоб інтенсифікувати дії кожного учасника, клас обов'язково поділяється, як мінімум, на дві команди. Це дає змогу слідкувати за руховою активністю кожного гравця. Завдання підбирають такі, щоб діти переважно одностайно виконували одні й ті ж самі рухові дії, наприклад, у цьому ракурсі модифікуються ігри-естафети. Саме тому всі школярі перебувають в однаковому руховому темпі та періоді перепочинку. Цим квест нагадує стихійні дитячі ігри, у яких усі гравці одночасно перебувають в активній позиції.

Організаційна роль учителя в позакласній ігровій діяльності передбачає, що вчитель виступає провідним керівником у ході підготовки та проведення квестових занять. Від того, наскільки вдається йому спроектувати, поєднати з інтересами молодших школярів і можливостями місцевості квести, залежить успішність виконання поставлених перед ними завдань. Квест-заняття передбачають не лише виконавську культуру помічників учителя (волонтерів) та учасників гри – молодших школярів, але й прояв рухової творчості з боку цього контингенту. Чим більше дітям здається, що вчитель делегує їм керівні функції, надає право вибору та відповідальність за нього, тим успішнішою буде позакласна ігрова діяльність.

Отже, у результаті експериментального дослідження визначено основні педагогічні умови, які спроможні забезпечити результативність розвитку рухових умінь і навичок у ході позакласної ігрової діяльності. Загалом вони мають пізнавально-когнітивний та організаційно-методичний характер.

Висновки. Для утримання постійного інтересу дітей молодшого шкільного віку до систематичної участі в позакласній ігровій діяльності, для оптимізації рухової щільності та вправлення в ході квестових занять потрібно дотримуватися сукупності мотиваційно-когнітивних й організаційно-методичних умов: застосування прийомів фасцинації (зачаровування) змістом, ігровими ролями, підбором оптимальних та естетичних рухів для виконання моторних завдань; створення креативного особистісно орієнтованого ігрового середовища, що

ґрунтується на ідеях командного партнерства; забезпечення змагальності та продуктивної конкуренції між командами; орієнтація кожного школяра на аналіз індивідуального рухового прогресу; організація попереднього вивчення місцевості для проведення квестів; послідовна підготовка волонтерів-ігровиків; залучення школярів і волонтерів до підготовки предметного забезпечення та атрибутів для проведення позакласних ігрових занять; дотримання потрібного темпоритму й оптимальної рухової щільності квестових занять. Загалом квестові ігрові заняття дають можливість реалізувати ключові компоненти, передбачені формулою та стратегічними ідеями реформи нової української школи. Зокрема, це суттєве доповнення нового освітнього середовища початкової школи позанавчальним осередком, виражена орієнтація на молодших школярів та їхні інтереси, педагогіка партнерства, зміна ролі вчителя з одноособового наставника на фасилітатора, коуча, модератора, організатора фізкультурно наповненого життя молодших школярів.

References:

1. Aks`onova O. Nova fizy`chna kul`tura abo shkola rozumnogo ruxu / O. Aks`onova. // Teoriya ta metody`ka fizy`chnogo vy`hovannya : nauk.-metod. zhurn. – 2010. – № 12 (74). – S. 29–34.
2. Mal`ceva O. Shkil`ny`j kvest: marshrutamy` zdorov'ya / O. Mal`ceva // Zdorov'ya ta fizy`chna kul`tura. – 2013. – # 20. – S. 18–20.
3. Pry`stupa Ye. N. Ukrayins`ki narodni igry` : monografiya / Yevgen Pry`stupa, Volody`my`r Levkiv, Oleg Slimakovs`ky`j. – L`viv : LDUFK, 2012. – 431 s.
4. Sokol I. M. Klasy`fikaciya kvestiv / I. M. Sokol. // Pedagogika formuvannya tvorchoyi osoby`stosti u vy`shhij i zagal`noosvitnij shkolax. – 2014. – Vy`p. 36 (89). – S. 369–374.
5. Tverezovs`ka N. Sutnist` ta zmist ponyattya «pedagogichni umovy`» / N. Tverezovs`ka, L. Filippova // Nova pedagogichna dumka : nauk.-metod. zhurn. – 2009. – №3. – S. 90–92.
6. Cz`os` A. V. Ukrayins`ki narodni igry` ta zabavy` / A. V. Cz`os`. – Lucz`k : Nadsty`r'ya, 1994. – 96 s.

O NIEKTÓRYCH PRAWNO-NORMATYWNYCH ZASADACH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZY WYKONYWANIU KAR NA UKRAINIE

Oleksii Humin

doktor habilitowany nauk prawnych, profesor, kierownik Katedry Prawa Karnego i Procesu Uniwersytetu Narodowego "Politechnika Lwowska" (Lwów, Ukraina)

Duchyminska Lesia

*Kierownik Zarządu Audytem Wewnętrznym oraz Kontroli Finansowej Głównego Urzędu Funduszu Emerytalnego Ukrainy w Obwodzie Wołyńskim (Łuck, Ukraina)
lesya5@meta.ua*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano normatywno-prawne źródła walki z przestępczością w instytucjach wykonywania kary na Ukrainie oraz wydajność ich zastosowania w praktyce, a także wyznaczono główne zagadnienia problematyczne, które powinny zostać zbadane na poziomie naukowym.

Słowa kluczowe: przestępczość; miejsca pozbawienia wolności; skazani; instytucja wykonywania kar; wydajność; zasady prawno-normatywne; zapobieganie przestępstw.

ABOUT SOME REGULATORY LEGAL FRAMEWORK OF THE FIGHT AGAINST CRIME IN THE SPHERE OF EXECUTION OF PUNISHMENTS

Alexei Humin

*Doctor of Law, Professor
Head of the Department of Criminal Law and Process
NU "Lviv Polytechnic"(Lviv, Ukraine)*

Lesia Duchiminskaya

*Head of Internal Audit Department and financial control of the main
Management of the Pension Fund of Ukraine in the Volyn region (Lutsk, Ukraine)*

The annotation. The article analyzes regulatory legal sources on the issues of combating crime in penal institutions of Ukraine and the effectiveness of their application in practice, as well as identifies the main problem issues to be studied at the scientific level.

Key words: crime; places of deprivation of liberty; condemned; penal institution; efficiency; legal framework; crime prevention.

ПРО ДЕЯКІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Олексій Гумін

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу НУ «Львівська політехніка», (Львів, Україна)

Леся Дучимінська

начальник управління внутрішнього аудиту та фінансового контролю головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області, (Луцьк, Україна)

Анотація. В статті здійснено аналіз нормативно-правових джерел з питань боротьби із злочинністю в установах виконання покарань України та ефективності їх

застосування на практиці, а також встановлені основні проблемні питання що підлягають вивченню на науковому рівні.

Ключові слова: злочинність; місця позбавлення волі; засуджений; установа виконання покарань; ефективність; нормативно-правові засади; запобігання злочинам.

Formulation of the problem. Analyzing the statistics on the state of crime in the organs and penitentiary institutions of Ukraine, it was found that almost half of them fell into disrepute with the requirements of the administration of the Ministry of Health (Article 391 of the Criminal Code of Ukraine).

Thus, an idea emerged and the subject of this research was formed, given that statistics on the prevention of crime are not available at the level of a specific institution for the enforcement of sentences (hereinafter - ES), or in general, according to the system of the State Criminal Execution Service of Ukraine (hereinafter - SCES) as the regulatory legal acts on statistics, this issue is still not regulated [1].

On the basis of study of dissertations and scientific publications, that touched the problems of prevention of malicious disobedience convict of administration of establishments of implementation of punishments in 1991-2017, and also normatively-legal acts that behaved to adjusting of the marked range of problems, an aim and task of this research are set forth.

On the basis of the generalization of these empirical materials and the processing of survey questionnaires of various respondents related to the selected subjects of the study, and the study of archival criminal proceedings under Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine, working hypotheses concerning the results of this research were put forward. At the same time, it should be noted that the scientific search was carried out with the permission of the interterritorial directorates of the Internal Affairs Department of the Ministry of Justice of Ukraine in the Ministry of Justice, located in the Volyn, Kyiv, Rivne and Kharkiv regions, and covered practically all the regions of our state.

Sufficient also was the number of persons involved in the anonymous poll - 514 sentenced to imprisonment and 433 persons from the staff of the ES. At the same time, the number of questions posed for respondents not only corresponded to the number and content of the research objectives defined in this thesis, but also covered issues related to the general knowledge of respondents about the subject of this study (types of crime prevention, the content of malicious disobedience, foreign experience on the identified issues; and so on).

The study of scientific works on preventive activities in the field of execution of sentences, as well as the results of research methods used in this work, allowed to generalize and document the overall results of this study.

On this basis, we can state that the results obtained in the course of this study can be implemented in various spheres of social activity (law-making, practical and educational process).

State of research. In science, the issue is not new. For a long time, the following domestic scientists have been actively working on the solution of this problem: O. M. Bandurka, E. Yu. Barash, V. S. Batygerayeva, Yu. V. Baulin, V. I. Borisov, I. G. Bogatyrev, V. V. Golina, B. M. Golovkin, V. K. Grischuk, T. A. Denisova, A. M. Dzhuzha, V. M. Dremine, A. P. Zakalyuk, A. G. Kolb, I. M. Kopotun, V. Ya. Konopelsky, A. M. Litvak, A. M. Litvinov, A. M. Martynenko, V. O. Merkulova, AA Muzika, Yu. V. Orlov, A. V. Savchenko, A. H. Stepanyuk, E. L. Streltsov, V. O. Tulyakov, V. M. Trubnikov, P. L. Fris, V. B. Kharchenko, V. I. Shakun, I. S. Yakovets and others.

In foreign doctrinal sources, in this context, the scientific developments of I. L. Averbakh, D. T. Amurtayeva, Yu. M. Antonyan, M. M. Babayev, Yu D. D. Bluvshitejn, I. V. Brizganov, and I. M. Galperina, G. O. Hurricane, A. I. Zubkova, L. A. Ignat'eva, K. E. Igosheva, A. A. Ivanova, I. I. Karpets, D. D. Kovalchuk, D. O. Clark, R. R. Cotterela, V. M. Kudryavtseva, M. P. Melent'ev, A. E. Natasheva, S. V. Polubinsky, A. F. Sizio, M. O. Struchkova, M. Ye. Steveniceks, F. R. Sundukova, Yu. M. Tkachevsky, B. S. Utjevsky, M. M. Foucault, D. D. Hughes, A. A. Hartmann, V. B. Shabanova, M. D. Shargorodsky, I. V. Shmarov, and others.

Statement of the main provisions. As established in the course of this study, the current period of formation and development of the legal and regulatory framework for combating the malicious disobedience of convicts in places of deprivation of liberty can be divided into several stages, namely:

a) 1991-1999 p.: the period of finding bodies and penal institutions in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the influence of the latter on the formation of criminal-law principles of combating crime. In particular, indicators for combating malicious disobedience to the requirements of the administration of the PIs were among the priority indicators in the field of execution of sentences [2, p. 180-181];

b) 1999-2010 - the stage of independent functioning of penitentiary bodies and institutions in the system of state executive bodies.

This period began with the Presidential Decree of March 12, 1999 "On the withdrawal of the State Department of Ukraine for the execution of sentences on subordination of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine" [3] and ended with the adoption of another Decree of the President of Ukraine of December 9, 2010 "On the optimization of the system of central bodies executive power" [4], according to which DDU PVP partially lost its independence and coordinated its activities through the Minister of Justice of Ukraine.

Between these time intervals, as shown by the results of this study, a number of legal acts were adopted in Ukraine aimed at improving the scope of the execution of sentences, including the issue of combating malicious disobedience of prisoners in the Ministry of Health. In particular, such should include:

1) the introduction of significant changes labour code of Ukraine in 1970, according to which, on the one hand, certain elements of international standards for the treatment of convicts were fixed [5, p. 335-342], and, on the other hand, by intensifying the struggle against the disgraceful disobedience of prisoners in places of imprisonment (if in 1991, in the structure of crime, malicious disobedience to the requirements of the administration of the administrative departments amounted to 9% (out of all 800 registered crimes, under Article 183-3 of the Criminal Code 72 criminal cases were initiated) [6, pp. 8], then in 1999 - 60% (correspondingly, out of 429 of all committed crimes, 258 accounted for Article 183-3 of the Criminal Code) [7, pp. 11-13] ;

2) the adoption in April 2001 of the new Criminal Code of Ukraine, in which malicious disobedience to the requirements of the administration of the ES, as a crime, was enshrined in Art. 391 of the Criminal Code [8];

3) the adoption in July 2003 of a new CPC, which substantially changed the procedure for execution and serving the sentence, and introduced into circulation in a separate article the notion of "maladjustment of the established order of serving a sentence", which provided for disciplinary liability [9], which was important from Review of the application in practice Art. 391 of the Criminal Code, which, both in the

title and in the disposition, remained in the wording of 2001, namely, malicious disobedience to the requirements of the administration of the correctional institution.

At the same time, according to the Criminal-Executive Code, such institutions were absent (according to Article 11 of this Code). Instead, they created ES, which, in their turn, were divided into open-ended criminal institutions (correctional centers) and closed-type (correctional colonies), as well as educational colonies [10, p. 53-57], that is, contrary to the requirements of Part 4 of Art. 3 of the Criminal Code in this case Art. 391 of this Code was applied by analogy.

In this regard, one more noteworthy fact is that changes to this issue were not made in the special resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of March 26, 1993, No. 8 "On judicial practice in cases of offenses related to violations the regime of serving sentences in places of deprivation of liberty "[11, p. 109-116];

4) adoption of other normative legal acts pertaining to the sphere of execution of sentences (the Law of Ukraine "On the State Criminal Execution Service of Ukraine" [12] and their new edition [13; 14], etc.);

c) the third stage of the formation of the legal and regulatory framework for combating the disgraceful disobedience of the convicted persons within the limits of imprisonment falls for 2011-2017, that is, they are related to full compliance in 2012 [15] of penitentiary bodies and institutions to the Ministry of Justice of Ukraine.

However, as established in the course of this study, a significant impact on the state of application in practice Art. 391 of the Criminal Code did not take place. In particular, if in 2011 this crime in the overall structure of crime in the administrative staff of Ukraine was 34% [16, p. 3], then in 2016 - 32% [17, p. 1]. And this is despite the fact that in April 2014 the Law of Ukraine "On bringing the conditions of detention of prisoners to European standards" was adopted and in the new wording (the phrase "correctional institutions" was replaced with "the penitentiary institution") was set forth in Art. 391 of the Criminal Code;

d) the fourth stage of the formation and implementation of normative legal acts aimed at combating the disobedient disobedience of the administration of the UVP began in September 2017 with the adoption by the Cabinet of Ministers of Ukraine of the Concept of Reform (Development) of the Ukrainian Penitentiary System and continues to this day.

But this document (source of law) also does not say anything about preventive activities aimed at preventing malicious disobedience of prisoners of imprisonment administration, which is an additional argument regarding the relevance and practical significance of the topic of the study chosen in this paper.

If, in general, to generalize all the theoretical approaches that have been developed to solve this problem, then it is possible to distinguish two directions which have been formed and continue to develop on the doctrinal level, namely:

1. Scientists who are proposing to intensify correctional and labor repressions against violent violators of the regime of serving sentences in the form of imprisonment (VI I. Gorobtsov, O. S. Mikhlin, I. S. Noy, etc.) and substantiated the necessity of introducing a special norm in Criminal Code, which would criminalize the malicious disobedience of the administration of the Ministry of Social Security and Labor (O. L. Remenson, Yu. V. Orel, K. Bondareva, etc.).

2. Scientists who deny the position of the first scientists and propose to increase the effectiveness of social and educational work with convicted prisoners (O. S. Natashev, S. V. Boldyrev, I. S. Yakovets, etc.).

Conclusion. Along with this, as it was established in the course of this study, neither the first group nor the second group of scientists raised the issue of preventing malicious disobedience to the requirements of the administration of the ES in their development, which led to the adoption of a final decision on the topic, the purpose and objectives of the scientific search. Moreover, the methodological basis for this was created, as at the legislative level (Part 1 of the Criminal Code, Part 1 of Article 1 of the Criminal Code, Article 1 of the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activity", etc.), and on the doctrinal level (in particular, in works by O. G. Kolba, O. M. Dzhuzhi, V. P. Zakharova, etc.).

At the same time, it should be noted that the issue of preventing malicious disobedience to the requirements of the administration of the Ministry of the Interior was only partially considered in those works that directly concerned this issue, namely: O. Pluzhnik "Criminal liability for violation of the punishment regime in penal colonies and detention in custody "(2003), Yu.V. Orla" Criminal liability for malicious disobedience to the requirements of the administration of the correctional institution "(2008), KV Bondareva" Malicious disobedience to the requirements of the administration of the institution of execution of punishment: criminal o-legal and criminological characteristics "(2018) and others.

References:

1. About state statistics: Law of Ukraine dated September 17, 1992 № 2614 - XII // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. No. 43. P. 608.
2. Prevention of offenses in places of deprivation of liberty: teach. manual Issued 2nd, supplement, corrections. / for community Ed. D.Sc., prof. VL Ortzinsky and dyu.n. prof. O.G.Kolba. Lutsk: PP Ivanyuk VP, 2010. 244 p.
3. About the withdrawal of the State Department of Ukraine for the execution of sentences under the jurisdiction of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Presidential Decree dated March 12, 1999 // Officer. Bulletin of Ukraine. 1999. No. 11. p. 415.
4. On the optimization of the system of central executive authorities: Decree of the President of Ukraine of December 9, 2010 // Officer. Bulletin of Ukraine., 2010. № 94. pp. 33-34.
5. Criminal-executive law of Ukraine: Textbook / O.M. Dzhuzha, I.G. Bogatyrev, O.G.Kolb, etc.; For zag Ed. D.Sc., prof. O.M. Dzhuzhi. Kyiv: ATIKA, 2010. 752 p.
6. Some indicators of the activity of the institutions of the penal system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Inform. bullet Kiev: GUIN of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 1992. 28 p.
7. Operational and production and economic activity of penitentiary organs and institutions of Ukraine in 1999: Inform. bullet Kyiv: DDU PVP, 2000. 84 p.
8. The Criminal Code of Ukraine: Adopted April 05, 2001 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. №№ 25-26. 131.
9. The Criminal-Executive Code of Ukraine: Adopted July 11, 2003 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2004. №№ 3-4. P. 21
10. Scientific and Practical Commentary of the Criminal Executive Code of Ukraine / AP Gel, O.G.Kolb, V.O.Kortsinsky and others; per community Ed. A.H. Stepanyuk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 496 p.
11. On judicial practice in cases concerning crimes connected with violations of the regime of serving sentences in places of deprivation of liberty: the resolution of the Plenum of the

- Supreme Court of Ukraine of March 26, 1993, No. 2 // Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine in criminal cases / order. V.V.Rozhnova, A.S.Sizonenko, L.D.Udalova. Kyiv: PALIVODA AV, 2011. P. 109-116.
12. About the State Criminal Execution Service of Ukraine: Law of Ukraine dated June 23, 2005 // Officer. Bulletin of Ukraine. 2005. No. 30. p. 4-10.
 13. Rules of the internal order of penitentiary institutions: Order DDU PVP from June 5, 2000 № 110. Kyiv: DDU PVP, 2000. 85 p.
 14. Rules of the internal order of penitentiary institutions: Order DDU PVV of December 25, 2003, No. 275 // Criminal-executive legislation of Ukraine. Criminal-executive code of Ukraine. Normative-legal acts / Order. VSKovalsky, Yu.M.Hahuda. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. No. 30. P. 15-16.
 15. About introduction of amendments and additions in some normative-legal acts: Law of Ukraine dated 16.10.2012 № 5461 - VI // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. No. 2-3. P.41.
 16. About activities of the departments of protection, supervision and safety of criminal executive institutions in 2011: Inform. bullet Kyiv: DPTs of Ukraine, 2011. 66 p.
 17. About the state of law and order, isolation and supervision, activity of the units of protection, fire safety and paramilitary formations of the State criminal-executive service of Ukraine in 2016: Inform. bullet Kyiv: Department of Internal Affairs of the Ministry of Justice of Ukraine, 2017. 34 p.

GENEZA I EWOLUCJA INSTYTUCJI ŚLUBOWANIA NOTARIUSZA NA TERENIE UKRAINY

Mariia Dolynska

*doktor habilitowany nauk prawnych, docent, kierownik katedry
Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych, (Lwów, Ukraina)
m.s.dolynska@gmail.com*

Adnotacja. Działalność notarialna stanowi specyficzną formę prawną działalności prawniczej, w ramach której stosowane są normy prawne poprzez realizację przez notariusza uprawnień jurysdykcyjnych w sprawach bezspornych. Od kompetencji, rzetelności oraz uczciwości notariusza w pewnej mierze zależy jakość dokonywanych przez niego czynności notarialnych.

Celem artykułu jest przeprowadzenie kompleksowej analizy naukowej powstania instytucji ślubowania notariusza od początków notariatu do chwili obecnej oraz umożliwienie głębszego zrozumienia specyfiki rozwoju wymienionej instytucji, jak też notariatu w ogóle.

W badaniu korzystano z ogólnonaukowych i specjalistycznych metod badawczych. Podstawę badania stanowią następujące metody: historyczno-prawna, strukturalno-funkcjonalna, porównawcza oraz metoda analizy kompleksowej.

Autor twierdzi, iż instytucja ślubowania notariusza pochodzi z dawnych czasów, potwierdzenie czego stanowią normy bizantyjskiej „Księgi Eparcha”.

W większości krajów europejskich instytucja ślubowania notariusza stanowi konieczny warunek dla dostępu do zawodu notariusza oraz regulowana jest przez państwowe prawo notarialne. Na przykład na Ukrainie kwestia ta po raz pierwszy została uregulowana przez artykuł 6 Ustawy Ukrainy „O notariacie” z dnia 2 września 1993 roku. Dalsze badania instytucji ślubowania notariusza będą przewidywały rozpatrzenie konkretnych przypadków składania ślubowania przez pewnych notariuszy na różnych etapach rozwoju działalności notarialnej.

Słowa kluczowe: ślubowanie notariusza, tajemnica zawodowa i notarialna, złożenie ślubowania przez notariusza.

GENESIS AND EVOLUTION OF THE INSTITUTION OF NOTARY OATH ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Mariia Dolynska

Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of Lviv State University of Internal Affairs, (Lviv, Ukraine)

Abstract. Notarial activity is a specific legal form of legal activity, within which the notary carries out the application of legal norms through the exercise of jurisdictional powers on indisputable matters. The quality of notarial acts depends on the competence, good faith, and honesty of the notary.

The purpose of the article is to conduct a comprehensive scientific analysis of the formation of the institution of notary oath from the initiation of the notary service board to the present time. It gives the opportunity to deeper understand the peculiarities of the development of the institution of notary oath and the notariate in general.

The author uses general scientific and special research methods. The basis of the study are the following methods: historical and legal, structural and functional, comparative and method of complex analysis.

The author states that the institution of notarial oath originates from ancient times, confirmation of which is the norms of the Byzantine "Book of Eparch".

In most European countries, the institution of notary oath is a prerequisite of access to the profession of notary and state notary public law governs it. For example, in Ukraine, this issue was first regulated by Article 6 of the Law of Ukraine "On Notariate" of September 2, 1993. Further investigations of the institution of notary oath will include consideration of specific cases of administering oaths by individual notaries at different stages of the development of notarial activities.

Key words: notary oath, professional and notarial secrecy, administration of the oath by notary.

ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ НОТАРІАЛЬНОЇ ПРИСЯГИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Марія Долинська

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Львівського державного університету внутрішніх справ, (Львів, Україна)

Анотація. Нотаріальна діяльність – це специфічна правова форма юридичної діяльності, в межах якої здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріусом юрисдикційних повноважень по безспірних справах. Від компетентності, добросовісності та чесності нотаріуса в певній мірі залежить якість вчинюваних ним нотаріальних дій.

Метою статті є проведення комплексного наукового аналізу становлення інституту нотаріальної присяги від зародження нотаріату до сьогодення та дає змогу глибше зрозуміти специфіку розвитку вказаного інституту, так і нотаріату загалом.

- дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Основу дослідження складають наступні методи: історично-правовий, структурно – функціональний, порівняльний та метод комплексного аналізу.

Автор стверджує, що інститут нотаріальної присяги походить з древніх часів, підтвердженням цього є норми Візантійської «Книги Епарха».

- більшості європейських країн інститут нотаріальної присяги є необхідною умовою доступу до професії нотаріуса та регулюється державним нотаріальним законодавством. Наприклад, в У країні це питання вперше було врегульовано статтею 6 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року. Подальші розвідки інституту нотаріальної присяги передбачатимуть розгляд конкретних випадків прийняття присяги окремими нотаріусами на різних етапах розвитку нотаріальної діяльності.

Ключові слова: нотаріальна присяга, професійна та нотаріальна тасмниця, прийняття присяги нотаріусом.

Вступ. «Introduction». Нотаріат є невід'ємною частиною правової держави і на сьогоднішній день міцно зайняв своє місце в системі цивільної юрисдикції. Нотаріальну діяльність слід розглядати як специфічну правову форму діяльності, суть якої полягає в тому, що в межах її здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріусом юрисдикційних повноважень по безспірних справах.

На нашу думку, від якості нотаріальної діяльності залежить нормальне функціонування цивільного обороту держави, ефективність охорони і захисту майнових прав та законних інтересів громадян й інших суб'єктів господарювання.

У великій мірі від компетентності, добросовісності, порядності та чесності нотаріуса залежить якість вчинюваних ним нотаріальних дій.

Базовим нормативно - правовим актом, що регулює питання української нотаріальної діяльності та нотаріального процесу є Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року (Про нотаріат, 1993)[18].

Для дослідження питання провадження нотаріальної діяльності, зокрема доступу до професії нотаріуса, важливе значення має нотаріальна присяга, у тексті якої, у більшості випадків, передбачалися норми щодо дотримання нотаріальної таємниці.

Основна частина.

Питання становлення та розвитку українського нотаріату було об'єктом дослідження багатьох учених. Проте, питання прийняття нотаріальної присяги в Україні науковцями-правниками досліджувалося в основному у підручниках та посібниках з нотаріального права.

Серед українських вчених, слід відзначити праці: В. Комарова та В. Баранкової та (Комаров, Баранкова, 2011, с. 66) [8], Л. Радзівєвської та С. Пасічник, (Радзівєвська, Пасічник С.Г., 2000, с. 39) [19], С. Фурса, Є. Фурса, Є. Фурса, О. Нікітюк (Фурса, Фурса, Фурса, Нікітюк, 2015, с. 201-203) [22].

В. Баранкової та В. Комаров у підручнику «Нотаріат в Україні» лише зазначають про те, що особа, якій уперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в урочистій обстановці складає присягу (Комаров, Баранкова, 2011, с. 66) [8].

Радзівєвська Л.Е., Пасічник С.Г. у підручнику «Нотаріат в Україні» (Радзівєвська, Пасічник, 2000, с. 39) [19] вперше присвятили окремий параграф «Прийняття присяги» порушеному у статті питанню. Варто зауважити, що аналогічно це було зроблено авторами наступних навчальних видань: навчального посібника «Нотаріат в Україні» за редакцією Ю. В. Нікітіна (Ю. В. Нікітін, С. С. Бичкова, А. Г. Чубенко, В. К. Матвійчук, Е. О. Гіда, Т. П. Устименко, Н. О. Чучкова, 2016, с. 52-53) [13] та підручника Нотаріат України. Книга 1. Організація нотаріату з практикумом, за загальною редакцією С. Я. Фурси (Фурса С. Я, Фурса Є. І., Фурса Є. Є. Нікітюк О. М., 2015, с. 201-203) [22].

Однак, у працях названих науковців розглядаються питання лише законодавчого регулювання інституту нотаріальної присяги в незалежній Україні та не розглядаються питання історії становлення інституту нотаріальної присяги на різних етапах правового регулювання нотаріальної діяльності на українських землях.

Метою статті є дослідження історії становлення та розвитку інституту нотаріальної присяги на європейських та українських теренах, в тому числі у незалежній Україні, Польщі, Білорусії та Російській Федерації.

Основу дослідження становлять джерела правового регулювання нотаріальної діяльності від Римської імперії до сучасної України, Польщі, Білорусії та Російської Федерації.

Науковий аналіз еволюції становлення інституту нотаріальної присяги в Україні від зародження нотаріату до сьогодення дає змогу глибше зрозуміти специфіку розвитку вказаного інституту, так і нотаріату загалом, з'ясувати закономірності та забезпечити подальший розвиток правового регулювання нотаріального законодавства та інституту нотаріальної присяги зокрема, як його складової. Недостатність знань з історії становлення інституту нотаріальної присяги в Україні, а також необхідність удосконалення законодавства щодо

правового регулювання нотаріальної присяги – все це також зумовлює актуальність дослідження.

У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Основу дослідження складають наступні методи: історично-правовий, структурно – функціональний, порівняльний та метод комплексного аналізу.

1. Генеза та еволюція нотаріальної присяги.

Становлення інституту нотаріальної присяги є невіддільним від історії становлення нотаріату загалом.

У контексті запропонованого дослідження вважаємо за доцільне нагадати відомі крилаті слова (афоризми) М. Сервантеса, які, на нашу думку, не лише влучно та огульно характеризують професію нотаріуса, але й вказують на наявність нотаріальної присяги, яка є невід’ємною від обов’язку нотаріуса щодо дотримання нотаріальної таємниці. «Нотаріус це суспільний діяч... Він присягає на таємницю й вірність... таким чином, що ані дружба, ані ворожнеча, ані користь, ані власний зиск не можуть схилити його до несумлінного виконання свого обов’язку» (Король, Башта, 2009, с. 6) [10].

Варто пригадати, що інститут, який мав назву «нотаріат», зародився в лоні християнської церкви. Також зауважуємо про величезний престиж професії церковного нотаріуса, оскільки історії відомі факти виконання вказаних обов’язків єпископами та папами (Долинська, 2017, с.63) [6].

Прийняття присяги нотаріусом, перед вступом до виконання своїх обов’язків, має своє коріння ще з далекої сивини.

Підтвердження цього є норми Візантійської «Книги Епарха», що була першим відомим законодавчим актом, що регулював діяльність нотаріату, або як і ще його називають деякі вчені – Нотаріальний кодекс. Зазначений документ є підтвердженням високої значущості у суспільстві табуляріїв, а також їх ранньофеодальної корпоративності (Долинська, 2017, с.68) [6]. Ми поділяємо думку тих авторів, які вважають, що цінність «Книги Епарха» полягає у висвітленні внутрішнього цеху нотаріусів – табуляріїв. Так, «Книга Епарха» не лише висвітлює внутрішнє життя особливо цеху нотаріусів – табуляріїв – передвісників нотаріусів, але порядок прийняття ними присяги, як один з етапів доступу до професії. Зокрема, майбутній нотаріус у найближчому за місцем проживання храмі Божому, за участю всіх табуляріїв, одягнутих в ефестриди. Там примікерій урочисто посвячував нового табулярія, який присягав на Біблію та був призначений виконувати свої обов’язки в певному робочому місці – кафедрі (Долинська, 2015, с.126) [5].

Інститут нотаріату, що сформувався за часів Римської імперії, практично не змінився, однак зазнав подальшого розвитку в Італії за часів середньовіччя та Ренесансу. Ми погоджуємося з О. Король та М. Башта, що характерними рисами італійського нотаріату стають: обов’язкова авторизація нотаріусів, нагляд за діяльністю нотаріусів, а також існування певних вимог до кандидатів на посаду. Кандидат на посаду, після складання теоретичного іспиту отримував диплом. Після цього, у разі надання корпорацією нотаріусів згоди на включення до свого складу, новий нотаріус складав присягу, сплачував певну суму до каси корпорації і урочисто приймав перо та письмове приладдя нотаріуса. Особа, що їх вручала, проголошувала промову наступного змісту: «Отримай владу чинити публічні акти

відповідно до вимог закону та доброчесності (порядності)» (Король, Башта, 2009, с. 21) [10]. На нашу думку, вказана особа не лише давала настанови майбутньому нотаріусу та одночасно проголошувала текст присяги за останнього.

На теренах України питання нотаріальної присяги теж має своє історичне коріння, зокрема, на західноукраїнських землях, які знаходилися у складі Польського Королівства (1387-1569 рр.).

Як стверджує українська дослідниця Л. Коваленко, щодо розгляду становлення нотаріату Польщі: «Публічний нотаріат було перенесено з Італії завдяки впливу католицької церкви. Усі особи, які тоді займалися нотаріальною справою, належали до духовенства. Польські правителі зверталися до Ватикану по згоду на призначення публічних нотаріусів» (Коваленко, 2010, с. 165-166) [7].

Певні зміни у процедурі підготовки і призначення публічних нотаріусів на цих теренах відбулися з отриманням 29 жовтня 1594 р. Яном Замойським – засновником академії свого імені – булли Папи Клеменса VIII про заснування Замойської академії. Згідно з нею академії надавалося, поряд з правом присудження докторських ступенів з філософії, права і медицини, право присвоювати ступені публічних нотаріусів (Бондарук, 2014, с. 32)[1].

Після успішного завершення екзамену, під час урочистості з нагоди промоцій нотаріус складав присягу про дотримання набутих знань та навичок в подальшій діяльності та отримував власний нотаріальний знак (печатку), яким вже міг засвідчувати складені акти «в усьому християнському світі» (Kochanowski J. K., 1899-1900, s. 40)[25].

Отже у присяга стосувалася лише виконання функцій нотаріуса.

Слід зауважити, що у матеріалах Центрального державного історичного архіву України (м Львів) у колекції грамот на пергаменті зберігається акт призначення каноніком Станіславом зі Львова клірика Львівської дієцезії Яна зі Львова, сина Георгія, на уряд публічного нотаря та присягу останнього від 11 листопада 1533 р. [2].

Відповідно до тексту присяги, майбутній нотарій зобов'язується бути вірним святій Римській Церкві, вчиняти дії згідно з канонічним правом до кінця свого життя або до набуття «поганої слави», зберігати та не розголошувати таємницю, перешкоджати вчиненню тяжких злочинів, «уряд табеліонату вірно виконувати, контракти призначених сторін вірно укладати...» (Скупенські, 2002, р. 105)[32].

Б. Петришак наголошує, що фактично процедура призначення і присяги публічного нотаріуса (нотарія) не зазнала яких-небудь змін протягом століть. І коло осіб, які мали право на номінацію цього урядника, і класична формула присяги XIV–XV ст. залишаються тими ж, що свідчить про певне збереження класичних норм і процедур із початку існування нотаріату (Петришак, 2010, с. 96)[16].

На нашу думку, лише певною мірою процедура призначення нотаріуса на українських землях у складі Польського королівства подібна до призначення візантійського нотаріуса (Долинська, 2017, с. 143)[6].

На українських землях, які входили до складу Австро-угорської монархії, одним із основних нотаріальних законів монархії слід вважати «Законь зь дня 25 Липця 1871, дотычно заведенія нового нотаріатского порядка», який був виданий та розісланий 1 серпня 1871 року на восьми мовах, в тому числі й на українській. В Галичині закон 1871 року реально почав діяти вже з перших днів листопада, а на Буковині – з 1 жовтня 1888 року.

Питання нотаріальної присяги майбутніми нотаріусами, було врегульовано в §. 15 вказаного Порядку. Законодавець надав право складати присягу у Вищому крайовому суді, або в делегованому ним трибуналі першої інстанції за наступною формулою: «Присягаю бути вірним та слухняним Цісареві, незламно дотримуватись основних законів держави і ретельно та сумлінно, як це записано в законах виконувати свої функції нотаріуса; так мені Господи Боже допоможи!».

Слід зауважити, що доки Україна входила до складу Російської імперії, розвиток нотаріальної діяльності останньої визначав відповідні процеси і на українських землях, які знаходилися під її юрисдикцією. У другій половині XIX-початку XX ст. основним правовим регулятором нотаріальної діяльності виступало Положення про нотаріальну частину 1866 року.

М. І. Комаров, Д. О. Пашенцева, С. В. Пашенцева стверджують, що вказане Положення про нотаріальну частину 1866 р. можна розглядати як закон, оскільки воно було затверджено імператором – вищим в той час авторитетом (М. І. Комаров, Д. О. Пашенцева, С. В. Пашенцева, 2006, с. 245)[9].

Затверджений на посаді нотаріус давав «клятвенное обещание перед святым Евангелием и животворящим Крестом» зберігати вірність її Імператорській Величності, чесно і сумлінно виконувати всі обов'язки за посадою, законом і правила, розпорядження і доручення, не перевищувати наданої йому влади, обстоювати інтереси держави як свої власні. Це було офіційне стандартне «клятвенное обещание», яке підписували багато поколінь російських службовців. Цікаво, що при підписання посадовцем, в даному випадку – нотаріусом «обещание» було присутнє все Зібрання Окружного суду на чолі з Головою, і всі члени цього суду свідчили клятву нотаріуса своїми підписами (Король, Башта, 2009, с. 54)[10].

Після розпаду Австро-Угорщини у Львові 1 листопада 1918 р. проголошено Західну Українську Народну Республіку (ЗУНР), у якій і надалі було чинне австрійське нотаріальне законодавство, відповідно, на своїх місцях залишалися попередні нотаріуси та працівники їхніх канцелярій (Limanowski A. K., 1920, s. 25)[26].

17 березня 1919 р. Державний Секретаріат Судівництва ухвалив Розпорядок про тимчасову організацію нотаріусів. Вказаним нормативним актом було встановлено текст нотаріальної присяги, а саме: «Прирікаю, як нотар, бути вірний Українській Народній Республіці, повинуватися законам і розпорядкам Української Народної Республіки, сповнювати уряд нотаря ревно і совісно та все мати на увазі добро і пожиток Української Народної Республіки». Слід зауважити, що нотаріальну присягу приймали як нотаріуси, так і нотаріальні субститути у Вищому Суді (Долинська, 2018, с. 91)[4].

Слід зауважити, що на західноукраїнських землях під юрисдикцією Речі Посполитої довгий час (до 1 липня 1934 року) правове регулювання нотаріальної діяльності здійснювалося Австрійським нотаріальним порядком.

Закон «Право про нотаріат» був затверджений розпорядженням Президента Речі Посполитої від 27 жовтня 1933 р. (Prawo o notariacie, 1933) [28].

Заслуговеє на увагу, як належним чином підтверджений, висновок польської дослідниці історії нотаріату Д. Малец про те, що розпорядження 1933 р. ґрунтувалося на найкращих європейських зразках нотаріального права, заснованих на традиціях французького нотаріального законодавства (Малец) [27].

Варто зазначити, що серед польських дослідників та нотаріусів він ... отримав назву «Конституція польського нотаріату» (Kostórkiewicz, s. 4.) [24].

В статті 10 Нормативного акту вказано, що нотаріус займаючи посаду нотаріуса оголошує присягу в присутності голови окружного суду наступного змісту: «Pomny dobra Panstwa i godności powierzonego mi stanowiska, przysięgam Panu Bogu Wszemogocemu i Wszewiedzącemu, że obowiązki notariusza, spełniać będę zgodnie z prawem i słusnością, władzom przełożonym okazywać będę posłuch i poszanowanie, a w postępowaniu swem kierować się będę zasadami honoru i uczciwości.» (Prawo o notariacie, 1933) [28].

З плином часу, регулювання польської нотаріальної діяльності здійснювалося відповідно до польського Закону від 25 травня 1951 «Право про нотаріат» (Prawo o notariacie, 1951)[29].

Нотаріат стає державним органом під наглядом Міністерства юстиції. Нотаріуси не були незалежними у своїх діях, хоча й виконували деякі функції суду (Радишевський, 2001, с. 16)[20].

Відповідно до статті 14 Закону, нотаріус приступаючи до посади, приносив в присутності голови відповідного суду урочисту присягу згідно тексту, який був встановлений для державних службовців.

Український нотаріат радянського періоду починає активно розвиватися з 20 квітня 1923 року, коли було затверджено «Положення про державний нотаріат».

Правове регулювання нотаріальної діяльності до Другої світової війни здійснювалося Положенням про судоустрій Української РСР від 23 жовтня 1925 р., Положенням про державний нотаріат від 20 квітня 1923 року, Нотаріальним положенням, затвердженим постановою Всеукраїнського ЦВК й РНК УСРР 16 грудня 1925 року за № 557, «Нотаріальною Уставою», затвердженою постановою ВУЦВК і РНК 25 липня 1928 року за № 20. Аналізуючи правове регулювання нотаріальної діяльності за часів Радянської України протягом 1917-1943 років приходимо до висновку, що організацію та діяльність органів нотаріату регулювало Положення про судоустрій УСРР, а порядок вчинення нотаріальних дій – Нотаріальне положення та Нотаріальна Устава (Долинська, 2017, с. 287) [6]. Однак у вказаних документах не було передбачено прийняття нотаріусами присяги.

Правове регулювання нотаріальної діяльності після Другої світової війни здійснювалося Положеннями про Державний нотаріат УРСР: від 9 серпня 1944 р. за № 1016, від 26 грудня 1956 року за № 1536 та від 31 серпня 1964 р. за № 941. Однак, ні у вказаних нотаріальних положеннях, ні у Законі Української РСР «Про державний нотаріат» від 25 грудня 1974 року, який вперше законодавчо врегулював діяльність українського радянського нотаріату, нічого не говориться про нотаріальну присягу.

Ми в погоджуємося з думкою М. Долгова, що радянський період розвитку нотаріату характеризується повним злиттям нотаріату з державою і отождненням нотаріальних функцій з державними (Долгов, 2005, с. 102) [3].

Отже, інститут нотаріальної присяги походить з древніх часів. Підтвердженням існування нотаріальної присяги є норми Візантійської Книги «Епарха» щодо складання присяги майбутнім нотаріусом.

Слід зауважити, що інститут присяги у XX столітті не загубив своє значення у Польщі. В той же час, у радянській Україні, про нього геть забули.

2. Становлення інституту нотаріальної присяги протягом 1990-2017 років (на прикладі Польщі, Білорусії, Російської Федерації та незалежної України).

На початку 1990 років польський нотаріат зазнав нового етапу розвитку, чому сприяло прийняття Закону Польщі «Право про нотаріат» від 24 травня 1989 року (Prawo o notariacie, 1989) [30], який передбачив існування як державних нотаріальних контор, так і приватних нотаріусів.

В статті 15 вказаного закону врегульовано питання прийняття нотаріальної присяги. Слід зауважити, що вказаними нормами встановлено дві інстанції, які мали право прийняти присягу від особи, яка приступає до обов'язків нотаріуса. Головною особою виступає Міністр юстиції, який вправі прийняти присягу самостійно або доручити вказані повноваження – голові воєводського суду. Вказана особа складала присягу наступного змісту: «Ślubuję uroczyście na powierzonym mi stanowisku notariusza dochować wierności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, służyć państwu i obywatelom, a powierzone mi obo wiązki wypełniać sumiennie i zgodnie z prawem, dochować tajemnicy państwowej i służbowej, w postępowaniu swym kierować się zasadami godności, uczciwości oraz unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę notariuszowi lub naruszyć powagę sprawowanego urzędu» (Prawo o notariacie, 1989) [30].

Аналізуючи текст присяги приходимо до висновку, що у вказаному тексті передбачено дотримання державної та службової таємниці.

Наступним прогресивним етапом в розвитку польського нотаріату стало прийняття нового закону від 14 лютого 1991 року «Право про нотаріат» (Prawo o notariacie, 1991) [31], який діє по сьогоднішній день.

Врегулювання питання нотаріальної таємниці законодавцем передбачено у статті 15. Як і в попередньому законі 1989 року, встановлено дві інстанції, які вправі приймати присягу від претендента на нотаріальну посаду, а саме: Міністр юстиції та за його дорученням – голова апеляційного суду.

Відповідно до частини першої вказано статті текст присяги передбачав: «Ślubuję uroczyście jako notariusz powierzone mi obowiązki wypełniać zgodnie z prawem i sumieniem, dochować tajemnicy państwowej i zawodowej, w postępowaniu swym kierować się zasadami godności, honoru i uczciwości» (Prawo o notariacie, 1991) [31].

Хоча текст присяги менший за обсягом, ніж передбачений попереднім законом, на нашу думку, це не применшує його значення, оскільки основні норми присяги збережені. Серед них головне місце займають питання дотримання державної та професійної таємниці, виконання нотаріальних обов'язків відповідно до закону та совісті.

Правове регулювання нотаріальної діяльності в Російській Федерації здійснюється «Основами законодательства Российской Федерации о нотариате» від 11 лютого 1993 року (Основы законодательства Российской Федерации о нотариате, 1993) [14].

Відповідно до статті 14 Основ, нотаріус, який вперше призначений на посаду нотаріуса приносить присягу наступного змісту: «Торжественно присягаю, что обязанности нотариуса буду исполнять в соответствии с законом и совестью, хранить профессиональную тайну, в своем поведении руководствоваться принципами гуманности и уважения к человеку».

В первинній редакції вказаної статті передбачалося, що законодавством республік у складі Російської Федерації може бути передбачено інший текст

присяги нотаріуса. Однак вказані норми зазнали нової редакції у відповідності до Федерального закону от 29.12.2006 року за № 258-ФЗ. Згідно з якими, законодавством суб'єктів Російської Федерації може бути передбачений інший текст присяги нотаріуса.

Заслуговує на увагу, висновок російської дослідниці нотаріату Н. В. Сучкової про те, оскільки в законодавстві РФ не описана процедура принесення присяги нотаріуса та способи фіксації факту її принесення, то дане питання вирішується в кожному суб'єкті РФ на розсуд територіального органу юстиції та нотаріальної палати. Десь присяга приноситься в приміщенні територіального органу юстиції при врученні нотаріусу копії наказу про наділення повноваженнями нотаріуса, десь – на загальних зборах членів нотаріальної палати, а в ряді регіонів – перед правлінням нотаріальної палати (Сучкова, 2014, С. 95) [21].

Правове регулювання нотаріальної діяльності в Білорусії здійснюється Законом Республіки Білорусі від 18 червня 2004 року за № 305-3 «О нотариате и нотариальной деятельности» (О нотариате и нотариальной деятельности, 2004) [15].

У відповідності до статті 35 Вказаного Закону, яка діє в редакції закону Республіки Білорусі від 5 січня 2016 р. за № 355-3, нотаріус, який вперше приступає до здійснення нотаріальної діяльності повинен принести в урочистій обстановці у Білоруській нотаріальній палаті присягу наступного змісту: «Я, (фамилия, собственное имя, отчество (если таковое имеется)), торжественно клянусь честно, добросовестно и беспристрастно исполнять обязанности нотариуса, обеспечивать защиту прав и законных интересов граждан и юридических лиц, государственные интересы, руководствуясь Конституцией Республики Беларусь и иными актами законодательства Республики Беларусь».

Вважаємо як позитивне зазначити, що законодавець у тексті вказаної статті наголосив на тому, що нотаріус, який не прийняв присяги не вправі приступати до здійснення нотаріальної діяльності (О нотариате и нотариальной деятельности, 2004) [15].

Слід зауважити, що порядок принесення присяги білоруського нотаріуса встановлюється Білоруською нотаріальною палатою.

Загальновідомо, що із проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України, розгорнуто нову сторінку української історії, як держави, так і її законодавчої бази, в тому числі щодо провадження нотаріальної діяльності.

Прийняття Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року (Про нотаріат, 1993)[18] стало новим етапом у розвитку українського нотаріату, що привело до появи приватного (незалежного) нотаріату.

Варто звернути увагу на те, що вперше на законодавчому рівні в Україні, в статті 6 Нотаріального Закону, яка мала назву «Присяга нотаріуса», передбачено текст вказаної присяги: «Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса».

Аналізуючи вказані норми приходимо до висновку, що одним з основних обов'язків нотаріуса є дотримання професійної (нотаріальної) таємниці.

Як справедливо зауважують автори Науково-практичного коментаря Закону України «Про нотаріат» за заг. ред. Чижмарь К.І. – присяга є традиційним елементом нотаріальної діяльності, що полягає у наданні особою, яка розпочинає

нотаріальну діяльність, в урочистій формі гарантій перед державою щодо належного виконання нею професійних обов'язків, дотримання основоположних засад нотаріальної діяльності, а також відповідності її займаній посаді (Чижмарь, 2015, с. 14-15) [12].

Однак, у тексті нотаріальної присяги українського нотаріуса відсутній обов'язок дотримання крім нотаріальної, ще й державної таємниці, як це передбачено законодавством Польщі.

Ми погоджуємося з думкою О. О. Коротюк, що Закон не передбачає можливості здійснення нотаріальної діяльності у випадку відмови від принесення присяги. Таким чином держава наділяє нотаріуса повноваженнями лише у випадку добровільного заявлення особою відповідних гарантій (Коротюк, 2012, с. 43) [11].

Оскільки вчинювати в Україні нотаріальні дії, вправі й інші органи «квазіноатріату», які вчиняють їх в додаток до основних обов'язків, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що законодавцем не передбачено прийняття вказаними органами та посадовими особами нотаріальної присяги.

Серед цих органів варто виділити посадових та службових осіб органів місцевого самоврядування, які є державними службовцями. Вказані особи, які згідно рішення виконавчого комітету або рішення сесії відповідної територіальної громади вчиняють певні, визначені законодавством, як нотаріальні дії, так і довіреності, прирівняні до нотаріально посвідчених. Посадові особи органів місцевого самоврядування, перед вступом до своїх основних посадових обов'язків, зобов'язані прийняти присягу державного службовця згідно зі статтею 36 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року (Про державну службу, 2015) [17] наступного змісту: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки».

Аналізуючи норми цієї статті приходимо до висновку, що державний службовець України, приносячи присягу, не присягає дотримуватися як державної, так і професійної таємниці, що на нашу думку є неприпустимим.

Відповідно до частини четвертої статті 36 Закону України «Про державну службу», у разі відмови особи від складення Присяги державного службовця вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади державної служби, і акт про її призначення на посаду скасовується суб'єктом призначення. На нашу думку вказані норми варто застосувати і до українського нотаріуса.

Обговорення. Розглянуті у статті питання були предметом обговорення зі студентами другого (магістерського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» при викладанні навчальної дисципліни «Нотаріат».

Всі студенти (32 чоловік) підтримали думку про те, що текст присяги в Україні має бути єдиним для всіх регіонів республіки, зокрема на тій підставі, що Україна є унітарною державою. Також студенти одностайно не погодилися з прийняттям присяги на Біблію.

Із присутніх на занятті осіб - 31 студент (96,9 %) вважають, що в тексті нотаріальної присяги має бути зазначено не лише дотримання нотаріальної таємниці, але й державної.

Також всі 32 студенти (100%) прийшли до думки, що в тексті присяги українського державного службовця повинні бути включені норми щодо дотримання державної таємниці.

Висновки («Conclusion»).

Становлення нотаріату, як в Україні, так і в інших державах, зокрема в Польщі, має свою самобутню історію.

Основним принципом нотаріальної діяльності у всьому світі проходить обов'язок дотримання професійної (нотаріальної) таємниці, який знайшов своє законодавче закріплення в тексті присяги українського нотаріуса.

Прийняття нотаріальної присяги врегульовано на законодавчому рівні в законодавстві України, так і Польщі, Білорусії та Російської Федерації.

Пропонуємо в чинне українське законодавство ввести наступні зміни:

1. доповнити статтю 6 Закону України «Про нотаріат» наступним реченням: «У разі відмови особи від складення нотаріальної присяги вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади нотаріуса (державного чи приватного)»

2. доповнити частину першу статті 36 Закону України «Про державну службу» наступними словами: «зберігати державну та професійну таємницю».

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають в більш детальному аналізі нотаріальної практики щодо принесення нотаріальної присяги.

References:

1. Бондарук В. О. Надання ступенів публічних нотаріусів у Замоїській академії (1594–1784). *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 32–35.
2. Грамота каноніка костьяла св. Мартина у Львові про призначення Яна, сина Георгія, публічним нотаріусом 11 листопада 1533 р. (Центральний державний історичний архів України м. Львів. Ф. 131 (Колекція грамот на пергаменті). Оп. 1. Спр. 383. Арк. 1.
3. Долгов М. О. История нотариата. История становления законодательства о нотариате в России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М.: РГБ, 2005. 146 с. PUL: dis.rsl.ru <http://www.dissercat.com/content/institut-notariata-v-rossiiskom-gosudarstve-istoriko-pravovoe-issledovanie>
4. Долинська М. С. Генеза та еволюція нотаріальної діяльності на теренах Львівщини. Л.: Растр-7, 2018. 196 с.
5. Долинська М. С. Становлення та розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 988 с.
6. Долинська М. С. Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Льв. нац. ун-т ім. Івана Франка, Львів, 2017. 465 с.
7. Коваленко Л. М. Нестаріюча професія нотаря. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 8 (серпень). С. 165–166.
8. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.
9. Комаров И. И. Пашенцев Д. А., Пашенцева С. В. Очерки истории права Российской империи (вторая половина XIX – начало XX в.). М. Статут. 2006. 384 с.
10. Король О. М., Башта М. О. Чорнила нотаріуса віками не вицвітають. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. 144 с.
11. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Х.: Право, 2012. 648 с.
12. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат» за заг. ред. Чижмарь К. І. К.: «Центр учбової літератури». 2015. 308 с.

13. Нотаріат в Україні : навчальний посібник / Ю. В. Нікітін, С. С. Бичкова, А. Г. Чубенко, В. К. Матвійчук, Е. О. Гіда, Т. П. Устименко, Н. О. Чучкова. 4-е вид. доп. І переробл./ За заг. ред. докт., юрид. наук, професора Ю. В. Нікітіна. К.: «Національна академія управління»; «Алерта», 2016. 586 с.
14. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате : Закон Российской Федерации от 11.02.1993г. № 4462-1. *Ведомости СНД и ВС РФ*. 1993. № 10. Ст. 357.
15. О нотариате и нотариальной деятельности: Закон Республики Беларусь от 18 июля 2004 г. N 305-З URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=6741
16. Петришак Б. І. До історії публічного нотаріату у Львові XVI ст.: процедура призначення та присяги. *Архіви України*. 2010. № 3-4. С. 93-104.
17. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
18. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
19. Радзівська Л.Е., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівської. К.: Юрінком Інтер, 2000. 528 с.
20. Радишевський Богдан. Організація нотаріату в Польщі. Нотаріат для Вас. 2001. № 5. С. 16.
21. Сучкова Н. В. Нотариат: учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2014. 330 с.
22. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Фурса Є.С., Нікітюк О.М. Нотаріат України. Книга 1. Організація нотаріату з практикомом: Підручник у трьох книгах / за заг. Ред. С. Я. Фурси. К.: Алерта, 2015. 484 с.
23. Glass J. Rzut oka na polską ustawą notarialną. PN. 1933. nr. 10. S. 24, 26
24. Kostórkiewicz T. *Konstytucja notariatu polskiego*. PN. 933. nr. 13. S. 4.
25. Kochanowski J. K. Dzieje Akademii Zamojskiej. Krakow, 1899-1900. 466 s.
26. Limanowski A. K. Stan notarialny Wschodney Malopolski w chwilach przelomowych. R. 1914-1920. Lwow, 1920. 40 s.
27. Malec D. Notariat polski w rozwoju dziejowym / D. Malec; Uniwersytet Jagielloński. PUL: <http://www.krn.org.pl/plik/sysPlik /13>.
28. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitey z dnia 27 X 1933 r. Prawo o notariacie. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitey Polsky*. 1933. № 84. S. 1570-1583.
29. Prawo o notariacie: Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. *Dz.U.1951 nr 36 poz. 276*.
30. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19510360276>
31. Prawo o notariacie: Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19890330176>
32. Prawo o notariacie: Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910220091>
33. Skupieński K. Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce. Lublin: Wyd-wo UMCS, 2002. 290 s.

BUDŻETOWANIE GENDER JAKO INSTRUMENT OSIĄGNIĘCIA RÓWNOŚCI GENDER NA UKRAINIE

Tetiana Ivanina

*zdobywca Katedry Politologii i Administracji Publicznej Wschodnioeuropejskiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
filmira@ukr.net*

Adnotacja. W artykule poruszono problematykę budżetowania gender jako strategii wprowadzenia równości gender na przykładzie światowym. Zaznacza się, iż budżetowanie gender sprzyja ulepszeniu jakości usług dla ludności, podwyższeniu rozwoju gospodarczego oraz wydajnemu wykorzystaniu istniejących zasobów. Jest rozpatrywane jako jedno z podejść, sprzyjające wydajnemu zarządzaniu finansami państwowymi. Budżetowanie gender jest komponentem procesu politycznego na świecie. Ta technologia w połączeniu z innymi inicjatywami może zapewnić realizację zobowiązań Ukrainy w zakresie osiągnięcia celów równości gender i wprowadzenia aspektów gender w procesie politycznym.

Słowa kluczowe: gender, budżet, proces polityczny, budżet państwowy, analiza gender.

GENDER BUDGETING AS A TOOL TO ACHIEVE GENDER EQUALITY IN UKRAINIAN

Tetyana Ivanina

*the applicant of academic degree of the subdepartment of Political and public
administration Science Lesya Ukrainka Eastern European National University
(Lutsk, Ukraine)*

Annotation: This article covers international gender budgeting practices as a strategy for gender integration. Analyzed good practices provide evidence base for gender budgeting to be a tool for improving people's living conditions, increasing of economic development and effective use of countries resources. Gender budgeting is considered as one of the approaches that helps effectively manage state finances. Gender budgeting is a component of global good governance. This technology in combination with other initiatives may ensure implementation of Ukraine's commitments on achieving gender equality goals as well as mainstream gender state policy.

Key words: gender, budget, political process, state budget, gender analysis.

ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Тетяна Іваніна

*здобувач кафедри політології та державного управління
Східноєвропейського національного університету імені Лесі
Українки, (Луцьк, Україна)*

Анотація. У статті йдеться про гендерне бюджетування як стратегію впровадження гендерної рівності на прикладі країн світу. Зазначається, що гендерне бюджетування сприяє покращенню якості послуг для населення, підвищенню темпів економічного розвитку, ефективному використанню наявних ресурсів. Воно розглядається як один із підходів, який сприяє ефективному управлінню державними фінансами. Гендерне бюджетування є компонентом політичного процесу в світі. Ця технологія в поєднанні з

іншими ініціативами може забезпечити виконання зобов'язань України щодо досягнення цілей гендерної рівності й впровадження гендерних аспектів у політичний процес.

Ключові слова: гендер, бюджет, політичний процес, державний бюджет, гендерний аналіз.

Вступ. Досягнення цілей гендерної рівності – це одне з зобов'язань, яке взяла на себе Україна, підписавши «Декларацію тисячоліття ООН» у 2000 р. Проте політичні заяви по її досягненню на практиці не завжди підкріплені розподілом бюджетних коштів. Бюджет – один із найважливіших офіційних документів держави, що відображає пріоритетні завдання уряду. Завдяки гендерному підходу у бюджетуванні, бюджетні кошти розподіляються більш ефективно як із соціального, так і з економічного погляду. Саме тому останніми роками цей інструмент привертає все більшу увагу науковців, державних і громадських інституцій.

Метою статті є систематизація шляхів розвитку гендерного бюджетування у світовому політичному процесі та окреслення перспектив цього сучасного інструменту для України.

У процесі дослідження використано низку загальнонаукових **методів** – аналізу та синтезу, спостереження та історичного підходу.

Наукові та методичні праці з питань гендерного бюджетування – доволі нове явище в суспільно-політичній літературі. З кінця 1990-х рр. у результаті реалізації широкого ряду гендерних бюджетних ініціатив у Європі, наявна теоретична і практична база з даної тематики. До проблеми гендерного бюджетування зверталися такі зарубіжні науковці, як Бадлендер Д. (Budlender, 2003), Віллагомес Е. (Villagómez, 2004), Ельсон Д. (Elson, 1999), Квінн Ш. (Quinn, 2009), Клатцер Е. (Klatzer, 2008), Шарп Р. (Sharp R.) та ін. У вітчизняній науці цю тему висвітлювали українські дослідниці Гаращенко С. (Гаращенко С., 2009), Кисельова О. (Кисельова, 2014), Лобанова Л. (Лобанова, 2004), Романюк О. (Романюк, 2010) та ін. Актуальність тематики в світі та брак вітчизняних досліджень, зумовлюють увагу до теоретичного осмислення і практичного застосування гендерного бюджетування на теренах України.

Основна частина. Гендерне бюджетування являє собою підхід, орієнтований на інтереси жінок і чоловіків у процесі формування і виконання державного бюджету. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами не тільки багатьох країн Європи, а й інших держав світу (Sharp, 2003, с. 29). Гендерне бюджетування – це діяльність щодо забезпечення відповідності державних бюджетів, а також політик та програм, що лежать у їх основі, інтересів та потреб осіб, які належать до різних соціальних груп. Термін «гендерний бюджет» означає бюджет, який складений із урахуванням потреб та інтересів, що відображають соціостатеву структуру суспільства. Однак, гендерні бюджети не є окремими бюджетами для жінок і чоловіків. Це засіб інтегрування гендерних аспектів у державну політику та бюджети різних управлінь, відділів та закладів (Лобанова, 2004, с. 13).

Вперше принцип гендерного бюджетування був застосований у вигляді «жіночого бюджету» в Австралії в 1984 р. І з того часу він втілюється як одна із стратегій досягнення гендерної рівності в цілому ряді країн. Через десять років за даними Секретаріату Співдружності націй (колишня Британська Співдружність

націй) понад 40 країн світу застосували стратегію гендерного бюджетування в тій чи іншій мірі.

Офіційне визнання стратегія гендерного бюджетування отримала в Європейському Союзі у 2001 р. Надалі гендерне планування бюджету стало актуальною темою активного політичного дискурсу та політичної дії в багатьох країнах, міжнародних організаціях та органах міждержавних об'єднань, зокрема, в Раді Європи, Європейському Парламенті та Раді Міністрів Північних країн. Так, уже у 2010 р. ЮНІФЕМ звітує про те, що понад 90 країн світу впроваджують різні гендерні бюджетні ініціативи (ГБІ), які охоплюють громадянське суспільство, уряди і міжнародні організації. Свідомством масштабності такої роботи в Європі може служити приклад Європейської мережі з гендерного бюджету, до складу якої входить 100 членів з 25 країн. Досвід цих країн доводить, що гендерне бюджетування сприяє покращенню якості послуг для населення, спрямуванню бюджетних витрат на конкретного споживача, підвищенню темпів економічного розвитку територій, ефективному використанню наявних ресурсів.

На практиці багато країн реалізують гендерні бюджети в якості пілотних проєктів. Зокрема, про це наголошує Р. Шарп у заключній доповіді наради групи експертів із фінансування гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок ООН, що відбулась у м. Осло 4-7 вересня 2007 р. (Sharp, 2007, с. 6). У окремих країнах такі проєкти досягли значних успіхів. Наприклад, в Австрії, Бельгії, Великобританії, Іспанії були прийняті закони, які сприяли досягненню гендерної рівності через бюджетний процес та впровадженню гендерного бюджетування на державному рівні. У кожній країні характер гендерних бюджетних ініціатив визначається національними та регіональними чинниками, економічним розвитком, але мета гендерного бюджету – зробити гендерний підхід одним із базових принципів у політиці й економіці.

У результаті реалізації низки гендерних бюджетних ініціатив у різних країнах світу вдалося сформувати серйозну теоретичну і практичну базу. Так, починаючи з 1995 р. Секретаріатом британської Співдружності націй, рядом агентств системи ООН, під керівництвом ЮНІФЕМ (зараз – структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН Жінки»), включаючи Програму розвитку ООН (ПРООН), Міжнародну організацію праці (МОП) і Європейську економічну комісію ООН (ЄЕК ООН) розробили багато інструментів та методологій, спрямованих на впровадження цієї стратегії з метою сприяння дотриманню прав людини, забезпеченню соціальної інтеграції та рівності. У 2009 р. Рада Європи доручила розробити посібник з практичного застосування гендерного бюджетування, який став широко застосовуватись в багатьох країнах.

Крім того, до реалізації різних гендерних бюджетних ініціатив долучаються різні суб'єкти політики (уряд, парламентарі, неурядові організації). Все це зумовлено різноманітністю гендерних бюджетних ініціатив, що залежить від політичного рівня їх впровадження, ступеня охоплення конкретних проблем та напрямків і бюджетного етапу, на якому вони здійснюються. А, отже, вони можуть приймати різні форми. ГБІ можуть бути спрямовані на збільшення чи перерозподіл бюджетних асигнувань, поліпшення якості ресурсів, перерозподіл ресурсів, зміну типу і якості державної політики й програм.

Таким чином, гендерне бюджетування є «вершиною» всієї політичної стратегії врахування гендерної проблематики у публічній владі. Саме тому гендерне бюджетування часто характеризують як просто «якісне бюджетування» (Stotsky). На практиці воно означає інтегрування гендерного підходу в бюджети різних управлінь, відділів та закладів. Політична воля, підзвітність, навчання підходам впровадження гендерної політики та наявність гендерно-деталізованих даних є передумовами гендерного планування бюджету. Такий підхід має потенціал об'єднати процес розробки політики з процесом формулювання бюджету. Крім того, ця технологія здатна об'єднати інформацію, які традиційно відокремлена одна від одної, а саме інформацію про гендерну рівність і інформацію про державні фінанси.

Основні цілі впровадження гендерних бюджетних ініціатив це:

- розвиток системи оцінки політики, процесів ухвалення рішень і розподілу/використання ресурсів з урахуванням гендерного аспекту;
- сприяння розробці і впровадженню механізмів, що забезпечують облік гендерного аспекту при проведенні бюджетної політики і формуванні бюджетів;
- підвищення рівня участі всіх зацікавлених сторін в процесі розподілу ресурсів.

На практиці спроби вплинути на державні бюджетні асигнування на користь розвитку гендерної рівності зазвичай більш успішніші там, де є політична воля щодо дотримання рівності, і там, де ініціатори гендерних бюджетів мають прихильників в уряді чи в парламенті. Для запровадження цього інструменту на усіх рівнях необхідна розробка нормативно-правової бази, розробка вітчизняної методології гендерного бюджетування та системи показників гендерного аналізу бюджету. Та оскільки бюджетні рішення завжди є політичними, то найважливіше для гендерних бюджетів – формування політичної волі щодо інтегрування гендерної рівності в питання бюджетного управління.

Таким чином, враховуючи усі переваги технології гендерного бюджетування, цей компонент політичного процесу має бути предметом гендерного планування бюджету в Україні. Тим більше, що процес впровадження гендерних бюджетних ініціатив в Україні триває вже декілька років. Наразі досвід практичної реалізації ГБІ на місцевому рівні знаходиться на стадії узагальнення та оцінки і потребує додаткової дослідницької уваги у майбутньому.

Реформа місцевого самоврядування є однією з основних реформ, які широко обговорюються в даний час. Вона передбачає передачу більшості повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад – сіл, селищ та міст. При цьому питання бюджетної децентралізації є найважливішим аспектом у реалізації цієї реформи, оскільки закріплення повноважень за громадами потребує відповідного обсягу фінансових видатків. І хоча самі по собі ці реформи майже завжди спрямовані на підвищення ефективності та справедливості розподілу ресурсів, тим не менш, вони рідко включають гендерну рівність в якості мети. Існують високі ризики, що в боротьбі «за виживання» місцеві органи влади і самоврядування можуть «проігнорувати» пріоритети державної гендерної політики. Більше того, державна оцінка впливу кризи на жінок і жінок дотепер відсутня. Це не дозволяє повною мірою оцінити наслідки того впливу, який спричиняють кризові явища на чоловіків та жінок.

Навіть поверхневий гендерний аналіз нормативно-правових актів, що вступили в дію в 2015 р. свідчить про те, що інтереси і потреби громадян, а тим паче жінок, урядові реформи мало враховують. Так, наприклад, для подолання наслідків фінансово-економічної кризи український Уряд у 2014 р. був змушений вдатися до заходів жорсткої бюджетної економії, зокрема до скорочення низки державних програм і підвищення пенсійного віку. Проте ця непопулярні реформа за оцінками експертів може не дати запланованої економії, більше того, оголить гострі соціальні проблеми.

За оцінками фахівців ці обмеження створюють додаткові ризики щодо бідності жінок і чоловіків, а також мають негативний вплив, насамперед, на становище жінок, адже маючи нижчий рівень доходів, жінки закономірно стикаються з вищими ризиками бідності та соціальної вразливості. Саме жінки становлять переважну більшість малозабезпеченого населення, що звертаються по соціальну допомогу держави: у складі одержувачів допомоги на дітей чисельність жінок перевищує чисельність чоловіків у 1,2 разу, у складі користувачів соціальних пілг – у 1,4 разу, а серед осіб, що отримують субсидії, – в 2,1 разу (Гендерний, 2016, с. 40).

На збільшення рівня бідності в країні впливає цілий комплекс факторів – заморожені мінімальні соціальні стандарти протягом, високі темпи інфляції, підвищення тарифів на комунальні послуги та ін.. За оцінками фахівців уряду і Програми розвитку ООН наслідки економічної кризи можуть породити крайню бідність великих масштабів. Ознакою останніх років стала тенденція наближення показників бідності населення у малих містах до відповідних показників мешканців сільської місцевості. Тож, враховуючи високий вплив бюджету на рівень задоволеності потреб чоловіків і жінок на місцях, особливо актуальним в таких умовах є впровадження гендерного підходу як для напрацювань антикризових заходів, так і для планування місцевих бюджетів.

З 1 січня 2015 р. в Україні вступив в силу зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України. Відповідно до їх положень, підвищується бюджетна та фінансова самостійність місцевих бюджетів, що має сприяти покращенню якості послуг та їх наближення до конкретного споживача. Так, згідно із реформою міжбюджетних відносин переважна більшість послуг та пілг населенню має фінансуватись з місцевих бюджетів. Однак за деякими оцінками експертів такі зміни можуть поставити регіональні громади на межу злиднів. Адже сьогодні міські, сільські та селищні ради не мають достатніх фінансових ресурсів, щоб допомогти людям, які потерпають від крайньої бідності, а запропонований перерозподіл податків і повноважень, може призвести до зменшення доходів місцевих бюджетів. Це, в свою чергу, може призвести до недостатнього фінансування програм та послуг на місцевому рівні, які мають найбільший гендерний вплив.

Проте, сьогодні ще рано оцінювати реальний ефект впроваджуваних реформ. Існує думка, що децентралізація вигідна для жінок і бідних. Тим не менш, без практичних та інструментів, які від початку спрямовані на досягнення гендерної рівності та контролю за її дотриманням, децентралізація привести до подальшого скорочення ресурсів на потреби найбільш вразливих груп населення. Серед багатьох інструментів інтегрування гендерних аспектів в державну політику особливо слід відзначити гендерне бюджетування, яке в умовах подолання

кризових явищ є потужним інструментом для виявлення і вирішення гендерних дискримінаційних наслідків політики жорсткої економії. Саме тому гендерні активісти розглядають гендерне бюджетування в Україні як один з підходів, який в поєднанні з іншими ініціативами може слугувати важелем впливу на існуючі гендерні диспропорції.

Розглядаючи процеси реформ в Україні і, зокрема реформи децентралізації, як важливу можливість для здійснення гендерного бюджетування, необхідно враховувати, що сучасні умови для впровадження цього методу не є простими. Проте переваги, які дає гендерне бюджетування, очевидні, оскільки запровадження гендерного бюджетування поліпшує соціальне планування: по-перше, за рахунок зростання економічної ефективності; по-друге, конкретизується спрямованість вкладень, ефективніше використовуються економічні ресурси; по-третє, стають якіснішими послуги для населення, оскільки вибудовуються чіткі орієнтири для кінцевого споживача (Оцінка, 2016, с. 24). Відтак, в умовах децентралізації особливий контекст в роботі місцевих органів влади слід приділяти вираховуванню інтересів гендерних груп та спрямовувати роботу на покращення якості послуг для населення. Тому гендерне бюджетування слід розглядати як інструмент, що здатний враховувати потреби різних груп населення та «переводити їх у фінансову площину» бюджетів.

Впровадження реформи децентралізації має великий потенціал для просування політики гендерної рівності на місцевому рівні. Адже з точки зору гендерної перспективи, органи місцевого самоврядування – це найбільш наближений та доступний рівень управління для жінок. Водночас, поняття децентралізації необхідно розглядати не лише як потенціал для жінок, а насамперед, як можливість покращення якості життя різних груп населення в своїх громадах. Адже передача повноважень від центру на місцевий рівень може стати ефективним засобом досягнення найважливіших цілей в області сталого розвитку і сприятиме поліпшенню доступу до послуг охорони здоров'я та освіти; подолання бідності, забезпечення більшої соціально-економічної справедливості як для чоловіків, так і жінок (UNDP, 2007, с. 7).

Проте як свідчить досвід, процеси децентралізації не обов'язково працюють на користь жінок. І хоча самі по собі реформи майже завжди спрямовані на підвищення ефективності та справедливості розподілу ресурсів, тим не менш, вони рідко включають гендерну рівність в якості мети. Тож, без практичних інструментів, які від початку спрямовані на досягнення цілей гендерної рівності, децентралізація може привести до скорочення ресурсів на потреби найбільш вразливих груп населення. До інших ризиків, які пов'язані з реформуванням, як правило, відносять бар'єри, які створюються на шляху до реальної участі жінок у політичному житті та управлінні, ризики бідності, зокрема, серед сільського населення, обмеження в доступі до базових послуг та інфраструктури тощо.

За оцінками фахівців для забезпечення ефективного реагування на існуючі прогалини, до розробки і реалізації державної політики потрібно залучати гендерно-орієнтоване бюджетування (ГОВ), яке має стати частиною врядування. При цьому важливо забезпечити комплекс інструментів впровадження гендерної рівності й належних ресурсів на місцевому рівні (Оцінка, 2016, с. 78).

Гендерно-орієнтоване бюджетування – визнаний у всьому світі інструмент досягнення гендерної рівності, який спрямований на інтеграцію гендерної

складової у бюджетний процес та орієнтований на потреби та інтереси людей. Як інструмент управлінської технології, ГОБ дозволяє оцінити якою мірою державна політика у сфері розподілу видатків бюджету впливає на чоловіків і жінок як споживачів послуг, користувачів інфраструктури та платників податків. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами багатьох країн світу.

Ще донедавна інституційно ГОБ залишався додатковим інструментом, який просували гендерні експерти та міжнародні донорські організації. Так, активне впровадження гендерних бюджетних ініціатив розпочалось в країні з двохтисячних років. Понад десятилітній досвід реалізації проектів, які реалізували громадські організації у співпраці з органами місцевої влади та місцевого самоврядування, дозволив створити вітчизняну практику гендерного бюджетного аналізу та інтеграції гендерних підходів до бюджетів і програм різних рівнів. А завдяки співпраці проекту «Гендерне бюджетування в Україні», програми «ООН-Жінки в Україні» та представництву Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні була розроблена спільна методика гендерного бюджетного аналізу, яку можуть застосовувати працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інші зацікавлені сторони для розробки та втілення гендерних бюджетних ініціатив.

З того часу робота з ГОБ зосередилась на розробці нового підходу до формування бюджету як на державному, так і місцевому рівнях, який враховуватиме принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. В рамках нового проекту, головним бенефіціаром якого є Міністерство фінансів, було налагоджено співробітництво з групою галузевих міністерств (Міністерством соціальної політики, Міністерством соціальної політики України, Міністерством молоді та спорту України, Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України), обласними органами влади, комітетами Верховної Ради України, громадськими організаціями. Це дозволило охопити роботою з гендерно-орієнтованого бюджетування більшість областей України. Завдяки такому підходу робочими групами були напрацьовані пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють відносини у в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, молодіжної політики, фізичної культури і спорту, а також запропоновано зміни до державної статистичної, адміністративної звітності та документів, що застосовуються в бюджетному процесі для врахування гендерного аспекту (Гендерно, 2015, с. 10).

Важливо відзначити, що ключовими передумовами для просування ГОБ є законодавче забезпечення гендерної рівності, а також поточна ситуація в країні. І якщо національне законодавство загалом може бути охарактеризоване як гендерно-нейтральне, то впровадження ГОБ в Україні в цілому відбувається на фоні серйозних політичних та економічних змін в країні. Збройний конфлікт на сході України, масштабне внутрішнє переміщення населення, знецінення національної валюти – ці та інші виклики призвели до суттєвих змін у фінансуванні програм у галузі соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та ін. Частина повноважень у цих галузях передається на рівень громад, а відтак існує ризик суттєвого скорочення витрат на створення та надання послуг населенню.

Тому сьогодні необхідно посилити роботу в напрямку просування гендерно-орієнтованого бюджетування. Більше того, основна робота має бути зосереджена на рівні місцевих громад. А враховуючи високий вплив бюджету на рівень задоволеності потреб чоловіків і жінок на місцях, особливо актуальним в таких умовах є впровадження гендерного підходу до планування бюджетів і програм. Саме такий підхід сьогодні пропонує проект «Відновлення управління та сприяння примиренню в постраждалих від кризи громадах України», який впроваджується у Донецькій та Луганській областях (у контрольованих урядом регіонах) ПРООН та структурою ООН Жінки за підтримки Європейського Союзу.

Проект виходить з того, що ефективна децентралізація політичної влади, встановлення процесів прийняття відповідальних рішень, відновлення планування та обслуговування, спрямоване на задоволення потреб кожної людини, жінок і чоловіків, дівчат і хлопчиків рівною мірою, а також на підвищення рівня безпеки та соціальної згуртованості, сприятимуть зміцненню миру і запобіганню подальших конфліктів в Україні. Проект сприятиме зміцненню потенціалу регіональних і місцевих органів влади та надасть їм необхідні навички з врахування гендерних аспектів при плануванні та складанні бюджету, а також сприятиме підвищенню потенціалу жіночих груп для участі в місцевому розвитку та прийнятті рішень. Така робота на рівні громад передбачає впровадження підходів, заснованих на участі та гендерних аспектах до складання бюджету і планування, що в свою чергу поліпшуватиме державні послуги.

Оскільки попередній досвід застосування ГОБ показав, що жінки першими стають прихильниками цього інструменту, необхідно посилити роботу з ГОБ серед місцевих жінок – представниць органів місцевого самоврядування, депутаток та активісток. Необхідно також забезпечити умови для того, щоб жінки відігравали рівну роль у процесах прийняття рішень, відпрацюванні норм та структур, а також для того щоб діючі та новоутворені правові і соціальні норми не дискримінували жінок чи чоловіків і щоб жінки і чоловіки отримували однакову вигоду від публічних послуг та мали однаковий доступ до публічних ресурсів (Аналітичний, 2011, с. 28).

Висновки. Таким чином, сучасні умови вимагають нових підходів до впровадження ГОБ, що потребують розробки нових процесів і процедур, Тож, реформи і процеси децентралізації необхідно розглядати як важливу можливість розвитку інструментів гендерного бюджетування для подальшого їх впровадження на рівні громад. Гендерне бюджетування є перспективним і ефективним інструментом державного регулювання для просування гендерної рівності в умовах реформ. Аналізуючи світовий досвід впровадження гендерного бюджетування та вітчизняні реалії можна стверджувати, що в Україні створені необхідні передумови для запровадження цього інструменту. І оскільки гендерні наслідки розпочатих в Україні реформ поки ще не стали об'єктом уваги економістів і гендерних експертів, необхідно посилити роботу в цьому напрямку, щоб дати більш повну картину про напрямки реформ і те, як вони впливають на жінок і чоловіків. З цією метою необхідно поєднати зусилля економістів, гендерних експертів, політиків, щоб сприяти включенню гендерного бюджетування як інструменту для підвищення ефективності реформ бюджетної децентралізації і таким чином, сприяти підвищенню гендерної чутливості бюджетів усіх рівнів.

References:

1. Budgeting for Equity: Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting. – [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.unwomen.org>
2. Budlender D., Hewitt G. Engendering Budgets: A Practitioners's Guide to Understanding and Implementing Gender Responsive Budgets. – London: Commonwealth Secretariat, 2003.– C.114 [Elektronnyj resurs] / D. Budlender, G. Hewitt. – Rezhym dostupu: <http://www.thecommonwealth.org>
3. Elson D. Gender Budget Initiative. Background Papers, London: Commonwealth Secretariat, 1999 [Elektronnyj resurs] / D. Elson – Rezhym dostupu: <http://www.thecommonwealth.org>
4. Klatzer E. The integration of Gender Budgeting in Performance-Based Budgeting. Paper presented at the conference Public Budgeting Responsible, 2008 [Elektronnyj resurs] / E. Klatzer. – Rezhym dostupu: <http://www.gender>
5. Quinn S. Gender Budgeting: Practical Implementation, Handbook, Directorate of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, April 2009 [Elektronnyj resurs] / S. Quinn. – Rezhym dostupu: <http://www.coe.int/t/dghl/>
6. Sharp R. Budgeting for equity: gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting / R. Sharp. – N. Y. : United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2003. – 86 p.
7. Sharp R. Gender Responsive Budgets (GRB's) Have a Place in Financing Gender Equality and Women's Empowerment. Expert Group Meeting of United Nations Division for the Advancement of Women, Oslo, 4-7 September 2007 [Elektronnyj resurs] / R. Sharp – Rezhym dostupu: <http://www.un.org/>
8. Stotsky Janet G. Gender Budgeting [Elektronnyj resurs] / Janet G Stotsky. – Rezhym dostupu: <http://www.imf.org/>
9. UNDP, Decentralized Governance Programme: Strengthening Capacity for People-Centred Development, Management Development and Governance Division, Bureau for Development Policy, September 1997 [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.pogar.org/>
10. Villagómez E. Gender responsive Budgets: issues, good Practices and policy options. Regional Symposium on Mainstreaming Gender into Economic Policies, 2004. [Elektronnyj resurs] / E. Villagómez. – Rezhym dostupu: <http://www.unece.org>
11. Analitichnyj zvit «Decentralizaciya ta misceve vryaduvannya yak potencial gendernoyi rivnosti» – K., 2011 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://despro.org.ua>
12. Garashhenko S. V. Genderne byudzhetuvannya yak skladova politychnyh mexanizmv spryjannya zabezpechennu rivnosti zhinok ta cholovikiv / S. V. Garashhenko // Naukovi Zapysky NaUKMA. – T. 82. – K. : Vyd. dim «Kyevo-Mogylyanska akademija», 2009. – S. 48–51.
13. Gendernyj byudzhetnyj analiz program, yaki finansuyutsya z derzhavnogo ta miscevyh byudzhetiv/ Kolektyv avtoriv. – K., 2016 – 89 s.
14. Genderno-oriyentovane byudzhetuvannya: analiz program, yaki finansuyutsya z byudzhetu, z pozyciyi gendernoyi rivnosti. – Posibnyk dlya pracivnykiv organiv vykonavchoyi vlady ta misceвого samovryaduvannya / Ivanyna T., Klatcer E. – K., 2015 – 34 s.
15. Kyselova O. Gendernyj byudzhet v konteksti pidvyshhennya efektyvnosti oficijnoyi dopomogy z metoyu rozvytku [Elektronnyj resurs], 2014 / O. Kyselova. – Rezhym dostupu: <http://lsi.net.ua>
16. Lobanova L. Genderni strategiyi stalogo rozvytku Ukrainy / Za red. L. S. Lobanovoyi. – K.: Feniks, 2004. – 432 s.
17. Ocinka gendernyh pytan v Ukraini / Mizhnarodnyj bank rekonstrukciji ta rozvytku / Svitovyj bank.– K., 2016 – 95 s.
18. Romanyuk O. Potencial Ukrainy ta jogo realizaciya. Analitichnyj zvit Mizhnarodnogo centru perspektyvnyh doslidzhen. / O. Romanyuk. – K.: MCzPD, 2009. – 69 s.

ASPEKTY PRAWNE OCENY KONFRONTACJI POLSKO-UKRAIŃSKIEJ PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ

Oksana Kalishchuk

*doktor habilitowany nauk historycznych, profesor Katedry Archeologii
Starożytnej i Średniowiecznej Historii Ukrainy
Wschodnioeuropejskiego Uniwersytetu Narodowego
imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
kalishchuk_O@ukr.net*

Adnotacja. W dyskursie naukowym i społecznym dotyczącym wydarzeń "wołyńskich" sporo nieporozumień wzbudza ich klasyfikacja. Po decyzjach podjętych przez Parlament RP w 2016 r. ich ocena prawno-polityczna stała się nadzwyczaj aktualna. W artykule podjęto próbę wyjaśnienia podstaw prawnych wobec zastosowania wyrazu "ludobójstwo" w odniesieniu do konfrontacji polsko-ukraińskiej z prawnego punktu widzenia podczas II Wojny Światowej. Zaznaczono, iż interpretacja prawna nie należy do kompetencji parlamentów oraz wymaga uzasadnionego udowodnienia przez stronę oskarżającą. Przedstawiono, jakie miejsce w działaniach związanych z ludobójstwem zajmował aparat państwowy, zgodnie z teoretycznym opracowaniem nauki światowej. Analiza pokazuje, iż ocena prawna wydarzeń wołyńskich powinna obejmować ich wpływ na stosunki polsko-ukraińskie w drugiej połowie XX w. Zwrócono uwagę na rozmycie pojęcia ludobójstwo we współczesnej humanistyce, co utrudnia zastosowanie tego pojęcia w ramach prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: tragedia wołyńska, konfrontacja polsko-ukraińska, II Wojna Światowa, określoność prawna.

LEGAL ASPECTS OF INTERPRETING THE UKRAINIAN-POLISH CONFRONTATION IN THE YEARS OF THE WORLD WAR II

Oksana Kalishchuk

*Doctor of History, Professor of the Department of Archeology,
the ancient and medieval history of Ukraine of the Lesya Ukrainka Eastern European
National University, (Lutsk, Ukraine)*

Abstract. The research seeks to identify legal aspects of interpreting the Volynian events as genocidal acts. The emphasis is laid on the analysis of the specifics of different approaches to the definition of the concept of genocide suggested by UN General Assembly Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, by prominent Ukrainian, Polish and other foreign experts on the issues of ethnic conflicts, genocide and ethnic cleansing. The author reveals the importance of legal aspects of these crimes against humans, sheds light on the interpretation of the notions of "intent" or "motive" in the context of genocidal acts and argues that in the case study of the Ukrainian-Polish conflict it is extremely difficult to prove the presence of deliberate intent required for recognition of certain acts as genocide. The revealed legal aspects of the concept and peculiarities of its interpretation regarding the Ukrainian-Polish confrontation in the years of the World War II provide grounds to conclude that, after all, genocide is a crime under international customary law, and the prohibition of genocide is the norm of jus cogens, which is known to have the retroactive force in time.

Key words: Volyn tragedy, Ukrainian-Polish confrontation, Second World War, legal definition.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Оксана Калищук

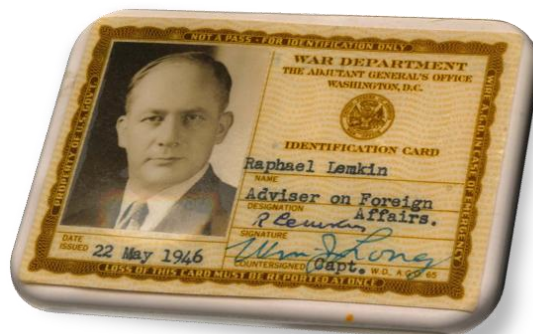
*доктор історичних наук, професор кафедри археології,
давньої та середньовічної історії України Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)*

Анотація. У науковому та суспільному дискурсі навколо «волинських» подій гострі суперечки викликає їх кваліфікація. Після рішень польського парламенту 2016 р. їх політико-правова оцінка стала вкрай актуальною. У статті робиться спроба з'ясувати правомірність застосування терміну «геноцид» щодо українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни з правової точки зору. Показано, що юридична інтерпретація не належить до компетенції парламентів та потребує аргументованого доведення стороною звинувачення. Вказано на те, яке місце у геноцидних діях займає державний апарат, згідно теоретичних напрацювань світової науки. Аналіз показав, що правова оцінка волинських подій має включати і їх вплив на українсько-польські відносини другої половини 20 ст. Звернено увагу на розмитість поняття геноциду у сучасній гуманістиці, що ускладнює застосування цього поняття у рамках міжнародного права.

Ключові слова: Волинська трагедія, Українсько-Польське протистояння, Друга світова війна, юридичне означення.

In recent years researchers have become increasingly interested in the objective legal qualification of the Volynian events. It has become extremely important and relevant due to the steps taken by the political elite of Poland. The decisions of the Polish Parliament of the 7th [21] and 22nd [22] July in 2016, in which the events in the western lands of Ukraine during the Second World War have been defined as "genocide", exactly like the previous attempts to implement this term into the educational process [30, 18-19-21-22], forced the public and historians once again argue the urgency of this problem.

Public prosecutors of the National Remembrance Institute (Zayonts Piotr, department official of the Commission studying the crimes against the Polish nation in Lublin, who investigated the events of 1943 in Volyn [26; 27; 28], Przemyslaw Mishkho (Przemyslaw Miszko) and Krzysztof Matkovskii, department staff members of the Commission studying the crimes against the Polish nation in Wroclaw, focused on the research of the events on the territory of Eastern Galicia [14, 50-52], have long insisted on the fact that during the Second World War there was a "genocide" against the Poles.

However, competent Ukrainian researchers emphasize that we can speak exactly in the same terms of the Ukrainian genocide committed by the Poles as the genocide of the Poles committed by the Ukrainians [34]. It is worth mentioning that the first time the term "genocide" in its modern sense was introduced by Raphael Lemkin in 1944, when he published his documentary book "Axis Rule in Occupied Europe."

Genocide in the jurisprudence is considered to be the worst of the crimes, though not unconditionally, and the best proof of this provision is the fact that International Criminal Tribunal has three judicial chambers: on genocide, on crimes against humanity and the war crimes. Actually genocide is the most serious among the international crimes, commitment of which is the basis for the international legal criminal liability of the states/nations and (or) criminal responsibility of the individuals. Raphael Lemkin, the author of the concept of genocide, emphasized the legal, moral and human nature of this notion, thereby providing an international dimension to the concept – the word was quickly adopted by many in the international community.

Many sources argue that the term *genocide* has become an official term used in the international legal practice after being first used in 1945 at the Nuremberg trials. On December 9, 1948 UN General Assembly adopted the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, which had defined the international legal status of the concept as the gravest crime against humanity and provided clues to the causes and conditions of criminal responsibility for this crime. According to Art. II of the United Nations Genocide Convention *genocide* is defined as "acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group as such" and involves: a) killing members of the group; b) causing serious corporal or mental harm to the members of the group; c) deliberate creation of unbearable conditions of life for any group of people aimed at physical destruction of them, in whole and in part; (d) imposing measures intended to prevent births within the group; (e) forcibly transferring children of the group to another group [6]. Subsequently, the definition of *genocide* given in the Convention was used verbatim in the draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind 1996 (art. 17), in the statutes of the International Criminal Tribunal on Yugoslavia (art. 4) and Rwanda (art. 2), as well as in the Statute of the International Criminal Court (Art. 6). We often come across the reference to this document in the decisions of the UN International Court of Justice. Despite initially broad legal interpretation of genocide, judicial practice of its application allows to assert that now it is understood only as the direct physical destruction of large human groups.

Even in the first paragraph of Art. II of the Convention there is a stumbling stone as to the application of the term "genocide" regarding the Volynian events. In fact, the key element required to determine *corpus delicti* of genocide in accordance with the Genocide Convention is the proof that the banned action was committed with the specific intent (*dolus specialis*). The case of Bosnia Herzegovina against Yugoslavia "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide" [12; 4; 1, 113-126; 2; 19] may serve an example of the importance of establishing the proofs of whether there was a direct intent to destruct a particular group, in whole or in part, and whether these actions have been ascribed to one of the parties.

A number of scholars, who study the concept of genocide and ethnic conflicts, highlight the importance [12] of revealing the notions of "intent" or "motive" of the parties. In the case study of the Ukrainian-Polish conflict it is extremely difficult to prove the presence of deliberate intent required for recognition of certain acts as

genocide. After all, for the sake of truth, we are to recognize that there are arguments for both those who believe in the existence of such intent, and those who deny the fact of deliberate intent to destroy. In other words, the crucial and critical approach to the legal assessment of any act/crime defined as genocide needs to find/establish the proof of the special intent to commit it, but not just finding the answer to the question why, or searching for the reasons and motives of the crime committed, or the issues of the so-called quantitative threshold. The number of victims is not a legal basis of genocide, but only one of the circumstances of the crime. Revealing those circumstances may be considered only as an auxiliary source to prove the intent to partial or total destruction of a group as such, and the ground to determine the level of the crime gravity. Accordingly, in terms of naming the Volynian events "genocide" any political manipulation with figures related to the number of victims both toward reduction and toward the increase in number, is pointless; in moral terms such actions can never be justified.

It should be emphasized that, despite all the efforts today historians do not have at their disposal any documentary proofs of the UPA commanders' order about the destruction of the Polish population in 1943. The basic document to which Polish researchers refer, when speaking about the existence of such a command, is Iurii Stelmashchuk's (nicknamed Red) confession: "In (...) June of 1943, in the woods nearby the village of Kolky, I had a meeting with Klim Savur and Andruschenko, a representative of UPA General Command Headquarters. Saur gave me the command to annihilate/kill all the Poles in Kovel area. (...) I had no right to violate the order, though its execution was all against my personal beliefs. When I appealed to Andrushchenko, he explained to me that this was not an instruction of the center, but a distortion of it on the terrain by UPA leadership including his letter-prescription on the implementation of those instructions.

It is obvious for every expert that such sources are to be treated with certain caution since they can be interpreted only as arbitrary retelling of the information required by the investigation as post factum [38, 165]. Conducted by Ivan Marchuk textological expertise of the documents relating to the command/order on anti-Polish actions provided the researcher with the right to conclude that they are nothing but a KGB fake [35, 71].

However, as Ivan Patryliak claims, there exists a renowned commandment of the organizational referency of the regional OUN leadership in Galicia №7/4, dated 3 May, 1944, which provides grounds to reproduce situation during those anti-Polish events [37, 71]. Considering the importance of the document, it is necessary to give a bit broader passage from the charter "B" of the document, which states: "In view of the official decree of the Polish government, in terms of cooperation with the Soviets, the Poles should be driven out from our land. I request to understand it in the following way: to give the Polish population instructions to move to the indigenous Polish lands in a few days. When they refuse to do this, then send troops, which will liquidate males, and burn houses and property (or disassemble them). Again, keep in mind that you should first exhort the Poles to leave their lands, and then liquidate them, not vice versa (please pay particular attention to this). In particular, drive away from the mixed-populated villages those Poles who do not tend to assimilate. But do not move those who have Ukrainian families, have estranged from Poles and are kept in ties with them only by religion." [41, 38]

This is confirmed also by the Polish authors who recognize that the goal of the anti-Polish campaign was the withdrawal of Polish population onto the indigenous Polish lands [24] – their expulsion, elimination or displacement due to war, but not torture or extermination of the Polish population [13, 187].

In this context it is worth mentioning another term, relatively new, which entered the international lexicon as a loan translation from Serbo-Croatian – *ethnic cleansing* (etničko čišćenje). The term "ethnic cleansing" was introduced perhaps the first time by the US State Department to characterize the events in the Western Balkans [39, 20-21]. It was used to denote special campaigns aimed at stripping the territory from a certain ethnic group, and the persecution of civilians on ethnic grounds. In August, 1992 this concept-term appeared in the documents of international organizations, such as the Commission on Human Rights [29, 247]. UN General Assembly Resolution of 18 December 1992 contains a categorial assertion of ethnic cleansing as a form of genocide [17, 355]. However, according to the researchers of international law *de jure* the notion of "ethnic cleansing" does not work: this concept has not been found in the statutes of the Nuremberg and Tokyo Tribunals, neither in the Convention of 1948, nor in the statutes of the ICTR, nor in the Rome Statute of the International Criminal Court [42, 81]. Nonetheless, the researchers believe that the crimes of "ethnic cleansing" have their own independent meaning, though close to the concept of genocide [33, 37-46]. As a matter of fact genocide and ethnic cleansing have at least one common feature – it is killing members of any national, ethnic, religious or racial group.

The differences are observed in the interpretation of the very concept of *intent*: regarding genocide it is "extermination of the population, in whole or in part", while ethnic cleansing is defined as "an intention to get rid of all the representatives of a certain group in a particular location (area) through the massacres, mass evictions and deportation of the population from their habitats." It is this distinction scheme that Norman M. Naimark applies [15, 67]. In addition, a characteristic feature of genocide is that generally its commitment is purposeful and organized, but "ethnic cleansing" is mainly the result of military operations aimed at regaining some areas, while the massacres and interment are a consequence of taking hostages and their physical destruction through emotional and personal attitudes.

Another important factor is the proof of the destruction of the group members exclusively because they are related to this group, and therefore the identification of victims should be considered as a fundamental element of the crime of genocide. There are two principal ways to do it: objective and subjective [23, 588]. According to the definition of the International Criminal Tribunal for Rwanda the notion of "a national group" implies "union of people who have sustained legal coherence, such as a single citizenship and, consequently, certain rights and responsibilities." [25]

The analysts emphasize one more important sign of genocidal actions. Researchers of genocide Barbara Harff and Ted Gurr define genocide as "the promotion and implementation of certain policies by the state or its agents, leading to the deaths of a significant number of group members ..." [10, 359-371]. In another study, researchers directly point to the crucial role of the state in the genocide and other forms of group repressions. This point of view is advocated by R. J. Rummel, who claims that genocide should be understood as the government murder of people because of their indelible group membership [18]. From the same standpoint F.Chalk, I.Charny and K.Jonasson, considering the definition of genocide in Convention to be not sufficient for scientists,

define it as "unilateral forms of mass murder through which the state or other government agencies (authorities) intend to destruct a group, since this group and its members are defined as the perpetrators.[5, 97].

Adrian Gallagher argues that genocide occurs "when a source of collective power (usually the government) deliberately uses its imperious potential to destroy the group, in whole or substantial part of it, which depends on the relative size of the group." [9, 37]. Analyzing the nature and contents of genocides James Petras says: "Genocide means widespread, systematic and state-supported destruction of most of the civilian population for an extended period of time, based on the principles of ethnic, racial or religious identity." [16] Andrii Kozytckii draws attention to the fact that all the cases of legally and internationally recognized genocides in the 20th century have been committed only by the state, because only the state apparatus has adequate resources to coordinate and support violence against the minorities on a large territory and for a long time.

Raul Hilberg has deduced a formula how society comes to genocide: 1)the government comes to the conclusion that there is a group of the others; 2) the government decides that it is necessary to determine the limits permitted for those others; 3) if the group is different, then this group can not live nearby and needs to be segregated; 4) this group is useless and must be exterminated [11].

A.Gorbatiuk, Ukrainian researcher, points out that although the 1948 UN Convention "On the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide" does not directly consider the responsibility of States, it is self-evident that the article IX implies it: "Disputes between States-Parties concerning the interpretation or application of this Convention, including responsibility of a State for genocide or one of the crime-acts, specified in Article III, are transferred or submitted to the International Court of Justice at the request of any of the parties to the dispute." [32, 138] UN International Court of Justice, regarding the liability of Yugoslavia for the events in Srebrenica, highlighted the responsibility of the public authorities for acts of genocide [3, 182-412]. It is not accidentally, that in the discussions on Ukraine some participants stressed the fact that in 1943 the state of Ukraine did not exist in the European political map. Residents of the Western Ukraine were citizens of other countries, so contemporary Ukrainian statehood have nothing to do with what had happened in this region during the Second World War.

As Taras Wozniak affirms, the corpus delicti of this crime can be determined only by the relevant international tribunal or special public prosecutors (as in the case with those working at the Institute of National Remembrance, and who, having opened dozens of "cases against Volyn", have not brought any of them to court) [31]. It is needless to say that those who are accused of committing those crimes in Volyn, have already finished their earthly way – they either perished in the battles with Soviet troops in war, or were condemned and executed by the Soviet repressive machine, or became victims of the operations conducted by the intelligence agencies.

Polish lawyer Ryshard Shavlovskii put forward a thesis about equating the crimes of the Third Reich, the Soviet Union and Ukrainian nationalists, providing the latter with even harder qualification. Moreover, according to the lawyer Ukrainian genocide against the Poles due to the unprecedented radicalism is the worst act of genocide committed in Europe during the Second World War [8, 120].

To define namely the events in the western part of Ukraine he put forward the concept of genocidium atrox, considering it to be more appropriate to describe the

terrible genocide characterized by the most refined tortures and which were used of pure sadism [7, 174].

This concept, according to its creator, can be implied to give modern interpretation of the Paragraph 1 in the text of the Art. II of the Convention of December 9, 1948, and accordingly it may provide arguments to interpret the issue as such that has legal consistency. [20, 27].

For the sake of justice it should be noted that it is not quite correct to deny legal qualification of Volynian events as genocide on the grounds that these tragic events "took place before the Genocide Convention of 1948 came into force. After all, genocide is a crime under international customary law, and the prohibition of genocide is the norm of jus cogens, which is known to have the retroactive force in time.

The problem is that the term suggested by Rafal Lemkin, did not function only as the term of the international law. Since the second half of the 20th century the term "genocide", being general and quite universal, has acquired new concrete semantic facets, due to the new tragedies, that fall into the category of genocide, but they have different causes or forms of exercise. The widespread use of the term in the media, by politicians, by scientists from different fields of humanities leads to the erosion and substitution of its legal context by much broader socio-political one. French historian Yves Ternon who specializes in the Holocaust and the Armenian Genocide, suggests his own quite capacious definition of the concept: "The word "genocide" gives a name to what can not be named; it identifies the unthinkable and distinguishes this particular crime from the commonplace ones. This is a flexible word, and having been fixed in dictionary, it allows us to endure what can not be endured; the term "genocide" makes the murder a commonplace thing and dulls the horror. This is a convenient word that may serve both as a monument to the victims, and a curse to the national states." [40].

References:

1. *Aksar Y.* The Specific Intent (Dolus Specialis) Requirement of the Crime of Genocide: Confluence or Conflict between the Practice of Ad Hoc Tribunals and ACJ [Online] / Aksar Jusuf // *Uluslararası İlişkiler*. – 2009. – Vol 6, No 23. – P. 113–126. – Available : <https://www.ciaonet.org/attachments/15613/uploads>
2. *Ambos K.* What does 'intent to destroy' in genocide mean? [Online] / Kal Ambos // *International Review of the Red Cross*. – 2009. – Vol 91, No 876. – P. 833–858. – Available : [http://www.genocidewatch.org/images/Articles/What does intent to destroy in genocide mean.pdf](http://www.genocidewatch.org/images/Articles/What%20does%20intent%20to%20destroy%20in%20genocide%20mean.pdf)
3. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). – Judgment of February, 26, 2007. – I.C.J. Reports, 2007. – 182–412.
4. *Burns D.* Dolus Specialis: How the Judicial interpretation of genocidal intent devalues genocide's special status / by Dana Burns. – Available : http://www.etd.ceu.hu/2012/burns_dana.pdf
5. *Chalk F.* Redefining Genocide // *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions* / Ed. by G. J. Andreopoulos. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press. – 1997. – P. 97.
6. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide [Online]. – Available : https://www.oas.org/dil/1948_Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_Crime_of_Genocide.pdf
7. *Dekanozov R. V.* Obosnovaniie neobkhodimosti razrabotki konventsyi ob etnicheskoi chistke i proekt etoi kontseptsyi / R. V. Dekanozov // *Zhurnal mezhdunarodnogo prava*. – 2003. – T. III. – S. 37–46.

8. Ekspertna dumka. Hennadii Boriak, Oleksandr Lysenko. Volynska trahediia 1943 r.: istorychnyi, pravovyi ta politychnyi vymiry v konteksti rishennia Polskoho Seimu, 2016 [Online]. – Available : <http://www.history.org.ua/?libid=11026>
9. Encyklopedia „białych plam”. T. 11 : Legiony cudzoziemskie III Rzeszy – masoneria / [red. Mirosław Fijołek et al.]. – Radom : Polskie Wydaw. Encyklopedyczne, 2003. – S. 174.
10. ¹Encyklopedia katolicka. T. 11: Lu An – „Maryawita” / [zespół red. Antoni bednarek et al.; aut. Maciej Abramowicz et al.]; Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. – Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006. – Szpalta 120.
11. Gallagher A. Genocide and its Threat to Contemporary International Order / Adrian Gallagher. – London : Palgrave Macmillian, 2013. – P. 37.
12. Harff B. Toward Empirical Theory of Genocides and Politicides: Identification and Measurement of Cases since 1945 / Barbara Harff, Ted Robert Gurr // *International Studies Quarterly* . – 1988. – Vol. 32, No 3. – P. 359–371.
13. Hilberg R. The Destruction of the European Jews / Raul Hilberg. – Chicago : Quadrangle Books, 1961. – X, 788 p.
14. Horbatiuk A. V. Pytannia vidpovidalnosti derzhavy za zlochyn henotsydu u praktytsi Mizhnarodnoho sudu spravedlyvosti / A. V. Horbatiuk // *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*. – 2012. – T. 129. – S. 138.
15. *International Law and Ethnic Conflict*. – N. Y. : Cornell University Press, 1998. – 354 p.
16. Łukaszów J. Walki polsko-ukraińskie 1943–1947 / J. Łukaszów // *Zeszyty Historyczne*. – 1989. – Z. 90, t. 455. – S. 187.
17. Marchuk I. Komandyr UPA-Pivnich Dmytro Kliachkivskyy – “Klym Savur” / I. V. Marchuk. – Rivne : Vydavets Oleh Zen, 2009. – S. 71.
18. *Miszko P. Zbrodnie ludobójstwa popełnione przez nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945 na osobach narodowości polskiej – w świetle śledztw OKŚŻPNP we Wrocławiu / Przemysław Miszko, Krzysztof Matkowski // Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN. Tom 2. Ludobójstwo / pod redakcją Radosława Ignatiewa i Antoniego Kury*. – Warszawa, 2008. – S.50–52.
19. Naimark N. *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe* / Norman M. Naimark. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001. – P. 67.
20. Patryliak I. K. “Vstan i borys! Slukhai i vir...”: ukrainske natsionalistychne pidpillia ta povstanskyi rukh (1939–1960 rr.) / Ivan Patryliak ; Tsentri doslidzhen vyzvolnoho rukhu. – Lviv : Chasopys, 2012. – S. 406.09. – S. 71.
21. Petras J. *Modernity and Twentieth Century Holocausts: Empire-Building and Mass murder* [Online] / by James Petras. – Available : http://www.axisoflogic.com/artman/publish/Article_22549.shtml
22. Petrovic D. *Ethnic Cleansing – An Attempt at Methodology* / Drazen Petrovic // *European Journal of International Law*. – 1994. – Vol. 5. – No 1. – P. 355.
23. Rummel R. J. *Democide Versus Genocide : which is what?* [Online] / by R. J. Rummel. – Available : <http://www.hawaii.edu/powerkills/GENOCIDE.HTM>
24. Rusnachenko A. *Narod zburenyi. Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940-1950-kh rokakh* / Anatolii Rusnachenko. – K. : Pulsary, 2002. – S. 165.
25. Shenheliia M. M. *Etnicheskaia chistka (mezhdunarodno-pravovyie voprosy)* / M. M. Shenheliia // *Moskovskii zhurnal mezhdunarodnogo prava*. – 2003. – # 2. – S. 81.
26. Smirnova N. *Albanskii piemont* / N.Smirnova // *Novoie Vriemia*. – 1999. – № 22. – S. 20–21.
27. Sungi S. *Redefining genocide: the International criminal court’s failure to indict on the Darfur situation* [online] / Simeon Sungi // *Journal of Theoretical and Philosophical Criminology*. – 2011. – Vol 1. – P. 63–88. – Available : http://www.jtprcrim.org/August_2011/Student/Sungi.pdf.

28. Szawłowski R. Trzy tematy z dziedziny „genocydologii” / Ryszard Szawłowski // Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN. Tom 2. Ludobójstwo / pod redakcją Radosława Ignatiewa i Antoniego Kury. – Warszawa, 2008. – S. 27.
29. Ternon Iv. Razmyshleniia o genotsyde [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.hrighs.ru/text/b8/Chapter5.htm>
30. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia. – F. 4620. – Op. 3. – Spr. 378. – Ark. 38.
31. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich II Rzeczypospolitej w latach 1939–1945 [Online] // Monitor Polski : dziennik urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. – 29 lipca. – Available : <http://www.monitorpolski.gov.pl/mp/2016/726/1>
32. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich II Rzeczypospolitej w latach 1939–1945 [Online]. – Available : <http://www.senat.gov.pl/prace/senat/posiedzenia/tematy,466,1.html>
33. *Verdirame G.* The Genocide Definition in the Jurisprudence of the Ad Hoc Tribunals / *G. Verdirame* // *Int'l and Comp. L. Q.* – Vol. 49. – P. 588.
34. Vozniak T. Tilky mizhnarodnyi trybunal mozhe kvalifikuvaty podii na Volyni [Online] / Taras Vozniak. – Available : http://www.jimagazine.lviv.ua/2016/Voznyak_Tilky_mizhnarodnyj_trybunal.htm
35. Węgierski J. W Lwowskiej Armii Krajowej / J. Węgierski. – Warszawa : PAX, 1989.
36. William A. Schabas, *Genocide in International Law. The Crime of Crimes* / Cambridge : Cambridge University Press, 2000), Chapter 3. Group protested by the Convention” (Quoted in Serbin, *Yje Ukrainian Famine of 1932-1933 and the UN Convention on Genocide*, p. 5).
37. Zając P. Informacja odnośnie do oceny karnoprawnej zdarzeń na terenie ówczesnego województwa wołyńskiego z lat 1939–1945 w oparciu o ustalenia śledztwa OKŚZpNP w Lublinie / Piotr Zając // *Prawda historyczna a prawda polityczna w badaniach naukowych : ludobójstwo na kresach południowo-wschodniej Polski w latach 1939-1946 / pod red. Bogusława Pazia.* - Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – S. 103-116
38. Zając P. Problematyka ścigania i karania sprawców zbrodni ukraińskich nacjonalistów na ludności polskiej w latach 1939-1945 na terenie ówczesnego województwa wołyńskiego i lubelskiego / Piotr Zając // *Na Rubieży.* – 2012. – Nr 119. – S.13-23
39. Zając P. Prześladowania ludności narodowości polskiej na terenie Wołynia w latach 1939-1945 – ocena karnoprawna zdarzeń w oparciu o ustalenia śledztwa OKŚZpNP w Lublinie / Piotr Zając // *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN. Tom 2. Ludobójstwo / pod redakcją Radosława Ignatiewa i Antoniego Kury.* – Warszawa, 2008. – S.35-49 ta ih.
40. Zawadzka N. Czystki etniczne – analiza prawnomiędzynarodowa / Natalia Zawadzka // *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego / [kom. red. Tadeusz Jasudowicz przewodn.].* – T. 2. – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011. – S. 247.
41. *Zbrodnie wołyńska: historia i pamięć : materiały edukacyjne: kto tego nie widział, nigdy w to nie uwierzy...* / [red. Romuald Niedzielko]. – Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, 2013. – S. 18–19, 21–22.

O METODOLOGII BADAŃ W NIEKTÓRYCH DZIEDZINACH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ

Serhii Kolb

*doktor nauk prawnych,
radca prawny Spółka Adwokacka "Bona Fide" (Łuck, Ukraina)
kolbs@ukr.net*

Alona Hodelewska-Konowalowa

*doktorantka Klasycznego Uniwersytetu Prywatnego (Zaporoże, Ukraina)
hodelewskaa@i.ua*

Adnotacja. W artykule porusza się problematykę dotyczącą stanu i istoty metodologii badań w dziedzinie walki z przestępczością, wyznaczono potencjalne możliwości poszczególnych metod poznania treści zjawisk społeczno-prawnych i procesów, m. in. dotyczących zagadnień działalności karno-wykonawczej. Również zaproponowano autorskie sposoby bardziej wydajnego wykorzystania metod naukowych dla oceny istniejącego stanu zasad prawnych w organach i instytucjach wykonywania kar.

Słowa kluczowe: metodologia; badania; metoda; dziedzina wykonywania kary; działalność karno-wykonawcza; zasady badań naukowych; organy instytucje wykonywania kar.

ABOUT RESEARCH METHODOLOGY IN SOME AREAS OF THE FIGHT AGAINST CRIME

Sergey Kolb

Doctor of Law, Legal Adviser at Bona Fide, (Lutsk, Ukraine)

Alyona Godlevskaya-Konovalova

postgraduate student of the Classic Private University, (Zaporizhzhia Ukraine)

Abstract: The article deals with the state and essence of the methodology of investigations in the field of combating crime, identified the potential of certain methods of knowledge of the content of socio-legal phenomena and processes, which, in particular, relate to issues of criminal-executive activity, as well as proposed author's variants of more effective use of scientific methods for assessing the current state of law and order in penitentiary institutions and institutions.

Key words: methodology; research; method; scope of punishment; criminal-executive activities; principles of scientific research; penal organs and institutions.

ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДЕЯКИХ СФЕРАХ БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ

Сергій Колб

кандидат юридичних наук, юрисконсульт АО «Бона Фіде», (Луцьк, Україна)

Альона Годлевська-Коновалова

аспірант Класичного приватного університету, (Запоріжжя, Україна)

Анотація. В статті мова ведеться про стан і сутність методології досліджень у сфері боротьби із злочинністю, визначені потенційні можливості окремих методів

пізнання змісту соціально-правових явищ і процесів, що, зокрема, стосуються питань кримінально-виконавчої діяльності, а також запропоновані авторські варіанти більш ефективного використання наукових методів для оцінки існуючого стану правопорядку в органах та установах виконання покарань.

Ключові слова: методологія; дослідження; метод; сфера виконання покарань; кримінально-виконавча діяльність; принципи наукових досліджень; органи та установи виконання покарань.

Formulation of the problem. The current state of combating recidivism in Ukraine, including the sphere of punishment, objectively determines the necessity of intensifying scientific research and applying in this connection existing methodologies, new technologies and doctrinal approaches in science.

This problem is particularly relevant because of the fact that in recent years there have been significant organizational and legal changes in the system of penitentiary bodies and institutions, which since 2012 have been completely subordinated to the Ministry of Justice of Ukraine, and from May 2016, they work according to other principles of management activity, when instead Territorial departments for the execution of sentences of the State Penitentiary Service (SPS) of Ukraine established interterritorial directorates of the Ministry of Justice of Ukraine [1].

In addition, in connection with the tragic events in the East of Ukraine, the annexation of Crimea and the actual military aggression of the Russian Federation against our state, the quantitative and qualitative structure of the convicts has changed significantly, new types of crimes have appeared, and the number of persons brought to justice has increased for their commission, as well as in general, the state of law and order and crime was worsened both in Ukraine and in the area of execution of sentences, in particular.

These circumstances and caused the choice of the topic of the article, its object, goals and objectives, the priority of which is the justification of the need to increase the intensity and efficiency of scientific research in the organs and penitentiary institutions in order to ensure criminal-executive activities at a higher organizational, legal and other levels.

State of research. As shown by the study of scientific literature, issues of the methodology of research in the field of crime prevention, along with experts in the theory of law, are actively engaged in criminologists and academics of criminal-executive law, namely: O. M. Bandurka, VI I. Borisov, I. G. Bogatyryov, VV Golina, B. M. Golovkin, T. A. Denisova, O. M. Dzhuzha, A. P. Zakalyuk, O. G. Kolb, I. M. Kopotun, V. Ya. Konopelsky, VO Merkulova, AV Savchenko, A. Kh. Stepanyuk, V. M. Trubnikov, I. S. Yakovets and others.

Along with this, it is worth noting that scientific developments do not fully reflect contemporary socio-legal realities of combating crime, including the sphere of execution of punishments, which became decisive when deciding to select the subject of research in this scientific article.

Statement of the main provisions. In science, under the methodology of research understand the system of approaches, methods and methods of scientific research, the theoretical basis of their use in the study of state-law phenomena [2, p. 618]. At the same time, as rightly concluded by MS Kellman, the general nature of the methodology is that it acts as a kind of art (technique) of any research [3, p. 7]. Proceeding from this and the etymological meaning of the word "methodology", he

derived the following elements: a) science; b) the way to it; c) the way of using this path, as action (work), in order to establish the truth, correctness of knowledge [3, p. 7]. However, in his opinion, in the general epistemological notion of methodology, each individual goal (the element of research) can not be in itself: in the methodology of law there is a single goal. It is, first of all, the epistemological moment of knowledge of law [4, p. 710]. Moreover, although epistemology itself is autonomous as a subject of knowledge, however, it is virtually devoid of enormous importance and for the technique of methodology as a science, in fact, applied [4, p. 711].

As shown by the study of scientific literature, the basis of the methodology of legal science are, in particular:

1. Philosophical-ideological approaches (materialistic or idealist, dialectical or methodological, recognition or denial of objective social, including state-legal patterns and the possibility of their knowledge, gaining true knowledge about them).

2. General scientific methods, that is, those which are used in all or in most sciences (structural, functional, ascension from abstract to concrete, etc.).

3. Group methods, that is, those that apply only in a particular group of sciences (in particular, sociological research methods).

4. Special methods, that is, acceptable for the study of the subject of a single science (in this article - a method of investigating criminal-executive phenomena and processes).

5. Research methods, which are divided into empirical (methods of detecting, fixing, collecting, systematizing information about facts and phenomena) and theoretical (methods of interpretation, explanation of the collected data, construction of concepts, concepts, forecasts, etc.) [2, p. 618].

These methodological approaches were used in this scientific article in studying issues related to the content of crime control in the field of execution of sentences, as well as determined the methods of research, selected topics. At the same time, the following common methodological postulates, known in science, were observed: a) the objective conditionality of the chosen methods of studying his subject; b) the need to establish a unified truth, the probability of which can be proved and verified by means of certain objective criteria; c) the ability of the research method to approach the disclosure of the social essence of the studied phenomena, but not to conceal, obscure it [2, p. 619] and take into account the peculiarities of the research that is taking place in the field of execution of sentences [5, p. 11].

In addition, in the course of this study, the general principles of the methodology of scientific research were followed, namely: 1) the principle of unity of theory and practice; 2) the principle of objectivity; 3) the principle of a comprehensive study; 4) the principle of unity of the historical and logical; 5) the principle of systemicity; 6) the principle of determinism; 7) the principle of development; 8) the principle of authenticity [6, p. 15].

Again, with the application of the research methods indicated in this scientific paper, the fundamental rule of methodology was followed: each method, regardless of its value, is part of the methodology, but not by the methodology itself as a science - the knowledge of the knowledge of the ways leading to the truth in the legal field [4, p. 710].

In general, the study of the object and subject of this research was carried out according to the following methodology:

1. Analyzing statistics on the state of crime in the organs and penitentiary institutions of Ukraine, it was found that almost half of them fell into disrepute with the requirements of the administration of the Ministry of Health (Article 391 of the Criminal Code of Ukraine).

Thus, an idea emerged and the subject of this research was formed, considering that statistics on the prevention of crimes do not exist at the level of a specific institution for the enforcement of sentences (hereinafter - the Ministry of Justice), or in general, according to the system of the State Criminal-Enforcement Service of Ukraine (hereinafter - DKVS) as regulatory legal acts on statistics, this issue is still not regulated [7].

2. On the basis of the study of theses and scientific publications, which in varying degrees addressed the prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP in 1991-2017, as well as regulatory legal acts related to the regulation of the identified issues (QC, CRC, PVR UVP, departmental instructions on the issues of protection, supervision and safety in the PIs, other sources, including the international legal nature), the purpose and objectives of this study were formulated.

3. Based on the generalization of the above-mentioned empirical materials and the processing of survey questionnaires of various respondents related to the selected subjects of the study, and the study of archival criminal proceedings under Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine, working hypotheses concerning the results of this research were put forward. At the same time, it should be noted that the scientific search was carried out with the permission of the interterritorial directorates of the Internal Affairs Department of the Ministry of Justice of Ukraine in the Ministry of Justice, located in the Volyn, Kyiv, Rivne and Kharkiv regions, and covered practically all the regions of our state.

Sufficient also was the number of persons involved in the anonymous poll - 514 sentenced to imprisonment and 433 persons from the staff of the UVP. At the same time, the number of questions posed for respondents not only corresponded to the number and content of the research objectives defined in this thesis, but also covered issues related to the general knowledge of respondents about the subject of this study (types of crime prevention, the content of malicious disobedience, foreign experience on the identified issues; and so on).

4. The study of scientific works on preventive activities in the field of execution of sentences, as well as the results of research methods used in this work, allowed to generalize and document the overall results of this study.

5. On this basis, we can state that the results obtained in the course of this study can be implemented in various spheres of social activity (law-making, practical and educational process).

So in general terms one can imagine the methodology of research of this scientific development, which is based on the results of those scientific investigations conducted on the identified problems.

Summarizing during the above-mentioned search of the information obtained, it was possible to deduce two modern (1918-2018 pp.) Periods during which the legal and legal framework for combating the criminal disobedience of the convicted to the lawful requirements of the administration of the UVP was formed and functioning, and appropriate legal practice was applied regarding their application, namely:

a) the so-called Soviet period covering 1918-1991, when Ukraine was part of the USSR and reflected the content of the political regime and criminal-executive policy, which in the present term is called "totalitarian" and "anti-popular" [8, c . 3].

As I. Y. Boiko accurately remarked on this, the formation of Soviet law in Ukraine was closely linked with the organization and formation of Soviet power and the formation of a state apparatus [9, p. 338].

In general, the estimation of this historic period of development of Ukraine, the researchers gave as follows: one hundred years passed - enough time to evaluate and draw conclusions, to formulate the moral imperative of historical memory, to throw down the darkness of the Soviet propaganda about "the very human of people", consciously free up from "The ghost of communism" and its idols. Enough of "ghosts" to wander Europe, it's time for us to go ahead! [10, p. 4];

b) the modern Ukrainian period that has developed during the period of Ukraine's independence (1991-2018 pp.) and is connected with the development of the domestic system of law and legislation, especially since the adoption of the Constitution of Ukraine in 1996 [11], including with regard to the sphere of the execution of punishments and the issues studied in this scientific article.

As V. Ya. Tatsiy concluded in connection with this, with the adoption of the Constitution of Ukraine in June 1996, the process of national state-building came to a new legal level, which stabilized at that time the socio-political and socio-economic situation in Ukraine, determined the program of movement to the political ideal - a democratic, social, legal state, in which a person is recognized as the highest social value [12, p. 3].

Conclusion. Summing up the study, it should be noted that the state of prevention of crimes related to the malicious disobedience of the administration of the UVP is influenced by a number of circumstances established in this work, namely:

a) the historical practice of execution - the serving of sentences in the Soviet period of the functioning of the sphere of execution of punishment in Ukraine (1918-1991 pp.);

b) the location of penitentiary organs and institutions in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (1991-1999), which prioritized the issues of the fight against crime, and not the corrective-resocialization process, which has somewhat different social purpose and forms, methods and means influence on the person of the offender (Article 6 of the CEC of Ukraine);

c) the unsystematic, chaotic and logical nature of the reforms carried out in the field of the execution of sentences in Ukraine, starting in 1991 at the present time, beyond which the main actors - convicted and staff of the Internal Affairs Committee of Ukraine;

d) insufficient level of scientific research in the field of execution of punishments of Ukraine in relation to prevention of crimes, including issues related to the content of malicious disobedience of the administration of the Ministry of Health;

e) blind and senseless introduction of international experience in national legislation and practice related to the organization of execution and serving of sentences, in the absence of adequate financial, logistical, personnel and other opportunities of the state and society in today's socio-economic conditions of development of Ukraine.

References:

1. On liquidation of territorial authorities of the State Penitentiary Service of Ukraine and the formation of territorial bodies of the Ministry of Justice: the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 18, 2016, No. 348 // Official Bulletin of Ukraine. 2016. No. 44. Art. 1264
2. Legal Encyclopedia in 6 t. / Redcock. : Y.S.Shemhuchenko (chairman of the editorial board) and others. Kyiv: "Ukr. Encyclopedia. ", 2001. T.3: K-M, 2001. 792 p.
3. Kelman M.S. Methodology as a form of thinking and constituent culture of the researcher: teach. manual For graduate students and masters. Lviv: Publishing house "Raster-7", 2017. 220 p.
4. Kelman M.S., Katukha O.S., Koval I.M. General theory of state and law: a textbook / for colleagues. ed, dyu.n., professor MSKelman. Ternopil: Terno-graf LLC, 2018. 804 p.
5. Ryabchinskaya O.P. The system of punishment in Ukraine: concept, meaning and principles of construction: monograph. Zaporozhye: Accent Invest Trade, 2013. 448 p.
6. Fundamentals of the methodology of scientific research: teaching. manual for studio and cadets / P.P.Pributko. Kiev: Nat. acad. inside cases, 2015. 156 p.
7. On state statistics: Law of Ukraine dated September 17, 1992 No. 2614 - XII // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. No. 43. P. 608.
8. Nadolsky YE. Deportation Policy of the Stalinist Totalitarian Regime in the Western Regions of Ukraine (1939 - 1953 pp.): Monograph. Lutsk: RVB "Vezha" Volyn. nats un-tete them. Lesia Ukrainka, 2008. 260 p.
9. Boyko I.J. Criminal penalties in Ukraine (IX - XX centuries): teaching. manual. Lviv: LNU them. Ivan Franko, 2013. 408 pp.
10. Avakov AB Lenin with us? Kharkiv: Folio, 2017. 157 p.
11. Constitution of Ukraine: adopted on June 28, 1996 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Art. 141
12. Tatsiy V.Ya. The Constitutional System of Ukraine: Problems of Improvement // Bulletin of the Prosecutor's Office. 2007 No. 7. S. 3-11.

DOI 105281/zenodo1484616

O PRAWNYCH ZASADACH ZASTOSOWANIA SIŁY FIZYCZNEJ I ŚRODKÓW SPECJALISTYCZNYCH WOBEC SKAZANYCH W ZAKŁADACH KARNYCH UKRAINY.

Oleksandr Kolb

*doktor habilitowany nauk prawnych, profesor, Katedry Prawa Karnego i Procesu Uniwersytetu Narodowego "Politechnika Lwowska", (Lwów, Ukraina)
o.kolb@i.ua*

Ivan Kolb

*doktor nauk prawnych, kierownik Wydziału Kontroli Przestrzegania Prawa przy Wykonywaniu Kary Prokuratura Obwodu Kijowskiego, (Kijów, Ukraina)
kolb_ivan@ukr.net*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano wyznaczone w ustawie przepisy stosowane na Ukrainie wobec niepełnoletnich skazanych, którzy odbywają karę w formie pozbawienia wolności, zastosowanie wobec nich siły fizycznej, środków specjalistycznych oraz broni. Wyznaczono podstawy prawne takiej praktyki oraz opracowano uzasadnione naukowo zasady w kierunku udoskonalenia zaznaczonego rodzaju działalności w dziedzinie wykonywania kar.

Słowa kluczowe: osobliwości; zastosowanie; stosowanie wpływu fizycznego; środki specjalistyczne; broń; skazany; niepełnoletni; pozbawienie wolności; dziedzina wykonywania kary; podstawy prawne.

PRINCIPLES OF APPLICATION OF PHYSICAL FORCE ACTIONS AND SPECIAL PROTOCOLS TO PROFESSIONAL COLONIES IN UKRAINE

Alexander Kolb

Doctor of Law, Professor Professor of the Department of Criminal Law and the process of NU "Lviv Polytechnic" (L'viv, Ukraine)

Ivan Kolb

Doctor of Law, Head of the Department for Supervision the Observance of Laws in the Execution of Criminal Penalties of the Kyiv Regional Prosecutor's Office (Kiev, Ukraine)

Abstract. The article analyzes the grounds for the use in Ukraine of juvenile convicts serving sentences in the form of deprivation of liberty, measures of physical influence, special means and weapons, as well as the peculiarities of law enforcement practice on these issues, as well as scientific substantiated measures for the improvement of this type penitentiary activities.

Key words: feature; application; measures of physical influence; special means; weapon; condemned minors; deprived of liberty; scope of punishment; legal grounds.

ПРО ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ І СПЕЦЗАСОБІВ ДО ЗАСУДЖЕНИХ У ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ В УКРАЇНІ

Олександр Колб

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу НУ «Львівська політехніка», (Львів, Україна)

Іван Колб

кандидат юридичних наук, начальник відділу нагляду за дотриманням законів при виконанні кримінальних покарань прокуратури Київської області, (Київ, Україна)

Анотація. В статті здійснено аналіз визначених у законі підстав застосування в Україні до неповнолітніх засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, встановлено особливості правозастосовної практики з цих питань, а також розроблені науково обгрунтовані заходи щодо удосконалення зазначеного виду діяльності у сфері виконання покарань.

Ключові слова: особливість; застосування; заходи фізичного впливу; спеціальні засоби; зброя; засуджені; неповнолітні; позбавлені волі; сфера виконання покарань; правові підстави.

Formulation of the problem Studying the content of the Constitution of Ukraine, this normative legal act contains a number of rules that directly relate to the subject of study in this scientific article [1]. In particular, in Art. 3 of the Basic Law states that people, their lives and health, honor and dignity, inviolability and safety are recognized in Ukraine as the highest social value. At the same time, human rights and freedoms determine the content and direction of the state's activities, and their approval and provision is the main responsibility of the state.

Moreover, as it follows from the content of Part 2 of Art. 19 of the Constitution of Ukraine, bodies of state power (including penal institutions and institutions) and their officials must act only on the basis of, within the limits of authority and in the manner prescribed by the Constitution and laws of Ukraine.

In the context of the subjects under study, attention is also drawn to the norms of the Constitution of Ukraine, which are directly related to the regulation of social relations related to the use of measures of physical influence, special means and weapons to the convicts, including minors, which is discussed in the Art. 106 of the Criminal Procedure Code (CEC) of Ukraine [2], namely:

- 1) Art. 27 of the Basic Law, which states that each person has an inalienable right to life;
- 2) Art. 28 - No one shall be subjected to torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment;
- 3) Art. 29 - Everyone has the right to liberty and personal integrity;
- 4) other norms of the Constitution of Ukraine.

Full extent, the said legal provisions should apply also to juveniles serving sentences in the form of deprivation of liberty. As for this, it is stated in Art. 52 of the Constitution of Ukraine, any violence against a child is prosecuted by law.

At the same time, in part 3 of Art. 106 CEC of Ukraine states that juveniles (according to the international classification and in accordance with the Convention on the Rights of the Child, these persons are called "children" [3]) who commit group or

armed surveillance or resistance that threatens the life and health of staff of the colony or other persons, the use of measures of physical influence, special means and weapons is allowed.

Thus, it must be recognized that there is a legal conflict when, on the one hand (in particular, Article 52 of the Constitution of Ukraine), the use of violence against the child is unequivocally prohibited, and, on the other hand (Article 3, Article 106 of the Criminal Code), such violence to the indicated persons is considered lawful. At the same time, if we proceed from the contents of Art. 8 of the Basic Law, according to which the Constitution of Ukraine has the highest legal force, the provisions of Part 3 of Art. 106 CEC should be recognized as contrary to this law.

Given these circumstances, it is undoubtedly very important to give an answer to this applied problem and to the scientific level, which caused the choice of this article, its subject, purpose, and the main task - to develop scientifically grounded proposals aimed at improving the legal basis for the use of curtailment measures to juvenile convicts in places of deprivation of liberty.

State of research. The results of the study of scientific literature show that the scientists, in the first place, the so-called administrative and criminal-legal direction, are actively engaged in the development of this issue, although experts in criminal-executive law are not left to this side. These include, in particular: K.A.Avtukhova, O.M. Banduruk, V.I. Borisova, I.G. Bohatyreva, V.V. Vasilevich, V.V. Golin, B.M. Golovkina, O. M. Dzhuzha, T. A. Denisov, S. F. Denisova, V. I. Ghentuya, V. J. Konopelskogo, I. M. Kopotuna, M. A. Linenko, A. M. Litvinova, V. A. Merkulova, A. V. Savachenko, A. Kh. Stepanyuk, V. M. Trubnikova, S.J. Fahrenyuk, I. S. Yakovets and others.

In addition, on the doctrinal level, the question of the peculiarities, taking into account the constitutional provisions, the application to minors in places of imprisonment of measures of physical influence, special means and weapons has not been studied sufficiently (this, in turn, affects the effectiveness of enforcement practice in the field of execution punishments), which became decisive in determining the title of this scientific article.

Statement of the main provisions. As noted in Part 3, Art. 106 CEC of Ukraine, it is prohibited to use measures of physical influence, special means and weapons, along with other categories of convicts, to minors, except for cases of group or armed assault that threatens the life and health of colony or other personnel or armed resistance.

Based on these normative provisions, it is possible to distinguish the following features of law enforcement practice on the specified issues, namely:

- a) the use of mortification of curbing a group attack minors;
- b) use their in an armed attack
- c) the application of the measures specified in the law for curbing an armed attack.

In the first case the answer to the legality and conditions on the use of force against juvenile offenders can be found in the explanations of Plenum of the Supreme Court of Ukraine, reflecting the content of the said issues ("On self-defense" [4] "On the violation of a prison" [5]; "On Judicial Protection of Law Enforcement Officials and the Court" [6], etc.). The basic motif of court decisions in this case is that recognized lawful acts or omissions of subjects of application of mortification, if other means or measures

to avoid this was not possible, or if these measures (tools) did not give the expected result.

- a) disproportionality of means of attack and protection;
- b) the inconsistency of the circumstances of the attack and protection;
- c) the disproportionality of the number of attackers and the number of defended persons;
- d) other situations [4].

Taking into account the specified and requirements of Art. 52 of the Constitution of Ukraine, there should be Part 3 of Art. At the end of the sentence, add 106 words at the end of the sentence with the phrase "if other means and measures did not succeed in curbing the violent and other illegal actions or inactivity of the convicted" and to lay down the specified norm of the Code in the new wording.

At the same time, under other means (measures) the mortification should be understood:

- 1) verbal (verbal) methods of influence;
- 2) demonstration of the possibilities of special means (in particular, their use up or in the other direction from convicts, etc.);
- 3) appeal to offenders most authoritative persons in this situation from the staff of the colony, pedagogues or convicts serving the sentence;
- 4) the actions of psychologists and other such specialists who have a legal permission to treat citizens (so-called "fortune-tellers", psychics, pastor, etc.).

As to the second case - the use of juvenile convicts in places of deprivation of liberty measures of physical influence, special means and weapons - in this situation, as practice shows, there are also reservations. Thus, in the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 26.04.2002, No. 3 "On judicial practice concerning the abduction and other illicit handling of weapons, combat supplies, explosives, explosives or radioactive materials," it is indicated that in all cases the courts are obliged to establish the legality of their application by persons who possessed these means on legal grounds [7]. Language, if we compare this with the problems of resorting to juvenile detention in prisons, is that in all cases of armed attack, colony personnel should be aware of the totally dangerous consequences of using juvenile convicts of those or other means and weapons and, accordingly, counteracting the latter defined in art. 106 KVK means of physical influence, special means and weapons. Thus, the presence of a small minor metallic sharpening can not be the reason for the use of firearms by the personnel of the colony, if it was not dangerous for the collision of the sides of the distance.

Proceeding from this, Part 3 of Art. 106 KVN should be supplemented with the second sentence of the following content: "The use of these means and measures for a juvenile convict is allowed taking into account the circumstances, the type of weapon possessed by the offender, as well as the distance of the collision of the parties to the conflict."

Similar conditions must also be observed in the third situation, which is related to the use of juvenile restraining measures in armed resistance against juvenile convicts in places of deprivation of liberty.

It is precisely in view of this component that some statistics on the use of physical activity measures, special means and weapons condemned in Ukraine testify to the need to solve this problem. Specifically, the main reason to use handcuffs offenders (62.2%

in the structure of applications curbing measures) is convicted of committing physical dispute (58%) and attempt to commit self-mutilation and suicide (23%) [8, p. 22].

The latter also served as grounds for applying to prisoners, deprived of liberty, rubber batons (99% in the structure of the use of these special means), physical strength (78%); special means of annoying action (92%) and stray shirt (100%) [8, p. 23].

In general, the analysis of cases of resorting to incarcerated measures in places of deprivation of liberty showed that the main reason for their application was to make the last physical resistance or inadequate behavior (67% of the total) [8, p. 23], which, in turn, are integral elements of a group or armed attack and armed resistance of offenders in the colonies, which only confirms the relevance of the issues under study in this scientific publication and emphasizes the attention of scientists and practitioners on the need for its solution on the doctrinal, practical (law enforcement) and regulatory - legal levels [9].

Of course, the decision of the Constitutional Court of Ukraine regarding the compliance of Part 3 of Article 3 could be the methodological grounds for the improvement of the legal mechanism on specified issues. 106 CEC of Ukraine Art. 52 of the Constitution of Ukraine. However, there is another fact that is obvious: without quantitative developments in science, neither theorists, practitioners nor judges to make judicious, substantiated and legitimate decisions in essence will continue to be extremely difficult.

Especially since other provisions of Art. 106 CEC of Ukraine concerning the application of curbing minors sentenced to prison, except parts 5 and 6 of this Article Code not evolved since its adoption (July 11, 2003) [2], despite the fact that during this time The new Code of Criminal Procedure of Ukraine [10], the Law of Ukraine "On the National Police of Ukraine" [11] "On the Prosecutor 's Office" [12] and other normative and legal acts, which in varying degrees relate to the issues of application of measures of physical influence, were issued. , special means and weapons to the convicted prisoners admitted free will.

Thus, taking into account the characteristics of the application of measures to curb juvenile offenders in prison is not only and not so much cognitive (theoretical and doctrinal), much practical significance because the issue is closely linked with the constitutional provisions defining the legal status of these individuals, and with international legal requirements defining the legal status of these persons [3].

References:

1. Constitution of Ukraine: adopted on June 28, 1996 / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Art. 141
2. The Criminal-Executive Code of Ukraine: Adopted on July 11, 2003 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2004. № 3-4. P. 21
3. UN Convention on the Rights of the Child. [Electronic resource]. Legislation of Ukraine. Access mode: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. On judicial practice in matters concerning the necessary defense Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 26.04.2002 №1 // Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine in criminal cases / Order: V.V. Rozhnov, A.S. Sizonenko, L. D. The gateway Kyiv, 2011. 169-171.

5. On judicial practice in cases on crimes connected with violations of the regime of serving sentences in places of deprivation of liberty: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated 26 March. 1993 № 2 // Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine in criminal cases / Order: V.V. Rozhnov, A.S. Sizonenko, L. D. Udalova. Kyiv, 2011. 109-116 p.
6. On the application of laws by the courts, which provides for responsibility for encroachments on the life, health, dignity and property of courts and law enforcement officers: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of June 26, 1992, No. 8 // Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine on criminal affairs / order: V.V. Rozhnova, AS Sizonenko, L.D. Shuttle Kyiv, 2011. 100-108.
7. On judicial practice concerning the abduction and other illicit use of weapons, war materials, explosives, explosive devices or radioactive materials: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated April 26, 2002 No. 3 // Decision of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine in criminal cases / order. : VV Rozhnova, AS Sizonenko, L.D. Shuttle Kyiv, 2011. p. 176-182.
8. About the activity of the units of protection, supervision and fire safety of penitentiary institutions in 2016: inform. bullet - Kyiv: Ministry of Justice of Ukraine, 2017. 43 p.
9. Popov G. In Protecting the Office of Public Prosecutor's Rights and Freedoms of Children: Monograph. Kyiv: Publishing House "Art Eks", 2016. 384 p.
10. The Criminal Procedural Code of Ukraine: Adopted on April 13, 2012 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2013. № 9-10, № 11-12, №13. Art. 88
11. About the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No. 580-VIII // Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. No. 40/41. Art. 379
12. On the Prosecutor's Office: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1697-VII // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. No. 2/3. Art. 12

TEORETYCZNE RAMY DLA ROZWOJU PRZYWÓDZTWA PRZYSZŁYCH MASTERS

Oleksiy Koryakin

doktor nauk pedagogicznych,

Sumy State Pedagogical University nazwany na cześć A.S. Makarenko, (Sumy, Ukraina)

prof_extreme@mail.ru

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest teoretycznym zasadom rozwoju konstruktywnego przywództwa przyszłych mistrzów profilu humanitarnego w procesie kształcenia zawodowego. Artykuł przedstawia stan rozwoju problemu rozwoju konstruktywnego przywództwa przyszłych mistrzów profilu humanitarnego, a także istotę konstruktywnego przywództwa. Użyliśmy następujące metody: analiza literatury filozoficznej, pedagogicznej i psychologicznej studiować zjawisko przywództwa i analizy systemowej strukturalny badań zawartość i strukturę konstruktywnego przywództwa. Zastosowano również ogólne metody naukowe: analizę, syntezę, indukcję i dedukcję. Artykuł podkreśla również główne koncepcje przywództwa: koncepcje, które uzasadniają przewagę cech osobowości; koncepcje, w których decydującym czynnikiem jest sytuacja; koncepcje łączące czynniki osobiste i sytuacyjne. W badaniu określono pojęcie „konstruktywnego przywództwa” i proponowanej definicji „dominacji lidera” w dyskursie zawodowego przyszłych mistrzów Humanistycznych.

Słowa kluczowe: konstruktywne przywództwo, dominacja przywództwo przywództwo funkcjonalne dysfunkcyjnych przywódcze, neutralny przywódcze, przyszli mistrzowie humanistycznych pojęcie czynniki osobiste, sytuacyjne pojęcie, pojęcie kombinacji czynników sytuacyjnych i osobistych.

THEORETICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF LEADERSHIP OF THE FUTURE MASTERS

Oleksiy Koryakin

candidate of pedagogical sciences,

Sumy state pedagogical University named after A.S. Makarenko, (Sumy, Ukraine)

Abstract. The article is devoted to theoretical principles of development of constructive leadership of future masters of the humanitarian profile in the process of professional training. The article describes the state of development of the problem of development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile, as well as the essence of constructive leadership. The following methods were used: the analysis of philosophical, pedagogical and psychological literature in order to study the phenomenon of leadership, as well as system-structural analysis in order to study the content and structure of constructive leadership. Also were used general scientific methods: analysis, synthesis, induction and deduction. The article also outlines the main concepts of leadership: the concepts that justify the advantage of the factor personality traits; concepts in which the decisive factor is the situation; concepts that combine personal factors and situational. As a result of the study, the content of the concept of «constructive leadership» is specified and the definition of «leadership domination» in the discourse of professional training of future masters of the humanitarian profile is proposed.

Key words: constructive leadership, leadership domination, functional leadership, dysfunctional leadership, neutral leadership, future masters of the humanitarian profile, personal conceptions, situational conceptions, conceptions of the combination of situational and personality traits.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ

Олексій Корякін

кандидат педагогічних наук,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка,
(Суми, Україна)

Анотація. Стаття присвячена теоретичним засадам розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки. В статті окреслено стан розвитку проблеми розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю, а також сутність конструктивного лідерства. Використовувались такі методи: аналіз філософської, педагогічної та психологічної літератури з метою вивчення феномену лідерства, а також системно-структурний аналіз для вивчення змісту та структури конструктивного лідерства. Також були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція та дедукція. У статті також висвітлено основні концепції лідерства: концепції, що обґрунтовують перевагу фактору рис особистості; концепції, в яких вирішальним фактором є ситуація; концепції, які поєднують особистісні та ситуаційні фактори. В результаті дослідження конкретизується зміст поняття «конструктивне керівництво» та запропоновано визначення «лідерського панування» в дискурсі професійної підготовки майбутніх магістрів гуманітарного профілю.

Ключові слова: конструктивне лідерство, лідерське домінування, функціональне лідерство, дисфункціональне лідерство, нейтральне лідерство, майбутні магістри гуманітарного профілю, концепції особистісних факторів, ситуаційні концепції, концепції поєднання ситуаційних та особистісних факторів.

Introduction. The content of the phenomenon of leadership and approaches to its development attracted the attention of researchers of various fields throughout the development of human civilization. B. Bass and R. Bass indicate that the study of the essence of leaders and leadership began simultaneously with the emergence of civilization, and also emphasize the fact that in leadership, military and social movements, leadership plays an important, if not the most important, role, respectively, it is an important subject of research (Bass & Bass, 2009). Problems of leadership development in higher education institutions are L. Kaidalova, O. Kin (students in general), N. Marahovsky, K. Kiba, O. Krupsky, N. Semenchenko, T. Ivanova, G. Titov (future teachers), A. Pilganchuk, (future psychologists), B. Goloshko, O. Romanovsky (future managers), L. Sergeev, V. Kondratiev, M. Khromey (future specialists in the specialty «Commercial affair»), S. Kalashnikov (future leaders of educational institutions) and others. The problems of the personality of the leader are devoted to the scientific works of such researchers: B. Bass, R. Bass (Bass & Bass, 2009), K. Blanchard, P. Bons, H. Downey (Downey, Sheridan & Slocum, 1976), F. Fiedler, S. Green, P. Hersey, J. Homans, B. Lloyd (Lloyd, 1996), M. Mumford, R. Vecchio and others. However, the aspect of the theoretical foundations for the development of constructive leadership of future masters of the humanitarian profile in the process of vocational training is not sufficiently covered in the research papers. Therefore, the purpose of the paper is to deepen the differentiation of the typology of leadership, to specify the definition of «constructive leadership» and to define the concept of «leadership domination» in the discourse of the process of training future masters of the humanitarian profile.

Main part.

Objectives of the research: differentiation of the basic concepts of leadership, specification of types of leadership depending on the direction of influence on the goals of the group, clarification of the definition of «constructive leadership» and the definition of «leadership domination» in the discourse of the process of training future masters of the humanitarian profile. The results of the research on the development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile in the process of professional training are set out in the dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences (Ph.D.) and discussed at scientific and practical conferences of different levels, the list of which is set out in the abstract of dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences.

The term «leader» comes from the verb «to lead», consequently, «leads» and «leads oneself». This is an indicator of autonomy and activity. Problems of leadership are studied in management, pedagogy, psychology, sociology, political science and biology. The problem of leadership is presented in the scientific literature quite broadly, but yet there is no single general theory of leadership. The overwhelming part of scientific research is devoted to the general aspects of the personality of the leader. The variety of theories dealing with leadership are usually reduced to consideration of why one or another person becomes a leader.

In modern social sciences, there are four main theoretical approaches that explain the leadership abilities of a person and the phenomenon of leadership in the group. This is a biographical approach to leadership, «the theory of personal rice», situational, and synthetic leadership theory.

The main content of the biographical approach is that leadership potential is determined not only by the specific features and characteristics of the individual, but also by all previous experience. Proponents of the biographical approach argue that true leaders go to the top of their career throughout their lives, and leadership is always a logical end, culminating in previous experience.

According to the theory of rice and its varieties that arose under the influence of the research of the English psychologist and anthropologist F. Galton, who tried at the beginning of the twentieth century to explain leadership on the basis of heredity (within this direction were carried out studies of the royal dynasties of different nations, the analysis of marriages between rulers etc.), the leader possesses the qualities inherited, which distinguishes him from his followers, and these qualities can be distinguished. Only in 1940, the psychologist C. Bird compiled a list of 79 rice, called various researchers as «leader» (Bird, 1940). Not so successful attempts to distinguish this kind, doubts about the possibility of this led to the life of the concept of constellation of rice (constellation - any well-organized matrix). The success of leadership is determined by the extent to which the individual features the leader. The presence of the appropriate features makes a person a leader in all conditions. If the constellation of the features is complete, one can speak of a prominent leader.

In accordance with the situational theory of leadership (or, as it is called G. Gibsh and M. Forverg, «group dynamic approach»), the emergence of a leader is the result of place, time and circumstances, while the theory of rice in this conceptual scheme is not completely excluded. The situational leadership theory emphasizes the relative character of the features inherent to the leader, and suggests that qualitatively different circumstances may require qualitatively different leaders. Considering the motivation

and need of the personality of leader G. Gibsh and M. Forverg distinguish as the leading motive of topical leadership activity, the motive of power, potential leadership activities - self-realization.

In most modern, most popular theoretical approaches, leadership is no longer identified with a separate function or a set of conventionally separated mental processes, as was common in a number of theoretical models of the past. In our time, leadership is not limited to a «set of personal characteristics» or «dependence on the situation».

The synthetic theory of leadership combines the practical significance of the situational theory of leadership and the «stability» of the theory of personality traits. The most striking representatives are G. Homans (Homans, 1974), F. Fiedler (Fiedler, 1964). This theory is an attempt to create an extra-rational model of leadership, in particular F. Fiedler offers his variant – «probabilistic model of leadership effectiveness», which focuses on integrating the influence of the leader (or rather, his personality traits) and situational variables (relations between the leader and followers, the essence task, degree of leadership power). The adherents of this theory argue that only the combination of a certain set of personality traits with a situation favorable to the carrier of these traits, can create an effective leader.

In addition to the above, one can consider other theories of leadership, which have become less widespread. In the «humanistic» theories, it is argued that the human being by its nature is a complex motivated organism, and the organization is, in principle, always guided. Therefore, the leader must transform the organization so that the individual is provided with freedom to realize his personal goals, needs, and at the same time, in order to contribute to the goals of the organization.

Representatives of existential psychology associate the ignorance of leadership positions with the search for both the content of being and themselves, emphasizing that only in interaction with other people can find themselves. The need for self-realization prevails in adolescence, a person at this stage of development seeks to realize his potential; in this connection, there is an urgent need to learn about his own abilities; for this, not only self-evaluation is required, but also an assessment from the group, only in this case, an individual can form an adequate self-assessment of his own capabilities. Considering the leader as the key link of interaction, they claim the primacy of leadership nature («art») in relation to technology as a set of methods and techniques of leadership of the group («science»). Researchers point out the need for special training for leaders of small groups.

In terms of behaviorism, leadership is available to any member of the group, with some of them successful in one form of activity, others - in another. Within the limits of psychology, which adheres to the positions of behaviorism, distinguish the following sources of leadership: the quality of personality, allowing her to take leadership positions, the quality of followers that promote the separation of the leader; the structure of the group that consolidates the leadership status. The qualities that make it possible to take leadership positions, both congenital and formed, and gain reinforcements in the process of communication and joint activity.

Proponents of the biological theory point to a special quality, which should be inherent in the leaders and given to them from birth - this is dominant. In the very concept of «domination» laid biological meaning; this advantage is by force, the size of maximum physical quantities. But a dominant person does not always put forward a leadership position in the human community, and may often be marginalized.

Domination is the direct opposite of leadership, which carries socio-psychological content, free of violence and generated as a result of group interaction: the leader leads, not depresses, his power - in the mind and ability to lead oneself. Today, one domination is not enough to be a leader; necessary special psychological qualities, abilities, skills, knowledge of psychology of people, theory and practice of communication. Even the leader's giftedness, whose existence is noted by biographers of prominent figures, can only be found in the relevant social conditions.

According to S. Green, reality cannot be understood solely from the standpoint of biological determinism (Green & Liden, 1980). Biological formations - heredity, domination, and desire for power - are not a guarantee of ignorance of leadership positions and can be considered as one of some but not the only factors that influence the formation of a leader. Leadership activity can not develop outside the society, outside the group, a person in the process of communication knows the leadership roles and functions, leadership experience. In this approach, along with the external reality, with its requirements, it is necessary to take into account also the reality of the internal, subjective, due to the existence of the inner world of the individual.

Summarizing, it is possible to note, that in modern scientific literature, in addition to the above, there is a large number of diverse leadership concepts that can be divided into three groups:

A. Concepts that justify the advantage of the factor personality traits (K. Blanshard, P. Hersey, R. Diltes, F. Ilyasov, E. Hollander, J. Julian and others).

B. Concepts in which the decisive factor is the situation (P. Johnson, T. Mitchell, J. Larson (Mitchell, Larson & Green, 1977), F. Fiedler (Fiedler, 1964) and others).

C. Concepts, which combine personal factors and situational (S. Bagreetsov, G. Homans (Homans, 1974), K. Ohanyan, F. Fiedler and others).

The analysis of the domestic and foreign concepts leads to an understanding that leadership is not only the relationship of domination and subjugation, influence and follow-up in the system of interpersonal relations in group, but this is what happens inside the subject in terms of his own life and activities; this process is not only interpersonal, but also internally personal.

The research is based on an integrated concept of the combination of personal and situational factors of constructive leadership that embraces both the leadership's own aspirations and the specific situation in which it can be realized. In accordance with these concepts, the phenomenon of leadership is represented depending on the direction of influence on the realization of the goals of the group: as a constructive (functional), contributing to the goals of the group; as destructive (dysfunctional), which is formed on the basis of aspirations that harm the group; as neutral, which does not directly affect the performance of the group.

The goals of constructive leadership are to create «movements» in the broadest sense of the word (for example, the movement for civil rights, publicity etc), progressive measures and reforms, the development of the world, the elimination of injustice, etc. Obviously, metallurgy is typical for people with an intense perception of the surrounding world, a sense of personal responsibility for everything that happens in society.

The second kind is macro-leadership. His goal is to create a successful organization, organizational culture and finding a way to a successful future. The next kind of leadership is micro-leadership, aimed at creating an effective working

atmosphere and encouraging colleagues to strive for co-operation in the execution process

It is advisable to add another component to this classification - leadership for yourself. His goal for a leader is to realize himself, to succeed, to be recognized by others. Thus, the purpose of leadership directs the person to self-knowledge and understanding of others. However, the leader self-actualizes «for himself» at the expense of his own achievements, and a person inclined to domination is realized at the expense of other members of the group.

The effectiveness of leadership is determined differently in models of foreign researchers. Thus, in the scientific works of F. Fiedler - this is the level of performance of the task by the group under the leadership influence (Fiedler, 1964). In the scientific works of B. Bass, K. Blanchard, and P. Hersey the satisfaction of the followers is added even further, when the change in behavior under the influence of leadership brings to man satisfaction (Hersey & Blanchard, 1960).

The following approaches to the interpretation of leadership can be defined:

A. Leadership is a kind of power, the specifics of which are the direction from the top down, as well as the fact that its carrier is not the majority, but one person or group of persons.

B. Leadership is the managerial status, the social position associated with decision making, this leadership position. Such an interpretation of leadership stems from the structural-functional approach, which implies consideration of society as a complex, hierarchically organized system of social positions and roles. Classes in this system are positions associated with the implementation of managerial functions (roles), and gives a person the status of a leader.

C. Leadership is the influence on other people, which is mainly positive.

Consequently, the leader is called the personality, according to which all other members of the group recognize the right to assume the most responsible decisions that affect their interests, and determine the direction and nature of the activities of the entire group. In our research, the term «leader» is defined as a person - a future master of humanities who, in the process of his training, implements leadership in the process of interaction with other future masters.

It is important to note that the nomination of a constructive leader is a small group, so it is advisable to study the mechanisms of nomination of leaders in a small group, selected on the basis of the analysis of psychological and pedagogical scientific works.

A. «Natural selection», on the principle «wins the strongest». The given mechanism was used in the era of primitive relations, in the literal sense, but still operates today in conditions of market competition: in the figurative sense, the strongest - the most frugal, the most decisive. Such a mechanism can be favorable for nominating a constructive leader, but it is not always effective for a steady leader position in a group, because, in addition to perseverance, it should have other characteristics for solving group tasks.

B. Formal, based on heredity, high origin, status or position, without taking into account the individual leadership characteristics of a person. This tradition is typical of our time, when the leader's nomination is due to family, family, friendly, ideological, party connections. This gradually leads to the rebirth of leadership in leadership, the leader himself - the leader, and his environment - in the «clan» (narrow, closed group

associated with the circular commitment of people). Persons put forward by such a person, there is a need to constantly maintain a stable structure of the group by cultivating the belief in its infallibility. The perception of reality of such a person becomes irrational, because the relationship between him and his environment loses a reasonable basis, for example, the leader perceives everything new, alien and hostile. This mechanism is more peculiar to the nomination of a person prone to leadership domination, and not constructive leadership.

C. «Valuable exchange». Personality is promoted to the position of a constructive leader due to the potential that is valuable to the group. Of all the variety, the features of the leader are evaluated primarily by those who directly contribute to the strengthening of the team. The personality of the leader identifies the system of group norms and values, therefore his nomination is conditioned by the effectiveness of his contribution to solving the group task. In this regard, business or personal characteristics of the leader may prevail. Such a mechanism for the nomination of a leader is characteristic of highly organized groups, is effective, since it is carried out in an honest manner and gives the leader the opportunity to show himself in group activities.

D. «Emotional attraction». This mechanism of nomination of constructive leaders is inherent in poorly organized groups, which show visible, but insignificant personality traits for a true team (increased verbal and physical activity, liveliness, perseverance, etc.). As a result, there is an installation on the surface reflection of the individual, leading to a shortage of information about people and the complication of organizational interaction, especially in stressful situations. On the same basis there is a tendency to exaggerate the role of certain individuals in the life of the team from the side of emotionally close to them people.

It deserves attention to the analysis of the ways of constructive leadership, the practical experience of which contributes to the development of constructive leadership of future masters of the humanitarian profile. They provide a coherent interrelated work of the leader and subordinates (followers) to solve group tasks. Researchers emphasized that the choice of one or another method depends on the type of power of the leader - the power, which is based on the formal position and personal qualities, the authority of the leader. Among methods based on formal power, the following are distinguished:

A. Orders, orders, coercion - the division between subordinate tasks that are subject to strict implementation.

B. Informing - messages and explanations of the essence, the values of certain principles, norms and rules of conduct, ways of achieving the goal, necessary for the performance of work.

C. Remuneration - payment, promotion, appointment, but rewards are not necessarily material: it may be a proposal status, approval, recognition, admission to a group of elected;

D. Punishment - criticism, refusal to support or friendship, lowering the position, reducing earnings, dismissal, temporary removal from office, cancellation of bonus payments, etc., and there may be enough conviction in the existence of punishment

Among methods based on power of leader's authority the following are distinguished:

A. Appeal to feelings, needs - the leader's support for essentially important things for subordinates in order to awaken and develop the necessary feelings in them and positive attitude towards the fulfillment of tasks, achievement of the goal;

B. Involvement in new active activities - the leader provides the subordinates with the opportunity to receive interesting work and training in order to develop their skills, to strengthen their faith;

C. Suggestion - the influence on the behavior of a person imperceptibly to her, penetration into the mental structure of the individual and realization in everyday life in deeds, aspirations, motives and attitudes; belief - influence on consciousness, the will of subordinates, which contributes to the formation of their new views, attitudes or changes to previous ones,

D. Example - influence on consciousness, feeling, behavior of subordinates through the imitation of the leader, identification with himself, acceptance of his attitudes and values. A leader can encourage subordinates to social identification - identifying themselves with a group or organization, feeling that membership in them is one of the most important aspects of life;

E. Competition - the induction of subordinates to finding the best ways to solve problems, development of activity, creative possibilities on the basis of comparison of results;

F. Advice - the influence on the subordinates, based on the recognized mastery of the leader in a particular field, but his advice will only be considered until his skill is recognized and accepted;

G. Empowerment - giving Subordinates greater freedom in decision-making, opportunities to realize hidden talents, demonstrate resourcefulness and creativity to achieve group goals.

Researchers indicate that the methods based on the authority of the leader's authority have a pronounced motivating effect on the subordinates, so that the latter will work more efficiently and will be satisfied with the leader. This paradox is explained by the fact that the methods of formal power are necessary for the daily management of a group and subordinates under customary circumstances. However, authorities based on authoritative methods are most effective in addressing issues that go beyond the routine management, as well as issues that require subordinates of devotion to the group and the person who manages it.

Developing the views of the researchers, we believe that the leader needs to know: himself (their weak and strong sides); followers (peculiarities of their character, motives, interests, etc.); group (group aspirations, values, norms, traditions, etc.); own activity (ways of its implementation). It is important that the leader was able to: regulate his own emotional state, use different ways of self-regulation, manage himself, appearance; create a clear picture of the future state, which is both optimistic and achievable, and transfer its values to followers; understand people, their relationships, see hidden conflicts, solve them; stimulate followers, encourage, transform the goal into action through raising expectations, reducing the complexity of problem solving to key issues, personal example; manage the working self-feeling of the group in the process of performing tasks; 6) set goals, assign tasks, delegate authority, monitor group activities, monitor and evaluate results; 7) use non-traditional methods and techniques of work.

Scientists offer different characteristics of leaders, mechanisms for their nomination and the influence of the leader on the group and conclude that leaders with advanced moral qualities, able to perform socially useful functions and support socially meaningful relationships in the group are characterized as constructive leaders.

However, pedagogical practice notes that individuals who have other personal qualities do not always constructively affect the group and, based on their functions, generate a phenomenon of domination. Such people are characterized as individuals inclined to dominate the leadership, characterized by a desire for power, an overestimation of self-esteem, a desire to govern, ignoring the opinions of others. By rejecting the biological interpretation, dominance is mentioned in the work of the Brazilian teacher P. Freire in «Pedagogy of the oppressed», in which he, analyzing the disadvantages of traditional forms of learning, points to the oppression of the students and the dominance of the teacher over them (Freire, 2000). Domination is understood as supremacy, the desire to dominate, to rule, to exercise its power without having sufficient grounds to satisfy, first of all, its own aspirations and interests.

Leadership domination, in contrast to leadership, is characterized by the following features: active life position in relation to one's own life; realization of life plans at the expense of own potential and opportunities of group members; characterized by a high appreciation of herself as an active figure in her own life; the desire to dominate, to receive recognition, need positive reactions from others, from simple confirmation of basic abilities; the desire of the authorities; self-knowledge as a basis for realizing its own potential and exercising its power; the desire to avoid failures and the need for achievements; the desire to be in the group, playing the role of a leader, not being really like that; perceives itself capable, if necessary or in a favorable coincidence of circumstances, to lead others, pursuing primarily their own goals.

Some attempts to separate dominance into a separate psychological phenomenon (if rejecting a purely biological interpretation) can be found in the writings of R. Vecchio and M. Mumford (Vecchio & Gobdel 1984), (Mumford,1986) but they relate to a greater understanding of the organizational aspect and treat domination as a form of management of subordinates or from a political point of view. However, in the discourse on the training of future masters of the humanitarian profile, the definition of «domination» was not considered.

The complexity and ambiguity of the phenomena of leadership domination and constructive leadership requires the development and use of appropriate diagnostic tools. Leadership dominance as a socio-psychological phenomenon covers a wide range of issues and areas of educational and social life of future artists. Impact is caused not only with the purpose and in the interests of the group directly related to the process of training. This phenomenon also manifests itself in the cases of the life and activities of people who are indirectly associated with the educational process. That is, leadership domination and constructive leadership in the educational process are very significant. They can be considered as an attribute of a group that has its own structure and function. This process unfolds in the context of the professional training of future masters and depends on the success of the formation of the group.

The structure of leadership domination in the group is formed in spatial-temporal characteristics, reflecting, first of all, the level of development of the academic group of future masters of the humanitarian profile. At the same time, a stable system of relations, connected with the unequal status of future masters and their contribution to joint activity, can reveal not only the formed interpersonal relations, but also the level of their moral and psychological dependence, in other words, psychological power.

High degree of compliance of individuals with the norms of constructive leadership, updating them relevant leading type of joint activity of the type of personal

orientation, interpersonal compatibility with members of the academic group - all this serves as a peculiar value contribution to individual members of the social group, exemplified by the academic group of future masters of the humanitarian profile and, ultimately, the group as a whole; with contributions that really affect the decision of the tasks facing the group in different spheres of its activities and, accordingly, provide those members of the group who made a certain contribution the corresponding status in the main blocks (dimensions) of the group leadership system.

Constructive leadership and leadership domination were determined by us through interrelated characteristics. In particular, the characteristics of «leadership domination» are acquired by future masters of the humanitarian profile with the following indicators: leadership qualities in terms of dominance, high level of desire for power, personal orientation to power, high level of anxiety, high self-esteem, low emotional attractiveness, average communicative distance and are characterized by low assessment by others and self-esteem in the leadership scale. Characteristics of «constructive leadership» are acquired by future masters of the humanities, with leadership qualities in terms of dominance, low or average level of aspiration to power, personal orientation to power, low level of anxiety, adequate self-esteem, high emotional attractiveness, small communicative distance and are characterized by a high score. on the other hand, and self-esteem on the leadership scale.

A common phenomenon of leadership domination and constructive leadership can be considered that these phenomena are developing in a small group, implemented in the process of educational activities of students, have active and passive forms, are based on power relations, and the desire to assume the main roles in the group. At the same time, the following features can be distinguished: leadership style, methods and forms of interaction with the group, source of self-realization. Therefore, leaders and individuals who are prone to domination are also different in personality traits. Leaders have adequate self-esteem, low anxiety, a small communicative distance, low level of desire for power, well-developed communicative and organizational skills. Individuals who are prone to leadership domination have an overestimating self-esteem, high anxiety, a great communicative distance, a high level of desire for power, and lack of communication skills.

Conclusion. In the conditions of the development of the information society, communication and constructive influence on the person acquire special significance. This necessitates the consideration and development of leadership qualities already in the process of vocational training, when educational and educational activities lead to the emergence of a competitive specialist capable of substantiating and adopting non-typical decisions. In this regard, special attention is needed to the professional training of masters of the humanitarian profile, which not only provide interconnection on the interpersonal level and produce new humanitarian knowledge, but also act as socially active carriers of the leading ideas of society.

Thus, the article describes the theoretical principles of the development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile in the process of professional training, which became the basis for the substantiation of the pedagogical conditions for the development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile in the process of professional training.

According to the results of psychological and pedagogical research the theoretical approaches to the study of the problem of leadership are determined. It has been

established that constructive leadership and leadership domination are now becoming an important area of psychological and pedagogical research, which has an indisputable value in the development of a modern academic group, which occurs in parallel with the process of professional training.

Consequently, constructive leadership has a positive character, promotes the formation of a team of future masters in the academic group, while leadership domination has, in the majority, a reverse effect.

A constructive leader has to develop four main qualities: worrying about people, having strong beliefs, managing people and being able to encourage them to do business, creating conditions for people to work best. A person who is prone to leadership dominance is incapable of performing all the leadership functions in full.

Constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile is defined as a special phenomenon in the academic group, which consists in justifying social influence on other members of the group by their motivation, conscious and constructive orientation of their educational, scientific and other activities to achieve common goals for the members of the group.

Leadership domination of future masters of the humanitarian profile is defined as a special phenomenon in the academic group, which consists in unjustified use of power to meet their own needs and the negative, often destructive, impact on the development of the academic group and the effectiveness of the educational process and is seen as a means of achieving their own mercenary goals, one from ways of expanding personal freedom and self-actualization at the expense of others.

References:

1. Bass B., Bass R. (2009). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications*. New York: Simon and Schuster. 1465 p.
2. Bird C. (1940). *Social Psychology*. New York: Appleton – Century, P. 120.
3. Downey H.K., Sheridan J.E., Slocum J.W. (1976). The path-goal theory of leadership: a longitudinal analysis. *Organizational behavior and human performance*. vol,16 (Nov.) 156-176.
4. Fiedler F. (1964). A Contingency Model of Leadership Effectiveness. *Berkowitz I. Advanced in Experimental Social Psychology*. New York, London, Vol. I.P. 153-154.
5. Freire P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. New York : Continuum.
6. Green S., Liden R. (1980). Contextual and attributional influences on control decisions. *Journal of Applied Psychology*. V. 65. 53.
7. Hersey P., Blanchard K. (1960). *Management of Organizational*. New York., 212 p.
8. Homans G.C. *Social behavior : Its elementary forms*. (1974). New York, 272 p.
9. Hollander E., Julian J. (1978). A further look at legitimacy, influence and innovation. *Group Processes*. New York: Academic press, 428 p.
10. Lloyd B. (1996). A new approach to leadership. *Leadership and organizational development journal*. Vol. 17, N 7. 29-32.
11. Mumford M. (1986). Leadership in organizational context. A conceptual approach and its applications. *Journal of Applied Psychology*. V.16. 16-26.
12. Mitchell T., Larson J., Green S. (1977). Leader behaviour situational moderator and group performance. An attributional analysis. *Organizational behavior and human performance..* V.18. 244.
13. Vecchio R., Gobdel B. (1984). The vertical dyad lincage model of leadership. Problems and prospects. *Organizational Behavior and Human Performance*. V. 34(1). 5-20.

INNOWACYJNY MODEL NOWOCZESNEJ ZAWODOWEJ EDUKACJI MUZYCZNEJ

Petro Krul

*doktor habilitowany w zakresie sztuki, profesor, kierownik katedry sztuk scenicznych
Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu imienia Wasyla Stefanyka
professorkrul@gmail.com*

Adnotacja. Celem tego wywiadu naukowego jest realizacja innowacyjnych projektów artystycznych uczelni, w wyniku czego będzie zapewnione szkolenie wysoko wykwalifikowanych specjalistów, którzy w przyszłości zwiększą potencjał intelektualny państwa. Naukowa aktualność artykułu polega na stworzeniu nowego modelu ukraińskiej zawodowej edukacji muzycznej, którą autor wybudowuje na przykładzie organizacji procesu edukacyjnego oraz koncertno-muzycznej działalności w zakresie klasycznego uniwersytetu, w tym przypadku Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu imienia Wasyla Stefanyka.

Wnioski. Ówczesne muzyczne wykształcenie wyższe jest bagażem zdobytym na zasadach humanizacji, która przewiduje przekazanie fachowych umiejętności, rozwój ideałów, poczucie twórczej wyobraźni, opanowanie wiedzy i znaczenia moralno-wartościowej treści tej wiedzy. W dzisiejszych czasach najbardziej skuteczny i pryncypialny powinien być system wychowawczy, który syntetyzuje ideę narodową, własne tradycje oraz najwyższe duchowe osiągnięcia ludzkości. Ten proces musi opierać integracja osiągnięć edukacji narodowej oraz procesu globalnego, ale z obowiązkowym ujęciem czynnika społecznych warunków rozwoju talentu, w tym takich elementów jak edukacja wysoko profesjonalna oraz przyszłe społeczne zaangażowanie specjalisty. W związku z tym, w oparciu o fundamentalną akademicką edukację zawodową, współczesna szkoła muzyczna projektuje swój potencjał na kształcenie osobowości przyszłego działacza kultury, rozwój jego światopoglądu, wzmocnienia pozycji życiowej.

Słowa kluczowe: wykształcenie zawodowe, edukacja muzyczna, model innowacyjny, uczelnia.

INNOVATION MODEL OF MODERN VOCATIONAL MUSIC EDUCATION

Petro Krul

*Doctor of Art History, professor Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University (Ukraine)*

Abstract. The purpose of this scientific exploration is to implement innovative projects of art schools that necessarily provide highly trained professionals who in the future will increase the intellectual potential of the state. Scientific novelty of the article is to design a new model of Ukrainian professional musical education. The author builds it on the example of the educational process and music-concert activities in a classical university, in this case – Carpathian National University named after V. Stefanyk.

Conclusions. Today's higher music education is the baggage acquired on the basis of humanization, which involves the transfer of professional skills, development of ideals, a sense of creative imagination, mastery of knowledge and moral meaning and value of knowledge. In our view, an educational system that would synthesize the national idea, its own traditions and the highest spiritual achievements of humanity should be the most effective and principled. This should facilitate the integration of achievements of national and global education process, but must take into account social conditions and the development of talent, including such components as highly professional education and future public involvement of a specialist.

Therefore, based on fundamental academic professional education, high school musical projects present a potential for future education of the individual artists, the development of their world perception and life philosophy.

Keywords: professional education, music education, innovative model school.

In modern pedagogy of Ukraine, professional music education represents quite clearly defined independent model, the range of which covers a broad spectrum of tasks: from spiritual development of an individual to provision of proper cultural and aesthetic climate of a civilized state. Scientists and practitioners of a numerical network of different by their direction and orientation educational art establishments are now engaged in the search for ways of the most optimal settlement of these tasks. As these searches are carried out in severe conditions of market economy, which today is not very favourable for positive solution of the problem of educational activity, one should primarily seek for new contemporary forms of organization of an effective educational process that we believe is the relevance of the day. The purpose of this scientific study consists in implementation of innovation projects of art educational institutions that necessarily will provide the training of highly skilled professionals who in future will be able to increase the intellectual potential of the state. At the same time – their primary task is to share views as to the preparation of specialists for liberal institutions of different levels of accreditation that will promote the overall development of the national culture. And all this must be done in one self-contained, materially and intellectually equipped education system, where its components would be harmonically combined and the opportunity to observe (constantly adjusting) the development of a gifted individual during the period of his/her professional development would be represented.

Thus:

- first, each music higher educational institution of a state successfully represents its achievements in modern European and world art, sets tasks that would reach the highest scientific and educational indicators in the sphere of training of music culture workers in accordance with the requirements to national spiritual development. Creative elite of the Ukrainian society should be formed here.

- second, to direct efforts towards humanization of mass music education, to focus on the rise of aesthetic culture of pupils and students and to protect it from the commercialized ersatz of mass culture. A music educational institution should strive for application of an individualized method, education of high culture, innovative thinking, artistic professionalism, national identity and respect for national and world heritage.

- third, one of the main principles of a music higher educational institution should be protection of an artist's artistic freedom in the field of his/her artistic self-realization in the current market conditions.

The given aim will be non-fulfilled without solving the following tasks:

- cooperation with foreign scientific institutions (symposiums, scientific conferences on topical issues of music education);

- development of programs of cooperation of art-and-performing and scientific-and-experimental directions;

- conducting of national and international contests, workshops of leading specialists of music art.

Today's music higher educational institution should have powerful opportunities to solve the most actual problems.

The main of them are:

- provision of the continuity of content of education at all its stages;
- synchronization of cycles of fundamental, professionally-oriented and vocational training in education plans and programs;
- introduction of new educational technology into the learning process, on demand of a day;
- provision of music education with modern scientific bases;
- multi-vector nature of participation of students, master's students, post-graduate students and teachers in international and national education programs of artistic direction.

To settle these tasks, certain tendencies of an educational institution activity should acquire particular importance, as well as consistent resolution of a number of current existing problems.

These include the need to create a new model of Ukrainian art history, in which there will dominate the strategic course for the long-term perspective, covering all sections, trends and levels of education, starting with a kindergarten and ending with institutions of training and retraining of relevant highly qualified personnel.

What it involves is the entire system of integration of music-and-pedagogic (in the particular case) forces around the main university in the field. We need to activate the search in ethno-national field of music culture, strengthening of national-and-cultural memory in pedagogical environment from a music school to a university.

All this is connected with the future solution of music and educational tasks of materialization of genre-and-type diversity of folk and professional art.

One of the priority directions related to the new concept of national education humanization must be music Ukrainian studies. Taking into consideration the new situation, it is necessary to radically restructure methodological and organizational principles of this direction. Namely along with the existing, purely pedagogical methods of study, for example, repertoire, history of performance skills, artistic features of the Ukrainian music, we need to create the preconditions for formation of cultural, ethnographic and ethnologic and art historical principles of musical Ukrainian studies owing to which it will acquire a life-forming content, system-integrated design and widespread operation.

There is every reason to speak also about known ill-being of the research subject matter in the field of music education. Thus, marking a noticeable increase of attention of musicians-researchers to important theoretical research area – preparation of performers-musicians, one cannot but conclude that almost all national researches come out of the existing model: attempts to make new optimal models are absent. The focus of researchers in works on this area is aimed at critical evaluation of a functioning system in comparison with the best foreign models of musicians training, but these sources are not used, which reduces theoretical and practical significance of the study. That is, a scientific inquiry, which is not enough supported by knowledge of world musicology loses the scale, becoming hopeless in advance, leads to the isolation of the national science.

This state of affairs forces to develop conceptual bases of development of the Ukrainian music education and science and to identify priority directions of research in musicology, as it is a separate branch of knowledge, which has its scientific space,

object and subject-matter of study, and therefore it should be studied by the new laws and methodology peculiar only to it.

In view of this problem, I would like to point out that philosophy continues to traditionally fill the methodological subject-matter of musicological research. Recently, the interaction of musicology and philosophy has been filling with new content, in which spiritual and ideological issues become of dominant importance. Theory and methodology of formation of worldview orientations of modern youth is one of the priorities of musicological research, characterized by different conceptual views.

Synergistic approaches acquire significant spreading, the basis of which is a new interdisciplinary direction of scientific inquiry that allows to implement the principle of poly-paradigmatism of music education in two dimensions – personalized (holistic formation of an individual as the image of «EGO») and metaphysical, which provides the exit of an individual beyond the image of «EGO» and self-fulfilment in the form of human nature.

In the documents on education, or other regulations on vocational training, a qualification is determined through a professional name of a work by a profession qualification. To some extent, it concerns qualifications of specialists in the field of music art. However, it should be noted that the State Classifier of Ukraine (Occupational Classification requires some amendments as it does not fully reflects the qualifications of existing music specialties, in particular, musical-performing majors in the field «Music Art». Yes, in the above Classifier there is no such qualification as «a concert performer», but the training of concert performers in higher music educational institutions has been carried out for many years. During the years of study at a music educational institutions such specialist has to greatly enrich the solo and ensemble repertoire, which includes works of different eras, genres, styles and forms; to master the ability to represent own performing interpretation, to know the peculiarities of the main performing schools, to possess the stage artistry, specifics of ensemble performance, to read freely from a music sheet, to have some experience in solo or ensemble concert performances and to be able to adapt to the work in concert organizations.

Adaptation of the content of higher education through the state standards (educational and qualification characteristics and educational and professional programs of specialists training) to the needs of society as well as diversification of the main directions of development of higher education in Ukraine will allow to increase the academic and professional mobility of specialists and to create a mechanism for direct renewal of the content of higher education.

In renewal of the system of higher education, the standardization of its components occupies a significant place. Industry standard in the specialty «Musical Art», major 0202 «Art», the preparation of which is still continuing, must be developed in each performing specialty with consideration of the European level of requirements for higher music education.

The content of education in the above standard should be submitted in the form of educational elements that form information volume and level of knowledge mastering in the process of preparation, as required by education-and-qualification characteristics.

Industry standard for higher music education reflects the mechanism of comparison of expected results of a certain type of music activity, on the basis of which one can ascertain the appropriate level of education, model and adjust music and

education activities. At that, standardization is a means of organization of activity of a musician and is aimed at the achievement of the required level of quality and efficiency.

Modelling of activity of a musician systematically studies all the aspects and characteristics of this activity, namely social functions of the profession, structural-and-functional composition of the activity and positions for which the specified specialist may be used. Development of a model of activity of a graduating musician of a higher music educational institution is definitely a creative and research process mostly because the creation of a standard in which the fate of people is represented, provides some variance, opportunity of the choice of strategy and tactics of control of the music education at all levels.

Thus, the renewal of the content of music education in the context of European process should be based on preservation of scientific and creative potential of performing specialties of higher music educational institutions of all education-and-qualification levels under the following conditions:

- provision of the continuity of content of education at all stages of the music education system;
- synchronization of cycles of fundamental, humanitarian, professionally-oriented and vocational training of musicians-professionals in education plans and programs;
- introduction of new educational technology into the learning process;
- provision of music education with modern scientific bases;
- multi-vector nature of participation of students and teachers in international and national education programs of artistic direction.

It is clear that the range of priorities of modern music education is not limited to the above. It is much wider. Today, this content is the transition from fundamentalism to poly-fundamentality in a categorical way of thinking that reveals to musicology a many-sided space of new challenges, new range of problems that require deeper theoretical understanding of their methodological and worldview basis.

In summary of the above, we can conclude as follows. Present higher music education is the baggage built on the basis of humanization, which involves the transfer of professional skills, development of ideals, sense of creative imagination and mastery of knowledge and moral-and-value content of knowledge.

In our opinion, today the most effective and principled educational system must be the one that would synthesize the national idea, own traditions and the highest spiritual achievements of humanity. And the integration of achievements of national education and global process should facilitate this, but with obligatory consideration of the factor of social conditions of a talent development, including such components as highly professional education and future public involvement of a specialist. Therefore, based on fundamental academic vocational education, a modern high music school projects its potential to the education of a personality of a future artist, the development of his/her sense of the world and to the assertion of life philosophy.

References:

1. Higher Education of Ukraine and Bologna Process (2004). Edited by V.I.Kremin. Writing team: Stepko M.F., Boliubash Ya.Ya., Shynkaruk V.I. Hrubinko V.V. Babyn I.I. Ternopil: Navch. kn. «Bohdan», 384 [in Ukrainian].
2. Hehel H.V.F. (1974). Encyclopedia of philosophic sciences: in 3 volumes. Moscow, v.1 [in Russian].

3. Ivanio I.V. (1981). Essay of development of the aesthetic thought of Ukraine. Moscow, 247 [in Russian].
4. Komponine Conferences of Ministers of the European countries responsible for the sphere of higher education (2005). Bergen
5. Krul P.F. History and modernity of music-and-performing art. Performing musicology. Scientific bulletin of NMAS, 47. Book. 11, 230-237 [in Ukrainian].
6. MYeKZ-88 (2002). Official Bulletin of Ukraine. № 8. Kyiv, 1-44 [in Ukrainian].
7. Ivan Trub (1958). About art and culture. Kyiv, 182 [in Ukrainian].

KWESTIA NAUKOWO-PEDAGOGICZNEGO PRZYGOTOWANIA OSÓB UBIEGAJĄCYCH SIĘ O NADANIE STOPNIA DOKTORA FILOZOFII W WARUNKACH REFORMOWANIA SYSTEMU EDUKACJI UKRAINY

N. Kuzniecowa

*Odeski Uniwersytet Narodowy im. I. Miecznikowa, (Odessa, Ukraina)
kuznetsova1108@gmail.com*

O. Rużycka

*Odeski Uniwersytet Narodowy im. I. Miecznikowa, (Odessa, Ukraina)
aspirant@onu.edu.ua*

W badaniu podano charakterystykę współczesnego stanu zabezpieczenia naukowo-pedagogicznego przygotowania osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora filozofii na Ukrainie. Ujawniono obecność przeciwieństw w wymogach naukowo-pedagogicznego przygotowania w głównych ustawodawczych i normatywnych dokumentach, które wyznaczają przygotowanie osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora filozofii. Istniejący stan procesu nauczania doktorantów na uczelniach wyższych pozwala konstatować empiryczne modele naukowo-pedagogicznego przygotowania. Zrobiono propozycje opracowania pedagogicznego komponentu oświatowo-naukowych programów zgodnie z pedagogicznym przygotowaniem doktorantów na poprzednich stopniach kształcenia. Opracowano program pedagogicznej asystenckiej praktyki dla osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora filozofii Odeskiego Narodowego Uniwersytetu im. I. Miecznikowa. Dyskutuje się pytanie przygotowania wykładowców dla uczelni wyższych na Ukrainie.

Słowa kluczowe: doktor filozofii, naukowo-pedagogiczne przygotowanie, oświatowe i fachowe kwalifikacje, oświatowo-naukowe programy, praktyka pedagogiczna.

THE QUESTION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL TRAINING FOR CANDIDATES TAKING A POSTGRADUATE COURSE AND PURSUING DOCTOR OF PHILOSOPHY DEGREE IN THE CONDITIONS OF REFORMING THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

N. Kuznetsova

Odessa I.I. Mechnikov National University, (Odesa, Ukraine)

O. Ruzhytska

Odessa I.I. Mechnikov National University, (Odesa Ukraine)

Abstract. The description of the current state of providing scientific and pedagogical training for Candidates taking a Postgraduate course and pursuing Doctor of Philosophy (PhD) Degree in Ukraine has been presented in the research. Some contradictions in the requirements for scientific and pedagogical training in the main legislative and normative documents that determine the training for Candidates taking a Postgraduate course and pursuing PhD Degree have been revealed. The empirical models of scientific and pedagogical training for Candidates taking a Postgraduate course and pursuing PhD Degree could be defined, due to the existing state of postgraduate training process in higher education institutions. The proposals on the development of the pedagogical component of programmes of study and research in accordance with the pedagogical training at the previous levels of education of postgraduates have been made. The programme of pedagogical assistant practice for Candidates taking a

Postgraduate course and pursuing PhD Degree of the Odessa I.I. Mechnikov National University has been developed. The issue of teacher training for higher education institutions in Ukraine is subject to discussion.

Keywords: Doctor of Philosophy, scientific and pedagogical training, educational and/or professional qualifications, programmes of study and research, pedagogical practice.

ПИТАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Н. Кузнєцова

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, (Одеса, Україна)

О. Ружицька

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, (Одеса, Україна)

Анотація. У дослідженні подано характеристику сучасного стану забезпечення науково-педагогічної підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в Україні. Виявлено наявність суперечностей у вимогах щодо науково-педагогічної підготовки в основних законодавчих і нормативних документах, що визначають підготовку здобувачів ступеня доктора філософії. Існуючий стан процесу навчання аспірантів у закладах вищої освіти дозволяє констатувати емпіричні моделі науково-педагогічної підготовки здобувачів ступеня доктора філософії. Зроблені пропозиції щодо розробки педагогічного компоненту освітньо-наукових програм відповідно до педагогічної підготовки на попередніх рівнях освіти аспірантів. Розроблена програма педагогічної асистентської практики для здобувачів ступеня доктора філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Дискутується питання підготовки викладачів для закладів вищої освіти в Україні.

Ключові слова: доктор філософії, науково-педагогічна підготовка, освітні і професійні кваліфікації, освітньо-наукові програми, педагогічна практика.

Вступ. Приєднання України до Болонського процесу у 2005 р. зумовило значні зміни у структурі і змісті вищої освіти, які спрямовані на європейські підходи щодо якості освіти, визначення кваліфікацій, організації освітнього процесу в цілому. Разом з тим, окремі питання залишились поза увагою як дослідників, так і розробників нормативних документів.

У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016) була зазначена необхідність якнайшвидшого прийняття науково обгрунтованої концепції (стратегії) розвитку педагогічної і науково-педагогічної освіти в Україні та накреслення комплексного плану заходів з реформування цієї ключової освітньої ланки (5, с.125). У липні 2018 р. наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) була затверджена лише Концепція розвитку педагогічної освіти (4). Таким чином, концепція (стратегія) розвитку науково-педагогічної освіти в Україні відсутня. Ці питання не знайшли свого вирішення і в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261 (Далі – Постанова КМУ № 261) (10).

Ще раніше, у проекті Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, розробленому робочою групою під керівництвом МОН України і

презентованому 12 листопада 2014 р., доопрацьованому після обговорень з університетською спільнотою Києва, Харкова та Львова та розгляду Цільовою командою реформ МОН (червень 2015), серед кроків, які потребуватимуть змін у Законі України «Про вищу освіту» або в інших законодавчих актах, було визначено необхідність «розробки механізму присвоєння професійних кваліфікацій випускникам за результатами навчання за освітніми програмами ЗВО(далі –закладів вищої освіти). Строк – до 1.02.2017» (11, с.35). На жаль, на сьогоднішній день механізм залишився нерозробленим.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» підготовка здобувачів ступеня доктора філософії здійснюється на третьому (освітньо-науковому/освітньо-творчому) рівні вищої освіти і відповідає дев'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. У статті 5 цього Закону зазначено необхідність оволодіння здобувачами серед інших компетентностей методологією не тільки наукової, але і педагогічної діяльності, що є принциповим у контексті нашого дослідження: «Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» (1). Таким чином, у Постанові КМУ № 261 ці положення Закону мали б знайти підтвердження. Натомість, аналіз цієї Постанови свідчить про те, що положення Закону щодо оволодіння методологією педагогічної діяльності у єдиному на цей час нормативному документі щодо підготовки здобувачів ступеня доктора філософії було редуційовано до набуття навичок організації і проведення навчальних занять.

Згідно першого принципу докторської підготовки, сформульованого на конференції EUA у Зальцбурзі у 2005 р. , «науковедослідження є ключовим компонентом докторської програми. Разом із тим, докторська підготовка повинна бути спрямована на забезпечення працевлаштування здобувача PhD, а не тільки на задоволення академічних інтересів» (26). Ця вимога актуалізується реаліями української вищої освіти в силу відсутності як концепції науково-педагогічної освіти, так і механізмів присвоєння професійної кваліфікації науково-педагогічного працівника (викладача закладу вищої освіти).

Згідно Ж. Таланової, «...освітніми кваліфікаціями з огляду на міжнародне тлумачення, зокрема, виступають наукові ступені кандидата і доктора наук, професійними – вчені звання доцента і професора» (Таланова, 2010, с.55). Невизначеним у правовому і нормативному відношенні залишається питання початку професійної діяльності молодого викладача. Яка інституція, у якій формі, яким документом надає йому право викладання? Для того, щоб отримати вчене звання доцента (професійна кваліфікація), він має мати п'ять років викладацького стажу, крім інших вимог (наявність наукового ступеню, публікацій, сертифіката про знання іноземної мови та ін.). Таким чином, на сьогодні серед усіх ланок освіти найбільш невизначеними є вимоги до науково-педагогічного працівника (викладача закладу вищої освіти).

Як результат нормативної неврегульованості цього питання, відсутності на цей час затверджених стандартів вищої освіти ступеня доктора філософії,

професійних стандартів відсутність чітких вимог до педагогічної компоненти освітньої складової освітньо-наукових програм. Аналіз матеріалів науково-практичних конференцій, присвячених підготовці здобувачів ступеня доктора філософії, проведених в Україні після прийняття Постанови КМУ № 261, свідчить про те, що питання педагогічної підготовки в освітній складовій залишились майже поза увагою дослідників (8).

Враховуючи, що на сьогодні в Україні питання підготовки науково-педагогічних працівників для закладів вищої освіти не знайшло свого законодавчо-нормативного вирішення, розробка освітньої складової освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії і, зокрема, її педагогічного компоненту набувають актуальності.

Мета статті – дослідити сучасний стан забезпечення науково-педагогічної підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в умовах реформування вищої освіти України.

Основна частина

Дослідження спрямоване на вирішення наступних завдань: проаналізувати основні нормативні документи України, що визначають зміст освіти на третьому освітньо-науковому рівні; розглянути компоненти освітньо-наукових програм, що забезпечують педагогічну підготовку, та визначити основні проблеми; розглянути емпіричні моделі професійно-педагогічної підготовки аспірантів та доповнити їх; розробити програму педагогічної асистентської практики для здобувачів ступеня доктора філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова з урахуванням положення Закону України «Про вищу освіту» щодо оволодіння методологією педагогічної діяльності.

Для опрацювання джерельної бази з досліджуваної проблеми використані загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення, порівняння, систематизація. Для досягнення мети дослідження також використані конкретно-наукові методи: структурно-логічний і порівняльно-зіставний.

До нормативних документів, у яких визначено цільові пріоритети та організаційні засади підготовки PhD в Україні належать Закон України «Про освіту» (2), Закон України «Про вищу освіту» (1), Постанова КМУ України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261 (10). У Європейській рамці кваліфікацій (28) та Національній рамці кваліфікацій (6) визначені очікувані результати докторської підготовки, які, в свою чергу, є орієнтиром при розробці освітньо-наукових програм.

Питанням становлення третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти в Україні, аналізу зарубіжного досвіду докторської підготовки присвячені роботи Ж. Таланової, В. Лугового, І. Регейло, С. Сисоєвої, Н. Базелюк, О. Слюсаренко та ін. Найбільш цілісно теоретико-методологічні питання докторської підготовки в Україні і зарубіжних країнах досліджені у роботах Ж. Таланової (20, 21, 22, 23, 24, 25). Фундаментальним історико-педагогічним дослідженням тенденцій підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у XX - на початку XXI століття є робота І. Регейло (13). Окремі аспекти підготовки докторів філософії в контексті розбудови європейського простору вищої освіти розглянуті в роботах І. Єременко, А. Сбруєвої (3) та ін.

Аспірантура і докторантура є основними формами підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів в Україні.

Науково-педагогічні працівники (AcademicStaff) - це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах / закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність (7, с.39).

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації – це спеціально організований процес навчання осіб в аспірантурі, докторантурі вищих навчальних закладів, наукових установ та здобуття вищої кваліфікації за науковими спеціальностями, необхідними для забезпечення навчального та / або дослідницького процесу у вищих навчальних закладах, наукових установах і наукової та науково-педагогічної діяльності в інтересах розвитку науки й вищої освіти в Україні (Регейло, І.Ю., 2015,с.28).

Проблема підготовки науково-педагогічних працівників набула актуальності у зв'язку з розмежуванням освітньої і професійної кваліфікацій згідно документів у галузі вищої освіти України, які набули чинності в останні роки (1,2).

Освітня кваліфікація - це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей) (2, ст. 34).

Професійна кваліфікація - це визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність (2, ст. 34).

Докторські програми в усьому світі зорієнтовані на формування людських ресурсів найвищої кваліфікації. Рівень наукового потенціалу є чинником конкурентноспроможності країни. Докторські програми, які є новими для системи вищої освіти України, змінюють парадигму підготовки наукових кадрів.

Враховуючи неунормованість в Україні питання набуття кваліфікації науково-педагогічного працівника, проблема ефективності роботи аспірантури набуває додаткової гостроти. За даними Державної служби статистики України фактичний випуск аспірантів у 2016 р. становив 6703 осіб, з них вчасно захистились дисертації – 1708 (25,5 %). За період з 2010 р. по 2016 р. кількість випущених за рік осіб із захистом дисертації по Україні складає 25,3 7%, цей показник коливається в межах від 24,0 % до 26,4 % протягом останніх 7 років (9, с. 4).

В умовах реформування вищої освіти України, відсутності стандартів професійної підготовки, невизначеності механізму надання професійних кваліфікацій, зокрема, науково-педагогічним працівникам, доцільним є вивчення зарубіжного досвіду.

Питання підготовки науково-педагогічних працівників актуалізуються у зв'язку із нерозробленістю пропозицій щодо розподілу докторських освітніх програм і відповідних наукових ступенів (кваліфікацій) за орієнтаційними типами (академічний і професійний), які були обґрунтовані в роботах Ж. Таланової (Таланова, Ж., 2010). У прийнятій Постанові 261 не відображена пропозиція поділу підготовки фахівців на третьому циклі вищої освіти на докторів філософії і

професійних докторів (докторів за профілем, профільних докторів), що характерно для багатьох країн світу (Велика Британія, Казахстан, Нова Зеландія, Словацька Республіка, США та ін.) (Таланова, Ж., 2010, с. 103).

Незважаючи на те, що на виконання Закону України «Про вищу освіту» постановою КМУ № 261 затверджено «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», який на сьогоднішній день залишається практично єдиним документом, який визначає вимоги до змісту підготовки аспірантів і докторантів, порядку вступу до аспірантури і докторантури тощо, вже неодноразово зазначалось про необхідність внесення змін до цього документу.

Аналізуючи теоретичні аспекти проблеми професійно-педагогічної освіти, треба зазначити, що увагу привертає перш за все її методологія. Визначений законами «Про освіту», «Про вищу освіту», нормативними документами компетентнісний підхід як ключовий вектор розвитку освіти власне є новою парадигмою професійно-педагогічної освіти. Спостерігаємо певний парадокс. При значній кількості досліджень (кандидатських і докторських включно) з питань компетентнісного підходу, дієвих і продуктивних моделей його запровадження, наприклад, у класичних університетах майже немає. У західних країнах зміст педагогічної освіти традиційно будується на двох ключових курсах: «Філософія освіти» і «Технології навчання». Саме технології і є реалізацією компетентнісного підходу в західних системах педагогічної підготовки. Вітчизняна система залишає структуру, що була обумовлена конкретними історичними, соціально-економічними чинниками і склалася у минулому столітті. Ключовими курсами є «Педагогіка» і «Методика викладання (предмету)». При цьому у педагогічних ЗВО додаються ще інші предмети. Необхідність методологічних змін відчуваємо при реалізації освітніх програм, де метою є формування компетентностей, а навчальні дисципліни як освітні компоненти зорієнтовані переважно на формування знань як результатів навчання.

Важливість практичної підготовки в освітній складовій докторських програм бачимо в зарубіжному досвіді найпрестижніших університетів світу, наприклад, Гарвардському, Стенфордському та інших (14, 16, 30).

Аналіз існуючого стану процесу навчання аспірантів у ЗВО України дозволяє констатувати емпіричні моделі науково-педагогічної підготовки, враховуючи зміст попередньої освіти здобувачів ступеня доктора філософії наявність педагогічного компоненту в освітньо-наукових програмах, проаналізувати та доповнити їх.

Так, першу групу складають аспіранти, які отримали часткову педагогічну підготовку. Маються на увазі непедагогічні спеціальності, варіативним компонентом освітніх програм яких передбачено вивчення курсу Педагогіка вищої школи або Методика викладання у вищій школі і асистентська практика на магістерському рівні. В силу відсутності чітких вимог до обсягу цих компонентів освітніх програм і кваліфікації викладачів, які їх забезпечують у непедагогічних закладах вищої освіти, якість такої педагогічної підготовки виглядає сумнівною. Для цієї категорії аспірантів доцільно пропонувати курси обов'язкової педагогічної підготовки.

Другу групу складають аспіранти з ґрунтовною педагогічною підготовкою. Для таких аспірантів педагогічний компонент освітньої складової може бути

вибірковим у вигляді поглиблених педагогічних курсів і поглибленої програми педагогічної асистентської практики з більшою варіативністю і складністю завдань.

Третю групу складають аспіранти непедагогічних спеціальностей, у яких взагалі відсутня педагогічна складова освіти на бакалаврському і магістерському рівнях. Для такої категорії аспірантів має бути розроблена програма обов'язкової, а не варіативної педагогічної підготовки. У зарубіжній практиці бачимо приклади деякого вирівнювання необхідної для проведення власного дослідження базової підготовки. Наприклад, у Стенфордській вищій школі освіти студенти, які навчаються за докторською програмою з певної дисципліни, мають, як правило, пройти навчання еквівалентне магістерській програмі на відповідному факультеті (соціології, філософії, економіки тощо) (Регейло, І., Базелюк, Н., 2016, с.91). Такий підхід вважаємо доцільним і для набуття необхідних науково-педагогічних компетентностей.

Окремо слід зазначити проблему імітації педагогічної підготовки у варіативних частинах освітніх програм, коли у навчальних планах перш за все класичних і профільних (непедагогічних) університетів присутні педагогічні дисципліни у мізерних відсотках.

Отже, за умов наявності певних суперечностей та невизначеності у формулюванні вимог до педагогічної підготовки здобувачів ступеня доктора філософії у нормативних документах, зростаючої автономії ЗВО в організації освітнього процесу, очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти, визначаються на сьогодні переважно освітньо-науковими програмами, які розробляються і затверджуються відповідними ЗВО для кожної спеціальності.

Незважаючи на те, що ліцензування спеціальностей на третьому рівні вищої освіти та розробка відповідних освітніх програм в Україні тривають з 2016 р., проблема змісту, структури і якості освітньої складової освітньо-наукових програм підготовки здобувачів освіти ступеня доктора в Україні залишається актуальною. Згідно Закону України «Про вищу освіту» підставою для присудження ступеня доктора філософії, крім публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, є успішне виконання здобувачем освітньо-наукової програми (1). Треба зазначити, що освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма це «система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти» (1).

Огляд навчальних планів підготовки докторів філософії ОНУ імені І.І. Мечникова та інших ЗВО та наукових установ (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Запорізький національний університет, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка), представлених на їх сайтах, показав, що перелік освітніх компонентів підготовки здобувачів доктора філософії обсягом 30- 60 кредитів ЄКТС відображає основні вимоги до формування компетентностей, зазначених у

п.27 Постанови КМУ №261. Водночас ми спостерігаємо значну розбіжність у термінах, обсягах та структурно-логічній схемі освітніх компонентів, що складають педагогічний компонент освітньої складової підготовки аспірантів.

Проведений аналіз навчальних планів підготовки докторів філософії вищевказаних ЗВО і наукових установ показав, що педагогічна практика аспірантів передбачена переважно на 3 році навчання, її обсяг складає від 4 до 10 кредитів ЄКТС. Привертають увагу також різні підходи до вибору назви та визначення обов'язковості (обов'язкова чи за вибором аспіранта) проходження цього виду практики. Аналіз навчальних планів з точки зору включення дисциплін педагогічного циклу, вивчення яких має передувати проходженню практики, показав, по-перше, їх обмеженість одним-двома курсами за вибором аспіранта для непедагогічних спеціальностей, по-друге, іноді взагалі їх відсутність у навчальному плані. Цей факт свідчить про те, що у аспірантів, які не вивчали педагогічні дисципліни, та не проходили педагогічну практику на попередніх рівнях освіти, очікувано будуть виникати певні проблеми при виконанні завдань практики.

Крім цього, враховуючи відсутність досвіду проведення такого виду практики для здобувачів ступеня доктора філософії (2018 - це перший рік проходження практики згідно більшості навчальних планів), розробка нормативного та методичного забезпечення практики на рівні ЗВО є нагальним питанням.

Для успішного проходження педагогічної практики аспірантами ми вважаємо за необхідне попереднє вивчення курсів «Педагогіка вищої школи»/«Педагогіка і психологія вищої школи», «Методика викладання у вищій школі»/«Методика викладання фахових дисциплін».

Як модель втілення компетентнісного підходу до науково-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова нами розроблена програма педагогічної асистентської практики. Метою практики є формування системи компетентностей майбутніх науково-педагогічних працівників, здатних здійснювати аналітичне осмислення стану та перспектив розвитку сфери освіти (відповідної спеціальності), створювати та впроваджувати новий зміст освіти та новітні методики (технології) навчання. Основними завданнями педагогічної асистентської практики є: закріплення і поглиблення теоретичних знань, отриманих під час навчання в аспірантурі; набуття досвіду проведення всіх форм організації освітнього процесу і видів навчальних занять у закладах вищої освіти; поглиблення та застосування фахових знань у розв'язанні конкретних педагогічних завдань практики; інтеграції науково-дослідної та педагогічної діяльності практикантів; розвиток професійно-педагогічних здібностей на основі досвіду практики. Додатковими завданнями педагогічної асистентської практики аспірантів є: отримання уявлень про діяльність кафедри на посаді науково-педагогічного працівника у період проходження практики; впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес; формування умінь моніторингових досліджень у галузі освіти; розвиток умінь у галузі формальної, неформальної і інформальної освіти; стимулювання самовдосконалення майбутніх фахівців.

Концепція змісту педагогічної практики аспірантів полягає у формуванні системи компетентностей у відповідності напрямів роботи науково-педагогічних

працівників згідно Закону України «Про вищу освіту», а саме: навчальної, методичної, наукової і організаційної. Види роботи практикантів з кожного напрямку відповідають визначеним компетентностям, що дозволяє формувати очікувані результати навчання. Наприклад, методична робота аспірантів-практикантів включає: ознайомлення з організацією навчальної та методичної роботи кафедри та факультету; ознайомлення з освітньою програмою та робочим навчальним планом спеціальності; ознайомлення з навчально-методичним комплексом дисципліни (навчальна програма дисципліни, робоча програма навчальної дисципліни, теми і плани лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять, завдання для самостійної роботи, засоби контролю знань (для поточного і підсумкового контролю); ознайомлення з матеріалами методичного забезпечення вивчення навчальної дисципліни (підручники, навчальні посібники, тексти лекцій, інструктивно-методичні матеріали до практичних, семінарських, лабораторних занять, самостійної роботи); ознайомлення з тематикою курсових та кваліфікаційних робіт, інструктивно-методичними матеріалами до їх виконання і захисту; відвідування занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних, індивідуальних занять) провідних фахівців кафедри та факультету, інших аспірантів та їх педагогічний аналіз; підбір і підготовку наочного матеріалу (презентацій, таблиць, малюнків, схем, препаратів, карток тощо); розробку завдань для поточного контролю знань студентів (тестів, запитань з повною відповіддю тощо); участь у методичній роботі кафедри; участь у вебінарах, скайп-конференціях, інтернет-конференціях освітнього спрямування за допомогою мережі Інтернет.

Оскільки інтеграція вищої освіти та науки є одним із важливих напрямів реформування вищої освіти, вважаємо цей вектор перспективним і з т.з. формування позитивної мотивації аспірантів не тільки як дослідників, але і викладачів. Саме педагогічна практика надає можливість апробації і впровадження результатів дисертаційного дослідження, а спілкування зі студентською аудиторією стимулює здобувача ступеня доктора філософії до самовдосконалення. Враховуючи рівень наукової і педагогічної підготовки аспірантів, завдання можуть бути диференційованими від оглядових лекцій з теми дослідження до спецкурсів.

Висновки. Аналіз законодавчих і нормативних документів, що визначають підготовку здобувачів ступеня доктора філософії в Україні, засвідчив наявність суперечності в їх вимогах щодо науково-педагогічної підготовки. В Законі України «Про вищу освіту» зазначено необхідність оволодіння здобувачами серед інших компетентностей методологією не тільки наукової, але і педагогічної діяльності. Натомість у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261 це положення редуційовано до набуття навичок організації і проведення навчальних занять.

Проблема підготовки викладачів для закладів вищої освіти в Україні і надання їм професійних кваліфікацій потребує розробки і затвердження концепції (стратегії) підготовки науково-педагогічних працівників. В умовах відсутності законодавчо-нормативного регулювання цього питання, особливо стандартів професійної підготовки, проблема не може бути вирішена цілісно і науково

обґрунтовано, тому заклади вищої освіти продукують емпіричні моделі науково-педагогічної підготовки.

У якості компоненту освітньої складової підготовки здобувачів ступеня доктора філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова до науково-педагогічної діяльності запропонована програма педагогічної практики аспірантів, метою якої є формування системи компетентностей майбутніх науково-педагогічних працівників.

References:

1. Provysshchuosvitu № 1556-VII. (2014). Retrieved from <https://bit.ly/2FSrpwL>.
2. Proosvitu № 2145-19. (2017). Retrieved from <https://bit.ly/2CxVALN>.
3. Yeremenko I. (2017). Zabezpechenniyakostipidhotovkydoktorivfilosofii v konteksti rozbudovy yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity. *Pedahohichninauky: teoriia, istoriia, innovatsiinitekhnologii*, 10 (74), 86–103. DOI 10.24139/2312-5993/2017.10/086-103.
4. MinisterstvoosvityinaukyUkrainy.(2018).*Kontseptsiiarozvytkupedahohichnoiosvity, zatverdzheno Nakazom № 776*. Retrieved from <file:///C:/Users/libonu/Desktop/5b7bb2dcc424a809787929.pdf>.
5. Kremen V. H. (Ed.). (2016).*Natsionalnadopovid pro staniperspektyvyrozvytkuosvity v Ukraini*. Kyiv: Pedahohichnadumka.
6. KabinetMinistrivUkrainy.(2011). *Natsionalnaramkakvalifikatsii, dodatok do postanovy № 1341*. Retrieved from <https://bit.ly/2EBLnjT>
7. Zakharchenko V. M., Kalashnikova S. A., Luhovyi V. I., Stavytyskiy A. V., Rashkevych Yu. M., Talanova Zh. V. (2014).*Natsionalnyiosvitniihlosarii: vyshchaosvita*(2nd ed.). Kyiv: Vydavnychydym «Pleiady».
8. Pidhotovkadoktorivfilosofii (PhD) v umovakhreformuvanniyvyshchoiosvity (2017). *Vseukrainska naukovo-praktychnakonferentsiia, Zaporizhzhia, 5–6.10.2017*. Zaporizhzhia: Zaporizkyinatsionalnyiuniversitytet.
9. DerzhavnasluzhbastatystykyUkrainy.(2017).*Pidhotovkanaukovykhkadriv u 2016 rotsi: statystychnyibilleten*. Kyiv.
10. KabinetMinistrivUkrainy.(2016).*ProzatverdzhenniaPoriadkupidhotovkyzdobuvachivyshchoiosvitystupeniadoktorafilosofiiitadoktoranauk u vyshchykhnavchalnykhzakladakh (naukovykhustanovakh)*,postanova № 261. Retrieved from <https://bit.ly/2CAUgYi>.
11. MinisterstvoosvityinaukyUkrainy.(2014).*ProektStratehiireformuvanniyvyshchoiosvity v Ukraini do 2020 roku*. Retrieved from <https://bit.ly/2yrHoRA>.
12. Reheilo, I. Yu. (2011). Pidhotovkafakhivtsivzadoktorskymyprohramamy u USA. *Neperervnaprofesiinaosvita: teoriia i praktyka*, 1, 116–121.
13. Reheilo, I. Yu. (2015).*Tendentsiipidhotovkynaukovykh i naukovo-pedahohichnykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii v Ukraini u XX – napochatku XXI stolittia* (abstractofthedissertation, 13.00.04). Natsionalnyipedahohichnyiuniversitytetim. M. P. Drahomanova. Kyiv.
14. Reheilo, I. Yu., Bazeliuk, N. V. (2015).Osvitniaskladova v doktorskykhprohramakh u haluziosvityHarvardskohouniversitytetu. *VyshchaosvitaUkrainy, dodatok2* (3), 41–48.
15. Reheilo, I. Yu.,Bazeliuk, N. V. Osvitniaskladovaosvitno-naukovykh prohram doktorskoi pidhotovky v universytetakhFinliandii. *Ukrainskiypedahohichnyizhurnal*, 4, 214–227.
16. Reheilo, I., Bazeliuk, N. (2016). Stenfordskavyshchashkolaosvity: pidhotovkanovoho pokolinniafakhivtsiv stupeniaPhD.*Neperervnaprofesiinaosvita: teoriiaipraktyka*,3–4(48–49), 90–98. [http://dx.doi.org/10.28925/1609-8595.2016\(3-4\)9098](http://dx.doi.org/10.28925/1609-8595.2016(3-4)9098)
17. Sysoieva, S., Reheilo, I. (2016). Zmistpidhotovkydoktorivfilosofii u haluzi osvity v universytetakh USA. *Pedahohichnyiprotse: teoriiaipraktyka*,2(53), 86–93.
18. Sysoieva, S., Reheilo, I. (2016). Pidhotovkadoktorivfilosofiiuhaluziosvity: dosvidprovidnychuniversitytetivsvitu. *Ridnashkola*, 5–6, 12–18.

19. Sliusarenko, O. M. (2015). *Rozvytok naivyshchohouniversytetskoho potentsialu v umovakh hlobalizatsii*. Kyiv: Priorityty.
20. Talanova, Zh. V. (2010). Bolonskaintehratsiiadoktorskoipidhotovky: reduktsiia chy rozvytok dlia Ukrainy? *Vyshchashkola*, 7–8, 96–107.
21. Talanova, Zh. V. (2010). *DoktorskapidhotovkausvititaUkraini*. Kyiv: Milenium
22. Talanova, Zh. V. (2010). Doktorskyiipostdoktorskyirivniramkykvalifikatsii: teoretyko-metodolohichnyiaspect. *Naukovizapusku Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*, Pedahohika, 3, 9–15.
23. Talanova, Zh. V. (2011). *Pidhotovka fakhivtsiv naivyshchoho osvitnoho rivnia v umovakh hlobalizatsii: analizsvitovohodosvidu*(abstractofthedissertation, 13.00.04). Instytut vushchi osvivy NatsionalnoiakademiipedahohichnychnaukUkrainy. Kyiv.
24. Talanova, Zh. V. (2010).Strukturaiskladdoktorskoioisvity: realnyi ta ratsionalnyi pidkhody do formuvannia naivyshchykhrivnivnatsionalnoiramkykvalifikatsii. *Pedahohichninauky*, 56, 53–61.
25. Talanova, Zh. V. (2009).Typy, vydy, formy ta element doktorskoi pidhotovky v ievropeiskych krainakh OECD. *VyshchaosvitaUkrainy*, dodatok 1 (2), 244–252.
26. *BolognaSeminaron “DoctoralProgrammesfortheEuropeanKnowledgeSociety” (Salzburg, 3–5 February 2005): Conclusions and recommendations* (2005). Retrieved from <https://bit.ly/2NTevTi>.
27. *Carnegie Project on the Education Doctorate*. Retrieved from <https://www.cpedinitiative.org>.
28. *Descriptors defining levels in the European Qualifications Framework (EQF)*. Retrieved from <https://bit.ly/2Mgb756>.
29. *Doctoral Programmes for the European Knowledge Societyreport on the EUA doctoralprogrammes project, 2004–2005*. (2005). Brussels:EuropeanUniversityAssociation. Retrieved from<https://bit.ly/2PLl6Rl>.
30. *Harvard Graduate School of Education*. (2017).Retrieved from<https://www.gse.harvard.edu/>.
31. *Principles and Practices for International Doctoral Education – The FRINDOC Project Partnership*.(2015).Brussels:EuropeanUniversityAssociation.Retrieved from<https://bit.ly/2ys4asK>.

DOI 105281/zenodo1484626

O NIEKTÓRYCH "RECEDYWACH" HISTORYCZNYCH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZY WYKONYWANIU KAR NA UKRAINIE

Volodymyr Ortynskiy

*doktor habilitowany nauk prawnych, profesor, dyrektor Instytutu Prawa i Psychologii Uniwersytetu Narodowego "Politechnika Lwowska", (Lwów, Ukraina)
inpp.dept@lpnu.ua*

Roksolana Kolb

*magistrant Katedry Prawa Instytutu Wołyńskiego Instytut im. W. Łypyńskiego, Prywatna SA Wyższy Zakład Naukowy Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, (Łuck, Ukraina)
roksolanakolb@ukr.net*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano zasady normatywno-prawne na podstawie których realizowano walkę z przestępczością na Ukrainie w tzw. czasach radzieckich. Wyznaczono cechy charakterystyczne danej działalności oraz wyznaczono zasady powstawania, funkcjonowania oraz rozwoju danego społecznie niebezpiecznego zjawiska w miejscach pozbawienie wolności.

Słowa kluczowe: walka z przestępczością; dziedzina wykonywania kar; skazany; personel organów wykonywania kary; miejsca pozbawienia wolności; zapobieganie przestępstw; zasady prawno-normatywne.

ABOUT SOME HISTORICAL "RELAPSES" OF FIGHT AGAINST CRIMINALITY IN THE FIELD OF IMPLEMENTATION OF PUNISHMENTS OF UKRAINE

Volodymyr Ortynskiy

Doctor of Law, Professor, Director of the Institute of Law and Psychology NU "Lviv Polytechnic" (L'viv, Ukraine)

Roksolana Kolb

Magistrate of the Law Department of Volyn institute them V. Lipinsky PRAT High School MAUP (Lutsk, Ukraine)

Abstract The article analyzes the legal and normative principles on the basis of which the fight against crime in Ukraine was carried out on the so-called Soviet day, defined the peculiarities of this activity and established the regularities of the emergence, functioning and development of this socially dangerous phenomenon in places of deprivation of liberty.

Key words: fight against crime; scope of punishment; condemned; personnel of penitentiary bodies and institutions; places of deprivation of liberty; crime prevention; regulatory framework.

ПРО ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ «РЕЦИДИВИ» БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Володимир Ортинський

*доктор юридичних наук професор, директор інституту права та психології
НУ «Львівська політехніка», (Львів, Україна)*

Роксолана Колб

*магістрант кафедри права Волинського інституту ім. В. Липинського
ПРАТ ВНЗ МАУП, (Луцьк, Україна)*

Анотація. В статті здійснено аналіз нормативно-правових засад, на підставі яких здійснювалась боротьба із злочинністю в Україні у так звану радянську добу, визначені особливості цієї діяльності та встановлені закономірності виникнення, функціонування та розвитку даного суспільно-небезпечного явища у місцях позбавлення волі.

Ключові слова: боротьба із злочинністю; сфера виконання покарань; засуджений; персонал органів та установ виконання покарань; місця позбавлення волі; запобігання злочинам; нормативно-правові засади.

Formulation of the problem. According to the practice of punishment in the form of imprisonment for a certain period, one of the chronic problems throughout the period of Ukraine's independence (1991-2018 pp.) Is crime, which is connected with the malicious disobedience of the convicted to the requirements of administration of penitentiary institutions. At the same time, the quantitative and qualitative indicators of these crimes are almost unchanged annually, which indicates the stereotyping of approaches and the low level of preventive activities on the specified issues. Thus, in 1991, 70 perpetrators (in 1990 - 72) of crimes related to malicious disobedience to the requirements of the administration of penitentiary institutions were sentenced to 70 (from 1990 - 404) who were registered in the colonies of Ukraine (18.9% in the structure of crime (1990 - 17.9%)) [1, p. 8]. In 1992, the number of such crimes increased to 94 (12.4% in their total number (756)) [2, p. 12], and in 1993 - to 143 (18.0% in the structure of all registered offenses (784)) [2, p. 12]. In 1994-1995, these indicators did not change significantly, even with a decrease in the total number of executed in the colonies (respectively 616 and 517 crimes) [3, p. 15]. Since 1996, there has been a steady growth trend in the structure of crime, the proportion of malicious disobedience to the requirements of the administration of penitentiary institutions (226 crimes, or 43.6% (517)) [4, p. 24], which actually lasted until 2016, where the number of these socially dangerous acts decreased by 36.7% compared to 2015 (respectively 95 and 150 crimes) [5, p. 10]. In 2017-2018 gg. these trends have survived in full [6].

Thus, one should admit that in 1991-2018, one of the circumstances that adversely affected the efficiency of the correctional and resocialization process in penitentiary institutions [7], and in general, on the level of law and order in the field of the execution of sentences in Ukraine, was the commission crimes in the form of malicious disobedience of prisoners.

Another socially-dangerous consequence of this type of crime is that malicious disobedience to the requirements of the administration of penitentiary institutions is a priority determinant, which causes and determines the relapse of persons released from places of imprisonment [8].

Consequently, there is a complex current problem that needs to be solved, including at the theoretical level.

State of research. As the study of scientific literature on issues of historical "relapse" in the fight against crime in the field of the execution of sentences in Ukraine, such domestic scientists as O. M. Bandurka, E. Yu. Barash, V. S. Batyrgerayeva, Yu. V. Baulin, V. I. Borisov, I. G. Bohatyryov, V. V. Golina, B. M. Golovkin, V. K. Grischuk, T. A. Denisova, A. M. Dzhuzha, V. M. Dryomin, A.P. Zakalyuk, O.G. Kolb, I.M. Kopotun, V.Ya. Konopelsky, A. M. Litvak, A. M. Litvinov, A. M. Martynenko, V.O. Merkulova, AA Muzika, Yu.V Orlov, A.V. Savchenko, A.H. Stepanyuk, E. L. Streltsov, V.O. Tulyakov, V.M. Trubnikov, P. L. Fris, V. B. Kharchenko, V. I. Shakun, I. S. Yakovets and others.

In foreign doctrinal sources, in this context, the scientific developments of I. L. Averbakh, D. T. Amurtayeva, Yu. M. Antonyan, M. M. Babayev, Yu D. D. Bluvshitejn, I. V. Brizganov, and I. M. Galperina, G. O. Hurricane, A. I. Zubkova, L. A. Ignat'eva, K. E. Igosheva, A. A. Ivanova, I. I. Karpets, D. D. Kovalchuk, D. O. Clark, R. R. Cotterela, V. M. Kudryavtseva, M. P. Melent'ev, A. E. Natasheva, S. V. Polubinsky, A. F. Sizio, M. O. Struchkova, M. Ye. Steveniceks, F. R. Sundukova, Yu. M. Tkachevsky, B. S. Utjevsky, M. M. Foucault, D. D. Hughes, A. A. Hartmann, V. B. Shabanova, M. D. Shargorodsky, I. V. Shmarov, and others.

In addition, the historical foundations of the functioning of the sphere of punishment (1918-1991) in the Soviet period have not been sufficiently studied, which became a decisive factor in the choice of the topic of this scientific article.

Statement of the main provisions. By the criterion of normative legal provision for combating the malicious disobedience of the administration of penitentiary institutions, this period can be divided into several historical stages, in particular:

1. The first falls on 1918-1924 gg. including when this issue was solved on the basis of departmental legal acts of the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR), namely: a) Temporary instruction "On deprivation of liberty as a measure of punishment and on the order of its serving" (1918); b) "Special provisions on persons held in custody" (1919); c) "Regulations on the general places of detention of the Russian Soviet Federative Socialist Republic" (1920), which also acted on the territory of Ukraine until the adoption of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR in 1925 [9, p. 10]; d) Guidelines on criminal law of the RSFSR on December 6, 1919, which entered into force on August 4, 1920, in the territory of the Ukrainian SSR [10, p. 341] et al. departmental regulatory and legal sources.

Peculiarity of formation of the normative-legal bases of fight against crime in the USSR of that period, including in the area of corrections, was the fact that they were prepared on the basis of Bolshevik Russia [11, p. 328]. At the same time, abolishing the Russian tsarist penal laws, the Bolshevik government allowed the judicial and law enforcement authorities, including the administration of penal institutions, in its sole discretion to interpret the provisions and make a decision on the merits, guided by the ideas of the "threat status" and "social danger of personality", which in practice led to numerous abuses [10, p. 339]. In particular, in accordance with the requirements of the above-mentioned regulatory-legal acts for the systematic violation of the regime of serving, unjustified refusal to work, failure to comply with the requirements of the administration of penal institutions and other violations of persons sentenced to imprisonment may continue the term of serving the punishment [9, p. 11].

2. The second stage of the struggle against the evil disobedience of convicts in penitentiary institutions dates from 1925-1953, that is, was associated with the repression of the Stalinist regime [10, p. 342-366].

The peculiarity of this stage is that it began with the adoption in October 1925 of the first Correctional Labor Code (CLC) of the UkrSSR, in which certain legal principles were established to combat the malicious disobedience of convicts in places of deprivation of liberty [12, p. 30-31]. In particular, all persons sentenced to imprisonment, depending on the degree of social danger, were divided into three categories. At the same time, belonging to this or another category was, first of all, the basis for sending a convicted person to a correctional institution of a certain type. The first, most dangerous category, were sentenced to imprisonment with strict isolation. The second belonged to persons from the working class who committed crimes because of their class habits, views and interests, which the court did not recognize as possible to condemn to strict isolation, as well as professional criminals. The third category included all other convicts (Article 42 of the CLC USSR) [13, p. 67].

Another feature that stage was that in order to strengthen criminal repression at-Union (USSR) levels of 25 February 1927 was adopted several criminal acts:

a) The provisions of the crimes of the state, which determined two groups of state crimes, counter-revolutionary and dangerous crimes against public order, which by analogy equated and crimes vchynalys in prison (mass unrest, actions that disrupt the work of correctional institutions; an armed attack on the protection of these institutions [10, p. 351];

b) Regulations on war crimes, whose subjects were recognized and persons from the staff of correctional facilities [10, p. 351].

Although the 1925 VTK USSR was amended in 1928-33, 1935, 1939 and 1949, the new VTK, unlike the VTK of the RSFSR, which came into force in August 1933, was not adopted in Ukraine. , since the main legal source at that time was the legislation of the USSR [13, p. 72]. In particular, in the late 20's and early 30's of the 20th century, the punitive policy of the USSR, with the exception of the criminal education, undergone significant changes, which were primarily related to the decision of the Central All-Union Commission (CEC) and the Council of National Commissioners (RNK) of the USSR November 6, 1929 "On Amendments to Articles 13, 18, 22 and 38 of the Basic Principles of the Criminal Legislation of the Union of Soviet Socialist Republics and the Union Republics" which were directly related to the strengthening of the fight against crime in places of deprivation of liberty, namely: according to the said resolution, deprivation the will was performed at ypravno labor camps (ITL) in remote areas of the USSR for a period of 3 years to 10 years. At the same time, this type of criminal punishment had two types: a) execution of the punishment was carried out in general places of imprisonment for up to 3 years - in correctional labor colonies; b) another - in a labor camp (VTT) with a term of imprisonment of more than three years [13, p. 72].

3. The third stage of combating the malicious disobedience of the convicted to the requirements of the administration of penitentiaries in Ukraine is closely linked to the so-called "Khrushchev thaw" (1953-1960).

A feature of this historical time in the life of Ukraine that he acted in a situation where, after the death of Stalin, a group of reformers led by Nikita Khrushchev came to power in the USSR. At the same time, the changes in the legal and organizational

nature did not go beyond the scope and scope of the execution of sentences [10, p. 365-366]. As I. Y. Boyko remarked in this connection, the general tendency of the development of criminal legislation in the 50's Twentieth century there was a certain limitation of the use of criminal repression, narrowing the range of acts considered crimes, mitigating responsibility for certain types of crimes that did not have a great public danger [10, p. 305]. At the same time, the process of de-Stalinisation in the USSR not only led to narrowing the scope of criminal responsibility, but was accompanied by the creation of commissions for reviewing cases of convicts in 1934-1953 gg. rehabilitation of innocent convicts (justification, renewal of a good name or reputation of an unjustly accused or convicted person), abolition of emergency laws and regulations aimed at combating "enemies of the people", etc. [10, p. 366]. The same commission in April-May 1954 checked the work of the Labor Expeditionary Camps (VTT) and correctional labor colonies, the results of which had been prepared by the report of the Government of the USSR [13, p. 76], in which, in particular: a) the position was supported for the transfer in January 1954 of a correctional system from subordination to the Ministry of Justice of Ukraine to the jurisdiction of the Ministry of Internal Affairs of the USSR [13, p. 76]; b) substantiated the need for improvement of the penal and labor laws of the USSR [13, p. 76-77].

As a result, in July 1954, the Council of Ministers of the USSR approved the regulations on corrective labor camps and colonies of the MVD of the USSR, according to which introduced a new classification of prisoners according to which, in correctional labour colonies were sent for punishment, namely: 1) persons sentenced to deprivation of liberty for a term up to three years; 2) persons convicted for the first time in job, business and other particularly dangerous crimes; 3) persons transferred from children's labour colonies for minors for further punishment [13, p. 77].

4. The fourth stage of the development of the legal and regulatory framework for combating the malicious disobedience of convicts in places of deprivation of liberty falls on 1961-1982 gg. and it is associated with the adoption in Ukraine of new QC and QCP, as well as other regulatory acts related to this issue.

As I. I. Boyko correctly noted on this occasion, in the early 60's of the twentieth century. in the Ukrainian Socialist Republic there was a tendency to strengthen the criminal-law coercion of the management of society, and the Criminal Law had a repressive nature [10, p. 374]. In particular, according to the Criminal Code of the USSR in 1969, the most widespread criminal punishment was imprisonment, which was seen as a universal means of attaining the purpose of punishment. However, this approach has led to overcrowding of correctional and labor institutions, which, for reasons of objective nature, did not fully ensure the fulfillment of their functions of correction and re-education of convicts [10, p. 377], which undoubtedly influenced the effectiveness of preventing disobedience to the administration of penitentiary institutions and ultimately became one of the grounds for the introduction in 1983 of personal responsibility for the commission of the crime.

A similar punitive-repressive nature of the content was adopted and adopted in December 1970, the Correctional-Labor Code of the RSFSR [14]. So, in accordance with the requirements of Art. 47 WTC, in accordance with the established article. The CCP 410, the convicted persons who violently violated the regime's requirements, were transferred, in particular, from a correctional-labor colony to a prison for up to 3 years, and juvenile convicts - from educational labor colonies of the general regime - to the

educational and labor colony of the strengthened regime. At the same time, in Part 2 of this article, the Supreme Court of the Republic of Tajikistan, under the malicious violation of the sentences imposed by the sentencing regime, meant a very wide range of offenses (from their failure to comply with the lawful requirements of the administration to execute more than 3 other violations of the punishment regime during the year). In addition, in Art. 67 VTK for violating the regime of serving sentences for convicts provided for the application of such a penalty as the transfer of convicted persons held in correctional labor colonies of general, enhanced and strict regime to rooms of the chamber type (PCT) for a term up to six months, and those, who served punishment in colonies of a special regime - in single cells for up to one year.

5. The fifth stage (1983-1991 gg) development of legal sources concerning the fight against malicious disobedience of convicts to the requirements of the administration of the ITA, in particular, with the introduction of the criminal code of the Ukrainian SSR article 183-3 "Malicious disobedience to requirements of administration of correctional labor institutions" [15]. Its revision had the following form: "Malignant disobedience to lawful demands of the administration of the labor Agency or other counteraction to the administration in carrying out its functions by a person serving a sentence in places of deprivation of liberty, if that person for violation of the requirements of the mode of punishment has undergone in the course of the year recovered in the form of translation in cell-type premises (solitary confinement), or transferred to prison, suffered by deprivation of liberty for a term up to three years. The article of the criminal code and also had the second part as follows: "the same actions committed by an especially dangerous recidivist or by a person convicted of a felony, is punishable by deprivation of liberty for a term of one to five years [15]. According to the requirements of article 12 of OTK USSR, imprisonment as a form of punishment, performed in the labor and educational-labour colonies and prisons.

One of the conditions that contributed to including the addition of the CC of Art. 183-3 "Misuse of disobedience to the requirements of the administration of the corrective labor institution" was, inter alia, that the practical application of the new penal and labor law revealed a number of its shortcomings, as well as the fact that in the early 80's of the twentieth century there was a significant social -Political, economic and legal changes in the USSR. Thus, with the death of L. Brezhnev ended not only the "era of developed socialism," but also a period of stagnation (the English stauropigion - to make stationary stagnation) [16, p. 545] of the Soviet political system, which was increasingly resorting to repressive methods of managing society and the state, including the sphere of execution of sentences, taking on a scholastic-logical postulate on the complete elimination of crime in the USSR [17, p. 13-14].

Conclusion. This approach, as stated in the course of special studies, has led to the fact that willful disobedience of convicts in places of deprivation of liberty "fought" planning method: annually, these figures should not be smaller for the previous period [18, p. 45]. In this case, contrary to the content of article 183-3 of the criminal code, namely the criminal prosecution of actual malicious violators of the mode of punishment among the subjects of this crime only 65, 5 people supported the criminal traditions, as 14 % of prisoners were serving sentences for the first time [19, p. 2].

References:

1. Newsletter. Kiev: GUIN of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 1992. 28 p.
2. Operative-service and production and economic activity of the institutions of the criminal-executive system for 1993: Informational bulletin. Kiev: GUIN of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 1994. №10. 88 p.
3. Operational and production and economic activity of the institutions of the criminal-executive system in 1995: Newsletter. Kyiv: GUPP of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 1996. No. 16. 98 p.
4. Operational and production and economic activity of the institutions of the criminal-executive system in 1997: Newsletter. Kyiv: GVVP of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 1998. No. 20. 113 p.
5. On the state of law and order, isolation and supervision, activities of the units of protection, fire safety and paramilitary formations of the State Criminal-Enforcement Service of Ukraine in 2016: Newsletter. Kyiv: Department of Internal Affairs of the Ministry of Justice of Ukraine, 2017. 34 p.
6. Chernyshov D. About some problems in reforming the scope of punishment // Source: Internet edition for 2018.
7. Yakovets I.S. Theoretical and applied measures of optimization of the process of execution of criminal penalties: monograph. Kharkiv: Right, 2013. 392 p.
8. Batygerayev VS Criminological Principles for the Prevention of Recurrent Crime in Ukraine .: Diss. doc. lawyer Sciences / 12.00.08. Kharkiv: National lawyer acad. them J.Mudry, 2010. 588 p.
9. Orel Yu.V. Criminal liability for malicious disobedience to the requirements of the administration of the correctional institution: diss. ... kund .. law. Sciences: 12.00.08. Kharkiv, 2008. 210 p.
10. Boyko I.Y. Criminal penalties in Ukraine (IX - XX centuries): teaching. manual. Lviv: LNU them. Ivan Franko, 2013. 408 pp.
11. History of the State and Law of Ukraine: Textbook / AS Tchaikovsky (director of Aut Cols), V.I.Batylenko, L.O. Zaytsev, O.L. Kopylenko et al .: ed. AS Tchaikovsky Kyiv: Yurinkom Inter, 2003. 512 p.
12. Bondareva K.V. Disgraceful disobedience to the requirements of the administration of the penitentiary institution: criminal and criminal-executive characteristics: diss. ... kund .. law. Sciences: 12.00.08. Kyiv: EVA, 2018. - 289 pp.
13. Gel AP, Semakov G.S., Yakovets I.S. Ukraine's Criminal Execution Law: Teach. Guide / Ed. Prof. AH. Stepanyuk Kyiv: Yurik Inter, 2008. 624 p.
14. Mikhailenko P.P. Essays on the history of criminal legislation of the Ukrainian SSR. Kyiv: Acad. Sciences of the USSR, 1959. 440 p.
15. On introduction of additions to the Criminal Code of the Ukrainian SSR: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR dated September 23, 1983, No. 5855-X // Bulletin of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR. 1983. No. 40. P. 807.
16. Bulyko AN Great Dictionary of Foreign Languages. 35 thousand words. Izd. 3rd, pererab., Corrected. Moscow: Martin, 2010. 704 p.
17. Fris P. L. Policies in the field of combating crime (general issues) // Policy in the field of combating crime in Ukraine: theoretical and applied problems. : monograph / for collections. Ed. prof. PL Frice and prof. VB Kharchenko. Ivano-Frankivsk - Kharkiv. : View of the Carpathian Mountains. nats un named after V. Stefanik, 2016. p. 10 - 24.
18. Victimological principles of the fight against crime in places of deprivation of liberty. : monograph / Z.V. Zhurovskaya Lutsk: PP Ivanyuk VP, 2012. 168 p.
19. On the effectiveness of the use of correctional institutions in Article 391 of the Criminal Code of Ukraine: review. Kyiv: DDU PVP, 2002. No. 5/2029 / JI6. May 23.19.

CECHY ROZWOJU REGIONALNYCH RYNKÓW USŁUG OŚWIATOWYCH W WARUNKACH INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Nataliia Pavlikha

*doktor habilitowany nauk ekonomicznych, profesor, Wschodnioeuropejski Uniwersytet
Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
pavlixa2@gmail.com*

Yuliia Dolyniak

*Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
yuliadolyniak@ukr.net*

Adnotacja. Określono istotę pojęcia usługa oświatowa, rynek usług oświatowych, regionalny rynek usług oświatowych. Określono znaczenie regionalnego rynku usług oświatowych w warunkach integracji europejskiej. Udowodniono, że w warunkach realizacji Umowy stowarzyszeniowej Ukrainy z Unią Europejską i uwzględniając perspektywę wejścia oświaty narodowej do europejskiej przestrzeni oświatowej, koniecznym będzie jej adaptacja do europejskich standardów jakościowych. Przedstawiono wyniki oceny rozwoju regionalnych rynków usług oświatowych na Ukrainie, zaprezentowano średni koszt nauki w wyższych zakładach naukowych, obliczono indeks jakości usług oświatowych w regionach Ukrainy stanem na 2017 rok. Przedstawiono organizacyjno-gospodarcze zasady rozwoju regionalnych rynków usług oświatowych w warunkach integracji europejskiej Ukrainy. Uzasadniono strategiczne kierunki rozwoju regionalnych rynków usług oświatowych w warunkach integracji europejskiej Ukrainy. Udoskonalono podejście koncepcyjne do regulowania regionalnych rynków usług oświatowych. Określono najbardziej efektywne instrumenty zabezpieczenia rozwoju rynku usług oświatowych w regionie: rozwój klastrów oświatowych, kształtowanie strategii marketingowych zakładami naukowymi, opracowanie i realizacja oświatowych forsait - projektów w regionie.

Słowa kluczowe: usługi oświatowe, regionalny rynek usług oświatowych, integracja europejska, mechanizm regulowania, dziedzina oświatowa.

THE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL EDUCATIONAL SERVICES MARKETS IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION

Nataliia Pavlikha

*Doctor of Economics, professor,
Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)*

Yuliia Dolyniak

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Abstract. The essence of the concepts of educational service, educational servicesmarket, regional educational services marketare determined. The essence of the regional educational services market and its importance in the conditions of the European integration are determined. It is proved that in the conditions of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union and the prospects for the entry of the national education sphere into the European educational space, the necessity of its adaptation to European quality standards is urgent. The results of the evaluation of the development of regional educational services markets in Ukraine and the range of average prices for education are highlighted, the index of quality of educational services in the regions of Ukraine in 2017 is calculated. The organizational

and economic bases of development of regional educational services markets in the conditions of European integration of Ukraine are disclosed. The strategic directions of development of regional educational services markets are substantiated. The regulation mechanism of regional educational services markets has been improved. The development recommendations of regional educational services markets in the conditions of European integration have been improved. Which includes: the development of educational clusters, the formation of marketing strategies by educational institutions, the development and implementation of educational foresight projects in the region.

Key words: educational services, regional market of educational services, European integration, regulation mechanism, educational sphere.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Наталія Павліха

доктор економічних наук, професор

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Юлія Долиняк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Анотація. Визначено сутність понять освітня послуга, ринок освітніх послуг, регіональний ринок освітніх послуг. Визначено значення регіонального ринку освітніх послуг в умовах європейської інтеграції. Доведено, що в умовах реалізації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом і перспектив входження національної сфери освіти до Європейського освітнього простору нагальною є необхідність її адаптації до європейських стандартів якості. Висвітлено результати оцінки розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні, розкрито діапазон середніх цін на навчання в закладах вищої освіти, розраховано індекс якості освітніх послуг у регіонах України станом на 2017 р. Розкрито організаційно-економічні засади розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції України. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції. Удосконалено концептуальний підхід до регулювання регіональних ринків освітніх послуг. Визначено найбільш ефективні інструменти забезпечення розвитку ринку освітніх послуг у регіоні: розвиток освітніх кластерів, формування маркетингових стратегій навчальними закладами, розробка та реалізація освітніх форсайт-проектів у регіоні.

Ключові слова: освітні послуги, регіональний ринок освітніх послуг, європейська інтеграція, механізм регулювання, освітня сфера.

Вступ. Освітня сфера як важливий елемент соціальної виступає чинником піднесення рівня якості життя людей, що є значимим для країн із соціально орієнтованою економікою. Відтак за умов ринкових відносин та підвищення економічної ролі знань розвиток ринку освітніх послуг набуває особливої актуальності. Європейський вектор соціально-економічного розвитку країни та її регіонів зумовлює необхідність реформування освітньої сфери відповідно до вимог Ініціативи Європейського Союзу «Освіта і навчання 2020», реалізації Генеральної угоди з торгівлі послугами та створення сприятливих умов для адаптації вітчизняної освітньої сфери до стандартів Європейського Союзу.

Забезпечення високої якості й доступності освітніх послуг, збалансування попиту та пропозиції на них, оптимізація структури освітньої діяльності на регіональних ринках освітніх послуг із потребами регіону в спеціалістах відповідної

освіти й кваліфікації пришвидшать входження вітчизняної освітньої сфери в Європейський освітній простір. Однак стратегії розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні є недостатньо дієвими, що підтверджується негативними тенденціями трудової та освітньої міграції, виїздом молоді за кордон на навчання, згортанням освітньої діяльності в Україні.

Проблематику розвитку ринку освітніх послуг відображено в працях таких науковців, як Н. Авшенюк, В. Александров, А. Антохов, Т. Боголіб, Ю. Гава, М. Голубка, В. Дмитрієв, О. Дудкіна, С. Єрохін, І. Заблодська, І. Каленюк, О. Карпюк, О. Кратт, В. Куценко, М. Матвіїв, Т. Оболенська, В. Огаренко, Р. Патора, С. Подзігун, Л. Семів, Г. Товканець, Л. Цимбал, І. Чайка, А. Шевчук, А. Шендер, Т. Шестаковська, Л. Юрчук та ін. Однак аналіз наукової літератури з досліджуваної тематики дав підставу виявити недостатнє обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад розвитку ринку освітніх послуг в умовах європейської інтеграції. Наведені положення зумовили актуальність, наукову та практичну цінність і завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у визначенні особливостей розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції. Завданнями статті є визначення сутності регіонального ринку освітніх послуг; розкриття результатів оцінки розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні, та діапазону середніх цін на навчання в закладах вищої освіти, індексу якості освітніх послуг у регіонах України станом на 2017 р.; визначення стратегічних напрямів розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. Методичні засади розвитку регіональних ринків освітніх послуг ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії, регіональної економіки, теорії європейської інтеграції, управління тощо. Розробку теоретико-методичних та прикладних засад розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції здійснено із застосуванням системного підходу, який дав змогу комплексно розглянути регіональний ринок освітніх послуг як цілісну систему взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів з урахуванням регіональних особливостей. У процесі дослідження використано загальноприйняті в економічній науці методи: історико-логічний, системно-структурний, структурно-логічний, групування, – які дали змогу висвітлити теоретико-методичні підходи до аналізу розвитку регіональних ринків освітніх послуг, розкрити особливості їх розвитку в Україні; методи кореляційного та регресійного аналізу – для оцінки впливу факторів розвитку регіональних ринків освітніх послуг і прогнозування їх змін; методи теоретичного узагальнення, синтезу, DEA-аналізу – для оцінки ефективності функціонування регіональних ринків освітніх послуг й обґрунтування стратегічних напрямів їх розвитку, удосконалення механізму регулювання цих ринків і розробки рекомендацій щодо розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції.

Результати та їх обговорення. Освітня послуга – це економічне благо, отримання якого забезпечується процесом навчання та пропонується стороною, що реалізовує освітню діяльність для задоволення потреб споживача в знаннях, уміннях і навичках. Більшість науковців розкривають поняття «ринку освітніх послуг» як систему економічних відносин між суб'єктами освітньої діяльності щодо купівлі та продажу освітніх послуг, що здійснюються для досягнення певного рівня освіти на

рівні індивіда та держави в цілому. Інші вчені розглядають «ринок освітніх послуг» як середовище або сферу організації та виробництва освіти, реалізації й споживанням освітніх послуг.

На нашу думку, ринок освітніх послуг – це складна система соціально-економічних відносин, що виникають у процесі виробництва та реалізації освітніх послуг. Аналіз літератури засвідчує достатній рівень вивчення стану й тенденцій розвитку освітнього ринку в Україні. Водночас не вирішеними залишаються питання визначення регіональної специфіки розвитку ринку освітніх послуг, розкриття регіональних аспектів розвитку національного ринку освітніх послуг в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції.

В основу консолідації європейських країн покладено ідею створення «зони європейської освіти», визначено основні принципи, на яких ґрунтується структурування національних систем вищої освіти. Ринок освітніх послуг в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, виступаючи важливим елементом національної системи освіти, сьогодні розвивається під впливом вищезазначених процесів.

З огляду на те, що національний ринок освітніх послуг формують регіональні ринки, останні мають важливе значення в процесі імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, входження до Європейського освітнього простору, адаптації європейських стандартів якості освітніх послуг. Регіональний ринок освітніх послуг – це складна, відкрита, динамічна система соціально-економічних відносин між суб'єктами цього ринку: надавачами, споживачами освітніх послуг, замовниками й посередниками, котрі забезпечують освітню діяльність у межах визначеної території, що розвивається в контексті загальних закономірностей ринкової економіки під дією механізму державного регулювання.

Відзначимо, що регіональний ринок освітніх послуг – це віддзеркалення тенденцій глобалізації, європейської інтеграції. Просторовими межами регіонального ринку освітніх послуг є соціально-економічний простір відповідного регіону, який ми розглядаємо в роботі як адміністративну область.

В умовах реалізації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом і перспектив входження національної сфери освіти до Європейського освітнього простору доведено необхідність її адаптації до європейських стандартів якості. У цьому контексті вивчення досвіду країн Європейського Союзу щодо формування й розвитку ринків освітніх послуг є важливим для України в умовах імплементації комплексу заходів Європейського Союзу: Болонського процесу, Ініціативи Європейського Союзу («Освіта і навчання 2020»), Генеральної угоди з торгівлі послугами, Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Виявлено, що європейський ринок освітніх послуг сформований завдяки інтеграції національних освітніх систем на всіх рівнях освітнього простору (від університетів до міністерств).

Виявлено, що Україна володіє потужним освітнім потенціалом і можливістю виходу на світові ринки освітніх послуг. Аналіз засвідчив, що внаслідок процесів глобалізації та європейської інтеграції відбуваються трансформаційні зрушення в національній системі освіти, наближення до принципів Болонського процесу. Водночас унаслідок соціально-економічної кризи в Україні скоротились обсяги державного фінансування освіти. Здійснений аналіз розвитку ринку освітніх послуг засвідчив, що внаслідок проведених реформ посилюється фінансування освіти за

рахунок місцевих бюджетів з одночасним скороченням видатків із Державного бюджету України, а також відбулося перенесення фінансових пріоритетів із вищої освіти на розвиток загальної середньої освіти. З'ясовано, що збільшення обсягу реалізованих освітніх послуг в абсолютному значенні не супроводжується зростанням їх кількості або якості, а зумовлене підвищенням витрат навчальних закладів на комунальні послуги, оплату праці й інші операційні витрати.

Дослідження розвитку національного ринку освітніх послуг дало можливість ідентифікувати низку проблем, серед яких – недосконалість механізму фінансового забезпечення освітньої діяльності на всіх рівнях освіти; зниження її доступності через низьку платоспроможність українського населення та обмеження кількості осіб, які навчаються за рахунок бюджетних коштів; недооцінювання й скорочення частки витрат на фінансування професійно-технічної освіти; незадовільний рівень інвестиційного забезпечення освітньої діяльності.

Слід зазначити, що оцінка розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні охоплює використання різноманітних кількісних і якісних показників. Зауважимо, що цей аналіз є ускладненим, адже державна статистика не містить інформації для аналізу регіонального розподілу цих показників. Стосовно того, що важливий сектор серед показників, які характеризують ринок освітніх послуг, займають дані розвитку вищої освіти в Україні, що забезпечено відповідною статистичною інформацією, у роботі проаналізовано розвиток ринку освітніх послуг із погляду розвитку вищої освіти в Україні. Зокрема, застосовано статистичні бюлетені «Основні показники діяльності закладів вищої освіти України на початок навчального року», «Вища освіта в Україні» (1; 5).

Для вищої освіти в Україні поряд зі значною залежністю від державного регулювання властивий високий рівень конкуренції, що зумовлює коливання цін і регіональну диференціацію ринків освітніх послуг (рис. 1).

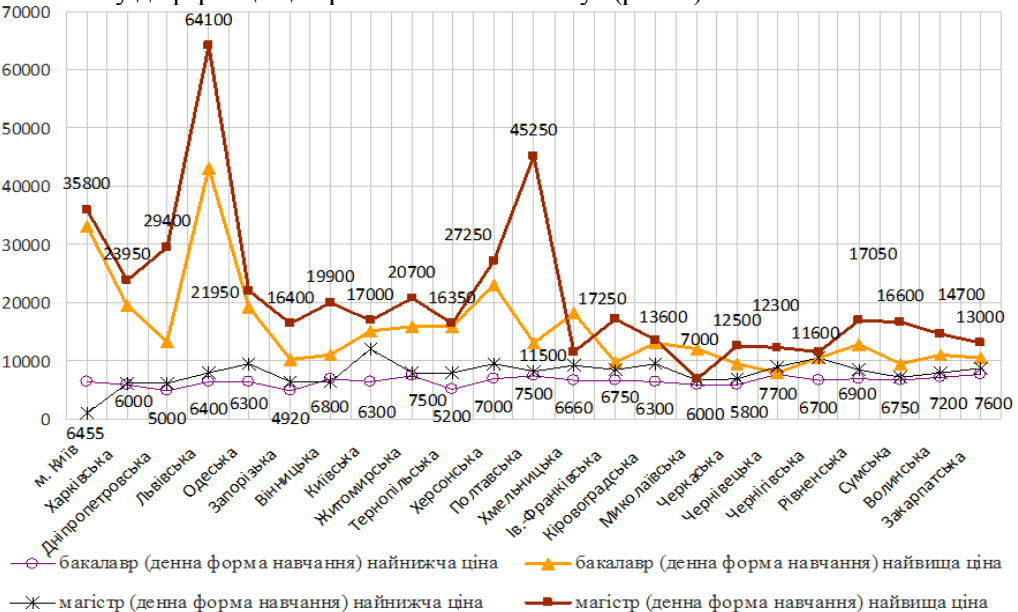

Рис 1. Діапазон середніх цін на навчання в закладах вищої освіти на 2017/18 н. р., грн. Дані по Луганській і Донецькій областях відсутні.

Складено за (9).

Як бачимо, середня найнижча ціна на денну форму навчання коливається в межах 6300–7500 грн, тоді як найвища ціна залежить від регіону та спеціальності й досягає найвищих значень у м. Києві, Львівській, Дніпропетровській, Одеській областях.

Порівняльний аналіз регіонів України за індексом якості освітніх послуг розраховано як співвідношення суми показників діяльності закладів вищої освіти (науково-педагогічний потенціал, якість навчання, міжнародне визнання) окремого регіону, що визнані провідними в країні, до їх загальної кількості в регіоні.

В основу розрахунків узято загальний індекс рейтингової оцінки, що визначається трьома комплексними критеріями (індексами): індекс якості науково-педагогічного потенціалу, індекс якості навчання, індекс міжнародного визнання.

Виконавцем розрахунку загального індексу рейтингової оцінки є кафедра ЮНЕСКО «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика», яка виконує комплекс заходів із впровадження в Україні напрацьованих міжнародною експертною групою IREG (International Rankings Expert Group) методик і процедур рейтингового оцінювання діяльності університетів та навчальних програм.

Індикаторами оцінки якості науково-педагогічного потенціалу є кількість штатних співробітників, обраних академіками НАН України; кількість штатних співробітників, обраних член-кореспондентами НАН України; кількість професорів серед штатних співробітників ВНЗ; кількість доцентів серед штатних співробітників ВНЗ; кількість докторів наук серед штатних співробітників ВНЗ; кількість кандидатів наук серед штатних співробітників ВНЗ; кількість штатних співробітників, нагороджених Державною премією у сфері науки й техніки або Державною премією ім. Т. Шевченка.

Оцінку якості навчання здійснюють за такими показниками: кількість студентів, переможців і призерів міжнародних олімпіад (конкурсів); кількість студентів, переможців та призерів загальноукраїнських олімпіад (конкурсів); співвідношення кількості магістрів до кількості бакалаврів і спеціалістів; масштаб ВНЗ.

Індикаторами оцінки міжнародного визнання вибрано кількість іноземних студентів; членство навчального закладу в Європейській асоціації університетів; членство навчального закладу у Великій хартії університетів; членство навчального закладу в Євразійській асоціації університетів; членство навчального закладу в мережі університетів країн Чорноморського регіону. Пропонуємо використати вищезазначені індикатори та статистику кількості закладів вищої освіти з «Довідника ВНЗ» (2) для подальшого розрахунку регіонального індексу якості освітніх послуг у 2017 р.

Найвищий індекс якості освітніх послуг у Сумській, Харківській, Одеській областях, найнижчий – у Кіровоградській, Київській, Миколаївській області. Уважаємо, що визначальними чинниками підвищення якісних характеристик освітньої послуги в регіоні є науково-педагогічний потенціал, якість навчання студентів, міжнародне визнання (рис.2). Виявлено, що значна кількість навчальних закладів і широка сфера освітньої діяльності в регіоні не є визначальними чинниками забезпечення високої якості наданих освітніх послуг.

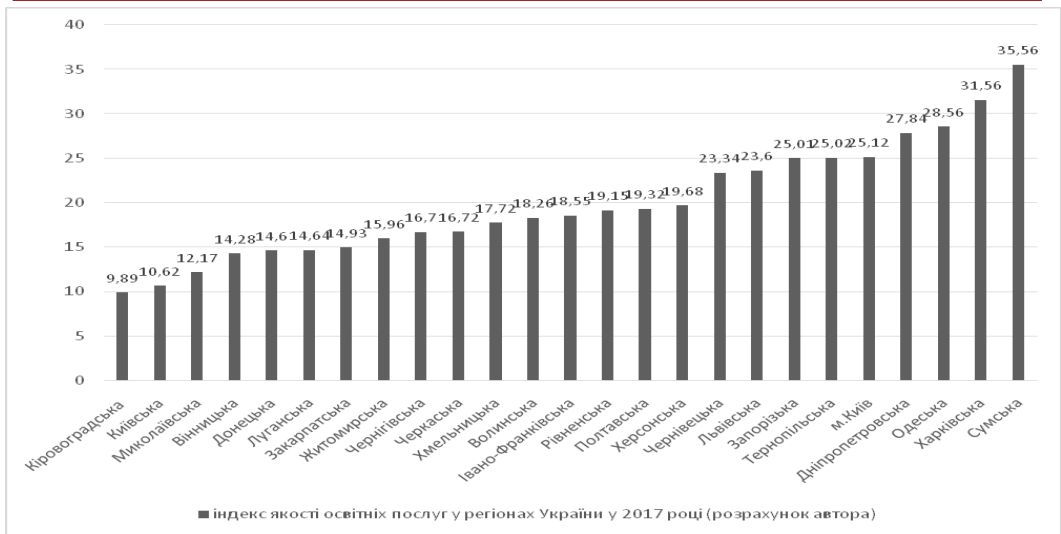

Рис. 2. Індекс якості освітніх послуг за регіонами України у 2017 р.
Розраховано авторами.

Здійснено класифікацію факторів розвитку регіональних ринків освітніх послуг за допомогою їх виокремлення, систематизації й групування на зовнішні (економічні, соціально-демографічні, політичні, науково-технічні та природно-географічні тощо) і внутрішні, що впливають на попит, пропозицію й ціну освітніх послуг (доходи населення та середня заробітна плата, споживчі витрати на освіту, капітальні інвестиції й бюджетне забезпечення сфери освіти, економічна активність населення та ін.). Виконано оцінку впливу факторів на розвиток ринку освітніх послуг в умовах європейської інтеграції на прикладі Волинської області, яка межує з Республікою Польща – членом Європейського Союзу. За допомогою множинного регресійного аналізу визначено вплив капітальних інвестицій і витрат місцевого бюджету на обсяг реалізованих освітніх послуг у досліджуваному регіоні. Доведено, що євроінтеграційні процеси, будучи суттєвим викликом для вітчизняної системи освіти, одночасно надають значні можливості для розвитку ринків освітніх послуг у регіонах України.

За результатами аналізу ефективності розвитку регіональних ринків в умовах цілісної системи ринку освітніх послуг в Україні із застосуванням DEA-аналізу й показника ефективності їх функціонування нами визначено, що для регіонів України, у яких відносно низький показник ефективності функціонування ринків освітніх послуг, необхідні розробка й реалізація заходів, спрямованих на оптимізацію структури закладів вищої освіти (укрупнення, скорочення) або збільшення притоку студентів у досліджуваній регіон.

Слід зазначити, що ефективність функціонування механізму регулювання регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції багато в чому залежить від ступеня узгодженості соціально-економічних інтересів європейської спільноти (на міжнародному рівні), «держави та суспільства (на макрорівні), виконавців та управлінців (на регіональному рівні) у досягненні поставлених цілей (реалізація на надання освітніх послуг, нарощування людського капіталу, раціональне використання ресурсної складової тощо)» (Шестаковська, 2015).

Дослідження системи регулювання ринку освітніх послуг засвідчило її складну природу, яка належить до соціально-економічного типу, є відкритою,

адже вона взаємодіє із зовнішнім середовищем. На нашу думку, застосування системного підходу до розкриття сутності регулювання ринку освітніх послуг дає змогу виявити й оцінити взаємозв'язок і взаємозалежність між елементами системи на міжнародному, державному, регіональному рівнях.

Звернемо увагу, що розвиток регіональних ринків освітніх послуг забезпечується на основі дії комплексної системи регулювання, яка реалізовується за допомогою дії важелів державного та ринкового регулювання, які у сукупності справляють синергетичний ефект.

На основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу визначено найбільш ефективні інструменти забезпечення розвитку ринку освітніх послуг у регіоні. Це розвиток освітніх кластерів, формування маркетингових стратегій навчальними закладами, розробка та реалізація освітніх форсайт-проектів у регіоні. Запровадження розроблених рекомендацій сприятиме забезпеченню населення якісною й доступною освітою, інноваційному розвитку економіки з урахуванням соціально-економічних і культурно-історичних регіональних особливостей відповідно до державних пріоритетів та європейських цінностей.

Застосування кластерного підходу до освітньої діяльності, на нашу думку, сприяє залученню найоптимальнішої кількості учасників різних ланок ринку освітніх послуг, охоплюючи всі етапи освітнього процесу, що забезпечує використання наявного в конкретному регіоні освітнього, наукового, інноваційного, інвестиційного потенціалів, застосування яких позитивно впливає на процеси підвищення якості освітніх послуг, наближення їхнього змісту та форм до європейських стандартів.

Вважаємо, що формування маркетингових стратегій навчальними закладами на ринку освітніх послуг у регіоні є необхідною складовою частиною їхньої діяльності незалежно від форм власності в умовах наявної конкурентної боротьби в сучасному освітньому бізнес-середовищі, необхідності адаптації до норм і правил європейського освітнього простору. Процес формування маркетингової стратегії навчального закладу як надавача освітніх послуг на регіональному ринку включає такі етапи: аналіз, оцінку розвитку ринку освітніх послуг у регіоні (аналіз кон'юнктури ринку освітніх послуг, місткості ринку, аналіз та прогнозування реалізації освітніх послуг); вивчення потреб споживачів, поведінки конкурентів; діагностику конкурентного середовища.

Задля розробки й реалізації довгострокових сценаріїв розвитку ринку освітніх послуг у регіоні з урахуванням майбутніх тенденцій демографічного, пропонуємо запропоновано застосування концепції управління форсайт-проектами.

Висновки. Узагальнення наукових підходів до визначення сутності регіональних ринків освітніх послуг доводить, що це поняття потребує уточнення. Відтак запропоновано розглядати регіональний ринок освітніх послуг як систему соціально-економічних відносин, яка розвивається в контексті закономірностей ринкової економіки під дією механізму державного регулювання та забезпечує взаємодію між суб'єктами цього ринку – надавачами, споживачами освітніх послуг, замовниками й посередниками – у процесі освітньої діяльності в межах визначеної території. Установлено, що для євроінтеграції України та реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом особливо цінний досвід європейських країн щодо формування відкритої й динамічної системи принципів, методів й інструментів створення сприятливих умов для адаптації вітчизняної освітньої сфери до європейських стандартів.

References:

1. Vyshcha osvita v Ukraini u 2017 rotsi: statystychnyi biuleten Derzhavnoi sluzhby statystyky. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Dovidnyk VNZ. Retrieved from <http://osvita.ua>.
3. Dolyniak Yu. O. (2016). Rehionalni rynky osvitykh posluh: sutnist ta znachennia v umovakh transkordonnoho spivrobitnytstva [Regional markets of educational services: the essence and significance in the frame of cross-border cooperation]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, Lutsk, 3 (7), 60–64.
4. Dolyniak Yu. O. (2018). Teoretychni zasady identyfikatsii faktoriv vplyvu na rozvytok rehionalnoho rynku osvitykh posluh [Theoretical bases of identification of factors of influence on the development of the regional market of educational services]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, Odesa, 26-2, 51–55.
5. Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2016/17 navchalnoho roku: statystychnyi biuleten Derzhavnoi sluzhby statystyky. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Pavlika N V. (2006). Pryntsypy prostоровoho menezhmentu staloho rozvytku [Principles of large-scale management of sustainable development]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 40-45.
7. Pavlika N. V., Dolyniak Yu. O. (2017). Stratehichni napriamky aktyvizatsii rozvytku rehionalnykh ryнкiv osvitykh posluh v Ukraini [Strategic directions of the development of regional markets of educational services in Ukraine]. *Ekonomichnyi prostir: zb. nauk. prats. Dnipropetrovsk*, 128, 214–223.
8. Pavlika N. V., Tsybaliuk I. O., Dolyniak Yu. O. (2018). Osoblyvosti rozvytku rehionalnykh ryнкiv osvitykh posluh v Ukraini. [Features of the development of regional markets of educational services in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 15. Retrieved from <http://economyandsociety.in.ua>.
9. Spravochnik uchebnykh zavedenij. Retrieved from <https://abiturients.info/uk>.
10. Shestakovska T. L. (2015). Kontseptualni zasady funktsionuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu [Conceptual bases of organizational and economic mechanism functioning of the national educational system development]. *Naukovyi visnyk Polissia*, 1, 34–41. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvp_2015_1_7.

PRAWO DO SWOBODY ŚWIATOPOGLĄDU I RELIGII: ASPEKTY FILOZOFICZNE I PRAWNE

Yurii Païda

*doktor nauk prawnych, docent, docent Wydziału ogólnej dyscypliny prawnej Wydziału 6
Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych, (Charków, Ukraina)
vovo4ka23@ukr.net*

Adnotacja. W artykule badane są filozoficzne i prawne zasady prawa do wolności światopoglądu i religii. Wyświetlanie od charakteru prawnego uregulowania tych stosunków społecznych opartych na tworzeniu prawa i gwarantuje swobodę wyrażania przekonań religijnych, wsparcie religijne i zapewnić prawo do swobodnego wyrażania filozoficznych i sotsiofilosofskich przekonań religijnych, praw związków wyznaniowych. Zastosowano doktrynalne i porównawcze metody prawne. Koncepcja formułowania prawa do wolności światopoglądu i religii w aspekcie filozoficznym i prawnym. Prawo do wolności przekonań i religii w sensie prawnym i filozoficznym – to zbiór norm prawnych, który ustanawia prawa i obowiązki stworzone dla obiektów religii, aby zapewnić ich zaspokojenia potrzeb duchowych i postawy. Jest udowodnione, że rozwój instytucji prawnej regulacji stosunków społecznych wymaga ujednoczenia ustawodawstwa krajowego z podstawowymi przepisami międzynarodowymi, wdrożenia tych przepisów.

Słowa kluczowe: wolność światopoglądów, wolność wyznania, wolność sumienia, organizacja religijna.

THE RIGHT TO FREEDOM OF CONVICTIONS AND RELIGION: PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS

Yurii Païda

*Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
general legal disciplines of Faculty 6 of Kharkiv National University of Internal Affairs,
(Kharkiv, Ukraine)*

Abstract. The article deals with the philosophical and legal bases of the right to freedom of convictions and religion. The legal nature of regulating social relations based on the creation of rights and guarantees to free expression of religious beliefs, satisfaction of religious needs, promotion of the right to free expression of ideological socio-philosophical spiritual views, and protection of the rights of religious organizations is demonstrated. Doctrinal and comparative legal methods are applied. The concept of the right to freedom of convictions and religion in the philosophical and legal aspect is formulated. The right to freedom of convictions and religion in the philosophical and legal sense is a set of legal norms that establish rights and create obligations for subjects of religious movements to ensure their spiritual needs and to satisfy ideological views. It is proved that the development of legal regulation of this institution of public relations requires the unification of the national legislation with major international legal acts, the implementation of these acts.

Keywords: freedom of convictions, freedom of religion, freedom of conscience, religious organization.

Introduction. The crisis of inter-confessional relations in Ukraine has become a consequence of political processes, external armed aggression and inefficiency of

international human rights institutions. Under such conditions, the free expression of convictions and religion run up against the problems of legal nihilism, both on the part of the state and the participants of religious movements – believers. As a result, the issues of the origins of legal ensuring freedom of convictions and religion are actualized, where the philosophical and legal origins of the social precondition of legal provision are of primary importance, which embraces the principles of legal regulation of this social sphere.

Analysis of recent researches and publications. The issues of philosophical and legal principles of the right to freedom of convictions and religion were investigated as a separate block in the context of various problems concerning the peculiarities of the legal provision of religious relations. Such scholars as E. Martyniuk, A. Nikitchenko, D. Kalach, A. Kovban, O. Lavryk, V. Novikov, U. Oliinyk, O. Shchadylo and others considered these questions. At the same time, the issues of interdependence of legal regulation and provision of guaranteeing the requirements for the free expression of freedom of religion, ensuring the harmonization of the national legislation with the international norms of the mentioned sphere of regulation remain insufficiently investigated.

The purpose of this article is to study the philosophical and legal principles of the right to freedom of convictions and religion. **The task** of the article is to formulate the concept of the right to freedom of convictions and religion in the philosophical and legal aspect.

Presentation of the main material. Many religious systems in the world generate religious pluralism. New religious entities compete with traditional religions. Man has an opportunity to choose various religions or reject any religion. This is the meaning of the concept of «freedom of convictions».

Historical and modern experience shows that religion affects the development of spiritual culture, provides traditionalism of its historical existence, but spiritual freedom is of particular importance in the development of culture. The spiritual freedom is universal human value; people with different convictions, which are united by humanistic conceptions of the world, need it.

Transformations take place in various spheres of social life: political, social, cultural, religious. Undoubtedly, within the framework of these transformations, the phenomenon of freedom of convictions is of particular importance. It represents a complex system, which contains a large number of interconnected elements that characterize its essence. In the research literature, there are many definitions of the concept of «freedom of convictions», but none of them can claim absolute universality.

The question of the right to freedom of convictions is always one of the most urgent for religious scholars, philosophers, cultural scientists, and lawyers. Complex processes of the formation and development of the institutions of civil society and law-governed state in Ukraine require a critical revision of some doctrines and theories.

Freedom of convictions and religion and freedom of human beliefs as social (natural) phenomena belong to basic human rights, namely, personal. Basic human rights are certain opportunities that are necessary for the existence and development of man in specific historical conditions that are objectively predetermined by the level of the development of humanity and must be universal and equal for all people. The terms of human «rights» and «freedoms» are practically used as synonyms. If the meaning of the concept of «human rights» is revealed through the philosophical category of «opportunity», then such an interpretation embraces human freedoms (Lavryk, 2011, p. 71).

There is no period in the history of philosophical and legal thought when scientists would not try to answer the question about freedom. As a political requirement, the slogan «freedom of convictions» appeared in the era of bourgeois-democratic revolutions, but it was prepared by the whole course of historical development.

The attitude towards freedom, rather, its recognition as a universal human being, evolved over time. As a result of changing centuries, power, economic formations, scientific discoveries, the development of scientific thought and, in particular, humanitarian sciences in modern society, freedom is revealed as absolute good (with the exception of countries with a totalitarian regime). At earlier stages of the development of society and state, freedom was a privilege only for a certain social class; persons close to authority owned it, freedom of the common people was rather limited. In ancient times, the existence of slavery did not contradict the philosophical and legal thought of that time. In this aspect, Aristotle stated, «Obviously, in any case, some people are free by nature, others are slaves, and it is both useful and fair for the latter to be slaves». However, in ancient Greece, the foundations of the future theory of natural law were laid. Such founders were the Sophists, who declared the equality of people as an axiom, because people "relatives, legal relatives and fellow citizens – by nature, and not by law" (Hippias) (Shchadylo, 2016, p. 458).

An ancient author substantiated the idea of freedom of conscience; a person must «act, perform his actions in accordance with his conscience and mind, and create his life according to his own project». A free person, in his opinion, is one who «works, behaves according to the requirements of his conscience and is not afraid of any misfortunes and torments». These ideas were further developed in early Christianity. Analysis and understanding of the history of formation, especially the early stage of the development of Christianity, its institutionalization, legalization and legitimization in the difficult conditions of the socio-economic, political and religious life of the Roman Empire, works of philosophers, Christian apologists, and church fathers testify that early Christian thought included the idea of freedom of religious conscience, and it is caused by a dogmatic claim to the truth, rigid intolerance to the heterodox believers, free-thinkers.

A specific era of forms of manifesting the elements of the formation of freedom of religious conscience, its theoretical justification was the Middle Ages. Freedom of conscience was not considered as a concept. The idea of freedom of conscience was not accepted by the Catholic and Orthodox churches.

In the Middle Ages, the cultural and social environment dominated the personality, whose existence was under the unceasing ecclesiastical supervision. During that period, the idea of human rights, including the right to freedom of conscience, religion, was formed in the doctrine of the Italian political thinker Marsilius of Padua (1275–1324). In his political treatise «The Defender of Peace» (1324), Marsilius of Padua actively defended the principles of absolute freedom (inviolability) of religious beliefs. That is, it was about the principle of freedom of conscience, freedom of religion. Marsilius of Padua affirmed the principle of «independence of the rights of citizens from their religious affiliation». No one, in his opinion, should be punished for religious views, which are a private matter of a person, a matter of his conscience. The philosopher promoted the principle of separation of church and state, the equality of all believers before the law (Oliinyk, 2016, p. 143).

Analyzing the development of the right to freedom of convictions in the era of the Reformation, one should pay attention that this is one of the key stages of its formation. The Reformation changed the spiritual atmosphere of Europe. The reformational algorithm of «cultural evolution from dogmatism to freedom», from external religiosity to the inner world of man, was initiated and acted. The Reformation opened the fact of internal freedom of man, the path to freedom of religion, and proclaimed the principle of freedom of convictions. M. Luther substantiated it in the theological sense. He revealed the essence of the principles of freedom of religion, freedom of beliefs, freedom of convictions, and freedom of serving God (Kozlenko, 2014, p. 20).

In the age of Enlightenment, a prominent figure of that era, Charles Montesquieu, stated in his work «The Spirit of the Laws», «There is no word that would receive so many diverse meanings and would have such a different influence on people as the word «freedom». Indeed, the concept of «freedom» is extremely multifaceted. It includes personal, political, social, economic, and legal aspects. Thus, in the interpretative dictionary of the contemporary Ukrainian language, freedom is defined as: 1) lack of political oppression, harassment and constraints; will; 2) stay not under arrest, not in custody, not in captivity; 3) life, existence without dependence on anyone, ability to behave at own discretion; 4) ability to operate without barriers and prohibitions in any industry; 5) possibility of manifestation of the subject's will under conditions of awareness of the laws of the development of nature and society; 6) facility, no difficulty in anything; 7) simplicity, unconstraint in behavior; 8) free from labor time (Shchadylo 2016, p. 455).

In accordance with the above concepts, man is an integral part of society, and therefore it is impossible to speak about his personal freedom outside of connection with society. After all, as you know, the personal freedom of a particular individual is limited by the rights of another. The regulator of social relations, in particular the regulator of the limits of social freedom, is law. Freedom cannot be real if it has no legal form and is not implemented through the mechanisms of legal regulation (subjective rights and legal obligations, permissions, prohibitions, duties, legal incentives, legal restrictions). In other words, law is known through freedom, becomes its measure because of a combination of legal restrictions and legal incentives.

Freedom of convictions is one of the most important social phenomena that is inextricably linked with ideological issues; however, it does not completely coincide with the concept of freedom of convictions. In the conceptual framework, freedom of convictions is one of the most valuable freedoms of man. Other human rights and freedoms, honor and dignity, and ideological foundations are associated with it and sometimes based on it (Malyshko, 2005, p. 5).

In the most general philosophical sense, the interpretation of freedom of convictions manifests itself as human internal ability to evaluate, comprehend different world-view paradigms, freely, without any external forceful stimulation, only by call of own convictions, to constitute oneself and act, exercise deeds, creatively self-actualizing in the system of coordinates of own ideological choices. In philosophical interpretation, freedom of convictions is a specific selective and coordinated activity of consciousness, world outlook and the will of the individual, directed toward self-determination in the spiritual reality regarding limit vital-life principles of being (Kryvych, 2007, p. 31).

Some researchers consider freedom as a certain structure, an integral system consisting of certain elements. Among such components of freedom, A. Kazamirov

emphasizes the internal and external aspects of freedom. The internal aspect (internal sphere of the individual's consciousness) includes freedom of conscience as the freedom of personal conviction; freedom of thought and feeling; freedom of thought on practical, speculative or religious matters; freedom of expression and dissemination of thoughts. The external aspect (the sphere of external relations with other people) includes a way of life, a choice of profession; freedom of actions (Kazamirov, 2003, p. 20).

According to M. Babii, freedom of convictions is a qualitative definition of human being, which reflects the individual's ability to self-determination in the spiritual sphere, which is not conditioned by external forces. This is a kind of opportunity for creative self-actualization of a person based on a value-oriented choice. That is freedom of convictions acts as one of the attributes of individuality and characterizes its ability to evaluate, analyze various worldview systems, including religious ones, freely, without any external coercion, to make choices, to constitute oneself, to coordinate valuable and meaningful parameters with life principles (Babii, 2013, p. 122).

We would like to emphasize that if the category «freedom» is fixed in legal literature, then the term «conscience» has no single legal interpretation among lawyers or philosophers, it is not an element of the system of legal regulation. Freedom and conscience have a lot in common and at the same time, they are different. Conscience is often defined as the ability of a person to exercise moral self-control, to formulate independently moral obligations for himself, to demand of their fulfillment from himself and at the same time to give a critical self-assessment of his actions and actions. It is also the ability of a person to «self-determination» in actions and deeds. The latter lies at the heart of the concept of «freedom». However, each of these concepts, having a common nature and a common subject field, has its specific content, the form of manifestation, its own evaluation criteria and functions, its foundations.

In general, the category of "freedom of convictions" covers its content of the spiritual and ideological life of a person, in which the person can freely constitute and actualize oneself. Briefly, freedom of convictions is a condition and an opportunity for free spiritual self-determination of a person, a way of self-actualization.

In the philosophical and ethical context, this category reflects the inner ability of the individual to comprehend, evaluate various moral, ideological paradigms, including religious, to make a choice based on own conscience, freely, without any external coercion, to transfer valuable and meaningful parameters into beliefs, life guides, ensuring their unimpeded self-actualization on the basis of self-determination.

The philosophical category «freedom of convictions» reveals its essence and specificity through the unity of the internal and external aspects. That is why the manifestation of the internal aspect of freedom of convictions through the process of self-determination makes it possible to understand the mechanism and content of «gaining internal spiritual experience». A well-known Russian philosopher I. Ilyin stated, «Man needs external liberty in order to become a spiritual center, to gain internal freedom. Internal freedom is nothing more than the living spirituality of man» (Ilyin, 1993, p. 176).

The content of the internal aspect of freedom of convictions (internal freedom of convictions) integrates two important points: first, autonomy, independence, sovereignty of a free subject, who is spiritually and ideologically self-identified, acquires «internal spiritual experience»; and secondly, direction of these actions (choice) towards the person himself, that is, through self-determination of spiritual, vital orientations and values.

Autonomy of the subject of freedom, plurality of values constitute an important condition for free choice. At the same time, freedom of convictions appears to be a condition and a means, an opportunity for self-affirmation, self-development, and self-improvement of the individual. In this context, self-actualization is a way of forming a vital goal, and a means of achieving it, and a result. Self-actualization requires appropriate conditions, legal protection, certain limitations prescribed by law and self-restraint at the personal level.

The internal and external aspects of freedom of convictions in their inseparable unity give an opportunity to comprehend the essential meaning of this phenomenon. It should be noted that self-knowledge of a person or freedom to choose one's or another religion is also subject to the proposed definition of freedom of convictions. However, in this case, the latter appears as a freedom of religious beliefs and relates only to the religious sphere of an extremely wide subject field, the spiritual, moral and cultural worldview of human being.

As for the right to freedom of conscience, as a philosophical and legal concept, it includes the opportunity to make a choice of the content and direction of actions, and in the presence of two conditions, the opportunity to change the existing necessity to another, which opens up the prospects of increasing freedom of conscience. The right to freedom of conscience gives the opportunity to choose an independent ideological position based on his own conscience, freely, without any external force, to make his own choices, and to be responsible for his actions and thoughts.

The right to freedom of conscience is a system-forming right in the system of human rights, which is an inalienable right of every person to satisfy ideological needs. With regard to the need for the philosophical and legal understanding of the right to freedom of conscience in modern conditions, there is acute theoretical and empirical need for it. First, the philosophical and legal reflection of the right to freedom of conscience extends the boundaries of understanding its nature, essence, conceptual foundations. Secondly, it gives an opportunity to specify the meaning of the right to freedom of conscience, its gnoseological and ontological basis. Thirdly, the need arises from the fact that the political and legal aspect of the right to freedom of conscience does not, in the theoretical and in the practical sense, exhaust the reality of the worldview with which we meet in everyday life (Oliinyk, 2016, p. 145).

From the point of view of philosophy, worldview is a set of generalized conceptions of man about himself, about the world around him, his relationship with the world, his place in the world and his life purpose. Worldview synthesizes a whole range of intellectual entities, such as knowledge, desire, intuition, faith, hope, life motives, goals, and so on. Because of this, the components of the worldview are views, convictions, principles, ideals, values, beliefs, life standards and stereotypes. According to another source, the elements of the worldview are value orientation, faith, ideals, beliefs, way of life of man and society (as a form of realization of the spiritual essence of the worldview) (Kovban, 2009, p. 278).

If the problem of freedom of the world is solved in such a wide range, then the only criterion for its implementation is conscience. That is why you can show anxiety when a large amount of materials dealing with it disappear this term. On the other hand, it is very important that the term «conscience» exists outside the legal constituent of the concept of «freedom of conscience», because it is a moral, ethical category, and denotes only the ability of a person to evaluate his actions from the point of view of morality as

good or bad. Of course, the rules of morality and law can coincide. However, if not, is it possible to restrict «freedom of conscience»?

The Ukrainian Constitution states that the exercise of the right to freedom of convictions and religion «... may be restricted by the law only in the interests of protecting civil order, health and morality of the population, or protecting the rights and freedoms of other people», Article 35 (Tancher 1968, pp. 81–82]. In democratic countries, we have examples where an official religion supports freedom of conscience for all other religious organizations and even renounces its privileges (England). In the United States, there is no legislation on freedom of conscience at all, but all researchers recognize the existence of religious freedom in this country. Modern European understanding of this problem denies any state interference in this area of human consciousness. The state, on the contrary, is obliged to give all citizens equal rights and freedoms (Martyniuk, 2009, pp. 303–304).

The Ukrainian Constitution states that the exercise of the right to freedom of convictions and religion «... may be restricted by the law only in the interests of protecting civil order, health and morality of the population, or protecting the rights and freedoms of other people», Article 35 (Tancher 1968, pp. 81–82]. In democratic countries, we have examples where an official religion supports freedom of conscience for all other religious organizations and even renounces its privileges (England). In the United States, there is no legislation on freedom of conscience at all, but all researchers recognize the existence of religious freedom in this country. Modern European understanding of this problem denies any state interference in this area of human consciousness. The state, on the contrary, is obliged to give all citizens equal rights and freedoms (Martyniuk and Nykytchenko, 2009, pp. 303–304).

Under the current legislation the content of freedom of conscience can be defined as a complex legal category regulated by norms of law and consists of interconnected structural elements: the right to profess any religion; the right to practice religious rites; the right to change religion; the right not to profess any religion; the right to propagate religion; the right to conduct atheistic propaganda; the right to charities; the right to religious education; cultural and educational religious activities; equality of all citizens before the law, regardless of their attitude to religion.

The right of every person to freedom of conscience is system-forming in the system of human rights. Without its implementation, other human rights lose much of the real content, remaining a declaration. Implementing this right, a person realizes himself, finds meaning (sense) and determines his place in life. Human contemporaneity and future depend on the way a person determines his meaning. Freedom of conscience covers the diversity of forms of orientation systems (in particular, religious), implemented on the principles of equality individually or collectively.

Freedom of conscience – the right to meet ideological needs, makes sense of existence. Freedom of conscience as the subjective right of every person is a measure of freedom of ideological choice, it embraces the right to form, choose, hold, modify, defend and disseminate beliefs, the right to hold opinions and the right to refuse them, and the right to act (not act) in accordance with convictions subject to lawful conduct. Consideration of the problem of the relationship of freedom of conscience and freedom of religion seems very important, because in scientific works and in the system of legislation we can trace their identification and substitution. In general, these concepts are close, although not identical (Novikov, 2013, p. 18).

Therefore, in an effort to avoid the centuries-old practice of dividing religious organizations into privileged and deprived privileges, the Ukrainian state proclaimed the principles of freedom of conscience and freedom of religion, separation of religious associations from the state and their equality before the law. Preconditions for introducing ideological competition between religions and confessions within the law were created. The Constitution of Ukraine guarantees equal rights to profess any religion individually or in conjunction with others or not to profess any. Watching the modern religious panorama of Ukraine, we understand that religious contradictions and conflicts are activated (Kalach, 2015, p. 82).

Conclusions and perspectives of further research. Thus, the philosophical and legal aspect of the right to freedom of convictions and religion reflects the social precondition of the legal nature of regulating such social relations as creation of rights and guarantees to free expression of religious views, satisfaction of religious needs, and promotion of the right to free will of world-view socio-philosophical spiritual views, and the protection of the rights of religious organizations. The right to freedom of convictions and religion in the philosophical and legal sense is a set of legal norms that establish rights and create obligations for subjects of religious movements to ensure their spiritual needs and to satisfy ideological views. At the same time, it should be noted that the development of legal regulation of this institution of public relations requires the unification of the national legislation with major international legal acts, the implementation of these acts, which is the prospect of further research.

References:

1. Babii M. (2013) Svoboda sovisti: filozofsko-antropolohichne i relihiieznavche osmyslennia [Freedom of conscience: philosophical, anthropological and religious studies]. *Legal science*, no. 3, pp.118–128. (in Ukrainian)
2. Ilyin I. (1993) *Put' k ochevidnosti* [The Way to Evidence], Moscow: Respublika, 432 p. (in Russian)
3. Kalach D. M. (2015) Filozofsko-pravovi aspekty mizhkonfesiinykhvidnosyn v suchasni Ukraini [Philosophical and legal aspects of inter-confessional relations in modern Ukraine]. Proceedings of the *Law of Ukraine: current state and development prospects* (Zbirnyk materialiv Rehionalnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Vinnytsia, VNAU) (eds. Kaletnik H. M., Kurylo V. I., Mazur V. A., Melnychuk O. F., Omelchuk V. A. and others), pp. 81–87. (in Ukrainian)
4. Kazamirov A. I. (2003) *Ugolovno-pravovaya zashchita prava cheloveka na svobodu* [Criminal and legal protection of the human right to freedom]: avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk.: 12.00.08 «Ugolovnoe pravo i kriminologiya; ugolovno-ispolnitel'noe pravo», Rostov, 28 p. (in Russian)
5. Kovban A. V. (2009) Pravova pryroda svobody svitohliadu: ontolohichne ta aksiolohichne poniattia [The legal nature of freedom of convictions: an ontological and axiological concept]. *Actual problems of state and law*, vol. 45, pp. 274–280. (in Ukrainian)
6. Kozlenko V. (2014) Svoboda sovisti [Freedom of conscience]. *Sofita: humanitarian and religious scholarly journal*, no. 2(2), pp. 20–23. (in Ukrainian)
7. Kryvykh M. (2007) Pravovi harantii svobody sovisti v Ukraini [Legal guarantees of freedom of conscience in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, vol. 402: Jurisprudence, pp. 30–36. (in Ukrainian)
8. Lavryk O. A. (2011) Svoboda virospovidannia liudyny yak subiektyvne yurydychne pravo, yoho zabezpechennia v Ukraini [Freedom of human religion as a subjective legal right, its

- provision in Ukraine]. *Philosophical and methodological problems of law*, no.1, pp. 68–75. (in Ukrainian)
9. Malyshko V. (2005) *Konstytutsiine pravo liudyny na svobodu svitohliadu ta virospovidannia* [Constitutional human right to freedom of convictions and religion]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.02 «Konstytutsiine pravo; munitsypalne pravo», Kyiv, 18 p. (in Ukrainian)
 10. Martyniuk E. I., Nykytchenko O. E. (2009) Svoboda sovisti: hermenevtychnyi aspekt [Freedom of conscience: hermeneutic aspect]. *Actual problems of state and law*, vol. 50, pp. 299–304. (in Ukrainian)
 11. Novikov V. V. (2013) Instytut svobody sovisti i virospovidannia u systemi prav liudyny [Institution of freedom of conscience and religion in the human rights system]. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, no. 4, pp. 13–22. (in Ukrainian)
 12. Oliinyk U. M. (2016) Okremi filozofsko-pravovi aspekty rozvytku ta rozuminnia prava na svobodu sovisti [Some philosophical and legal aspects of development and understanding of the right to freedom of conscience]. *Scientific Bulletin of the Kherson State University*, vol.1, no. 4, pp. 140–144. (in Ukrainian)
 13. Shchadylo O. I. (2016) Filozofsko-pravove rozuminnia svobody liudyny [Philosophical and legal understanding of human freedom]. *Bulletin of the Lviv National Polytechnic University. Law Sciences*, no. 845, pp. 454–459. (in Ukrainian)
 14. Tancher V. K. (1968) *Osnovy naukovooho ateizmu* [Fundamentals of Scientific Atheism]. Kyiv: Vyd. Kyivskohou-tu, 468 p. (in Ukrainian)

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA UNIWERSYTECIE INNOWACYJNYM

Oksana Polinkevych

*doktor habilitowany nauk ekonomicznych, profesor,
Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
kravomp@gmail.com*

Adnotacja. Narodowy model rozwoju gospodarczego przyczynił się do konieczności wprowadzenia zmian nie tylko w działalności przedsiębiorstwa ale również w działalności uczelni. W związku z powyższym zaszła konieczność opracowania nowych podejść do działalności centrów akademickich, nadania im autonomii oraz uzyskania statutu przedsiębiorstw. W państwach rozwiniętych gospodarczo prawie 80% PKB produkuje się z przeprowadzonych badań naukowych i innowacji, dlatego też uniwersytet innowacyjny staje się ośrodkiem produkującym i wdrażającym idee innowacyjne, który zmienia narodowy system gospodarczy. Celem pracy jest poznanie doświadczenia przedsiębiorstwa innowacyjnego w uniwersytecie oraz opracowanie rekomendacji w zakresie jego wdrożenia na Ukrainie. Podczas pracy wykorzystano następujące metody badawcze: indukcja, dedukcja, analiza, synteza, abstrakcja naukowa, porównanie. Zaznaczono, iż uniwersytety powinny integrować kursy przedsiębiorczości jako istotny komponent planu naukowego, rozwijać nawyki niezbędne dla pełnego wykorzystania innowacji oraz działalności w zakresie przekazywania wiedzy, w połączeniu z komercjalizacją nowych technologii. Określono wektor strategicznych kierunków działalności inkubatora akademickiego przedsiębiorczości biznesu, czyli władza lokalna, oświata, nauka, wspólnoty.

Słowa kluczowe: uniwersytet przedsiębiorczy, przedsiębiorstwo spin-off, pre-inkubator, parki naukowo-technologiczne, innowacyjne przedsiębiorstwo, komercjalizacji idei, przedsiębiorczość, źródło finansowania działalności innowacyjnej.

Pracę wykonano w ramach badań, zrealizowanych z grantu Prezydenta RP na podstawie Nagrody imienia Iwana Wyhowskiego 2018-2019 r.

DEVELOPMENT OF ENTERPRISE IN INNOVATION UNIVERSITY

Oksana Polinkevych

*Doctor of Economics sciences, Professor, Head of the Department of Economics,
Security and Innovation of the Enterprise
Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraina)*

Abstract. National model of economic development caused the necessity of changes not only in the activities of enterprises, but also to universities. According to this necessity in the formation of new approaches to the activities of the academic centers, granting them autonomy and status of entrepreneurial institutions. In economically developed countries, around 80% of the GDP is produced through research and innovation, through the innovative University becomes the focus of the production and introduction of new ideas, changing the national economic system. The aim is to study the experience of innovation entrepreneurship in universities and the development of recommendations for its implementation in Ukraine. In the course of the research the following methods were used as induction, deduction, analysis, synthesis, scientific abstraction. Specified universities should integrate entrepreneurship courses as an important component of the curriculum, develop the skills required for full use of innovation and knowledge transfer activities in combination with the commerce of new

technologies. The strategic vectors defined areas of academic entrepreneurship incubator businesses, local authorities, the education and science communities.

Key words: entrepreneurial University, spin-off, pre-incubator, scientific and technological parks, innovation, commercialization, entrepreneurship, the sources of financing of innovation activity.

The work performed within the research carried out by the grant of the President of Poland for the prize named after Ivan Vygovskiy 2018–2019.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В ІННОВАЦІЙНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Оксана Полінкевич

доктор економічних наук, професор,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Анотація. Національна модель економічного розвитку спричинила необхідність зміни не лише у діяльності підприємств, але й університетів. Відповідно до цього виникла необхідність у формуванні нових підходів до діяльності академічних центрів, надання їм автономності та отримання статусу підприємницьких закладів. В економічно розвинених країнах близько 80 % ВВП виробляється через проведення наукових досліджень і нововведень, через що інноваційний університет стає осередком продукування та впровадження новітніх ідей, змінюючи національну економічну систему. Метою роботи є вивчення досвіду інноваційного підприємництва в університетах та розробка рекомендацій щодо його запровадження в Україні. У процесі роботи використовувалися такі методи дослідження, як індукції, дедукції, аналізу, синтезу, наукової абстракції, порівняння. Зазначено, що університети повинні інтегрувати курси підприємництва як важливу складову навчального плану, розвивати навички, необхідні для повного використання інновацій та діяльності з передачі знань у поєднанні з комерціалізацією нових технологій. Визначено вектори стратегічних напрямів діяльності академічного інкубатора підприємництва бізнесу, місцева влада, освіта й наука, громади.

Ключові слова: підприємницький університет, підприємство спін-офф, пре-інкубатор, науково-технологічні парки, інноваційне підприємство, комерціалізація ідей, підприємництво, джерела фінансування інноваційної діяльності.

Роботу виконано у межах досліджень, проведених за грантом Президента Польщі за Нагородою імені Івана Виговського 2018–2019 рр.

Вступ. Національна модель економічного розвитку та євроінтеграції передбачає створення інноваційної культури. Відомо, що в умовах поведінкової економіки інновації є неодмінною умовою розвитку установ, організацій, підприємств. Державна інноваційна політика передбачає створення соціально-економічних, організаційних, правових і екологічних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу, впровадження передових, екологічно чистих, безпечних, ресурсозберігаючих технологій, виробництва і просування нових конкурентоспроможних продуктів. Через складний політичний та економічний стан України фінансування дослідницьких груп та центрів є недостатнім. Важливим є налагодження співпраці із комерційними структурами щодо передачі технологій, обмін досвідом, розробки новітніх підходів у всіх сферах діяльності. Поширеною є практика створення у Європейських університетах приватних науково-дослідних центрів у формі юридичних осіб. В Україні поки що така практика відсутня. В економічно розвинених країнах близько 80 % ВВП виробляється через проведення наукових досліджень і нововведень.

Причому інноваційні розробки сприяють виробленню продукції високої якості, заощадження ресурсів та ефективне використання часу. Інноваційне підприємництво стимулює підвищення кваліфікації кадрів, сприяє практичній реалізації неперервного навчання, зростанню платоспроможного попиту, закладають фундамент суспільного добробуту [Бець, М. Т., & Сокіл, Ю.Р., с. 18].

Варто погодитися із думкою Карпенко А.В., який визначив основні перешкоди розвитку інноваційного підприємництва в Україні. До них належать: безсистемність і недосконалість нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності та поширена практика недотримання законодавчих норм; відсутність чіткої і стабільної державної політики у інноваційній діяльності; недостатньо розвинена інноваційна інфраструктура і ринок інтелектуальної власності; відсутні істотні джерела фінансування та недостатнє використання наявного інвестиційного потенціалу; відсутність сформованої системи приватної власності та забезпечення умов економічної конкуренції; не повноцінно використовуються важелі стимулювання (кредитування, пільгове фінансування, пільгове податкове навантаження) тощо [Карпенко, А. В., 2017].

Клейтон М. Крістенсен, Генрі Дж. Айрінг зазначили, що інноваційний університет показує, як вища освіта реагує на інновації, і пропонує аналіз походження традиційного університету, його традиції, прогнозує зміни на майбутнє. Клейтон Крістенсен та Генрі Айрінг, вивчаючи Гарвардський і БЮУ-Айдахо університети, інші історії інновацій у вищій освіті, показують, як університети можуть знайти інноваційні, дешевші способи виконання своїх функцій та завдань. Автори запропонували нові підходи до розробки навчальних планів, проаналізували проблеми факультетів, контингент студентів, використання об'єктів в університетського містечка тощо. Варто погодитися із авторами, що потрібно розробляти стратегічну модель забезпечення конкурентоспроможності. Визначають заходи, які необхідні для переходу традиційних університетів до інноваційних [Clayton, M. Christensen, & Henry, J. Eyring, 2011].

О. Порєв, С. Порєв запропонували створення пре-інкубаторів, які є ефективним засобом для підтримки розвитку малого бізнесу та підприємницької підготовки студентів, особливо для країн, які перебувають на стадії формування ринкових соціально-економічних систем. Запропонували використовувати програми і структури пре-інкубації для університетів України. При цьому зазначили, що проблема формування малих фірм і підприємницької підготовки студентів повинна мати комплексне рішення. Варто погодитися з тим, що досвід пре-інкубації можна запровадити на вітчизняних університетах [Порєв, О., & Порєв, С., 2015, с. 71–81].

Ю.А. Іщенко зазначає, що вищі навчальні заклади, які працюють у тісному партнерстві з державою і місцевим самоврядуванням та суб'єктами економічної діяльності, дедалі більше перетворюються на центри інноваційного розвитку, досягаючи значного прискорення процесів впровадження результатів досліджень і розробок у затребувані економікою технології, товари і послуги [Іщенко, Ю.А.].

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є вивчення досвіду інноваційного підприємництва в університетах та розробка рекомендацій щодо його запровадження в Україні. Завдання роботи полягають у дослідженні особливостей організації інноваційного підприємства в Європейському Союзі, окреслити схему запровадження окремих елементів в Україні. У процесі роботи

використовувалися такі методи дослідження, як індукції, дедукції, аналізу, синтезу, наукової абстракції, порівняння.

Результати та їх обговорення. В розвинених країнах світу уже давно усвідомили, що інноваційний розвиток економіки залежить від обсягу витрат на дослідження та розробки. Тому суттєвою статтею витрат в бюджетах цих країн було фінансування інновації. Зокрема, в Швеції, Японії та США, державні витрати на наукові інноваційні проекти становили відповідно – 3,70%, 3,06% та 2,84% ВВП країни. Європейські країни на 57,1% фінансують дослідження і розробки коштами приватних бізнес-інвесторів. тоді як у Японії власними коштами бізнесу фінансується 77,1% інноваційних робіт. Суттєвим джерелом фінансування інновацій є державні кошти - від 16 до 34%, а іноземні інвестиції є незначними. При цьому, у США інноваційна діяльність має лише два джерела фінансування – кошти іноземних інвесторів відсутні. В Україні витрати державного бюджету на інноваційну діяльність в структурі ВВП становлять лише 0,022% [Самолук, Н. М., 2016, с. 138–139]. Серед джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні найбільшу частку займають власні кошти. Негативною тенденцією є зменшення коштів іноземних інвесторів, що засвідчує про негативну інвестиційну ситуацію в Україні. Причому в динаміці витрати на інноваційну діяльність в Україні зменшилися на 36,3 % в 2017 році проти 2011 року. Про це засвідчують дані таблиці 1 та рис. 1.

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності ЄС, США, Японії, України

Країна	Власні	Державні	Кошти іноземних інвесторів
ЄС	57,1	34,4	6,9
США	66,4	27,7	-
Японія	77,1	16,2	0,4
Україна, 2009	65,0	1,6	19,0
Україна, 2017	84,5	2,5	1,1

Складено за даними Державної служби статистики України та [Key figures Report 2008-2009, 2010]

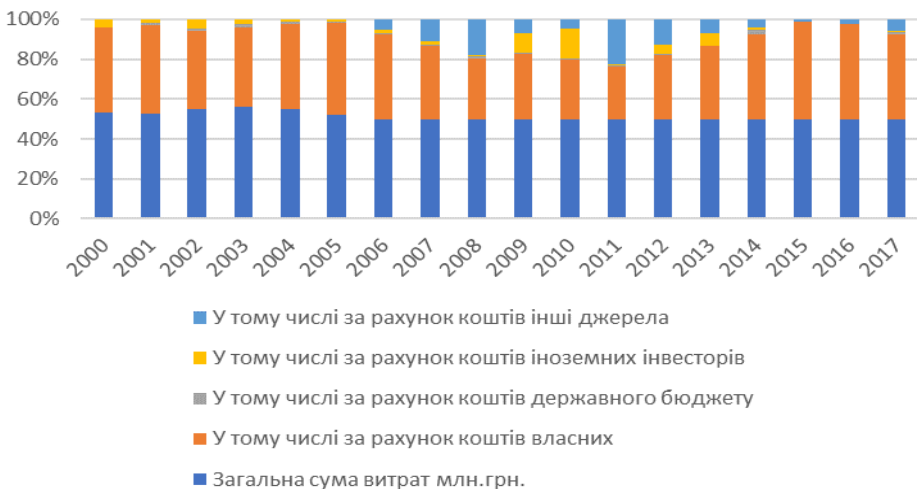

Рис. 1. Витрати на інноваційну діяльність в Україні у 2000–2017 роках
Складено за даними Державної служби статистики

Відповідно до цього назріла потреба до зміни ролі університетів та надання їм можливості займатися інноваційним підприємництвом. В Європейському Союзі спостерігаються тенденції до замовлень проведення наукових досліджень у провідних навчальних закладах. Це посилює конкуренцію між ними, а окремі господарські структури, які потребують новітніх технологій, все частіше утворюють свої офіси безпосередньо біля визнаних університетів, що істотно скорочує час між науковими відкриттями, їх застосуванням в бізнесі й комерціалізацією. Дослідження доводять, що передумови для розвитку академічного підприємництва в Україні сформовані. Зокрема, аналіз конкурентоспроможності наукової інфраструктури України за низкою критеріїв засвідчив її високий рівень у світовій ієрархії дія країни з перехідною економікою, а порівняння її параметрів з відповідними даними країн за рівнем економічного розвитку доводить, що вона поступається високорозвиненим країнам світу, які випереджують її у науково-технологічній сфері, проте випереджує більшість країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються [Бець, М. Т., & Сокіл, Ю.Р., с. 18].

Співпраця між навчальними закладами і реальним сектором економіки може відбуватися як через ліцензування університетської інтелектуальної власності, так і за допомогою створення науково-виробничих підприємств, пре-інкубаторів, академічних спін-оффів. Схему формування інноваційного університету, взаємодію окремих елементів суб'єктів системи трансферу знань наведено на рис. 2.

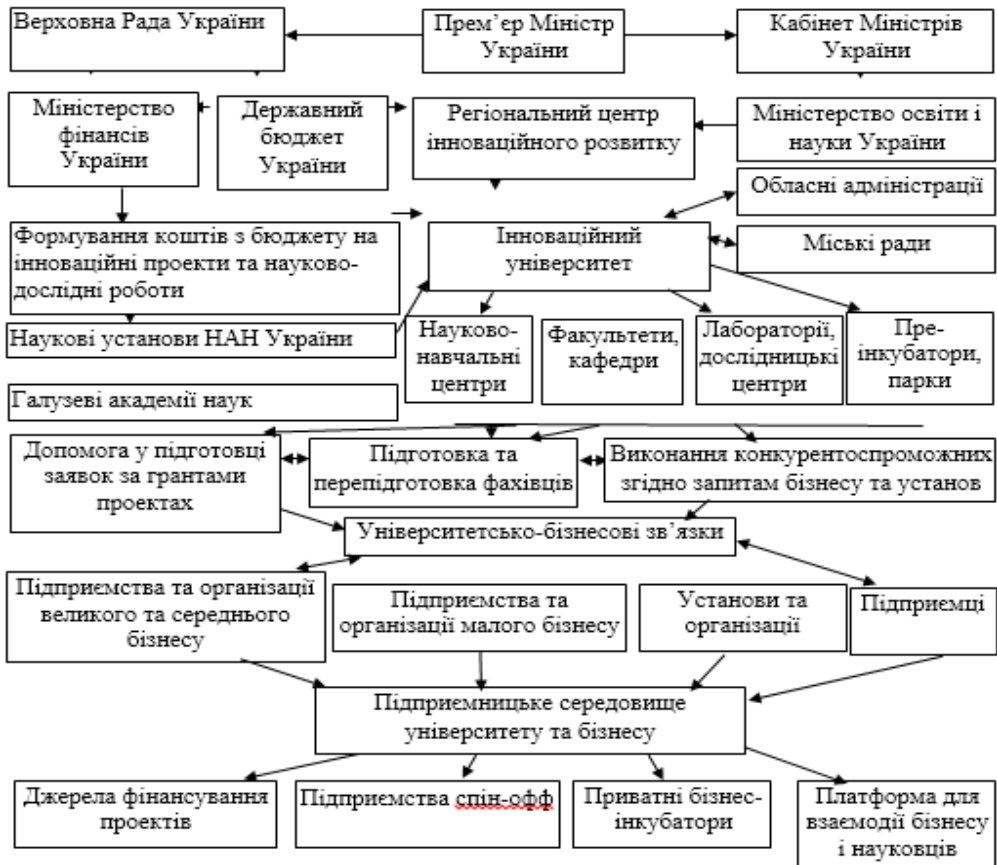

Рис. 2. Схему формування інноваційного університету, взаємодію окремих елементів суб'єктів системи трансферу знань

Розроблено автором

Доцільним є створення Академічного інкубатора інноваційного підприємництва та місцевого розвитку, який може слугувати платформою для взаємодії бізнесу, влади та науковців. Академічний інкубатор інноваційного підприємництва та місцевого розвитку сприятиме активізації академічного середовища через формування нової підприємницької культури, а саме:

- 1) формування нової підприємницької культури через зміну стереотипів мислення;
- 2) активізація студентів, викладачів, допоміжного персоналу;
- 3) підтримка і захист «молодого» бізнесу;
- 4) зниження рівня безробіття через створення нових робочих місць;
- 5) використання інноваційної складової;
- 6) підвищення іміджу університету, перетворення його на інноваційний підприємницький університет.

Діяльність Академічного інкубатора інноваційного підприємництва та місцевого розвитку спрямована на налагодження діалогу між органами місцевого самоврядування, представниками бізнесу, громадських організацій, університетами, студентами, слухачами, іноземними партнерами. Ця взаємодія повинна бути спрямована на поширення інноваційних стратегій та технологій, спільну підготовку проектів за грантами, організацію конференцій, обговорень тощо. Сутність підтримки полягає у створенні таких умов, за яких будуть генеруватися інноваційні ідеї, відбудеться пошук партнерів для їхнього практичного втілення.

Тобто, основними векторами стратегічних напрямів діяльності академічного інкубатора підприємництва є поєднання чотирьох складових інноваційного розвитку:

- 1) бізнесу в особі представників підприємств і організацій;
- 2) місцевої влади в особі посадових осіб;
- 3) освіти й науки в особі університетів на наукових осередках;
- 4) громади в особі випускників освітньо-навчальних закладів.

Завданнями Академічного інкубатора інноваційного підприємництва та місцевого розвитку є [Гладка, О.М.]:

- 1) консультування щодо обґрунтування, розробки та впровадження інноваційних ідей;
- 2) допомога у пошуку відповідних фахівців та залучення їх до участі у проєктах;
- 3) пошук інвесторів та посередництво;
- 4) організація та проведення конференцій, семінарів, тренінгів, конкурсів, навчання;
- 5) організація та проведення робочих зустрічей із бізнесом, владою, студентами, науковцями для обміну досвідом;
- 6) створення та підтримка баз даних існуючих грантодавців та роботодавців;
- 7) експертиза проєктів.

Важливою складовою політики Академічного інкубатора інноваційного підприємництва та місцевого розвитку є:

- 1) підвищення якості та зростання кількості інноваційних ідей;
- 2) ефективна взаємодія органів влади і бізнесу;

- 3) зростання конкурентоспроможності;
- 4) створення нових робочих місць;
- 5) покращення інвестиційного клімату;
- 6) забезпечення вільного доступу до інформації щодо інноваційні ідеї та розробки.

Сприяти комерціалізації наукових досліджень потрібно на всіх рівнях, включаючи рівень бізнесу, освіти, громадських організацій, органів виконавчої влади. Запропоновано схему мотивації та забезпечення комерціалізації інноваційних ідей на рис. 3.

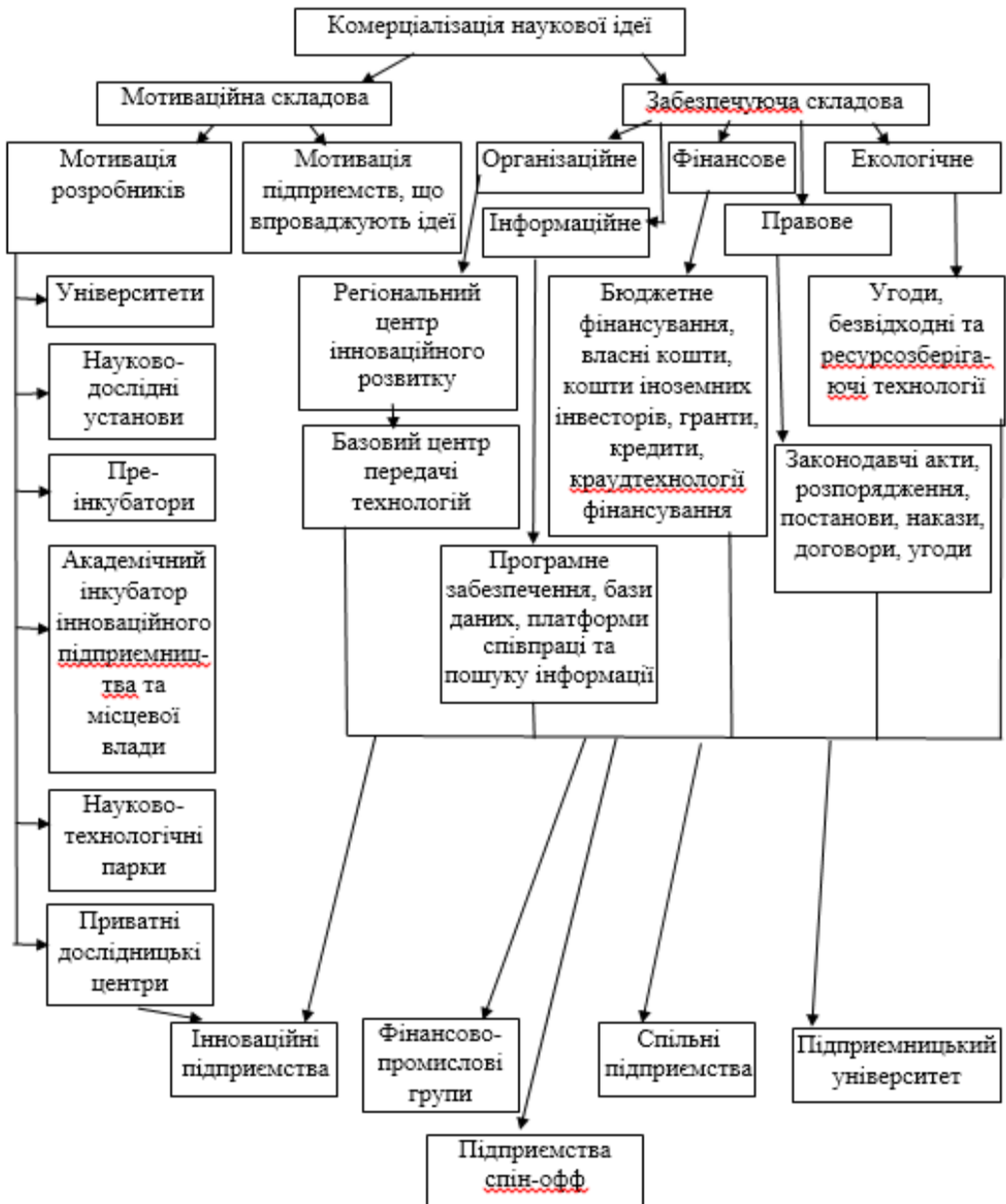

Рис. 3. Схема мотивації та забезпечення комерціалізації інноваційних ідей

Розроблено автором

Підтримка інноваційної діяльності у регіоні передбачає створення умов для її проведення, пов'язане із максимальним сприянням та спрощенням бюрократичних процедур для інноваційних центрів, серед яких головними учасниками є підприємницькі університети та інноваційні підприємства.

Підприємницький університет активно шукає можливості нововведень у тому, як він виконує навіть свої основні функції. Підприємницький університет прагне до змін організаційного характеру для того, щоб у майбутньому опинитися у вигіднішій ситуації. Підприємницькі університети є відмінними від інших і діють за своїми власними правилами. Інституційне підприємництво може бути розглянуте двояко: і як процес, і як кінцевий результат.

Трансформація університетів в основному не відбувається випадково або одноразово і лише тому, що університет почав застосовувати якісь інноваційні програми. У такому разі всі ці нові програми і підходи швидше за все не будуть підтримані і не принесуть змін. Традиційні університети не охоче впроваджують зміни, перетворюються на підприємницькі. Трансформація по-справжньому відбувається тоді, коли група (декілька) людей у кожному з базисних підрозділів університету протягом декількох років привносить зміни шляхом організаційної ініціативи: у такому разі структура й орієнтація навчального закладу змінюється. Колективна підприємницька дія на базисних рівнях університету знаходиться в серці феномену трансформації. Діючи зверху вниз, національні системи вищої освіти і регіональні системи освіти (штатів, провінцій, областей тощо) є інструментами важливих змін. Діючи внизу окремі й поодинокі викладачі або адміністратори дуже обмежені в тому, що вони можуть зробити. Але групи – великі й маленькі, загальноінституційні або в окремих підрозділах університету, такі, що складаються з викладачів або адміністраторів (а інколи і студентів), можуть вибудовувати нові структури, процеси й орієнтації. Академічні групи фахівців університету можуть стежити за тим, щоб трансформація відбувалася при обов'язковому дотриманні академічних цінностей, а ефективне колективне підприємництво при цьому не виносить університет за межі академічної легітимності. Навпаки, колективне підприємництво забезпечує навчальний заклад такими ресурсами та інфраструктурою, які у змозі надати такі можливості, яких у цього університету могло б і не бути. А це дозволяє різко підняти якість його діяльності та репутацію. Формальна автономність, що надається ВНЗ, не гарантує активного самовизначення; автономні університети в реальності можуть бути пасивними навчальними закладами. Вони можуть жити минулим, замість того щоб дивитися в майбутнє. Спільно з іншими навчальними закладами в своїй країні вони можуть приймати однакові рішення і мати подібний рейтинг. Автономні університети стають активними навчальними закладами, коли вони приймають рішення експериментувати зі змінами в їхній структурі і в їхній реакції на внутрішні і зовнішні вимоги (виклики).

Головними особливостями підприємницького ВНЗ, як і підприємницької діяльності у сфері вищої освіти загалом, є необхідність обов'язкового збереження академічності, науковості, високого рівня надання освітніх послуг і виконання наукових досліджень, підтримка високих морально-етичних норм, притаманних університетському середовищу, збереження освітньо-наукових і культурних традицій, попередніх досягнень, високого іміджу і примноження заслуг ВНЗ і всієї системи вищої освіти.

Тому сферами підприємницької діяльності ВНЗ можуть стати такі:

1) контрактні форми надання різноманітних освітніх послуг і виконання прикладних (на замовлення) наукових досліджень з подальшою розробкою техніки, технологій, методів, методик, ноу-хау тощо;

2) підготовка на контрактній основі навчально-методичних матеріалів (підручників, посібників, НМК тощо);

3) проведення наукових і фахових (наприклад, медичних, юридичних, патентних, археологічних, мистецьких тощо) експертиз, підготовка на контрактній основі фахівців вищої кваліфікації (магістратура, докторантура);

4) організація різноманітних міжнародних навчальних, наукових, культурних, спортивних і розважальних програм (у тому числі – за кордоном для громадян своєї країни і для іноземців у своїй країні);

5) організація підготовки дітей і школярів за програмами дошкільних і середніх навчальних закладів (групи дитячих садків, ліцейні класи, репетиторство і підготовка для вступу до ВНЗ);

6) організація силами співробітників ВНЗ різноманітних освітньо-культурних, спортивних, оздоровчих та інших заходів чи надання для таких цілей в оренду стороннім юридичним особам ресурсів свого ВНЗ;

7) надання таких супутніх послуг абітурієнтам і студентам, як: профорієнтація; пошук місць стажування і працевлаштування (допомога з працевлаштування); консультації для іноземних студентів із міграційних питань, пошуку житла і тимчасового працевлаштування (повний робочий день або part-time); допомога абітурієнтам і студентам у пошуку джерел фінансової підтримки їхнього навчання (стипендій, фондів, різноманітних грантів, спонсорів тощо);

8) організація при ВНЗ додаткових професійних підприємницьких структур (служби працевлаштування; юридичні консультативні пункти і нотаріат; бюро перекладів; туристичні бюро; служби психологічної допомоги; Інтернет-клуби; «бюро добрих послуг»; школи навчання автомобільній справі та керуванню автомобілем; фотомайстерні; майстерні з надання слюсарних і столярних послуг; експериментальні майстерні з виробництвами; сільськогосподарські ділянки з виробництвом сільськогосподарської продукції; лісництва тощо).

Сферами підприємницької діяльності системи вищої освіти також можуть бути відкриття нових підприємницьких навчальних закладів (приватних ВНЗ, загальноосвітніх шкіл, дитячих садків), приватних видавництв, рекламно-художніх підприємств, виробництв для системи освіти (складання комп'ютерів, розробка програмно-інформаційного забезпечення, виготовлення спеціальних меблів і обладнання для навчальних закладів), молодіжних кафетеріїв, студентських їдалень, інтернет-кафе, навчальних відеосалонів тощо.

Виділимо такі особливості, характерні для підприємницьких ВНЗ, як:

1. Підприємницьким ВНЗ немає необхідності мати велику кількість підприємців у своєму складі, їх (підприємців) необхідно мати у складі закладу стільки, скільки підприємницьких напрямів існує у ВНЗ. Інші співробітники (яких більшість) – це менеджери (керівники) різних рівнів (проректори, директори інститутів, декани, керівники інших структурних підрозділів) і виконавці (професорсько-викладацький, науковий і допоміжний персонал).

2. Підприємницькі напрями – це ті, які можуть в межах чинного законодавства і відповідно до унікальних місій ВНЗ привести університети і

коледжі до фінансових успіхів, отримання додаткових джерел фінансування, вироблення нових видів освітньо-наукової та інженерно-технічної продукції, надання новітніх або удосконалених освітніх послуг, а також – підвищення іміджу й укріплення позицій ВНЗ у країні і за її межами.

3. Головним підприємцем має бути ректор / президент (бажано – проректори / віце-президенти або хоча б один із проректорів/ віце-президентів).

4. До підприємницьких напрямів університетської діяльності доцільно віднести:

- Службу набору студентів (місцевих / вітчизняних та іноземців).
- Службу зовнішніх комунікацій (стосунків), у тому числі – і міжнародних.

Вона підшукує викладачів (вітчизняних і зарубіжних), бере участь у корпоративних заходах – за запрошенням інших організацій, у діяльності професійних асоціацій та об'єднань; організує програми з направлення студентів і викладачів на зарубіжні навчання і стажування, домовляється про умови таких зарубіжних програм.

Служба пошуку ВНЗ-партнерів, із якими доцільно співпрацювати закладу: акредитаційні комісії і різні престижні професійні асоціації, куди повинен вступити ВНЗ; підприємства і фірми- партнери, які беруть студентів на практику і потім працевлаштовують їх у себе; підприємства і фірми-партнери, які присилають на навчання до ВНЗ своїх співробітників (у т.ч. – на курси й окремі лекції).

Служба планування навчальних програм – тих, які мають найбільший попит у країні і за кордоном, а також – нових (відповідно до вимог ринків освіти і праці).

Служба планування НДР – тих, під які або можна отримати фінансування (кошти, гранти), або результати яких можна продати.

Служба для планування й отримання прибутків від роялті, від патентів, винаходів, «ноу-хау». Служба планування нових видів академічної діяльності (освіта, навчання, виробництво), нових напрямів підприємництва і нових підприємств. Служба планування розвитку ВНЗ (у тому числі - будівництва).

- Служба планування і організації публікацій і видавничої діяльності.
- Служба планування і проведення конференцій, семінарів і забезпечення участі в них представників ВНЗ. Служба організації позааудиторної діяльності для викладачів і студентів.

• Служба роботи зі студентами й організації громадсько-корисної діяльності.

- Служба, яка займається зароблянням для ВНЗ грошей, отримуючи доходи від:

а) надання в оренду приміщень, спортивних майданчиків, спільного використання з бізнес-структурами площ і обладнання ВНЗ;

б) надання супутніх послуг для студентів і сторонніх осіб;

в) роботи студентського містечка.

Усі інші підрозділи і служби – навчальна частина, наукова частина, бухгалтерія, експлуатаційно-ремонтні й постачальні підрозділи АГЧ, відділ кадрів та інші повинні працювати суворо за інструкціями, очолюватися кваліфікованими керівниками (гарними менеджерами) і мати кваліфікованих фахівців-виконавців [Романовський, О. О., 2012].

Висновки. Вітчизняним університетам потрібна чітка політика роботи зі студентами, їхнє залучення до інноваційних проектів, формування базових знань із залученням практиків. Автономія університетів повинна диверсифікувати

джерела фінансування наукових досліджень, замінити державне фінансування. Для цього університети повинні активно співпрацювати із промисловістю і суспільством для передачі їм наукових ідей.

Важливою є автономія навчальних закладів, яка є потенціалом для підприємництва. Необхідна координація автономії на державному рівні, щоб гарантувати, що всі вищі навчальні заклади будуть мати необхідні стимули й можливості взяти на себе це завдання. Також потрібно визначити, як підприємництво може бути інтегровано в початкових, середніх, і вищих навчальних закладах. На законодавчому рівні потрібно регулювати відносини між приватним бізнесом і університетами. Як стимул потрібно розробити механізм нагороди для підприємницьких університетів, викладачів і студентів, сприяти позитивним прикладам академічних спін-офф. Кожний вищий навчальний заклад повинен розробити стратегію та план дій для навчання та досліджень в сфері підприємництва, яка ґрунтується на створенні стартапів і спін-оффів, створити відповідний департамент підприємницької активності установи і поширювати методи навчання підприємству на всіх спеціальностях. Університети повинні інтегрувати курси підприємництва як важливу складову навчального плану. Особливу увагу слід звернути на систематичну інтеграцію навчання підприємству для науково-технічних досліджень в технічних закладах. Повинно приділятися більше уваги розвитку навичок, необхідних для повного використання інновацій та діяльності з передачі знань у поєднанні з комерціалізацією нових технологій.

References:

1. Clayton, M. Christensen, & Henry, J. Eyring (2011, Jun). The Innovative University: Changing the DNA of Higher Education from the Inside Out?
2. Key figures Report 2008-2009. (2010). Science, Technologies and Competitiveness. European Commission.
3. Bets, M. T., & Sokil, Yu.R. *Rozvytok akademichnoho pidpriemnytstva yak skladovoi innovatsiinoho potentsialu rehionu (na prykladi Lvivskoi oblasti)*. Retrieved from http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/14097/1/4_16-24_Vis_725_Ekonomika.pdf.
4. Hladka O.M. *Akademichni inkubator innovatsiinoho pidpriemnytstva ta mistsevoho rozvytku – shliakh realizatsii innovatsiinykh proektiv*. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/27.pdf>.
5. Strikhy, M., & Ilchenka, M. (Eds). (2017). *Innovatsiini rozrobky universytetiv i naukovykh ustanov MON Ukrainy*. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy.
6. Ishchenko, A. Yu. *Innovatsiini doslidnytski universytety yak chynnyk modernizatsii osvithno-naukovoї sfery ta rozbudovy suspilstva znan*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1427>.
7. Karpenko, A. V. (2017). *Pidpriemnytstvo v innovatsiinomu rozvytku Ukrainy*. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/37.pdf>.
8. Poriev, O., & Poriev, S. (2015). Pre-inkubatory universytetiv yak instrument innovatsiinoї diialnosti ta pidhotovky studentiv do pidpriemnytstva. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Seriya. Ekonomichni nauky*. Vyp. 40, Ch. 1, 71–81.
9. Romanovskyi, O. O. (2012). *Fenomen pidpriemnytstva v universytetakh svitu : monohrafiia*. Vinnytsia : Nova Knyha.
10. Samoliuk, N. M. (2016). *Innovatsiine pidpriemnytstvo: stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini*. Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. 1 (73), 135–142.

PODEJŚCIE METODYCZNE PRZY ORGANIZACYJNO-PRAWNYM ZABEZPIECZENIU REFORM W PAŃSTWIE

Nataliia Savina

*doktor habilitowany nauk ekonomicznych, profesor, Uniwersytet Narodowy Gospodarki
Wodnej i Zarządzania Zasobami Naturalnymi (Równe, Ukraina)
n.b.savina@nuwm.edu.ua*

Monika Yavorska

*doktorantka, Uniwersytet Narodowy Gospodarki Wodnej i Zarządzania Zasobami
Naturalnymi (Równe, Ukraina)*

Adnotacja. W artykule zbadano organizacyjno-prawne zabezpieczenie reformowania gospodarki narodowej. Określono, iż zabezpieczenie organizacyjne jest realizowane przez wiodące zakłady naukowe, a ustawodawcze przez system zarządzania i koordynacji reform. Na tej podstawie zbudowano narodowy model zarządzania reformami, który pozwolił wyznaczyć podmiot procesu reform jego zadania oraz skład i sklasyfikować zdeklarowane przez państwo reformy zgodnie z ukierunkowanymi dziedzinami. Taka klasyfikacja umożliwiła zbudowanie procesu biznesowego, zabezpieczającego opracowanie i wdrożenie pakietu reform w dowolnej dziedzinie ukierunkowania. Wyznaczono, iż główną przeszkodą we wdrażaniu i realizacji reform na Ukrainie jest ich niewystarczające uzasadnienie naukowe. Udowodniono, iż rozwiązanie istniejącego problemu jest możliwe pod warunkiem stworzenia konkurencyjnego narodowego systemu kształcenia wyższego poprzez integrację z europejską przestrzenią kształcenia wyższego oraz z europejską przestrzenią badawczą, a także poprzez przeprowadzenie reform w dziedzinie naukowej. Zaproponowano autorskie podejście metodyce co do organizacyjno-prawnego zabezpieczenia reform w państwie, wykorzystanie którego da możliwość stworzenia bazy dla przeprowadzenia w państwie reform politycznych, społecznych prawnych i instytucjonalnych.

Słowa kluczowe: reformy, zabezpieczenie organizacyjne, zabezpieczenie prawne, potencjał naukowy, instytucje naukowe, narodowy model zarządzania reformami, system zarządzania i koordynacji reformami.

METHODICAL APPROACH OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL PROTECTION OF REFORMS IN THE COUNTRY

Nataliia Savina

*Doctor of economic sciences, professor, Vice-rector for research and international
affairs, National university of Water and Environmental Engineering, (Rivne, Ukraine)*

Monika Jaworska

*PhD student of the National University of Water and Environmental Engineering,
(Rivne, Ukraine)*

Abstract. The article deals with the organizational and legal support for reforming the national economy. It has been determined that organizational support is provided by leading scientific institutions, and legislative - a system for managing and coordinating reforms. On this basis, a national model for managing reforms was created, which allowed to identify the subject of the reform process, its task and composition and classify the state-declared reforms in the areas of focus. Such a classification allowed the construction of a business process that provides for the development and implementation of a package of reforms for any field of purpose. It is determined that the main problem in promoting and implementing reforms in Ukraine is their

lack of scientific substantiation. It is proved that solving this problem is possible provided that a competitive national system of higher education is created, by integrating into the European Higher Education Area and the European Research Area and carrying out the reform in the scientific sphere. The author's methodical approach of organizational and legal support of reforms in the country is proposed, the use of which will allow to create the basis for implementation of political, social, legal and institutional reforms in the country.

Key words: reforms, organizational support, legal support, scientific potential, scientific institutes, national model of the management of reforms, system of management and coordination of reforms.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМ В КРАЇНІ

Наталія Савіна

д.е.н., професор, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Моніка Яворська

аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Анотація. В статті досліджено організаційно-правове забезпечення реформування національної економіки. Визначено, що організаційне забезпечення здійснюють провідні наукові установи, а законодавче – система управління та координації реформ. На цій основі побудовано національну модель управління реформами, яка дозволила визначити суб'єкт процесу реформ, його завдання і склад та класифікувати задекларовані державою реформи за сферами спрямування. Така класифікація дозволила побудувати бізнес-процес, який забезпечує розробку і впровадження пакету реформ за будь-якою сферою спрямування. Визначено, що головною проблемою у просуванні і реалізації реформ в Україні є їх недостатня наукова обґрунтованість. Доведено, що вирішити цю проблему можливо за умови створення конкурентоспроможної національної системи вищої освіти, шляхом інтеграції у Європейський простір вищої освіти і Європейський дослідницький простір та проведення реформи в науковій сфері. Запропоновано авторський методичний підхід організаційно-правового забезпечення реформ в країні, використання якого дасть змогу створити базу для виконання політичних, соціальних, правових та інституційних реформ в країні.

Ключові слова: реформи, організаційне забезпечення, правове забезпечення, науковий потенціал, наукові інституції, національна модель управління реформами, система управління та координації реформ.

Вступ. Для ефективного розвитку України державі потрібно реалізовувати дієві реформи, які є стратегічними завданнями розвитку не тільки для економіки, а й країни загалом. Вирішення таких завдань вимагають багато зусиль, достатньо тривалого періоду, врахування досвіду іноземних держав і мають базуватися на знаннях економічних законів та наукомісткого розвитку.

Метою статті є дослідити проблеми у просуванні і реалізації реформ в Україні і, на цій основі, розробити методичний підхід організаційно-правового забезпечення реформ в країні.

Завдання дослідження:

- дослідити організаційно-правове забезпечення реформування країни;

- визначити проблеми у просуванні і реалізації задекларованих державою реформ;
- визначити зв'язок між потенціалом науки вищої школи і реформуванням національної економіки.

Основна частина. За період незалежності від 1991 дотепер, вітчизняна економіка перебуває у постійному трансформаційному процесі, мета якого – створення умов для підприємницької діяльності й ініціативи, котрі б змогли подолати технологічне відставання від економік розвинутих країн і здійснити інноваційний прорив до сучасних інноваційних укладів.

На сьогодні, головне завдання ринкових реформ в економіці України – забезпечення реальної модернізації національної економіки. Причиною неефективності реформування національної економіки стали такі проблеми: відсутність чіткої державної політики, від якої залежить визначення напрямів та практичне здійснення реформ і наукового обґрунтування при розробці і реалізації реформ та їх подальшого просування.

Негативним впливом економічних перетворень на вирішення нагальних завдань модернізації вітчизняної економіки є (*Стеценко С.Г., 2007, с. 25*): відсутність реального наукового обґрунтування здійснюваних реформ; визначення стратегії, довгострокових цілей та ефективного мотиваційного механізму реформ на основі обов'язкового врахування наявного стану і структури економіки; визначення специфічних особливостей національного менталітету, домінуючих моральних і духовних цінностей, психології населення, його готовності підтримати цілі запропонованих перетворень.

Однією з необхідних умов реалізації сучасного модернізаційного проекту шляхом успішного реформування економіки є подолання "політичної заангажованості істеблішменту та корпоративних інтересів", що відкриває можливості використання науки як інструменту реальних позитивних перетворень, а не застарілої доктрини, яка пояснює світ на ортодоксальних засадах (*Економічна енциклопедія, 2001, с. 84 – 85*).

З вищесказаного, можна зробити висновок про те, що необхідно визначити нові концептуальні засади реформування вітчизняної економіки, які мають орієнтуватись на збалансування поточних і довгострокових інтересів країни.

Реформи в Україні супроводжувались багатьма першочерговими помилками. Їх можна поділити на дві групи – помилки стратегічного характеру (безсистемність проведення реформ, невірно обраний шлях, наявність структурних проблем в регулюванні економікою) і помилки наукового обґрунтування (недостатність реального наукового обґрунтування у реформах).

Виходячи з попередніх помилок, держава при розробці теоретико-прикладних засад реформування національної економіки має сприяти розвитку наукових інституцій та використовувати їх надбання в практичній діяльності.

Розглянемо наукові інститути, які здійснюють організаційно-правове забезпечення реформування країни. В Україні провідною науковою установою, яка постійно займається розробкою теоретичних засад реформування економіки України є Інститут економіки та прогнозування. Головні завдання установи – це проведення фундаментальних і прикладних досліджень за визначеними напрямками і розробка напрямів і методів розвитку господарської системи країни.

Для забезпечення політичного консенсусу у процесі проведення реформ створено Національну раду реформ (НРР), яка є спеціальним консультативно-дорадчим органом з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо стратегії усіх реформ в країні та моніторингу їх реалізації. Основними завданнями НРР є визначення пріоритетів реформ, координація дій із реформування, моніторинг реалізації та досягнення цілей реформ. Організаційно-аналітичне забезпечення діяльності НРР надає Виконавчий комітет реформ, його завданнями є підготовка пропозицій Національній раді реформ щодо стратегічного планування реформ, їх узгодженого впровадження, вирішення спірних питань, а також моніторинг реалізації реформ (*Про Рекомендації парламентських слухань...*).

Отже, організаційне забезпечення реформування національної економіки в Україні здійснюють провідні установи такі, як Інститут економіки та прогнозування НАН України і Національна рада реформ, а законодавче – система управління та координації реформ, представлена Указами і розпорядженнями Президента України, законодавчими документами ВРУ і КМУ, інструкціями НБУ, поданнями представників від громадських об'єднань. На основі проведеної характеристики організаційно-правового забезпечення реформування національної економіки країни, зобразимо Національну модель управління реформами (рис. 1).

На основі поданої національної моделі проведення реформ визначено, що суб'єктом процесу реформ в Україні є НРР і стає можливим класифікувати їх за сферами спрямування: політичні, соціальні, правові, інституційні. Так, реформа освіти і науки відноситься до сфери соціальних реформ.

На основі проведених досліджень про завдання і склад суб'єктів процесу реформ побудуємо бізнес-процес, який забезпечує розробку і впровадження пакету реформ за будь-якою сферою спрямування (рис. 2).

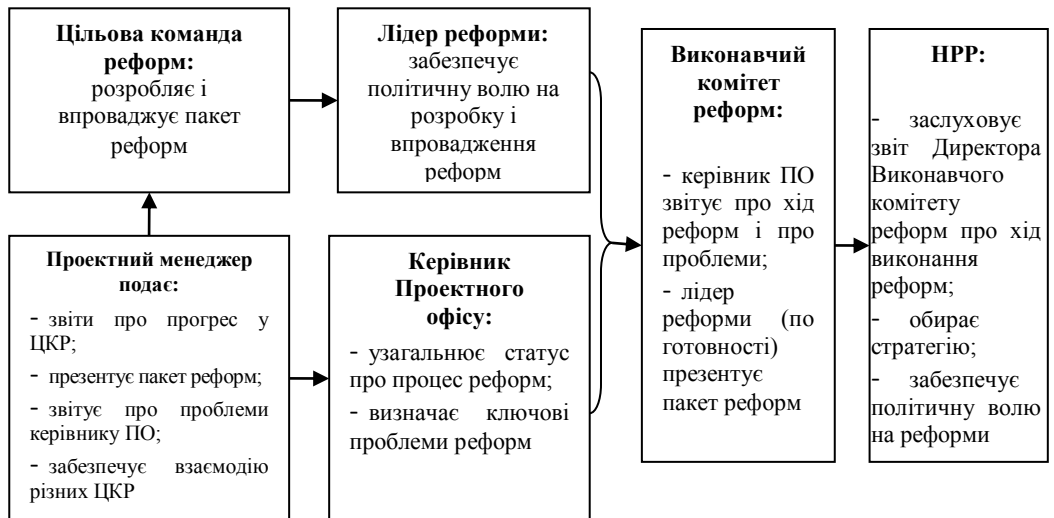

Рис. 2. Бізнес-процес виконання реформ

Джерело: розроблено автором на основі [7]

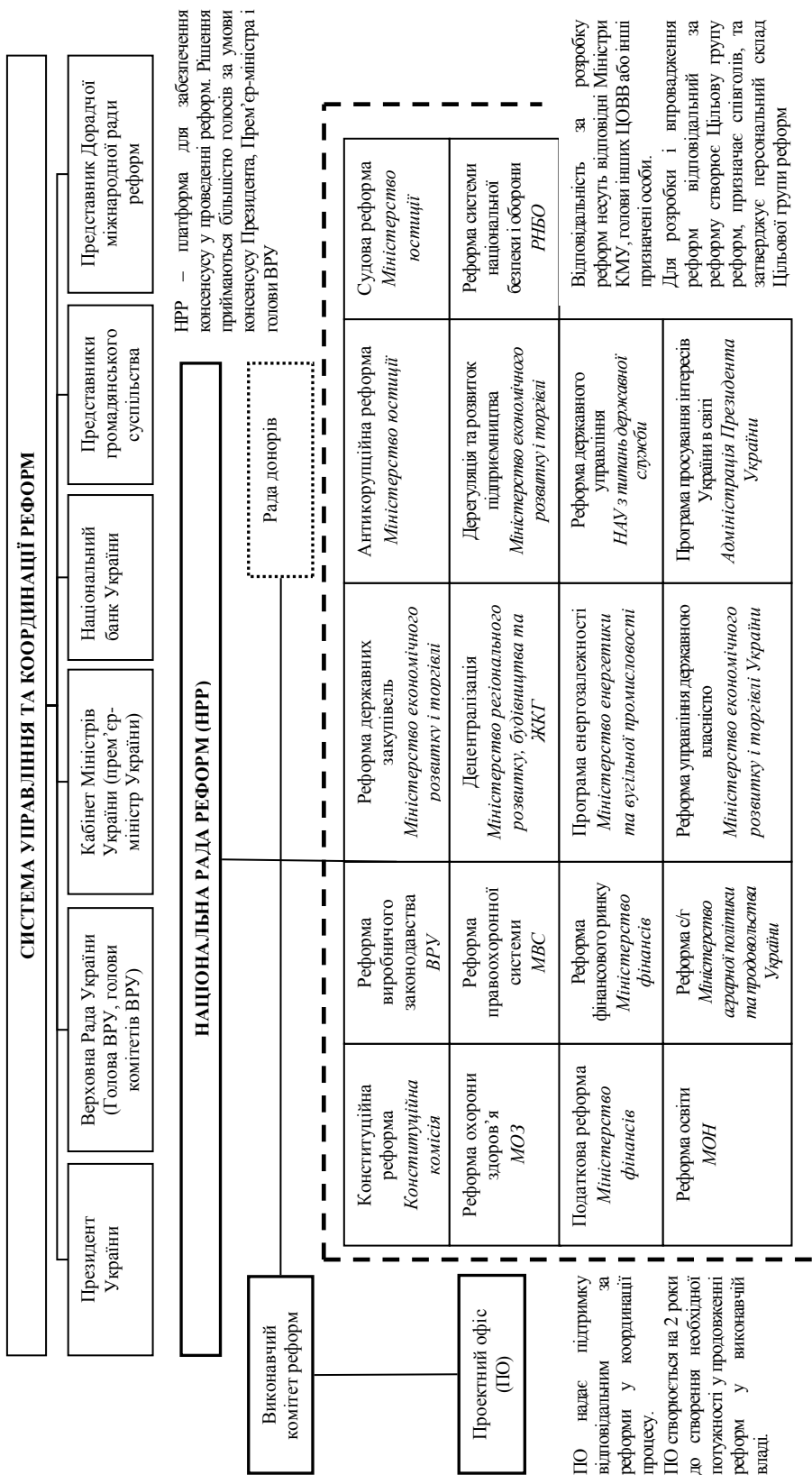

Рис. 1. Національна модель управління реформами

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Можемо стверджувати, що бізнес-процес виконання реформ – це діяльність суб'єктів процесу реформ в Україні, що має вхідний продукт – ефективне реформування і додає вартість до нього та забезпечує економічний розвиток країни.

Всі реформи в країні регламентовано в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), де зазначається, що сторони просувають процес реформ та проводять адаптацію законодавства в Україні, що сприяє поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації.

Доводячи думку про необхідність реального наукового обґрунтування у реформах, в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС чітко прописане положення про співробітництво у сфері науки та технологій. Дослідження показали, що співробітництво у сфері науки та технологій в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС умовно можна розділити на три завдання з чітко сформульованими шляхами вирішення цих завдань і кінцевою метою. Розвиток наукових потенціалів сторін відбувається з метою глобальної відповідальності та зобов'язань у таких сферах, як освіта і наука, охорона здоров'я, захист навколишнього середовища, зокрема зміна клімату, та інші глобальні виклики.

Сьогодні в країні Урядом подано 18 реформ, які належать до політичних, соціально-економічних, правових та інституційних. Їх впровадження, вектори спрямування, реалізація визначаються низкою програмних документів, а саме: Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційна Угода, Меморандум України з МВФ, Плани діяльності уряду, План законодавчого забезпечення реформ (табл.).

Таблиця 3.3

Стратегічні документів, якими керується Україна під час проведення реформи в науці

№ з/п	Назва документу	Назва і зміст розділу
1.	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»	Вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. За цим вектором потрібно провести реформу державної політики у сфері науки та досліджень
2.	Коаліційна угода	Сучасна наука та інновації - Ухвалення нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; - Формування об'єктивної системи державної атестації наукових установ, запровадження механізмів фінансової підтримки їх розвитку на тривалий період; - Створення Національного наукового фонду для грантового фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень і за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки; - Запровадження ефективного механізму розвитку наукової матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів та наукових установ; - Стимулювання наукової та інноваційної діяльності молоді, надання науковим установам права перетворювати

		частину площ на відомче житло для молодих науковців; - Вхідження України до Європейського дослідницького простору, набуття статусу асоційованого члена Рамкової програми ЄС «Горизонт 2020», створення умов для довгострокового (понад рік) стажування українських учених за кордоном, підтримка наукової присутності України у Антарктиді; - Створення сучасної інноваційної системи для забезпечення неперервного зв'язку в ланцюжку від дослідної лабораторії й до виробництва, що включатиме технологічні та наукові парки, венчурні фонди, мережі трансферу технологій тощо. Запровадження механізмів державно-приватного партнерства в інноваційній сфері; - Захист інтелектуальної власності як необхідна передумова успішної комерціалізації наукових розробок, здійснення політики «нульової толерантності» щодо плагіату в науці
3.	Меморандум України з МВФ	Передбачено фінансове забезпечення (кредитування) проведення реформ
4.	План законодавчого забезпечення реформ	Передбачено законодавче забезпечення науки і освіти
5.	Програма діяльності Уряду з виконання Стратегії 2020 у 2018 р.	передбачено проведення низки інформаційних кампаній у контексті європейської інтеграції з формування обізнаності громадян щодо ведення бізнесу, освітніх і наукових переваг, підтримки розвитку сфери культури

Джерело: розроблено автором

У стратегічних документах, серед структурної модернізації країни, ми виділили лише ті положення, які стосуються науки. Таким чином, в Коаліційній угоді найбільш розгорнуто подано наміри щодо реформування національної науки, інші документи – зазначають вектори спрямування у розвитку національної науки, фінансове і законодавче забезпечення тощо.

Визначимо зв'язок між потенціалом науки і реформуванням національної економіки через інститути, які впливають на розробку і процесі координації реформ. Такими інституціями в Україні є Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України і Національна рада реформ.

У 2016 році проведено незалежний європейський аудит національної системи досліджень та інновацій України, результати аудиту – це докладні рекомендації щодо реформ, необхідних для підвищення якості й ефективності державних інвестицій в наукові дослідження та інновації, а також створення привабливих умов для інновацій і зміцнення зв'язків між наукою та бізнесом.

Проте, в Україні не існувало інституції, яка б надавала гранти для проведення наукових досліджень і розробок на умовах відкритих конкурсів. Міністерство освіти і науки України не має права фінансувати діяльність установ НАН, так само як і НАН не має можливості спрямовувати передбачені на її діяльність кошти до університетів (*Про Рекомендації парламентських слухань ...*

2007). Виходячи з цього, елементами розвитку науки стало створення Національного Фонду досліджень, головним завданням якого стала грантова підтримка фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень і науково-технічних експериментальних розробок. Кошти Фонду формуються за рахунок коштів державного бюджету, добровільних внесків, зокрема, й іноземних донорів, а також інших не заборонених законодавством коштів (*Про схвалення Концепції реформування системи фінансування 2012*).

Таким чином, Фонд розподілятиме кошти шляхом надання індивідуальних, колективних та інституційних грантів, а система грантової підтримки буде гнучкою.

Успішне функціонування Фонду прямо залежить від його фінансування та можливостей України збільшити інвестиції в науку аг у 2020 році фінансування науки за рахунок бюджету має сягнути 0,5% ВВП фінансування науки має бути збільшено до 0,5% ВВП за рахунок коштів загального фонду державного бюджету (*Про Рекомендації парламентських слухань...*).

Отже, система державної підтримки дає можливості розвитку для усіх діяльності українських науковців. Проте, щоб реформи в країні забезпечували важливий принцип їх проведення – наукова обґрунтованість, необхідно створити привабливу та конкурентоспроможну національну систему вищої освіти України, інтегровану у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір. Це можливо забезпечити через реформування науки, використовуючи основні механізми проведення реформи в науковій сфері.

Проведені дослідження дали можливість запропонувати авторський методичний підхід організаційно-правового забезпечення реформ в країні (рис. 3).

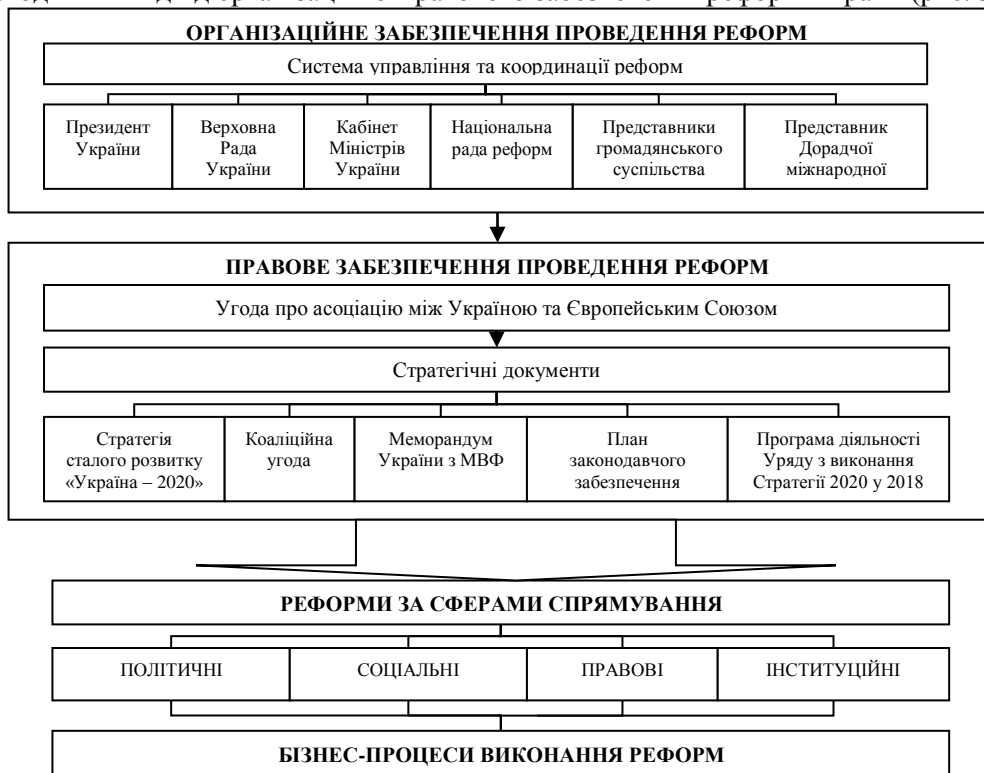

Рис. 3. Методичний підхід організаційно-правового забезпечення реформ в країні
Джерело: власна розробка

Виходячи з приведеної схеми, сформулюємо методичний підхід організаційно-правового забезпечення реформ в країні як метод цілеспрямованої комплексної дії органів управління та координації реформ, які виступають розробниками стратегічних документів, складовими елементами підходу є дві взаємозалежні складові – організаційне та правове забезпечення з метою створення підґрунтя для виконання політичних, соціальних, правових та інституційних реформ в країні, шляхом розробки бізнес-процесів їх виконання за будь-якою сферою спрямування.

Висновки. Дослідження показали, що базовою проблемою у просуванні і реалізації реформ, які проводились в Україні – це відсутність реального наукового обґрунтування. Тому, наука вищої школи має можливість забезпечити методологічне обґрунтування задекларованих на сьогодні реформ в країні, а отже доведено те, що існує прямий зв'язок між потенціалом науки та реформуванням національної економіки. Можемо стверджувати, що успіх задекларованих в Україні реформ залежить від ефективності системи вищої освіти як однієї з головних підсистем національної інноваційної системи і сфери розбудови сучасного суспільства.

References:

1. Stetsenko S. G. AdmInIstrativne pravo UkraYini : Navchalniy posIbnik. – K. : AtIka, 2007. – 624 s.
2. EkonomIchna entsiklopedIya : u 3 t. / red. rada : Gavrilishin V. D., Mocherniy S. V., Galchinskiy A. S. [ta In.]. – K. : AkademIya, 2000. – Т. 2 : К – Р. – 2001. – 848 s.
3. Pro RekomendatsIYi parlamentskih sluhan na temu «NatsIonalna InnovatsIyna sistema UkraYini: problemi formuvannya ta reallzatsIYi» : Postanova VerhovnoYi Radi UkraYini vId 27.06.2007 r. // VidomostI VerhovnoYi Radi UkraYini. – 2007. – # 46. – St. 525.
4. Rozporyadzhennya KМУ «Pro shvalennya KontseptsIYi reformuvannya derzhavnoYi polItiki v InnovatsIynIy sferI»
5. Pro shvalennya KontseptsIYi reformuvannya sistemi fInansuvannya ta upravlnnya naukovoyu I naukovo-tehnIchnoyu dIyalnIstyu : Rozporyadzhennya Kabinetu MInIstrIv UkraYini vId 08.10.2012 r. // OfItslyniy vIIsnik UkraYini. – 2012. – # 79. – St. 3206.
6. Pro naukovu I naukovo-tehnIchnu dIyalnIst : Zakon UkraYini vId 03.10.2017 r. // VidomostI VerhovnoYi Radi UkraYini. – 2017. – # 3. – St. 25.
7. Pro utvorennya NatsIonalnoYi radi UkraYini z pitan rozvitku nauki I tehnologIy [Elektronniy resurs] : Postanova Kabinetu mInIstrIv UkraYini vId 5.04.2017 r. # 226. – Rezhim dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/226-2017-p>. – Data zvernennya 02.03.2018. – Nazva z ekrana.
8. Pro naukovu I naukovo-tehnIchnu dIyalnIst : Zakon UkraYini vId 13.12.1991 r. // VidomostI VerhovnoYi Radi UkraYini. – 1992. – # 12. – St. 165.
9. Pro StrategIyu stalogo rozvitku «UkraYina – 2020» [Elektronniy resurs] : Ukaz Prezidenta UkraYini vId 12.12.2015 roku # 5/2015. – Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/2018>. – Nazva z ekrana.

DOI 105281/zenodo1484638

POLSKO-UKRAIŃSKA DYSKUSJA DOTYCZĄCA WYDARZEŃ NA WOŁYNIU PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ: OSIĄGNIĘCIA I PROBLEMY

Liudmyla Strilchuk

*doktor habilitowany nauk historycznych, profesor Wschodnioeuropejskiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki (Łuck, Ukraina)
strilczuk@ua.fm*

Adnotacja. Jedną z najbardziej problematycznych stron historii polsko-ukraińskiej są relacje międzynarodowe pomiędzy Polakami a Ukraińcami z okresu II Wojny Światowej, które są znane społeczności jako "Tragedia Wołyńska". Na przestrzeni ostatnich lat pomiędzy Polską a Ukrainą wynikało dużo sprzeczek ze względu na ocenę przyczyn oraz przebiegu konfliktu etnicznego na Wołyniu w latach 1943-1944, podliczenia liczby ofiar konfliktu oraz zagadnień związanych z rozpatrywaniem wspólnej historii. Badany problem stał się przedmiotem spekulacji politycznych i wpływa negatywnie na współczesne relacje etniczne.

Poszukiwanie kierunków transformacji pamięci historycznej Ukraińców i Polaków i złagodzenia sprzeczności etnicznych polega na zróżnicowanym, nie zaangażowanym przedstawieniu wszystkich aspektów danego problemu i na przewyciężeniu negatywnych stereotypów społeczno-historycznych, mających miejsce w obu społeczeństwach.

Słowa kluczowe: pamięć historyczna, konflikt międzyetniczny, Ukraińcy, Polacy, Wołyń, II Wojna Światowa, dyskusja.

POLISH-UKRAINE DISCUSSION ON EVENTS IN THE FOLK IN THE YEARS OF THE SECOND WORLD WAR: GIFTS AND DIFFICULTIES.

Liudmyla Strilchuk

Dr., professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Abstract: The interethnic relations between Ukrainians and Poles in the period of the Second World War, known to the general public as "Volyn tragedy", is one of the most problematic pages of the joint Polish-Ukrainian history. In recent years there has been a lot of controversy between Ukraine and the Republic of Poland over the assessment of the causes and development of the inter-ethnic conflict in Volyn in 1943-1944, calculation of the number of victims of the conflict and the issues of interpreting the events of common history. The problem in question has become the subject of political speculations and negatively affects modern inter-ethnic relations. The search for the ways to transform the historical memory of Ukrainians and Poles and to eliminate interethnic contradictions implies the multifaceted, unbiased elucidation of all aspects of the problem and surmounting the negative socio-historical stereotypes that occur in both societies.

Key words: historical memory, interethnic conflict, Ukrainians, Poles, Volyn, Second World War, discussion.

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ДИСКУСІЯ ЩОДО ПОДІЙ НА ВОЛИНІ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ЗДОБУТКИ ТА ТРУДНОЩІ.

Людмила Стрільчук

доктор історичних наук, професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)

Анотація. Однією із найпроблемніших сторінок спільної польсько-української історії є міжнаціональні взаємини українців і поляків періоду Другої світової війни, що відомі широкому загалу, як «Волинська трагедія». В останні роки між Україною та Республікою Польща виникає чимало суперечок з приводу оцінки причин та перебігу міжнаціонального конфлікту на Волині 1943 – 1944 років, підрахунку кількості жертв конфлікту та питань трактування спільної історії. Досліджувана проблема стала предметом політичних спекуляцій і негативно впливає на сучасні міжнаціональні взаємини.

Пошук шляхів щодо трансформації історичної пам'яті українців та поляків, згладження міжнаціональних протиріч, полягає у різнобічному незаангажованому висвітленні усіх аспектів проблеми та подоланні негативних суспільно-історичних стереотипів, що мають місце в обох суспільствах.

Ключові слова: історична пам'ять, міжнаціональний конфлікт, українці, поляки, Волинь, Друга світова війна, дискусія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Взаємовідносини двох сусідніх держав України та Республіки Польща, власне, як і взаємини двох народів, мають багатовікову історію формування та розвитку. Слід визнати, що відносини між двома сусідніми державами і націями, в силу різних історичних подій та факторів, не завжди відзначалися стабільністю. РП та Україну пов'язує майже 700-літнє спільне минуле, впродовж якого обидва народи пережили як періоди добросусідства, так і багатьох непорозумінь, відкритої ворожнечі, конфліктів.

Логічно, що в національному середовищі як українців, так і поляків розвивалося сильне, іноді, навіть, гіпертрофоване прагнення дати відповіді на багато складних питань історичного минулого, у багато чому спільного для українців та поляків. «Волинська трагедія» постала чи не найскладнішим питанням в міжнаціональних взаєминах, тим більше, що по обидва боки українського-польського кордону є живі свідки протистояння українців та поляків на Волині у роки Другої світової війни, і кожен із них має власні образи і трактування тих подій.

Метою запропонованої статті є аналіз суспільного та наукового дискурсу в Україні та Польщі щодо Волинських подій Другої світової війни, з'ясування його найбільш складних і суперечливих моментів.

Аналіз останніх досліджень з теми. Проблемам історичної пам'яті суспільств присвячено чимало праць як українських так і зарубіжних вчених. Серед багатьох праць слід виділити наступні: теоретичні аспекти формування і складників історичної пам'яті досліджував французький вчений П.Нора (Нора, 2014), який є цитованим у представленій статті та А. Киридон (Киридон, 2018). Праці, присвячені саме подіям на Волині у роки Другої світової війни, представлені польськими та українськими дослідниками, зокрема Евою та Владиславом Сімашками, Г. Мотиною (Мотука, 2014), В. Вятровичем, М. Кучерепою (Кучерепа, 2005), В.Вісиним, І.Пущуком, В. Сергійчуком, Б. Гудьом (Hud, 2018), Я. Грицаком, О. Каліщук та іншими. Перелічені історики

досліджують у своїх працях вузькі аспекти міжнаціонального українсько-польського конфлікту, їх причин та наслідки. Наприклад, О.Каліщук (Каліщук, 2013, 2016) та М. Кучерепа (Кучерепа, 2001) у своїх наукових доробках аналізують сучасний суспільний дискурс щодо міжнаціонального українсько-польського протистояння на Волині у роки Другої світової війни, прослідковують причини ескалації міжнаціонального конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Сучасності притаманна не просто здатність пам'ятати минуле, а й чітко усвідомлювати своє місце і роль у цьому процесі. Події, відносно недалекої минувшини, які передаються як пам'ять покоління, що було учасником певних історичних подій чи їх свідком, чи не найдієвіше впливає на формування історичного теперішнього під впливом цієї самої історії. І українському, і польському суспільствам притаманна така історична пам'ять, що між тим, зазнала відчутних впливів і здійснила ряд трансформацій у силу різних причин. На думку видатного французького історика П. Нора процес перетворення сучасної історії на історичне теперішнє, щонайменше впливає на самий спосіб творення історії недавнього минулого: властиві йому категорії часової осмисленості, як-от поняття покоління або повернення до поняття події, активізація критичної історії пам'яті, нова потреба в культурній історії, повернення політичної історії під знаком політичного, нова увага до таких сюжетів (Нора, 2014, С.54) (і нові акценти!)... І небачена сама по собі зацікавленість тим, що таке властиво для нас сучасне? Інші типи підходу, інші сюжети, інше істориків ставлення: це майже наша історія, порівняно із історією сучасного, до якого нас запрошує справжня історія теперішнього часу (Нора, 2014, С. 55).

Беззаперечними є факти існування негативних суспільно-історичних стереотипів у свідомості українського та польського народів, породжених частими конфліктами та драмами історичної минувшини. Наприклад, негативний стереотип українця прививався переказами про Хмельниччину і гайдамаччину, підсилювався відносно свіжими подіями Другої світової війни та подіями на Волині середини 40-х років ХХ століття. А на західних теренах України образ сусіда-поляка викликає асоціації з утисками українців, коли на «східних кресах» Другої Речі Посполитої закривалися українські школи, культурно-освітні заклади, руйнувалися православні церкви, нищилися селянські господарства під час пацифікації (Стрільчук, 2013, С. 10). У роки війни польське підпілля винищувало українську інтелігенцію, а нова повоєнна влада Польщі продемонструвала своє відношення до українців через акцію «Вісла».

В період тоталітаризму негативні стереотипи в обох народів по відношенню один до одного ще більше посилювалися через антипольську пропаганду в Україні і антиукраїнську в Польщі, зокрема шляхом фальсифікації та викривлення історії. В польській свідомості українці поставали «націоналістами» в самому крайньому негативному значенні цього слова, а отже, українці уявлялися найбільшими ворогами поляків і причиною усіх їх нещастя (Заброварний, 1997).

Сучасні українсько-польські стосунки, на жаль, ще не до кінця змогли здолати і відкинути усі негативні стереотипи в свідомості двох народів. Головні причини цього, на нашу думку, полягають у наступному:

- доволі важко переламати закоренілий у свідомості старшого покоління синдром упередженості, на це потрібно тривалий час, іноді, навіть, зміни поколінь;

- усталений негативний стереотип українця в Польщі підтримується різноманітними екстреміськими та націоналістичними групами і (окремими) публікаціями в пресі. Прикладом може слугувати діяльність «кресових» організацій а Перемишлі;

- існує певна недовіра щодо доброї волі іншої сторони у зміцненні співробітництва та дружніх відносин;

- для поляків прослідковується брак економічної та культурної привабливості України. РП ніколи не розглядала Україну, як фінансового чи технологічного партнера, радше всі сподівання Польщі були спрямовані в західному напрямку;

- для польського суспільства, переважна більшість якого сповідує католицизм, православ'я та греко-католицизм, духовна ситуація на Україні є чужою і незрозумілою, а тому релігійний чинник досить потужно впливає на суспільну свідомість.

А між тим, з метою подолання негативних стереотипів, узгодження трактування спільної історії та заради міжнаціонального примирення впродовж 90-х років ХХ – на початку ХХІ століття відбувався дискурс української та польської наукової еліти щодо складних сторінок спільної історії (Гаврилюк, 2002). Ці семінари, стали першим кроком до виявлення цілісної картини польсько-українських взаємин у роки Другої світової війни.

Історія згаданого наукового дискурсу розпочалася з рішенням Президії Академії Наук України, саме тоді, 26 серпня 1993 року було створено українсько-польську історичну комісію на чолі з академіком Я.Ісаєвичем. А вже 29 жовтня того ж року у Люблині, відбулося організаційне засідання спільної комісії істориків «Україна – Польща». Українську частину комісії очолив Я.Ісаєвич, польську – професор Ягелогського університету А.Подраза. Під час першого засідання було обговорено плани на найближче майбутнє, визначено головне коло питань до обговорення та узгодження (Стрільчук, 2013, С. 349).

Наступним кроком до організації семінарів стала конференція польських та українських істориків, організована Центром «Карта» у 1994 році в Подкові-Лесній, на якій було прийнято рішення розпочати серію наукових семінарів, які відбуватимуться поперемінно у Варшаві та Луцьку і на яких польські та українські історики зможуть здійснити спробу дійти до спільної думки щодо причин і характеру цих подій. Патронат над семінарами взяли на себе Світовий союз воїнів Армії крайової (очільник А. Жупанський) і Об'єднання українців Польщі (очільник Ю. Рейт); наукове спрямування семінарів здійснювали Військово-історичний інститут (пізніше Академія національної оборони Польщі, на чолі з А. Айненелем) і Волинський державний університет імені Лесі Українки (на чолі з М. Кучерепою та Я.Ісаєвичем) (Калішук, 2013, С. 78).

Впродовж 1996 – 2002 років відбулося десять семінарів, на яких фахівці обох сторін обговорили усі складні польсько-українських взаємин міжвоєнних десятиріч, років Другої світової війни та перших повоєнних років. Підсумками семінарів стала публікація матеріалів доповідей і стенограм обговорень, дискусій, протоколів узгоджень і розбіжностей, а також хронології подій на Волині та Галичині у 1939 – 1945 роках виданих польською та українською мовами. Опубліковані матеріали заповнюють прогалини в історії українсько-польських відносин періоду Другої світової війни (Кучерепа, 2001).

Перебіг семінарів, власне, і самі опубліковані матеріали, засвідчили складність досягнення спільного погляду на суперечливі питання, якщо робити це на ґрунті політизованих позицій. Кожна із сторін прагне бачити події українсько-польського міжнаціонального конфлікту часів війн із позицій власних національних інтересів, а спроби подивитися на них із загальнолюдських позицій майже завжди наштовхувалися на звинувачення у зраді «національних інтересів». Попри суттєві відмінні підходи істориків України та РП до багатьох питань польсько-українських взаємин означеного періоду, семінари продемонстрували, що такі зустрічі мають право на існування і спрямовані на згладження наріжних каменів суперечок.

Як зазначає дослідниця цієї проблеми О.Каліщук, попри обґрунтовані побоювання, що семінари стануть розмовою «глухого з німим», виявилось, що історики обох країн, можуть і вмють розмовляти мовою аргументів, опертих на факти, а не мовою вулиці, і, можливо, з часом їм вдасться наблизити свої позиції. Не зважаючи на сильний тиск з боку громадськості обох країн та неоднозначне сприйняття як у Польщі, так і в Україні, історики змогли дійти до порозуміння у багатьох спірних питаннях (Каліщук, 2013, С. 79).

А між тим, політичні заяви польської політичної еліти 2013 – 2016 років зацентрували увагу на проблемах спільної українсько-польської історії, загостривши історичні акценти польського суспільства на конфліктних моментах минувшини, зокрема, подіях Другої світової війни на Волині.

Для ілюстрації проблем історичної пам'яті у сучасних українсько-польських взаєминах більш детально зупинимось на останній тезі, тим більше, що саме нещодавні акценти зроблені польською політичною елітою, великою мірою вплинули на зміну суспільної думки поляків стосовно їх східних сусідів – українців.

В історію українсько-польського пам'яттєвого дискурсу липень 2016 року увійде розмежувальним каменем незгод та розбитих сподівань, обнуливши чверть столітній діалог інтелектуальної та політичної еліти двох країн. Як відомо, 22 липня Сейм Республіки Польща проголосував за резолюцію «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА». Ця ухвала Сейму змусила українських істориків констатувати поразку у двосторонньому діалозі. Як заявив Ярослав Грицак в інтерв'ю одному із інтернет видань: «... маю визнати: після бійки кулаками не розмахують, а бійку ми програли. Вважаю це особистою поразкою.... Тому краще перегрупувати сили і думати про новий наступ» (Грицак, 2016, С. 2).

По-суті, усі попередні напрацювання у площині узгодження і трактування спільної історії виявилися марними. Йдеться, наприклад, про багатолітній діалог науковців з питань узгодження трактування спільної історії, спільну заяву президентів України та РП «До порозуміння і єднання» від 21 травня 1997 року, відкриття президентами обох країн Л. Кучмою та А. Квасневським меморіалу українсько-польського примирення у с. Павлівка, що на Волині у 2003 році, вироблення спільного бачення щодо меморіалу орлят у Львові та відкриття тогочасними президентами В. Ющенком та А. Квасневським 24 червня 2005 року на Личаківському кладовищі меморіалу загиблим воїнам Української Галицької Армії та «Меморіалу орлят», відкриття В. Ющенком та Л. Качинським 13 травня 2016 року пам'ятника меморіалу загиблим українцям у с. Павлокома (РП), а 28 лютого 2009 року президенти України та Польщі В. Ющенко та Л. Качинський

беруть участь у вшануванні жертв міжнародного протистояння у роки Другої світової війни у Гуті Пеняцькій (Україна) (Стрільчук, 2017, С. 375–376). Усі ці, позитивні приклади, конструктивного діалогу, діалогу, що вів до міжнародного порозуміння і примирення, відійшли на другий план.

Республіка Польща, що у пострадянський період для України була не просто добросусідською державою, торгівельним партнером, а й стала партнером стратегічним, що означає поглиблення і розширення міждержавного співробітництва у політичній, економічній і гуманітарній сфері. Але, от якраз, гуманітарна сфера двосторонніх взаємин у останні роки виявилася найпроблемнішою.

Про різке загострення проблем історичної пам'яті і негативні зміни суспільно-історичних стереотипів свідчать так звані «війни на могилах» - пилондрування місць національної пам'яті. Як приклад наведемо хронологію за останні три з половиною роки:

2014 рік.

- квітень 2014 року на греко-католицькому цвинтарі в с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства знищено пам'ятник українській громаді села;

- березень 2014 року осквернено символічну могилу вояків УПА у

- Грушовичах Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

- травень 2014 року повторний акт вандалізму у Грушовичах;

- 2 липня 2014 року у с. Вербиця Томашівського повіту Люблінського воєводства пошкоджено пам'ятний знак на увічнення українських жертв комуністичних репресій.

2015 рік.

- осквернено пам'ятний знак воякам УПА на горі Монастир біля с. Верхрати Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;

- осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

- пошкоджено пам'ятний знак загиблим українцям

- у с. Радружі Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;

- осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Білосток Грубешовського повіту Люблінського воєводства;

- 27 травня 2015 року пошкоджено пам'ятний знак на символічній могилі вояків УПА у Грушовичах Підкарпатського воєводства.

2016 рік.

- 5 березня 2016 року частково знищено пам'ятник українській громаді у с. с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

- 15 травня 2016 року здійснено наругу над могилами українського військового кладовища у с. Пикуличах поблизу Перемишля;

- 9 жовтня 2016 року члени ультраправої організації Obóz Wielkie Polski знищили пам'ятник на братській могилі вояків УПА у с. Верхрата Любачівського повіту Підкарпатського воєводства.

2017 рік.

- 8 січня 2017 року у с. Гута Пеняцька Львівської області невідомими особами зруйновано меморіал загиблим полякам споруджений в пам'ять особам, загиблим в ході каральної акції в роки Другої світової війни;

- 12 березня 2017 року розмальовано червоною фарбою пам'ятники жертвам українсько-польського конфлікту у роки Другої світової війни у с. Підкамінь на Львівщині;

- 14 березня 2017 року повторно сплюндровано пам'ятний меморіал полякам у с. Гута Пеняцька Львівської області.

Акти вандалізму у місцях національної пам'яті, безумовно, не додають позитиву у двосторонні міжнаціональні взаємини, а їх зростаюча динаміка свідчить про загострення проблем історичної пам'яті в українсько-польських відносинах (Стрільчук, 2017, С. 376–377).

Французький історик та мислитель П. Нора розмірковуючи над роллю «місць пам'яті» у долі нації зауважує, що пам'яттєві рухи і національні історичні пам'яті поставали історично радше як заклики чи нагадування, як вимога визнання справедливості, прохання вписати себе до великого реєстру національно історії, а не як вимога засудити чи знищити національну історію. Нині все навпаки... Поворот відбувається у кілька етапів. Спершу поняття «місця історичної пам'яті» було формою критичної дистанції одо унітарної національної історії – теологічної, спонтанно охопленої наміром само прославлення та комеморації себе самої.... Таки був уже і вплив пам'яттєвого, що засіб, створений, щоб розбити комеморативне, невдовзі за визначенням перетворився на привілейований інструмент нестримних комеморативних церемоніалів (Нора, 2014, С. 255–256).

Висновки. Таким чином, можемо підсумовувати, що польсько-українська дискусія з приводу міжнаціонального протистояння на Волині у 1943 – 1944 роках, що велася на рівні науковців, політиків та пересічних громадян за останні два з половиною десятиліття вирізняється конструктивним діалогом і періодами загострення протиріч. Той позитивний поступ, що на початку ХХІ століття намітився у міжнаціональному дискурсі, був знівельований у останні п'ять років. Наведені приклади непорозумінь між українцями та поляками вкрай негативно впливають на двосторонні українсько-польські відносини і міжнаціональні взаємини, ставлячи під сумнів напрацювання політичної та наукової еліти двох країн, ризикуючи ще більше ускладнити і загострити міжнаціональні протиріччя. Тому проблеми історичної пам'яті мусять лягти в основу виваженої державної політики обох сусідніх держав. Подолання негативних стереотипів і формування нових, більш позитивних, у свідомості сусідніх народів стосовно один одного є важливою складовою гармонійного розвитку гуманітарних взаємин України та Польщі, і, як засвідчують події останніх років, актуальність історичної пам'яті у взаєминах України та Республіки Польща зростає.

References:

1. Гаврилюк О. Українсько-польський діалог 1990-х років стосовно подолання взаємних національних стереотипів: здобутки і нереалізовані можливості / О. Гаврилюк // *Stereotypy narodowościowe na pograniczu / Pod red. W. Bonusiaka*. – Rzeszów, 2002. – S. 63 – 71.
2. Грицак Я. Українсько-польські гуманітарні взаємини в 1991 – 2001 рр. шлях України та Польщі до прощення / Я. Грицак // *Новое время*. – 29 липня 2016 р. – С.2.
3. Заброварний С. До повного примирення і щирого порозуміння / С. Заброварний // *Політика і час*. – 1997. - № 9. – С. 5 – 11.

4. Каліщук О. Українсько-польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни: науковий та суспільний дискурси / О.М. Каліщук. – Львів: Інститут українознавств ім. І Крип'якевича НАН України, 2013. – 510 с.
5. Каліщук О. У тіні Волині? Історія vs пам'ять / О. Каліщук. – Львів, 2016. – 162 с.
6. Киридон А.М. «Істоична пам'ять» у просторі політики пам'яті) / А.М. Киридон // Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «трансформації історичної пам'яті». – Вінниця, 2018. – С. 45 – 53.
7. Кучерепа М.М. Вісин В.В. Волинь: 1939 – 1941 рр.: навчальний посібник. / М.М. кучерепа В.В. Вісин. – Луцьк, 2005. – 486 с.
8. Кучерепа М.М. Україна – Польща: важкі питання / М. М. Кучерепа // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк : Вежа, 2001. – № 11. – С. 3–8.
9. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. / П. Нора. Переклад із фр. А. Репи. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ»», 2014. – 280 с.
10. Стрільчук Л.В., Стрільчук В.В. Інституційні складові українсько-польського гуманітарного співробітництва / Людмила Василівна Стрільчук, Віталій Васильович Стрільчук. Монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 258 с.
11. Стрільчук Л. Проблеми історичної пам'яті в сучасних українсько-польських відносинах / Л. Стрільчук // Україна – Польща: історичне сусідство. Матеріали міжнародної наукової конференції. 19-20 травня 2017 р. / ред.. Ю.А. Зінько. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 376 – 377.
12. Стрільчук Л. В. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Л. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 608 с.
13. Hud B. Ukraińcy I Placy na Naddnieprzu, Wołyniu I w Galicji Wschodniej w XIX I pierwszej połowie XX wieku / B. Hud. - Warszawa, 2018, - 445 s.
14. Motyka G. Od Parośli do Borodycy. «Antypolska akcja» OUN-B i UPA na Wołyniu I w Galicji Wschodniej 1943 – 1945 / G. Motyka . Wołyń 1943: pamięć czasów i symbol pojednania? - Warszawa? 2014, - 280 s.

PRZYCZYNY ORAZ OSOBLIWOŚCI LIKWIDACJI SPÓŁKI "PROSWITA" NA WOŁYNIU W LATACH 1928 – 1933

Ivan Tychyna

*Doktorant Wydziału Historii, Politologii i Stosunków Międzynarodowych
Czernowieckiego Uniwersytetu Narodowego imienia Jurijja Fedkowycza,
(Czerniowce, Ukraina)
initapmc@gmail.com*

Adnotacja. W artykule naświetla się przyczyny likwidacji przez polską władzę towarzystwa kulturowo-oświatowego "Proswita" na terytorium województwa wołyńskiego pod koniec 1920 i na początku 1930 roku. Scharakteryzowano politykę polskiej władzy wobec ukraińskiego ruchu narodowego na Wołyniu, przeanalizowano pozycję wojewody wołyńskiego Henryka Józewskiego wobec "Proswity". Przedstawiono przyczyny oraz sposoby likwidacji towarzystwa "Proswita" na Wołyniu, przeanalizowano konsekwencje, które dane wydarzenie wywarło na społeczno-polityczne oraz kulturowe procesy w państwie.

Słowa kluczowe: polska władza, towarzystwo "Proswita", województwo wołyńskie, wspólnota ukraińska, ruch narodowy, II Rzeczpospolita Polska, Henryk Józewski.

CAUSES AND FEATURES OF LIQUIDATION OF THE ENTERPRISE "PROJECT" IN VOLYNIA: 1928 - 1933 YEARS

Ivan Tychyna

*Graduate student of the Faculty of History, Political Science and International
Relations, Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych,
(Chernivtsi, Ukraine)*

Abstract: The article describes the reasons for the elimination of the Prosvita cultural and educational society by the Polish authorities in Volyn Province in the late 1920-s and early 1930-s. The policy of the Polish authorities concerning the Ukrainian national movement in Volyn was described, and the position of the Volyn governor Henrik Yuzevsky concerning "Enlightenment" was analyzed. The reasons and features of liquidation of the Prosvita Society in Volyn are disclosed, the consequences of this event on the socio-political and cultural processes in the province were analyzed.

Key words: Polish power, Prosvita Society, Volyn Voivodship, Ukrainian community, national movement, Second Pospolyta, Henryk Yuzevsky.

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» НА ВОЛИНІ: 1928 – 1933 РОКИ.

Тичина Іван

*Аспірант факультету історії, політології та міжнародних відносин,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
(Чернівці, Україна)*

Анотація. У статті висвітлюються причини ліквідації польською владою культурно-освітнього товариства «Просвіта» на території Волинського воєводства наприкінці 1920 – початку 1930-х рр. Охарактеризовано політику польської влади щодо

українського національного руху на Волині, проаналізовано позицію волинського воєводи Генріха Юзевського щодо «Просвіти». Розкрито причини та особливості ліквідації товариства «Просвіта» на Волині, проаналізовано наслідки, які мала ця подія на суспільно-політичні та культурні процеси в краї.

Ключові слова: польська влада, товариство «Просвіта», Волинське воєводство, українська громада, національний рух, Друга річ Посполита, Генріх Юзевський.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важко переоцінити роль товариства «Просвіта» у міжвоєнний період в житті українців, які потрапили у склад Другої Речі Посполитої. Саме ця громадська організація відіграла провідну роль в репрезентації та розвитку культури і освіти, пропагуванні української національної ідеї, гуртуючи навколо себе інтелігенцію, молодь, селян. Будучи заснованою у Галичині в 1868 році, «Просвіта» досить швидко завойовує прихильність і на Волині, ставши після Першої світової війни найпопулярнішою і наймасовішою організацією цього краю. Тому не дивно, о саме товариство «Просвіта» стало на захист національних інтересів українців, на захист православної церкви, взявши на себе найбільш запитані у тогочасному суспільстві функції: книговидання, налагодження шкільної освіти, тощо.

Метою запропонованої статті є з'ясування та аналіз причин переслідування товариства «Просвіта» польською владою, та наслідки ліквідації товариства для культурно-освітнього розвитку Волині у 30-х роках ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень з теми. Історію становлення, діяльності та ліквідації товариства «Просвіта» на Волині у міжвоєнний період досліджували сучасні українські історики, присвятивши цій темі ряд наукових статей та монографій. Серед найважливіших праць щодо досліджуваної проблеми слід виділити роботи І. Зуляка (Зуляк, 2005), М. Філіпович (Філіпович, 2001; 2007), Б. Савчука (Савчук, 1996), які ґрунтовно і різносторонньо досліджували волинську «Просвіту» міжвоєнного періоду і присвятили цій темі власні монографії. Серед наукових статей слід виділити роботи М. Кучерепа (Кучерепа, 2001; 2016), Ю. Крамара (Крамар, 2016), О. Дем'янюк (Дем'янюк, 2016), Л. Стрільчук (Стрільчук, 2016; 2017). Перелічені автори розглядають діяльність товариства «Просвіта» на Волині у досліджуваний період, аналізують політику польської влади щодо «Просвіти», вивчають діяльність повітових товариств та їх діячів.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що Західна Волинь у період між двома світовими війнами перебувала у складі Другої Речі Посполитої. На цій території польською владою у 1921 році було утворене Волинське воєводство. Розгортання діяльності українських громадсько-культурних організацій і товариств, у тому числі. «Просвіти», на території Західної Волині розпочалося на початку 1920-х років, коли остаточно вирішилося питання державної приналежності західноволинських земель. Останні, на підставі умов Ризького мирного договору 1921 року, відійшли до Польщі. Переважну більшість мешканців новоствореного Волинського воєводства, за даними перепису 1921 року, становили українці.

Як зазначає дослідник просвітянського руху на Волині М. Кучерепа, на початку 1920-х років «Просвіти» в краї перебували на організаційній стадії і діяли вони з великою обережністю. У повітах Волинського воєводства засновувалися самостійні просвітянські товариства з окремими статутами. Відповідні осередки діяли у Кременці, Дубно, Рівному, Луцьку, Горохові, Володимирі, Ковелі. Кожен

із них засновував бібліотеки-читальні. І уже станом на 1926 рік таких читалень у воєводстві було 600 (Кучерепа, 2016).

Товариство «Просвіта» стало одним з головних осередків національного життя місцевих українців. Своє завдання воно вбачало у розповсюдженні освіти й піднесенні національної самосвідомості українського населення Волині. Досить швидко просвітянство набуває все більшої популярності і перетворилося на масове явище. Кожне товариство започаткувало велику кількість філій у містах, а також у маленьких містечках і селах воєводства. Найбільшим періодом розквіту та розгалуженої діяльності товариства «Просвіта» у Волинському воєводстві стали 1928–1929 роки. На ту пору на терені воєводства налічувалося загалом 640 організаційних осередків товариства, які об'єднували 16 700 членів (Крамар, 2016).

Зростання кількості просвітянських осередків поставило на повістку денну необхідність утворити єдиний центр «Волинської Просвіти». З цією метою з ініціативи ради Луцької «Просвіти» був скликаний 15 лютого 1921 року перший з'їзд представників повітових товариств. Його делегати заслухали доповіді «Українська школа на Волині», «Позашкільна освіта», «Дошкільне виховання», «Організація Просвіти на Волині», з якими виступили І. Власовський, Р. Шкляр, В. Федоренко, А. Пашук. Після дебатів з'їзд прийняв ухвалу про утворення «Об'єднання культурно-просвітних організацій Волині» і схвалив його Статут. І уже на цьому етапі діяльності «Просвіти», вперше, польська влада декларує своє відношення до українського об'єднання, і ця декларація звелася до того, що воєводське управління Статут «Просвіти» не зареєструвало.

А між тим, «Просвіта» активно займається розвитком україномовного шкільництва на Волині. Зазначимо, що на той час, 1922 рік, на території Волинського воєводства діяло 442 школи з українською мовою викладання (Iwanicki, 1975, S. 133). Однак, ще до вступу в дію закону про шкільництво 1924 року переважна більшість цих шкіл була закрита польською владою.

Зусиллями товариств організовувались курси для неписьменних селян, а для вчителів – курси українознавства. Просвітяни завозили на Волинь з Галичини шкільні підручники українською мовою. Програма ліквідації неписьменності передбачала організацію філіями й читальнями відповідних курсів, видання букварів, «Просвітніх листків», забезпечення ними слухачів.

Однак, у 1927 - 1928 навчальному році на території Волині залишилось лише п'ять шкіл, де навчання проводилось українською мовою. Саме тому, товариство «Просвіта» активно стало на захист українських шкіл в краї. Члени товариства брали дієву участь у акціях шкільних плебісцитів, складанні декларацій за відкриття україномовних шкіл.

Як зазначає український історик Ю. Крамар, пожвавлення українського національного руху на Волині викликало неабияке занепокоєння польської влади. Обговоренню цього питання було присвячено зібрання повітових старост, яке відбулося 18–20 січня 1923 року в Луцьку під головуванням виконувача обов'язків воєводи Тадеуша Двораковського. Більшість повітових старост у своїх виступах наголошували, що український національний рух на Волині існує і становить серйозну загрозу для польських національних інтересів. «Рух українців, – стверджував любомльський староста, – започаткувало православне духовенство і українське учительство, яке перебуває під впливом діячів зі Східної Малополющі.

Дубенський староста констатував надто «швидкі темпи полонізації українців, що дало протилежний бажаному результат – створило поле для української агітації» (Крамар, 2016, С.59 – 60).

З перших днів існування «Просвіт» на Волині, польська адміністрація неприхильно ставилася до їх діяльності. Різними заборонами і репресіями вона стримувала розвиток українських культурно-просвітницьких організацій. Влада відмовлялася реєструвати філії, забороняла вистави, виступи українських хорів. Незважаючи на це, до кінця 1927 року «Просвіти» покрили густою мережею власних філій майже все Волинське воєводство. Лише Луцька «Просвіта» у 1928 році мала більше сотні своїх філій у селах і містечках повіту, в яких нараховувалось майже три тисячі членів (Кучерепа, 2016, С. 29).

Втім, не дивлячись на зростаючу протидію з боку польської влади чисельність місцевих осередків «Просвіти» на Волині продовжувала зростати. Існували, щоправда, й чималі труднощі в діяльності товариства на місцях. Вони були пов'язані не лише з утисками польської влади, а й з гострою нестачею фінансових коштів. Певну допомогу організації надавали українські послы, центральна управа «Просвіти» у Львові, західноукраїнські політичні партії (Зуляк, 2005, С. 347).

Вже у 1927 році під приводом «політичної неблагонадійності» було закрито десятки повітових осередків «Просвіт». Наприклад, офіційним приводом до ліквідації дубнівської «Просвіти» стало опанування її осередків впливами Сель-робу. В Дубні повітовий осередок товариства очолював посол М. Чусмай – один із лідерів партії Сель-роб. У звіті воєводи В. Меха за 1927 рік читаємо: «посол Чусмай систематично влаштовує політичні наради виключно за допомогою членів «Просвіти» та її філій, що вказує на те, що діяльність товариства є швидше політичною, аніж освітньою» (Крамар, 2016, С.60).

Чергова хвиля репресій проти української організації розгорнулася у 1928 році після призначення очільником воєводської адміністрації Генрика Юзевського. Головним завданням польської політики на Волині воєвода визначив державну асиміляцію краю. Стратегічна мета «волинської політики» полягала в тому, щоб шляхом політичної асиміляції українського населення Волині добитися найтіснішої інтеграції цього регіону з Польщею (Стрільчук, 2017, С. 15). Даючи загальну оцінку українству Волині, Г. Юзевський приходив до висновку, що загалом воно було придатне для державної асиміляції і схильне до співпраці з поляками. Однак, на думку воєводи, український рух на Волині, з огляду на державні інтереси Польщі, мав одну дуже небезпечну рису – йому був притаманний сильний галицький вплив. Через те важливе місце у «волинській програмі» займала проблема ізоляції Волині від політичних та ідеологічних впливів Східної Галичини. Передбачалось ліквідувати на терені воєводства політичні і громадсько-культурні організації, осередки яких перебували поза межами Волині.

Вважаючи «Просвіти» політичною експозитурою українського націоналізму Галичини, Г. Юзевський повів з ними нещадну боротьбу. Лише у 1928 році було ліквідовано 318 осередків товариства (Кучерепа, 2016, С. 29-30). В цьому ж році «Просвіти» змушені були припинити своє існування у рівненському, ковельському і дубнівському повітах, а в наступному – у Володимирському повіті.

До середини 30-х років адміністрація Г. Юзевського ліквідувала більшість осередків «Просвіт» на Волині. У 1935 р. їх залишилося лише сім.

Взамін ліквідованих осередків товариства «Просвіта», воєводська адміністрація мала намір створити українські громадсько-культурні організації, які б діяли під опікою влади й стояли на платформі польсько-українського співробітництва. Однією з них стала так звана «Просвітянська Хата» (Савчук, 1996, С. 112).

Перші «Просвітянські хати» почали з'являтися у волинських селах у 1932 році, після того як воєводська адміністрація ліквідувала більшість осередків товариства «Просвіта» на Волині. Їхнє відкриття супроводжувалося великими урочистостями, в яких брали участь українські послы й сенатори Волині, представники воєводської адміністрації. Розбудова «Просвітянських хат» проходила досить швидкими темпами. Якщо в 1932 році їх налічувалося лише сім, то вже в 1937-му – близько 120, найбільше в Рівненському (53), Луцькому (28), Здолбунівському(28), Дубенському (19) повітах (Крамар, 2016, С.61.)

Створені на місці ліквідованих польською владою «Просвіт» українські громадсько-культурні організації, на зразок «Просвітянських Хат», «Просвітянських хорів» розглядались, насамперед, як інструмент для реалізації політичної концепції волинського воєводи Г. Юзевського, яка реалізовувалась у 1928–1938 рр. Чисельність цих організацій була невеликою (у 1937 р. на території воєводства налічувалося усього 120 «Просвітянських Хат»; для порівняння: станом на 1928 р. на Волині існувало 478 осередків «Просвіт»), а їх впливи – незначними.

Найбільш масовою українською громадсько-культурною організацією на Волині упродовж майже всього міжвоєнного періоду залишалося культурно-освітнє товариство «Просвіта». Із цим товариством пов'язане відродження традицій української народної хореографії, розвиток інструментального музичного мистецтва, аматорського, а згодом і професійного театру на західноволинських землях. Товариство опікувалось україномовним шкільництвом, розвивало різні форми позашкільної освіти серед місцевих українців.

Репресивна політика польської влади на початку 1930-х рр. привела до фактично повного припинення діяльності товариства «Просвіта» на території Волинського воєводства. Ці заходи мали негативний вплив на національно-культурне життя українського населення краю, спричинили загострення їх взаємин з місцевою воєводською адміністрацією.

Утворені на місці ліквідованих польською владою «Просвіт» українські громадсько-культурні організації, на зразок «Просвітянських Хат», «Просвітянських хорів» розглядались, насамперед, як інструмент для реалізації політичної концепції волинського воєводи Г. Юзевського, яка реалізовувалась у 1928–1938 роках. Чисельність цих організацій була невеликою (у 1937 р. на території воєводства налічувалося усього 120 «Просвітянських Хат»; для порівняння: станом на 1928 рік на Волині існувало 478 осередків «Просвіт»), а їх впливи – незначними (Крамар, 2016, С. 61).

Висновки. «Просвіти» на Волині стали одним із основних носіїв національної ідеї в краї. Мешканці Волині належно усвідомлювали необхідність такої організації, як «Просвіта», тому вона розвивалася за активного сприяння не тільки української еліти, але й широкого загалу.

Репресивна політика польської влади на початку 1930-х рр. привела до фактично повного припинення діяльності товариства «Просвіта» на території Волинського воєводства. Ці заходи мали негативний вплив на національно-культурне життя українського населення краю, спричинили загострення їх взаємин з місцевою воєводською адміністрацією.

References:

1. Дем'янюк О. Діяльність осередків «Просвіти» в добу Директорії УНР (1918 – 1921 рр.) / О. Дем'янюк // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки» - № 3(328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 22 – 27.
2. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) : монографія / І. С. Зуляк. – Тернопіль : Воля, 2005. – 946 с.
3. Зуляк І. «Просвіта» і суспільно-політичний рух Західної України (1919–1939). / І. Зуляк // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці, 2005. – Вип. 272. – С. 90–97.
4. Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928 – 1933 рр.) \ Ю. Крамар // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки» - № 3(328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 58 – 63.
5. Кучерепа М. «Просвіта» на Волині у міжвоєнний період (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.) / М. Кучерепа // «Просвіта» на Волині: минуле і сучасне. Збірник наукових статей і документів / [за ред. В.К. Барана]. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. – С. 11-23.
6. Кучерепа М. Становлення та діяльність просвітянських організацій на Волині (1918 – 1939 рр.) / М. Кучерепа // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки» - № 3(328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 27 – 35.
7. Савчуук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 149 с.
8. Стрільчук Л. Політика Другої Речі Посполитої на території Західної Волині щодо національних та громадських організацій / Л. Стрільчук // Міжнародна наукова конференція присвячена темі прометеїзму «Видатні постаті прометеїзму. Геррик Юзевський і його спадщина (до 125 річниці з дня народження)». Сьома щорічна сесія на тему прометеїзму. М.Луцьк, 26-27 жовтня 2017 р. – Луцьк, 2017. – С.15 – 16.
9. Стрільчук Л. Участь Арсена Річинського в громадсько-релігійному житті Волині 20 – 30-х рр.. ХХ століття / Л. Стрільчук // Роль особистості в Церкві. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Луцьк, 2016. – С. 157 – 164.
10. Філіпович М. Луцька «Просвіта». 1918–1935 рр. : монографія / М. Б. Філіпович. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 240 с.
11. Філіпович М. Українсько-польські відносини на прикладі діяльності Луцької повітової «Просвіти» в 20–30-х роках ХХ ст. / М. Філіпович // Україна у ХХ столітті: уроки, проблеми, перспективи. – Київ: МІЛП, Український Центр духовної культури, 2001. – С. 168–177.
12. Iwanicki M. Oświata i szkolnictwoukraińskie w Polsce w latach 1918–1939 / M. Iwanicki. – Siedlce : Wyd. Uczelniane WSP w Siedlcach, 1975. – 272 s.

PROBLEMATYKA ZAKRESU AKTYWNOŚCI RUCHOWEJ WŚRÓD DZIECI I NASTOLATKÓW W GODZINACH POZALEKCYJNYCH

Oksana Usova

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

Oleksandr Solohub

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

Volodymyr Zakhozhyi

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

Tetiana Solohub

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

alex_uas@ukr.net

Adnotacja. Jedną z przyczyn różnych odchyłeń rozwoju fizycznego i stanu zdrowia dzieci jest niewystarczająca aktywność ruchowa częstotliwość której z roku na rok zmiesza się. W artykule przeanalizowano badanie danej problematyki w literaturze naukowej. We współczesnych badaniach naukowych zaznacza się, że jednym ze sposobów poszerzenia aktywności ruchowej wśród uczniów są nie tylko zasoby i metody, które sprzyjają psychoemocjonalnemu wzmocnieniu motywacji nastolatków do zajęć z wychowania fizycznego przewidzianych przez ogólnokształcący program szkoły, lecz również ich stymulowanie i zachęcanie do aktywnego udziału w dowolnych przedsięwzięciach sportowych podczas lekcji wychowania fizycznego. Istotnym jest fakt rozbieżności pomiędzy emocjonalnym pragnieniem uczniów do uprawiania różnych rodzajów zadań fizycznych oraz funkcjonalnymi możliwościami ich organizmu, a zwłaszcza układu krążenia i oddechowego. Interesującym jest zbadanie pragnień motywacyjnych nastolatków z funkcjonalnie obniżonymi możliwościami do zajęć z pływania w godzinach pozalekcyjnych.

Słowa kluczowe: uczniowie, aktywność fizyczna, wychowanie fizyczne, godziny pozalekcyjne, hypodynamika, zdrowie, motywacja, choroby.

PROBLEMS IN VOLUME OF CHILDREN AND ADOLESCENTS MOTOR ACTIVITY AT THE EXTRACURRICULAR TIME

Oksana Usova

Associate Professor of the Department of Human Health and Physical Therapy

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Oleksandr Solohub

Senior Lecturer of the Department of Mass Sports and Tourist Work Lesya Ukrainka

Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Volodymir Zakhozhyi

Associate Professor of the Department of Mass Sports and Tourist Work

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Tetyana Solohub

Specialist of the Highest Category of Postgraduate and Doctorate Department

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Abstract. One of the reasons for various abnormalities in physical development and children's health is the lack of motor activity, volume of which decreases every year. The article analyzes the research of this problem in the scientific literature. Thus, in modern scientific studies it was emphasized that one of the ways of expanding of schoolchildren motor activity was not only the means and methods that contribute to the psycho-emotional improvement of the motivational desire of adolescents to engage in physical education, as envisaged by the program of a comprehensive educational institution, but also their stimulation and encouragement for active participation in any sporting events during physical education lessons. It is fundamentally important distinguishing fact between the emotional desire of pupils to engage in various types of physical activities and functional capabilities of their body, especially the cardiovascular and respiratory systems. A promising research is the study of motivational aspirations of adolescents with reduced functional capacities for swimming exercises at the extracurricular time.

Key words: schoolchildren, physical activity, physical education, extra-curricular work, hypodynamia, health, motivation, morbidity.

ПРОБЛЕМИ ОБСЯГУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Оксана Усова

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Олександр Сологуб

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Володимир Захожий

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Тетяна Сологуб

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Анотація. Однією з причин різноманітних відхилень у фізичному розвитку й стані здоров'я дітей є недостатня рухова активність, обсяг якої з кожним роком зменшується. В статті проаналізовано дослідження цієї проблеми у науковій літературі. Так, у сучасних наукових дослідженнях підкреслено, що одним зі способів розширення рухової активності школярів є не тільки засоби та методи, котрі сприяють психоемоційному покращенню мотиваційного прагнення підлітків до занять фізичною культурою, передбачених програмою загальноосвітнього навчального закладу, але і їх стимулювання й заохочення до активної участі в будь-яких спортивно-масових заходах під час уроків фізичної культури. Принципово важливий факт розбіжності між емоційним бажанням школярів займатися різними видами фізичних навантажень та функціональними можливостями їхнього організму, особливо серцево-судинної й дихальної систем. Перспективним є дослідження мотиваційних прагнень підлітків зі зниженими функціональними можливостями до занять плаванням у позаурочний час.

Ключові слова: школярі, фізична активність, фізичне виховання, позаурочна робота, гіподинамія, здоров'я, мотивація, захворюваність.

Вступ. На сьогодні під впливом багатоаспектних соціально-економічних факторів стан здоров'я населення України, зокрема дітей і підлітків, значно погіршився й перебуває в критичному стані. Результати наукових досліджень

свідчать про стійкі тенденції до погіршення здоров'я школярів: хронічні захворювання діагностуються в 40–45 % дітей, а серед відносно здорових дві третини складають учні з різними морфофункціональними порушеннями (Моїсеєнко, 2013). За даними Міністерства охорони здоров'я України, близько 90 % школярів мають проблеми зі здоров'ям. У них спостерігають функціональні відхилення в діяльності різних систем організму (50 %), а також серцево-судинної (26,6 %), нервово-психічні розлади (33 %), захворювання органів травлення (17 %), ендокринної системи (10,2 %). При цьому слід відзначити, що кількість випускників шкіл, які є практично здоровими, становить від 10 до 15 %. Тому виникає необхідність у пошуку ефективних способів зміцнення здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у дітей сьогодні простежено тенденцію до зниження рівня здоров'я та збільшення типів захворювань, зокрема дихальної, серцево-судинної, нервово-психічної, травної систем, порушення постави, відхилення зорового аналізатора й т. ін. (Цюкало, 2015).

Останнім часом спостерігають зниження рівня здоров'я населення України, особливо дітей. Відомо, що 53,0 % школярів мають ослаблене здоров'я, у понад 30,0 % осіб віком до 14 років наявні хронічні захворювання (Кіндзера, 2016; Томенко, 2008). Водночас кількість учнів, скерованих медиками до спеціальної медичної групи, щороку зростає за рахунок скорочення чисельності здорових дітей (Боднар, 2013). На цьому фоні закономірно знижується рівень фізичної підготовленості школярів різного віку, а отже, значно підвищується роль фізичного виховання й спорту, яке сприяє збільшенню рухової активності, гармонійному розвитку особистості та зміцненню здоров'я молодого покоління (Кіндзера, 2016).

Метою статті є аналіз дослідженості рухової активності дітей та підлітків у позарочний час у науково-методичній та практичній літературі.

Результати досліджень та їх обговорення. Досліджено, що однією з причин різноманітних відхилень у фізичному розвитку й стані здоров'я дітей є недостатня рухова активність, обсяг якої з кожним роком зменшується, а уроки фізичної культури компенсують необхідний для дитячого організму об'єм рухової активності лише на 11–13 %. Рухова активність реалізовується не з погляду досягнення чітко визначеної мети, а стосовно самої діяльності, яка дає можливість людині проявити її фізичні, розумові та творчі можливості. Природна потреба дитини в рухах починає помітно знижуватися в середніх класах, а в старших усе більше школярів не бажають займатися фізичною культурою. Тому дуже важливо своєчасно сформулювати в дітей потреби в систематичній фізичній активності. Найсприятливішим для цього вважається середній шкільний вік, оскільки в цей час відбуваються значні зміни у фізичному та психічному розвитку дитини, закладаються основи здоров'я, формуються майбутні звички, погляди на життя, інтереси, риси характеру й свідомість (Круцевич, 2000).

У процесі життєдіяльності людини рухова активність визначається системою цінностей за такими складниками, як соціально-культурний (особистісні цінності, які мають важливе значення для суспільства), індивідуально-психологічний (цінності, отримані в результаті рухової активності, є орієнтиром здорового способу життя та міцного здоров'я) (Васкан, 2016; Mowling, 2004).

Ефективність рухової активності визначається впливом на такі сфери життєдіяльності людини, як *пізнавальна* (усвідомлення ролі й значення для гармонійного розвитку людини задоволення біологічної потреби в рухах); *емоційна* (формування позитивного ставлення до фізичної активності, а також її значення в системі людських цінностей); *фізична(психомоторна)* (формування рухових умінь і навичок, розвиток фізичних та психофізичних якостей, збереження й зміцнення здоров'я) (Васкан, 2016).

Реалізуючи фізичну активність, людина задовольняє низку життєвонеобхідних потреб, а саме: відпочинку та релаксу, які можна реалізувати, змінюючи різновид діяльності; психофізичної активності, задовольняючи яку, людина компенсує природну гіподинамію; зміни способу або середовища життєдіяльності, що надзвичайно важливо в урбаністичному суспільстві; емоційного задоволення, приємності, що продукує позитивні емоції; зменшення рівня самоконтролю над своїми діями в процесі розслаблення, рекреації; гальмування агресії, що можливо в процесі фізичної активності, яка сприяє формуванню позитивної мотивації й дає можливість підкорити негативні емоції людини; задоволення амбіцій (наприклад потреба престижу, визнання, влади тощо), які за своєю природною формою є рушійною силою; пізнання (зокрема потреба отримання, збереження, передавання інформації); самовдосконалення й самореалізації, які не завжди можуть бути задоволені в професійній, навчальній, громадській та іншій діяльності й не створюють повновартісні можливості для гармонійного розвитку особистості; задоволення етичних потреб досягається через безпосередній контакт із природою, культурним середовищем; соціальні (Васкан, 2016; Mowling, 2004; Yli-Piipari, 2009).

Фізична активність стимулює майже всі функції організму, є запорукою оптимального фізичного вдосконалення людини, сприяє розвитку опорно-рухового апарату, центральної нервової системи та внутрішніх органів, зміцнює стан здоров'я (Mowling, 2004).

Т. С. Бондар (2013), проаналізувавши дані наукових джерел, документацію, нормативно-правові аспекти, робить висновок, що в різних формах організації рухового дозвілля підлітків можливо виокремити два великі компоненти – дозвілєву діяльність у системі освіти й дозвілєво-рекреаційну. Перший компонент, зі свого боку, розподіляється на рухову діяльність підлітків у школі (заняття в спортивних секціях і гуртках загальної фізичної підготовки в позаурочний час в освітньому закладі, зокрема в колективах фізичної культури, клубах; різноманітні фізкультурно-спортивні заходи) та поза школою (заняття в різних дитячо-юнацьких закладах освіти; у будинках дитячої творчості; гуртки туризму й краєзнавства). Другий компонент містить такі складники: за місцем проживання (участь у клубах, фітнес-центрах різних форм власності в мікрорайоні; відвідування культурно-розважальних установ: ковзанки та ролердроми при торгових центрах, активний відпочинок на дискотеках, боулінги, пейнтбол тощо; відвідування рекреаційно-ландшафтних установ: пляжі, аквапарки, парки відпочинку, різновиди рекреаційного туризму тощо). Відзначено, що неможливо уявити цю складову частину дозвілля без участі родин підлітків (фінансування цих занять батьками, спільне відвідування вказаних установ тощо). Здебільшого відбувається інтеграція з наступним компонентом дозвілєво-рекреаційної діяльності підлітків – заняттями фізичними вправами в

родині. Третій складник, зі свого боку, розподіляється на відвідування підлітками громадських організацій для дітей і молоді (різноманітні патріотично-, військово-, фізкультурно-спортивні організації) та самостійні заняття колективами учнів інноваційними видами спорту (паркур, серфінг, скейтборд, велоакробатика тощо) (Бондар, 2013).

Самі по собі уроки фізичної культури не задовольняють потребу підлітка в руховій активності. Ця проблема дискусійна не лише серед вітчизняних, але й зарубіжних науковців (Круцевич, 2000; Edwards, 2011). Визначено основні форми організації фізичного виховання, серед яких значне місце посідають позаурочні заняття. Під час їх планування та організації постає потреба раціонального дозування фізичних навантажень, яке вимагає індивідуального підходу, що й зумовлює актуальність нашого дослідження (Цюкало, 2015).

Практики-науковці наголошують, що в сучасних умовах школа й позашкільні заклади не можуть самостійно вирішити ці питання, відтак сім'я повинна допомагати залучати дитину до занять фізичною культурою. На важливість формування культури здоров'я в родині й залучення батьків до підвищення фізичної активності їхніх дітей указують також інші дослідники. Проте запропоновані варіанти не можуть повністю розв'язати цю проблему, тому потрібно узагальнити їх для продовження пошуку оптимальних способів збільшення рухової активності школярів на дозвіллі (Кіндзера, 2016). Загальновідомо, що дві години на тиждень або навіть три, відведені шкільною програмою на уроки фізичної культури, не можуть задовольнити потребу організму школярів в активних рухах. Тим більше, за такий час, неможливо повноцінно розвинути фізичні якості й зміцнити здоров'я (Биковська, 2006).

Сучасні науковці одним зі способів поліпшення фізичної активності учнів убачають підвищення їх мотивації, зміни ставлення до уроків фізичної культури, заохочення до активної участі в будь-яких фізичних вправах і рухливих іграх. Упровадження інноваційних технологій для кращого засвоєння фізкультурних знань та вмінь – це спосіб покращення фізичної активності школярів (Yli-Piipari, 2009). Також спеціалісти рекомендують використовувати ідею олімпізму й олімпійську освіту (Томенко, 2008).

Уроки фізичної культури повинні мати, передусім, освітню спрямованість, іншими словами, вони повинні навчити школярів оцінювати рівень свого фізичного розвитку, вплив різних вправ на вдосконалення рухових якостей і сприяти поліпшенню стану здоров'я. Крім того, кожен урок повинен бути інструктивно спрямований на прищеплення дітям навичок самостійних занять фізичними вправами в домашніх умовах, що забезпечить можливість досягнення основної мети шкільної програми фізичного виховання – високого рівня здоров'я й фізичної підготовленості школярів всіх вікових груп (Moreno, 2010; Mowling, 2004).

На сьогодні головними проблемами сучасного фізичного виховання є відповідність фізичної підготовки індивідуальному стану дитини, гармонізація та оптимізація фізичних навантажень, свобода вибору форми рухової активності згідно з морфофункціональними особливостями й особистими здібностями дитини. Під час обрання засобів і методів фізичного виховання в сучасному закладі освіти недостатньо враховуються особливості дитячого організму та часто програмні вимоги не відповідають фізичному розвитку й фізичній підготовленості

школярів. Така ситуація сприяє виникненню конфліктів: незадовільну оцінку, зазвичай, одержує дитина, а не вчитель, який не враховує особливостей учнів. У сучасних школярів спостерігаємо тенденцію до значного зниження рухової активності, що зумовлено: 1) збільшенням часу на сприйняття інформації, кількість якої постійно збільшується; 2) необхідністю засвоєння великого обсягу знань; 3) сучасними умовами життя, на які негативно впливає урбанізація нинішнього суспільства. Відтак відбувається скорочення вільного часу для занять фізичною культурою. Особливо це питання актуальне для учнів середнього шкільного віку, у яких темпи зростання й розвитку організму максимальні. Для усунення дефіциту рухової активності підлітків недостатньо навіть більше двох уроків фізичної культури на тиждень. Тому гостро стоїть проблема організації занять фізичними вправами в позашкільних організаціях (Биковська, 2006; Mowling, 2004).

Підлітки 13–14 років вирізняються високою здатністю до засвоєння складних рухових координацій, що зумовлено завершенням формування функціональної сенсомоторної системи, досягненням максимального рівня у взаємодії всіх аналізаторних систем і завершенням формування основних механізмів довільних рухів (Ясинський, 2014).

Відзначено, що тренувальні впливи в так звані «сенситивні періоди» є найбільш ефективними. При цьому виникає більш виражений розвиток фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості, спритності та ін.), найкращим чином відбуваються реакції адаптації до фізичних навантажень, найбільше еволюціонують функціональні резерви організму (Ishee, 2003).

У підлітковому віці під час навчання рухів і розвитку фізичних здібностей потрібно обов'язково враховувати індивідуальні відмінності між дітьми (Ishee, 2003). Для окремих груп підлітків обов'язкова диференціація завдань, змісту, темпів оволодіння програмним матеріалом, оцінки їхніх досягнень; слід більше, ніж у молодшому шкільному віці, урахувати статеві особливості учнів (Ясинський, 2014).

Удосконалення координаційних здібностей відбувається на основі розвитку точності диференціювання (розрізнення) напряму, амплітуди, часу, темпу й швидкості рухів, інтенсивності м'язових зусиль та інших характеристик (Jeffrey, 2006). Здатність тонко диференціювати окремі ознаки рухів багато в чому залежить від ступеня розвитку в підлітків зорових, слухових, тактильних та особливо м'язово-рухових відчуттів або, як нерідко кажуть, від здатності до кінестетичного розрізнення (Ясинський, 2014).

У зв'язку з цим на сучасному етапі психологи активно реалізують положення іншої теорії, а саме самовизначення. Визначальне в ній – задоволення психологічних потреб тих, хто займається, оскільки це є основою для актуалізації їх мотивації до найвищого рівня – «самостійної поведінки індивіда». Досягається такий рівень під час практичних занять фізичними вправами за адекватних дій педагога, передусім пов'язаних з організацією занять та забезпеченням взаємодії учня з іншими членами групи. Процес відзначається поетапним характером: на кожному етапі формується певний тип мотивації – від амотивації на початку, до зовнішньої мотивації, а від неї – до внутрішньої. Особливість останньої полягає в тому, що активність учня на цьому етапі зумовлена виключно внутрішніми причинами (вони пов'язані безпосередньо з учнем або пропонуваною діяльністю),

тоді як проміжний тип мотивації (зовнішній) зумовлений зовнішніми причинами (дії вчителя, обставини, що склалися) (Мазур, 2013; Ntoumanis, 2014).

Внутрішню мотивацію характеризують такі психологічні потреби, як незалежність, компетентність, взаємодія з іншими учасниками певної колективної діяльності: від ступеня реалізації цих потреб залежить рівень актуальної мотивації – збільшення перших посилює внутрішню мотивацію, а зменшення – послаблює її за одночасного посилення зовнішньої мотивації, в окремих випадках приводить навіть до формування амотивації (Standage, 2003). В аспекті формування мотивації до рухової активності оздоровчої спрямованості виокремлюють три види внутрішньої мотивації учнів: розуміння необхідності (подобається займатися); бажання досягнень (задоволення від підвищення результатів); відтворення стимулювального ефекту (задоволення від позитивних емоцій, що виникають під час діяльності) (Мазур, 2013).

Крім того, встановлено зв'язок між розумінням значення фізичного виховання та силою мотивації дітей підліткового віку до реалізації відповідної рухової активності. Водночас зазначено, що педагогічні дії повинні спрямовуватися на задоволення психологічних потреб школярів. Це сприятиме досягненню їх самовизначення (внутрішньої мотивації) щодо зазначеної рухової активності (Sas-Nowosielski, 2008)]. Зокрема, за задоволення потреби учнів у незалежності дії педагога повинні передбачати надання школярам права вибору видів фізичних вправ; стимулювання до участі в їх виконанні (оцінкою, похвалою); визначення мети використання вправ (удосконалення свого тіла тощо); урахування думки дітей щодо питань організації заняття; надання їм завдань, пов'язаних із підготовкою до заняття (Мазур, 2013).

На сучасному етапі розвитку нашої країни важливе місце посідає проблема здоров'я дітей і молоді. Останнім часом простежено зниження його рівня здоров'я. Фахівці вказують, що однією з вагомих причин такої ситуації є недостатній рівень фізичної активності учнів. Проте школа не може забезпечити повного обсягу фізичної активності, необхідного дитині. Це засвідчує потребу вдосконалення й розвитку способів організації фізичної активності саме в позаурочний час (Круцевич, 2000).

За даними спеціалістів, після навчання діти мають близько 2–3 годин вільного часу, який вони використовують здебільшого на ті види діяльності, які не пов'язані з фізичною активністю, а навпаки – сприяють малоактивному способу життя (перегляд телепередач, слухання музики, ігри на комп'ютері, планшеті, розмови по телефону). Цей час школярі переважно проводять у приміщенні, а після такого відпочинку повинні ще декілька годин сидіти, виконуючи домашні завдання. Такий режим праці й відпочинку не відповідає гігієнічним нормам і негативно впливає на стан здоров'я дітей (Бондар, 2013; Кіндзера, 2016; Цюкало, 2015).

Дедалі більше загострюється проблема проведення учнями більшості вільного часу перед екранами комп'ютерів і телевізорів, що різко скорочує кількість фізичної активності дитини, що закономірно негативно впливає на здоров'я школяра. За даними науковців, діти з віком щораз довше перебувають у сидячому положенні (починаючи з 7 класу – не менше ніж 3 год на день). Водночас для нічного сну час поступово скорочується. Близько третини доби (до 8 год), за статистикою, учні витрачають на діяльність базового рівня активності

(навчання в школі, виконання домашніх завдань, піші прогулянки та робота по господарству). Водночас невелику частину часу (1 год на добу) відведено на заняття середнього рівня активності (фізичні вправи, ігри під час дозвілля чи уроків фізичної культури). Згідно з вимогами ВООЗ, діти 5–17 років повинні щоденно займатися фізичною активністю від помірної до високої інтенсивності не менше ніж 60 хвилин на добу, тобто номінально обсяг рухової активності школярів перебуває на нижній межі норми. Проте потрібно враховувати, що важливий не лише обсяг, але й інтенсивність навантажень. За рекомендаціями ВООЗ, як мінімум, тричі на тиждень повинна проводитися фізична активність високої інтенсивності (Кіндзера, 2016). На жаль, сьогодні лише близько половини школярів відвідують спортивні секції, де використовуються фізичні навантаження високої інтенсивності й із віком ця кількість дітей зменшується паралельно зі зниженням рівня здоров'я школярів (Боднар, 2013).

Застосування інноваційних технологій є ще одним способом підвищення фізичної активності школярів. Використання інноваційних технологій, таких як інформаційні повідомлення, міні-лекції, «мозковий штурм», аналіз історій і ситуацій, інтерактивні презентації, рольові ігри, запитання та відповіді, дебати, має на меті підвищити мотивацію дітей до фізичної активності й ефективно поглибити їхні знання про фізичну культуру (Mowling, 2004). Застосування методів, які спрямовані на стимуляцію взаємодії учнів у групових формах занять та орієнтовані на власну активність учнів під час динамічного навчального процесу, позитивно впливає на систему фізичного виховання (Moreno, 2010).

Гіпокінезія та гіподинамія, зумовлені великою кількістю загальноосвітніх уроків у школі, домашніх завдань, тривалим перебуванням біля телевізора й комп'ютера, недостатньою зайнятістю фізичною культурою; нераціональне харчування, зниження ефективності профілактичних заходів, відсутність або недостатня кількість рекреаційних заходів – це чинники, які є причиною погіршення здоров'я та зростання захворюваності школярів (Цюкало, 2015).

Подолати гіподинамію та гіпокінезію, покращити здоров'я лише за рахунок уроків фізичного виховання нереально. У зв'язку з цим стає актуальним залучення учнів до занять фізичними вправами в позаурочний час. Проблема впливу, залучення та організації цього напрямку активно вивчалась за кордоном (Ishee, 2003).

Незважаючи на кризові явища в системі вітчизняної освіти, останнім часом помітна тенденція до збільшення кількості вихованців у позашкільних установах, зокрема тих, що надають фізкультурно-спортивні послуги, за відносної стабільності мережі закладів позашкільної освіти (Боднар, 2013).

Принципово важливий факт розбіжності між емоційним бажанням школярів займатися різними видами фізичних навантажень та функціональними можливостями їхнього організму, особливо серцево-судинної й дихальної систем.

Висновки. Однією з причин різноманітних відхилень у фізичному розвитку й стані здоров'я учнів є недостатній обсяг рухової активності, що з кожним роком навчання в загальноосвітньому навчальному закладі зменшується, а уроки фізичної культури його майже не компенсують. Рухову активність реалізують не для досягнення чітко визначеної мети її впровадження, а відповідно до структури та спрямованості рухових дій, що принципово впливає на розвиток фізичних, розумових і творчих можливостей дітей. Результатом таких методичних

підходів є прояв ефективності їх впливу на зміцнення здоров'я, протидію й профілактику хвороб, корекцію будови та маси тіла.

Гіпокінезію й гіподинамію зумовлюють велика кількість уроків у загальноосвітній школі, домашніх завдань, тривале перебування біля телевізора та комп'ютера, недостатність уроків фізичної культури на тиждень, нераціональне харчування, зниження ефективності профілактичних і відсутність або брак рекреаційних заходів.

Науковими дослідженнями встановлено, що обсяг рухової активності значно знижується вже в період навчання в середніх класах. Доведено, що старшокласники практично зовсім не бажають відвідувати уроки фізичної культури, пояснюючи це тим, що їх зміст та методика проведення практично не стимулюють потребу підлітків у руховій активності. Ця проблема дискусійна не лише серед вітчизняних, але й зарубіжних учених.

У сучасних наукових дослідженнях підкреслено, що одним зі способів розширення рухової активності школярів є не тільки засоби та методи, котрі сприяють психоемоційному покращенню мотиваційного прагнення підлітків до занять фізичною культурою, передбачених програмою загальноосвітнього навчального закладу, але і їх стимулювання й заохочення до активної участі в будь-яких спортивно-масових заходах під час уроків фізичної культури.

Перспективним є дослідження мотиваційних прагнень підлітків зі зниженими функціональними можливостями до занять плаванням у позаурочний час.

References:

1. Биковська Л. Б., Бабінець О. О. Фізична культура – засіб формування мотивацій до підвищення рівня здоров'я та відмови від шкідливих звичок. Проблеми освіти: наук.-метод. зб. 2006. Вип. 49. С.182–187.
2. Боднар І. Місце рухової активності у дозвіллі учнів середнього шкільного віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2013. № 2. С. 257–264.
3. Бондар Т. С. Структура сучасного рухового дозвілля підлітків: стан та актуальні проблеми. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. № 8 (1). С. 93–101.
4. Кіндзера А., Боднар І., Херберт Я. Фізична активність польських і українських школярів. Фізична культура спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Вип. 1. Вінниця, 2016. С. 75–79.
5. Круцевич Т. Ю. Управління фізичним станом підлітків в системі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук із фіз. вих. і спорту: 24.00.02/Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України. Київ, 2000. 44 с.
6. Мазур В. А. Формування мотивації учнів спеціальної медичної групи до рухової активності як складова вдосконалення їхнього фізичного виховання. Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – 2013. № 17. С. 106–110.
7. Моїсеєнко Р. О. Даниленко Г. М., Пономарьова Л. І. Особливості динаміки здоров'я учнів початкової та основної школи. Современная педиатрия. 2013. № 1 (49). С. 13–17.
8. Науково-методичні основи розвитку рухової активності підлітків у позаурочній діяльності/І. Васкан, В. Захожий, Н. Захожа, Н. Мацкевич. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2016. № 1 (33). С. 40–46.
9. Томенко О. А. Рівень рухової активності школярів та шляхи його підвищення в умовах загальноосвітньої школи. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми

- фізичного виховання і спорту: наук. моногр./за ред. проф. С. С. Єрмакова. Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2008. № 2. С. 141–146.
10. Цюкало Л. Зміна показників фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів в процесі занять з фізичного виховання у позаурочний час. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт: зб. наук. праць/за ред. Г. М. Арзютова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 6 (62) 15. С. 80–83.
 11. Ясинський Д. Особливості сучасної методики розвитку координаційних здібностей на заняттях спортивною акробатикою у позаурочний час. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2014. № 18 (1). С. 356–362.
 12. Edwards M. B., Kanters M. A., Vocarro J. N. Opportunities for Extracurricular Physical Activity in North Carolina Middle Schools. *Journal of Physical Activity and Health*. 2011. № 8. P. 597–605.
 13. Ishee J. H. Participation in extracurricular physical activity in middle schools. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 2003. Vol. 74 (4). P. 6.
 14. Jeffrey I. Motor Learning: Application for agility, Part 1. *Strength and Conditioning Journal*. 2006. № 28. P. 72–76.
 15. Motivation and performance in physical education: an experimental test/J. A. Moreno, D. Gonzalez-Cutre, J. Martin-Albo, E. Cervello. *Journ. of Sports Science and Medicine*. 2010. Vol. 9.1. P. 79–85.
 16. Mowling C. M. Brock S. J., Eiler K. K. Student motivation in physical education: breaking down barriers. *The Journ. of Physical Education, Recreation & Dance*. Reston, 2004. Vol. 75. P. 40–45.
 17. Ntoumanis N., Standage M. Motivation in physical education classes : a self-determination theory perspective. *Theory and Research in Education*. Lawrence, 2011. Vol. 7.2. P. 194–202.
 18. Relationships between physical education students motivational profiles, enjoyment, state anxiety, and self-reported physical activity/S. Yli-Piipari, A. Watt, T. Jaakkola et al. *Journ. of Sports Science and Medicine*. 2009. Vol. 8. P. 327–336.
 19. Sas-Nowosielski K. Participation of youth in physical education from the perspective of self-determination theory. *Human Movement*. Warsaw: Versita, 2008. P. 134–141.
 20. Standage M. A., Duda J. L. model of contextual motivation in physical education : Using construct from self-determination and achievement goal theories to predict physical activity intention. *Jour. Educ. Psychol*. 2003. № 95 (1). P. 97–110.

POŁĄCZENIE OBYWATELI W UKRAIŃSKIM PROCESIE PAŃSTWOTÓRCZYM

Myroslava Filipovich

*doktor nauk historycznych, docent, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy
imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)*

filmira@ukr.net

Yaroslava Yarosh

*doktor nauk politycznych, docent, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia
Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)*

yarosh.yaroslav@gmail.com

Adnotacja. Coraz istotniejszą rolę w życiu społeczno-politycznym odgrywają organizacje i ruchy społeczne. W odróżnieniu od partii politycznych oni nie pretendują na bezpośredni udział w realizacji pełnomocnictw władczych i nie walczą o władzę. Uczestniczą one w działalności politycznej na tyle, na ile to jest niezbędne dla rozwiązania zadań gospodarczych, społecznych, kulturowych, ekologicznych i innych. Występowanie wielu problemów, które nie da się rozwiązać bez władzy, skłania obywateli do łączenia się i załącza ich do orbity procesów politycznych.

Celem pracy jest zbadanie stopnia wpływu różnych organizacji społecznych na procesy polityczne. Jednym z głównych zadań społecznych organizacji i ruchów jest wpływ na procesy przyjęcia decyzji politycznych przez organa władzy państwowej i wywarcie wpływu na strukturę władzy na różnych poziomach. Zaznaczono, iż działają one w specyficznej atmosferze społeczno-prawnej, która w znacznym stopniu wpływa na ich działalność. Podczas pracy wykorzystano następujące metody badawcze: indukcja, dedukcja, analiza, synteza, abstrakcja naukowa, porównanie.

Wyznaczono pełne spektrum organizacji społecznych oraz warunki ich funkcjonowania, które są głównymi indykatorami demokratyczności społeczeństwa. Społeczeństwo demokratyczne nie tylko deklaruje, ale faktycznie gwarantuje prawa i główne swobody obywateli. Organizacje społeczne razem z państwowymi i partyjnymi strukturami stanowią istotny element społeczno-politycznej konstrukcji społeczeństwa. W państwach demokratycznych one zaciągają na siebie szeroki zakres obowiązków funkcjonalno-społecznych i przy tym przekształcają się w nieodłączny komponent strukturalny społeczeństwa.

Analiza roli organizacji społecznych w procesach politycznych prowadzi do konieczności kształtowania nowych podejść w poznaniu ich działalności.

Słowa kluczowe: organizacje społeczne, polityka, prawo, państwo, obywatele, społeczeństwo.

ASSOCIATION OF CITIZENS IN UKRAINIAN STATE BUILDING PROCESS

Myroslava Filipovich

*PhD, Associate Professor, Lesia Ukrainka Eastern European
National University (Lutsk, Ukraine)*

Yaroslav Yarosh

*PhD, Associate Professor, Lesia Ukrainka Eastern European
National University (Lutsk, Ukraine)*

Abstract. Public associations and movements play an increasingly important role in social and political life. Unlike political parties, they do not claim to be directly involved in the exercise of power and do not fight for power. They are included in political activities to the extent necessary to meet the challenges in the economic, social, cultural, environmental and other fields.

The presence of many problems that cannot be solved without power, encourages citizens to unite, includes them in the orbit of political processes. The aim of the work is to study the degree of influence of various public associations on political processes. One of the main tasks of public organizations and movements is to influence the processes of political decision-making by public authorities and pressure on government structures at different levels. It is indicated that they operate in a specific social and legal atmosphere, which significantly affects their activities. In the process of research, such methods as induction, deduction, analysis, synthesis, scientific abstraction and comparison were used.

The completeness of the spectrum of public associations and the conditions of their functioning, which are the defining indicators of democratic society, are determined. Democratic society not only declares, but also really guarantees the rights and fundamental freedoms of citizens. Public associations together with state and party structures are important elements of the social and political structure of society. In democratic countries, they assume a wide range of social functions, becoming an integral structural component of society.

The analysis of the role of public associations in political processes makes it necessary to form new approaches to the study of their activities.

Key words: public organizations, politics, law, state, citizens, society.

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Мирослава Філіпович

кандидат історичних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Ярослав Ярош

кандидат політичних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, (Луцьк, Україна)

Анотація. Все помітнішу роль у суспільно-політичному житті відіграють громадські об'єднання та рухи. На відміну від політичних партій, вони не претендують на безпосередню участь у реалізації владних повноважень і не борються за владу. Вони включаються у політичну діяльність у тій мірі, на скільки це потрібно для вирішення завдань, що лежать в економічній, соціальній, культурній, екологічній та інших сферах. Наявність багатьох проблем, які неможливо вирішити без влади, спонукає громадян до об'єднання, включає їх в орбіту політичних процесів.

Метою роботи є вивчення ступеню впливу різноманітних громадських об'єднань на політичні процеси. Одне з головних завдань громадських організацій та рухів полягає у впливах на процеси прийняття політичних рішень органами державної влади і здійснення тиску на владні структури на різних рівнях. Зазначено, що вони діють у специфічній суспільно-правовій атмосфері, яка істотно впливає на їхню діяльність. У процесі роботи використовувалися такі методи дослідження, як індукції, дедукції, аналізу, синтезу, наукової абстракції, порівняння.

Визначено впадову спектра громадських об'єднань та умови їх функціонування, які є визначальними індикаторами демократичності суспільства. Демократичне суспільство не лише декларує, але й реально гарантує права й основні свободи громадян. Громадські об'єднання разом із державними і партійними структурами виступають важливими елементами соціально-політичної конструкції суспільства. В демократичних країнах вони перебирають на себе широке коло суспільних функцій, перетворюючись при цьому на невід'ємний структурний компонент суспільства.

Аналіз ролі громадських об'єднань у політичних процесах змушує до необхідності формування нових підходів у вивченні їх діяльності.

Ключові слова: громадські організації, політика, право, держава, громадяни, суспільство.

Вступ. Інтерес науки до проблем громадських організацій або «третього сектору» за останні роки виріс і за кордоном, і в Україні. Дослідження шляхів залучення громадян до управління суспільством ми знаходимо у Аристотеля. На його думку, всі громадяни могли брати участь в управлінні державними справами: “неминуче, щоб усі громадяни брали участь... в усьому, що стосується життя держави” (Аристотель, 1997, с.378).

У сфою чергу Цицерон наголошував на тому, що громадянин та громадянство є правовими категоріями і поняттями, на підставі яких формується поняття про суспільство як сукупність громадян” (Левенець, 2006, с. 96).

Дж.Локк, відстоював думку про те, що за природним походженням всі люди є вільними, рівними і незалежними. Єдиним шляхом суспільства до цивілізації є добровільна угода з іншими людьми про об’єднання у товариство. За його переконанням “коли яка-небудь кількість людей таким чином згодилась створити співтовариство або державу, то вони тим самим уже об’єднані і складають єдиний політичний організм, в якому більшість має право діяти і вирішувати за решту” (Локк, 1988, с. 317).

Ж. Боден, ідеолог зростаючої сили французької буржуазії, у своїй відомій праці “Шість книг про державу” розглядав державу як “правове управління великою кількістю сімей і тим, що у них спільне під суверенною владою” Ж. Боден, особливу увагу приділяє корпораціям, колегіям, станам, громадам. На його думку, громада навіть старша за державу, вона є у більшій мірі громадянським суспільством, ніж політичним (История, 1988, с. 102).

Г.Гегель розглядав громадянське суспільство як взаємопов’язану систему соціальних груп, спільностей, інститутів, приватних осіб, взаємодія яких регулюється цивільним правом і безпосередньо не залежить від політики держави(История, 1988, с. 171).

На думку Ф.Фукуями, найвпливовішим теоретиком соціального капіталу був той, хто ніколи не вживав цього терміна, але дуже чітко розумів його важливість – французький аристократ і мандрівник А. Токвіль. У “Демократії в Америці” він зауважив, що, на противагу його рідній Франції, Америка володіє багатим мистецтвом асоціацій, тобто люди звикли об’єднуватись у добровільні асоціації як заради дрібних, так і заради серйозних цілей. Американська демократія з її системою обмеженого уряду була дієвою тільки тому, що американці мали великий досвід у формуванні асоціацій заради досягнення як громадських, так і політичних цілей. Ця власність кажучи, до самоорганізації означало не тільки те, що уряд не був вимушений нав’язувати устрій ієрархічно, зверху вниз; громадянська асоціація була школою самоврядування, що прищеплювала людям звички до спільних дій, які вони нестинуть із собою в громадське життя (Фукуяма, 2005, с. 27).

А.Токвіль формує підґрунтя сучасних уявлень про громадянське суспільство як самостійну сферу людських взаємин. Він звертає увагу на мережу громадських асоціацій, які створюють ситуацію наявності “пильного громадського ока”, що постійно слідкує за владою (Токвиль, 2000, с. 385).

Організація (асоціація), у розумінні Т. Парсонса, є така корпорація між членами якої існує солідарність та консенсус стосовно спільної діяльності.

Науковець вважає, що саме консенсус є джерелом ідентичності асоціації у якій рішення по головним питанням приймаються самою організацією, а не за бюрократичними принципами. На думку Т. Парсонса, окремі елементи асоціації властиві всім типам організацій, але про наявність асоціації можна казати тільки у тому випадку, коли присутня колективна дія (Парсонс, 1998, с. 24).

Досліджуючи трансформацію політичних процесів, Дж. Кін, звертає особливу увагу на недержавні організації та громадські рухи. На його думку, громадянське суспільство може не тільки розвиватися та покращувати свою функціональність, але й деградувати. Йому здається, що фашизм і комунізм є прикладами деградованого громадянського суспільства, чи як пише сам автор „здичавілого”. Однією з центральних проблем для Дж. Кіна залишається проблема взаємин громадянського суспільства і держави. Адже, при її вирішенні потрібно враховувати національну та соціокультурну специфіку різних країн, їх історичні традиції та тривалість і темпи трансформаційних процесів (Кін, 2000, с. 25).

Загалом більшість науковців поняття “третьій сектор” відносять до інституцій громадянського суспільства. Однак А. Зіммер, розглядає громадський рух як “широке явище, що служить для окреслення обшару, в якому діють громадські організації і який обмежуються сферами дії інституцій державних, ринкових, громади або родини”(История, 1988, с. 253).

Таке широке визначення суб’єктів діючих у третьому секторі кардинально відрізняється від суб’єктів діючих на ринку (фірми), в державі (структури влади) і, очевидно, громади і сім’ї. Тому Х. Анхейер наводить шість головних рис, що дозволяють визначати суб’єкти, що діють у третьому секторі: юридично формалізована структура; організаційна незалежність від держави; відмова від орієнтації на прибуток; незалежність в управлінській діяльності; свобода об’єднуватися з іншими структурами; діяльність проводиться на засадах добровільності (Anheier, 1997, с. 29).

Відомий дослідник П. Брхлікова вирізняє найбільш характерні елементи третього сектора. Серед них: незалежність від урядів; опора на працю волонтерів; надходження коштів від добродійників; часткове або повне звільнення від податків. На нашу думку, варто розширити характеристики громадських інституцій, а саме: організація обов’язково повинна мати статут, що регламентує її діяльність; прибутки від функціонування організації не можуть розподілятися між її членами, і засновниками. П. Брхлікова детально перераховує сфери в яких діють структури третього сектора: культура; наукові дослідження; охорона навколишнього середовища і здоров’я; юридична допомога; волонтерська діяльність; міжнародні зв’язки; профспілки; релігійні громади(История, 1988, с. 311). При цьому більшість науковців, чітко проводить різницю між організаціями громадянського суспільства і структурами “non-profit”. Переважно дослідники сектор громадянського суспільства розуміють набагато ширшим.

У зарубіжній літературі, коли йдеться про громадський сектор, маються на увазі неприбуткові організації, неурядові, благодійницькі, волонтерські, асоціації тощо. Тому необхідність дослідження феномену громадських організацій як складової громадянського суспільства зумовлена багатьма чинниками. Найголовніший з них, це підвищення ролі добровільних об’єднань громадян у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

За останній період і серед українських науковців дана тема викликає зацікавлення. Зокрема, у монографії В.Ф. Нестеровича обґрунтовується конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів крізь призму зарубіжного та вітчизняного досвіду. Досліджуються теоретико-методологічні засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів через розкриття методологічних засад, наукових та нормативно-правових підходів щодо розуміння суб'єкта, об'єкта та предмета впливу громадськості, а також з'ясування його конституційно-правових форм та видів (Нестерович, 2014. с. 12).

Основна частина.

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є вивчення ролі об'єднання громадян як суб'єктів державотворення в Україні та розробка рекомендацій щодо ефективності їх діяльності. Завдання роботи полягають у дослідженні особливостей діяльності об'єднань громадян, окреслити схему запровадження окремих елементів в Україні. У процесі роботи використовувалися такі методи дослідження, як індукції, дедукції, аналізу, синтезу, наукової абстракції, порівняння.

Результати та їх обговорення. Демократичні процеси сприяли зростанню громадянської активності населення, яка, зокрема, виявилась у подальшому створенні різних суспільних об'єднань, що стали помітною складовою політичної системи України. Так з 2002 року в Україні функціонувало більше як 30 тис. неурядових організацій. Більшість з них (95%) здійснює діяльність на місцевому рівні. Всеукраїнські громадські організації складають 4%, а відділення, філії та корпуси міжнародних фондів і агенцій, які проводять діяльність на теренах України, відносяться до третьої групи організацій (складають усього 1%).

Найбільш поширеними серед громадських організацій є: профспілки, об'єднання інвалідів, ветеранські, жіночі, дитячі, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, спортивні, творчі спілки, добровільні товариства, фонди, різноманітні земляцтва.

Кількість громадських організацій, зареєстрованих органами виконавчої влади та органами юстиції з часу набуття чинності Закону України «Про об'єднання громадян» (від 16 червня 1992р. № 2460–XII) щорічно збільшувалась.

Станом на 1 червня 2005 року Міністерством юстиції України було зареєстровано понад 2 тис. всеукраїнських та міжнародних громадських організацій, 192 осередки неурядових організацій зарубіжних держав в Україні, 728 благодійних організацій, більше половини з яких – міжнародні. Територіальними органами юстиції легалізовано понад 22 тис. місцевих громадських організацій, понад 8 тис. осередків всеукраїнських та міжнародних організацій, майже 8 тис. благодійних організацій з місцевим статусом. Найбільша кількість легалізованих громадських організацій з місцевим статусом у Києві (понад 4 тис.), Львівській (понад 1,5 тис.), Одеській (майже 1,5 тис.), Харківській (1028 організацій) та Дніпропетровській (900 організацій) областях.

На 1 січня 2011р. в Україні діяло 3529 об'єднань громадян, що легалізовані Міністерством юстиції України (збільшення порівняно з 2009р. на 7,6% та з 1996р. у 4,8 раза), з них 185 політичні партії та 3344 громадських організації (відповідно 5,2% та 94,8% у загальній кількості громадських об'єднань). Із загальної кількості легалізованих об'єднань громадян центральні органи 2804 організацій (185 політичних партій та 2619 громадських організацій) мали всеукраїнський статус, 725 – міжнародний статус (відповідно 79,5% та 20,5%).

За даними Інституту стратегічних досліджень 2011 рік характеризувався стабілізацією позитивних трендів та інституціонального розвитку громадянського суспільства. Продовжувалося подальше зростання кількості офіційно зареєстрованих об'єднань громадян, хоча динаміка такого зростання дещо уповільнилася. Згідно з даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, оприлюдненими Державною службою статистики України, станом на початок 2012 р. Було зареєстровано (включно з міжнародними, всеукраїнськими, місцевими організаціями, їх осередками, філіями та відокремленими структурними підрозділами) 71767 громадських організацій (на початок 2011 р. їх було 67696), 27834 профспілки та їх об'єднань (у 2011 р. – 26340), 13475 благодійних організацій (у 2011 р. – 12860), 13872 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (у 2011 р. – 11956) та 1306 органів самоорганізації населення (у 2011 р. – 1210).

Характерно, що тенденція зростання з року в рік кількості офіційно зареєстрованих об'єднань громадян фіксується як на рівні громадських організацій із всеукраїнським та міжнародним статусами, так і на місцевому рівні. За даними статистичного бюлетеню «Громадські організації в Україні» Державної служби статистики України (на основі даних Міністерства юстиції України), станом на 1 січня 2013р. в Україні діяло 3943 об'єднання громадян, що легалізовані Міністерством юстиції України¹ (збільшення порівняно з 2011р. на 5,4%), з них 198 політичних партій та 3745 громадських організацій. Із загальної кількості легалізованих об'єднань громадян центральні органи 3122 організацій (198 політичних партій та 2924 громадських організацій) мали всеукраїнський статус, 821 – міжнародний статус (<http://www.ukrstat.gov.ua>). Суттєвим є те, що вказана тенденція характерна для всіх регіонів України.

Серед основних напрямків діяльності громадських організацій в Україні найбільш широку розповсюдженість одержали такі: інформаційний, освітній, соціально-політичний. Одним з головних завдань є сприяння розвитку демократичного суспільства та вирішення гострих суспільних проблем. Громадські організації здійснюють суспільно-корисну діяльність, надаючи послуги там, де з якоїсь причини це не робить держава або ж підприємницька структура. Діяльність таких організацій головним чином спрямована на розвиток соціогуманітарної сфери суспільства, його освіти, природного середовища, соціального захисту.

Об'єднання громадян у добровільні асоціації є одним з проявів громадянського суспільства, однією з форм його розвитку, яка на даному етапі є найбільш помітною і досить результативною. Громадянське суспільство можна репрезентувати як свого роду соціальний простір, у якому люди взаємодіють до певної міри як незалежні один від одного і держави індивіди. Основа громадянського суспільства – цивілізований, самодіяльний, повноправний індивід, від суттєвих рис якого залежать його якості та зміст.

Найхарактернішими ознаками змін, що відбуваються, є зрушення у суспільно-політичній сфері. В Україні в останній час внесено кардинальні зміни у форми та методи державного управління, поглиблюється розбудова громадянського суспільства, а це вимагає нового формування відносин громадських організацій із політичною владою. Спроби політичної реформи, хоча й повільно, але супроводжується зростанням ролі об'єднань громадян у розробці і реалізації державної політики.

Демократизація українського суспільства дає змогу шляхом аналізу проблематики виявляти на ранніх стадіях нові проблеми і вносити корективи. Більшість аналітиків розглядають громадське середовище, як певну суспільну лабораторію, що “виробляє і апробує невідомі раніше цінності, відносини, культурні норми і приклади, моделі поведінки”.

Аналізуючи нинішні процеси, можна прогнозувати, що чисельність, структурованість, ідеологічна визначеність громадських організацій в Україні буде зростати. В останній час масово створюються правозахисні та волонтерські організації. Це стимулюється тим, що Україна підписала важливі міжнародні угоди щодо захисту прав людини, проведенням антитерористичних операцій та бойових дій на сході України. З розвитком приватного підприємництва та загостренням проблем безробіття збільшується кількість організацій, що діють в економічній сфері.

На основі аналізу особливостей функціонування громадських організацій та використання ними форм і методів впливу можна виділити декілька типів:

– повністю деполітизовані організації, об’єднуються навколо чітко окресленої соціальної проблеми і до складу яких входять громадяни, які не мають ідейних орієнтацій або займають різні політичні позиції. Такі організації, як правило, рідко бувають тривалими;

– організації, які об’єднують людей за єдиним політичним ідейним спрямуванням;

– високополітизовані організації. Вони переважно досить стійкі, орієнтуються на конкретну (часто правлячу) партію. За допомогою таких організацій партії готують для себе кадрове поповнення, організують вибори, референдуми, проводять масові акції;

– організації, які не мають ідейно-політичної основи і займаються лише вирішенням соціально-економічних, культурно-художніх, побутових проблем громадян. Такий тип організацій найбільш розповсюджений.

Процеси, що проходять в українському суспільстві, а зокрема зростаюча політизація, торкнулися всього суспільства. Політичні партії, рухи, об’єднання, блоки формують політичну і партійну системи, що включають державні і політичні структури, а також різноманітні інститути, масові громадські організації. Жодна політична партія чи блок в Україні не може бути гарантом стабільності політичної системи і сталості економічного розвитку внаслідок багатьох причин. Українська держава перебуває на такому етапі, коли багатопартійність (zareєстровано близько 200 політичних партій) стає на заваді суспільного розвитку.

Така велика кількість політичних партій викликає труднощі політичної соціалізації. Крім того, потрібно відзначити недостатню інформованість населення про діяльність партій, їх програми, стратегічні і тактичні цілі. Для переважної більшості людей залишаються незрозумілими навіть назви партій. У країні вже діє декілька “народних”, соціал-демократичних та ряд партій мають у своїй назві слово “християнська”.

Політичні об’єднання є багатоструктурним явищем, в якому організаційні питання переплетені з ідеологічними доктринами, ціннісними мотиваціями, програмами.

Громадські організації часто виступають початковою стадією створення масових об’єднань і партій. При цьому вони можуть бути неоднорідними і

формуватися на загальних поняттях, наприклад групи, які ще не стали об'єднаннями і рухами, але мають близькі позиції і погляди, що дає змогу їм діяти разом.

Загалом же громадянського руху України характерна загальна розпорошеність, відсутність чіткої структуризації. Потрібно відзначити, що абсолютна більшість дорослого населення країни не має потреби долучатися до партій і рухів. На жаль, дуже низьким залишався рівень довіри до тих інститутів, на яких тримається демократичне суспільство (парламент, уряд).

Одночасно досить високим залишався рейтинг довіри до церкви та до більшості засобів масової інформації.

Аналітики виділяють декілька груп, які висловлюють низьку довіру до суспільних інституцій.

По-перше, це громадяни, які ще застали “горбачовську” перебудову. В колишньому СРСР майже вся молодь проходила через членство в комсомолі, вона з готовністю сприйняла ідеї перебудови, демократизацію, але згодом її життєвий рівень різко погіршився. Розчарування змінилося повним незадоволенням, яке згодом почало ідентифікуватися з політичними й управлінськими структурами.

По-друге, громадяни, які сформувалися на засадах аполітизму, недовіри до законів, швидкого росту цін тощо. Недовіра до державних структур була перенесена на несприйняття авторитету будь-якої політичної чи громадської структури.

Політичні партії, майже у всіх пострадянських країнах не стали посередниками між громадянами і державою. Велика кількість зареєстрованих політичних партій в Україні відлякує громадян, яким важко розібратися в численних програмах, деклараціях, зверненнях та інших організаційно-партійних документах. Простіше не вникати в них. У цьому полягає друга причина недовіри.

Традиційна персоніфікація влади і публічних політиків, яка утвердилася в нашому суспільстві у попередні десятиліття, створює труднощі для діяльності більшості партій чи рухів. Як відомо, політичний та громадський авторитет створюється роками, він спирається на конкретні й резонансні вчинки. На жаль, більшість публічних лідерів в Україні відстоює корпоративні, особисті інтереси і дуже рідко – інтереси електорату чи соціальної групи.

Міжнародний досвід переконливо свідчить, що прорив суспільства до нової якості життя можливий лише тоді, коли у його трансформацію активно включається громадяни.

На жаль, в Україні, актуальним залишається пошук нових, альтернативних механізмів безпосередньої суб'єктності громадян у формуванні й реалізації національної політики. Зокрема, йдеться про громадський контроль (незалежна експертиза, громадські слухання) з боку громадських об'єднань за діяльністю парламенту, уряду, органів місцевого самоврядування з тих питань, які стосуються повсякденних інтересів людей. Не менш важливою є проблема підвищення громадської самосвідомості.

Загальновідомо, що громадські об'єднання об'єктивно пом'якшують високу заполітизованість, обмежують гегемоністську роль політики над суспільством. Однак ці процеси не завжди сприяють використанню об'єднаннями легітимних механізмів впливу на процеси прийняття політичних рішень. Особливо складно це відбувається на місцевому рівні.

Аналіз стану та особливостей сучасного громадянського руху дає змогу спрогнозувати основні тенденції, які будуть визначати рівень політичної суб'єктності об'єднань у нашій державі:

1) підвищуватиметься роль об'єднань у формуванні загальнонаціональних пріоритетів, у визначенні та відстоюванні європейських цінностей;

2) наростатиме політична активність громадян. Навіть та частина, що не вважає себе політичними, так чи інакше все частіше братиме активнішу участь у політичному житті;

3) захищаючи особливі потреби й інтереси об'єднання більш активніше впливатимуть на формування політичного майбутнього своєї країни.

Аналіз місця і ролі об'єднань громадян у політичному житті дає підстави зробити *висновок*, що їх суб'єктність є завойованою раз і назавжди. Вона формується поступово, підтверджується шляхом організаційного зміцнення і самоусвідомлення усім суспільством. Особливість визрівання статусу політичної суб'єктності об'єднань громадян по-різному проявляється в момент їх становлення і період активної діяльності. Лише в умовах демократичної Української держави організовані структури об'єднань громадян поступово стануть повноправними складовими політичного процесу. Міжнародний і вітчизняний досвід доводить, що швидкий ренесанс українського суспільства можливий лише за активної участі об'єднань громадян у політичних процесах, значного підвищення їх суб'єктності, за умови активізації взаємодії з громадянським суспільством.

Вступ до Європейського співтовариства передбачає залучення до цього процесу більшої кількості об'єднань громадян та підняття їх політичної суб'єктності у державотворчих процесах.

References:

1. Anheier H. Der Dritte Sektor in Zahlen: einsozial-ekonomischs Portrat, Berlin, 1997. – S.29–34.
2. Aristotel. Politika. Afinskaya politiya / Aristotel. – М.: Mysl', 1997. – 458 s.
3. Istoriya politicheskikh i pravovyh uchenij. Srednie veka i Vozrozhdenie. – М.: Nauka, 1986. – 349 s.
4. Kin Dzh. Gromadyanske suspilstvo. Stari obrazy, nove bachennya / Dzh. Kin. – К.: K.I.S.,2000. – 192 s.
5. Levenecz` Yu. Derzhava u prostori gromadyanskogo suspil'stva / Yu. A. Levenecz` – К.: Osvitnya kny`ga, 2006. – 270 s.
6. Lokk Dzh. Dva traktata o pravlenii // Soch.: V 3 t. – М.: Mysl', 1988. – Т. 3. – 668 s.
7. Nesterovych V. F. Vplyv gromadskosti na pryjnyatya normatyvno-pravovyh aktiv: problemy konstytucijnoyi teorii ta praktyky : monogr. / V. F. Nesterovych. – Lugansk : LDUVS imeni E. O. Didorenka, 2014. – 736 s.
8. Nikitin V. Problemy stanovlenya publichnoy polityky v Ukraine / V. Nikitin // Publichnaya politika – 2005. – SPb: Norma, 2006. – S. 27 – 34.
9. Parsons T. Sistema sovremennyh obshhestv / T.Parsons. – М.: Aspekt Press, 1998. – 270 s.
10. Tokvil Al. Demokratia v Amerike ; per. s fr.; predisl. G. Dzh. Laski; komment. V. T. Olejnika. – М.: Ves` Mir, 2000. – 560 s.
11. Fukuyama F. Velykyj krax. Lyudska pryroda ta vidnovlennya socialnogo porjadku /F.Fukuyama. – Lviv: Kalvariya, 2005.–380 s.
12. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

WYKORZYSTANIE SPRZĘTU WOKALNEGO W KLASIE KURSU W PRZYGOTOWYWANIU PROFESJONALNYM

Natalia Folomeeva

doktor nauk pedagogicznych, docent,

Sumy State Pedagogical University nazwany na cześć A.S. Makarenko (Sumy, Ukraina)

folomeeva.natalya.arkadiевна@gmail.com

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest charakterystyce różnych technik wokalnych w nowoczesnym dyskursie zawodowego przyszłych śpiewaków Pop - wykonawców, a także możliwość korzystania z niektórych technik klasa wokalną muzykę pop. Zastosowano następujące metody: analizę literatury metodycznej i pedagogicznej do zbadania różnic technik wokalnych i analizy całego systemu strukturalnego do badania treści i struktury technik wokalnych. Zastosowano również ogólne metody naukowe: analizę, syntezę, indukcję i dedukcję. Artykuł określa zawartość metodyczną współczesnych technik wokalnych, a także możliwość ich wykorzystania w klasie popowego śpiewu. W badaniu określono mechanizmów metodyczne zastosowanie pewnych technik wokalnych w szkoleniu przyszłych wokalistów popowych i korzystania z niektórych nowoczesnych technik w klasie wokalne muzyki pop.

Słowa kluczowe: technika wokalna, różnorodność wokalna, mieszany, belting, twang, bending, zjeżdżalnia, vibrato, trzepotanie, subton.

USE OF VOCAL TECHNIQUES IN VOCAL CLASS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Natalya Folomeeva

Candidate of Pedagogical Sciences, docent,

Sumy state pedagogical University named after A.S. Makarenko, (Sumy, Ukraine)

Abstract. The article is devoted to the characterization of various modern vocal techniques in the discourse of the professional training of future pop artists - vocalists, as well as the possibilities of using such vocal techniques in individual classes in the class of pop singing. The following methods were used: the analysis of methodological and pedagogical literature in order to study the differences of vocal techniques, as well as system-structural analysis in order to study the content and structure of vocal techniques. Also were used general scientific methods: analysis, synthesis, induction and deduction. The article defines the methodological content of modern vocal techniques, as well as the possibility of their use in the class of pop singing. As a result of the study, the methodical mechanisms of the use of separate vocal techniques in the process of professional preparation of future pop singers - vocalists are specified, as well as the use of the use of some modern vocal techniques in individual classes in the class of pop singing.

Key words: voice formations, pop vocal, mixt, belting, twang, bending, slide, vibrato, flatter, subtone.

ВИКОРИСТАННЯ ВОКАЛЬНИХ ТЕХНІК У КЛАСІ СПІВУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Наталія Фоломєєва

кандидат педагогічних наук, доцент Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, (Суми, Україна)

Анотація. Стаття присвячена характеристиці різних сучасних вокальних технік у дискурсі професійної підготовки майбутніх естрадних вокалістів - виконавців, а також можливості використання окремих вокальних прийомів класі естрадного співу. Використано такі методи: аналіз методологічної та педагогічної літератури для вивчення відмінностей вокальних технік, а також системно-структурний аналіз для вивчення змісту та структури вокальних прийомів. Також були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція та дедукція. У статті визначено методологічний зміст сучасних вокальних технік, а також можливість їх використання в класі естрадного співу. В результаті дослідження визначено методичні механізми використання окремих вокальних прийомів у процесі професійної підготовки майбутніх естрадних співаків, а також використання деяких сучасних вокальних технік в у класі естрадного співу.

Ключові слова: вокальні техніки, естрадний вокал, мікст, белтінг, тванг, бендінг, слайд, вібрато, флаттер, субтон.

Introduction. Ukrainian higher art education needs to be substantially upgraded, as the educational services market has undergone significant changes in recent years through the processes of globalization and European integration of society, as well as socio-political realities in our country. The urgency of the transition of artistic and pedagogical education to a qualitatively new level is associated with a significant transformation of the functions of the professional activities of teachers of musical art, and hence the need for the formation of new professional competences of the teacher of musical art and the actor-vocalist. This accordingly requires qualitative changes in the professional training of future artists – vocalists.

The study of the problem of modernizing the professional training of specialists in higher education is given due attention in pedagogical theory, in particular, in its aspects: the philosophy of modern higher education (V. Andrushchenko, I. Zyazyun, V. Kremen and others); problems of continuing professional education (S. Goncharenko, A. Ligotsky, N. Nichkalo, S. Sisoyev and others); theoretical and methodical principles of professional training of future specialists in higher education (A. Aleksyuk, V. Bondar, S. Arkhangelsky, M. Yevtukh and others); pedagogical bases of organization of educational process in higher educational institutions (V. Bezpalko, V. Sagard, I. Tikhonov and others); peculiarities of personality development of future specialists in the process of professional training (V. Grinev, V. Rybalka, V. Semichenko. The theoretical foundations of vocal teaching techniques are laid down in the writings of V. Mordvinov, P. Golubev, D. Aspelund, S. Yudin, L. Dmitriyev, A. Danovich, D. Yevtushenko, P. Organov, A. Mykisha; issues of vocal training of future teachers-musicians are revealed by L. Vasilenko, A. Menabeni, G. Stasko, Y. Yutsevich, O. Pryadko, O. Matveeva and others. Researchers such as N. Drozhzhina, O. Clip, M. Mozgoviy, V. Tormakhova, I. Shvets and others have dedicated their works to the general theoretical and methodological problems in the field of the preparation of pop singers. The practical content of mastering of vocal techniques is described in the works by: J. Kenne, M. Marchesi S. Nelson, H. Nosworthy P. Rodenburg, S. Riggs, C. Sadolin, J. Schmidt and others. However, the aspect of the use of modern vocal techniques in the class of pop vocal in the process of training future pop artists - vocalists is not exhaustively covered in the research scientific sources. Therefore, the purpose of the article is to specify the possibilities of using various modern vocal techniques on individual classes of variety singing in the process of professional training of future vocalists in the process of training.

Main part.

Objectives of the research: distinguishing between different vocal techniques; differentiation of the content of specific vocal techniques; specification of the methodical content of their use in the process of training future pop singers; clarification of the possibilities of using different vocal techniques in the class of pop vocal. Results of research of various vocal techniques and possibilities of their use in the process of professional training of future pop singers have been discussed at scientific and practical conferences of different levels.

Despite the fact that there are no direct contradictions between the variety and other types of vocal performances in the field of the technique, the synthetism of the variety of vocal arts and performing arts contains certain specific features related to sound production, vocal techniques and stylistic features derived from synthetic interconnection various vocal schools. Therefore, is advisable in the class of pop vocal, to integrate the achievements of the classical vocal school, such as the general principles of vocal breathing, phrasing, vocal phonation, architectonic vocal works with modern vocal techniques. The peculiarity of pop vocal art is obviously not so much the difference in the method of sonic production of performers as stylistic features: the simplicity of the musical language, the melodious melody, the harmonious and rhythmic basis easy to perceive, which are interrelated with the peculiarities of the stage presentation of the artistic content of the work in the form of a complex stage performance. It is the creation of the availability and simplicity of the musical language that is the key to recognizing and memorizing the pop art and increasing its popularity in broad circles of listeners. In addition, among the special elements of the professional training of future performers, there are vocal techniques and techniques of sound production, the expansion of which, provided the high level of training of performers and expedient selection and use can have a positive effect on the quality of the presentation of the artistic content of the variety song from the scene. The significance of such techniques for students is difficult to overestimate because they, while listening to a variety of contemporary pop music, can analyze the use of such techniques by well-known performers, but misunderstanding their nature and copying without proper training can cause a lot of damage to their voice, while not achieving the necessary sound.

In the process of training future specialists, vocal training of future teachers of musical art is of great importance. The greatest difficulties faced by students when casting a voice are expected to cause interregional transitions and the highest for each personal notebook range, especially considering that in the classical academic setting of the voice for performing high sounds, there is actually only one natural vocal reception – the falsetto. Unlike the classical voice statement in the academic vocal class, pop vocal allows you to use some specific vocal-technical techniques and means, in particular, for taking high sounds.

The first of them is the mixt (from the English «mixed»), which can be used in the class of pop vocal in three main types: classical mixt, «modern» mixt (by S. Riggs) and belting. It should be noted that the mixt is not inherent in the natural way of functioning of the vocal apparatus technique, which conventionally compiles the chest and the main register component and substantially changes the self-alignment mechanism, used primarily in the climax. The basics of the so-called «classical mixt» are developed in the classical school for male vocals related to the complexity of the transition of an elaborate resonator - that is, on the falsetto.

Therefore, mixt must be started not on the threshold sound, which is higher than that without falsetto when classical voice is not possible, but much earlier, on lower sounds. Accordingly, the alignment mechanism changes earlier than the interregional threshold. Sometimes it is advisable to move to the mix within an octave to the interregional threshold. Similar to some other techniques of sound production, the mixt creates a relatively stable volume of the performer's voice, and the higher the note taken with the use of this technique - the greater the «voice», since in the sound structure the frequency range of the pair harmonics that fall into the gap increases maximum sensitivity of the ear and create an illusion of voice, although this is usually only a push of air, which is formed during the transition to mix and actually to «power» in the voice is not relevant. That is why the beginners in mastering this technique of sound formation tend to switch to the cry, which is a mistake, since when screaming air through the voice device goes too much, and when mixing - at the required level. Moreover, if the conditional comparison of the volume in the performance of the opera arias with the transition to falsetto and rock ballads using mix in the second case, the volume of the voice will be lower. A classic mixt about women's vocals in the modern classical voice statement is called «medium», that is, «medium», which involves the use of mix in the middle part of the range, but does not exclude the classic falsetta, the transition to which occurs only in some cases.

The development of the second type of mix – «modern» technique - is due to the American teacher S. Riggs, who created a fundamentally new mechanism for singing Speech Level Singing («Singing in a Linguistic Position»), in which the author himself called the mystique in a «related» voice. Such sound reproduction appears on the medium-high range of the range. In the opinion of S. Riggs, due to the maximum development of the «natural voice», it is necessary to smooth the interregional transitions and to refuse to change the position of the larynx (the so-called «linguistic position», which causes a rather critical critique in the sense of physiological changes in the position of the larynx during singing different sounds in the highest) , a large air pressure in front of the vocal bonds, that is, with a smooth decrease in the amount of air, provided that the coordination is carried out, the mechanism of phonation in the modal register becomes smoothly into the mechanism of the «falsetto» register. Since the representatives of this vocal school did not pay sufficient attention to the studies of actual phonation, the formulation of certain postulates is extremely imperfect, especially the question of «linguistic position», in which the «stable» position of the larynx is actually conditioned by the partial transfer of muscular effort required to align to other, larger muscles of the body loops of the singer. However, along with the vocal coordination proposed by S. Riggs, the «mixing mechanism» of this school really deserves attention, especially considering that such sound formation allows to operate, in particular, with a small volume of singing. His bright representative was Michael Jackson. The third kind is belting (from English to belt out), with the use of which, conventionally speaking, the inter-register threshold is not avoided, but is pushed even higher, but the sounds taken by belting cannot continue higher, for example, for example , mixed, which gradually pass into the main register. Belting is a technique that can be used exclusively for a certain range of range, which its developers call «pushing» (pushing) the «chest» register into the «main» part, but rather belting is based on the mechanism of limitation of cry. First of all, belting is a reception for female vocals, in men it is used very rarely and exclusively by owners of almost supernatural voice data

(for example, Adam Lambert). In fact, it is a strong, dense and loud sound that is formed by a thick mass of vocal cords (unlike other types of mix, where the ligaments in the upper case are thin) with close closure. The scream differs above all by the accuracy of the coordination and, accordingly, the accuracy of the reproduced sound, as well as the reactive use of vocal cords (the cry can cause a clamp and damage the voice) and, accordingly, under the mechanism of education, the cry is uncontrollable and possible only on a very strong stream air, while belting is possible only by limiting the flow of air.

Another vocal technique, which, due to its peculiarities, is not used in classical voice formulation, is the twang (from the English word «twang»), a special sound that is formed at the same time as the closure of the soft palate and the «collar» of the larynx. From the well-known phenomenon of impedance by R. Jusson, which essentially resembles a twang, differs in the place of localization: the impedance concerns, first of all, the oral cavity, and the tangen is a larynx, that is, much lower. If you do not take twang as a special kind of pronunciation that is peculiar to some nationalities, the «vocal» twang can be of two main varieties: «pure» (oral) and nasal, and begin to learn this technique better than the second kind, since the pure The twang of an unprepared singer can trigger a natural mechanism with closure and genuine and non-true vocal cords that causes phonotrauma. The study of nasal tangle is advisable to begin with classical vocalization to the sounds of «n» provided that there is no forcing and no creation of too high pressure in the mouth, since the closed mouth itself stimulates the closure of the «collar» of the larynx.

A special vocal-technical technique is the yodel (from the word «Jodel» - onomatopoeia), consisting of sharp short-term register transitions at the end or during a single tone sound. There is a single jodel (one-time register shift within one duration) and a plural jodel (a series of register transitions), which is a typical reception of the so-called «Tyrolean singing». In modern music, jodel is used to emphasize the value of a particular fragment, emotional mobility, and so on. A striking example may be D. O'Riordan as a soloist of The Cranberries.

Another vocal technique, typical for intonation in pop and jazz, used in the class of pop vocal, is bending - a sound-elevating tension, an «bend» to a note, followed by fixing on the desired note. Vocal bending (sometimes referred to as "runs") is similar to an instrument that is performed on an electric guitar and usually has an improvisational nature and is limited to halftone around the note. Bending usually begins or ends with a phrase or a word. In the process of studying, it is necessary to pay attention to fixing the sound, which is preceded by a band and its functionality within a particular work, if such a fixation is not a melody mixed with the melismatics of execution, and the whole structure of the song is violated. In general, it will be much more expedient to have a few pads in the required places than a lot of padding where it is not needed. It is better for beginners to begin to work out this vocal - technical reception from the band to the tone from below to the required note, then - three half - tone steps from below to the note, at first - at a slow pace.

Another similar technique is the slide (from the English «slide» - slip), which in a classical voice statement is called «glisando», consisting of a smooth ascending or descending transition from one note to another through the reproduction of all possible vocal reproductions of sounds between them.

Another vocal - technical technique is subtone - singing with a breath, a reception based on the technique of splitting, when the respiratory flow as if split into two: the

first leads to fluctuations of vocal cords, the second remains noise exhalation of air. First of all, it must be taken into account that this method requires additional energy costs, since a significant part of the air in the fluctuations of vocal communication does not take part and just with noise exhale, which leads to the drying of the mucous membranes of the vocal apparatus.

It is used to soften the sound of a voice, giving it another emotional color of tenderness and sensitivity. Used by such performers as M. Carey, M. Farmer and many others. In the class of pop vocal, this technique will be useful first of all to enrich the artistic and emotional content of works performed by students, as well as to train the control of air consumption for vocalization.

The overtones vocal technique, based on the so - called two - voice soloists, is based on the splitting of sound into the main tone and the pretension (subton), which actually allows you to sing two sounds at the same time. Reception comes from the ritual singers of the peoples of the Altai region (Altai, Buryats, Tuvints, etc.) [2]. Especially useful overtones for performers to train interregistered transitions, if such a transition no longer causes significant difficulties

An interesting vocal technique is «vocal fry» (a creak, «roasted voice») - a relatively new, compared with other receptions. It is also often referred to as «strowbass" (from «Straw») and «edge sound». This technique is to attack (start) a sound based on creak. The basis for the administration is a special type of stroke, the cartilaginous cartilage is interconnected, preventing the passage of air through the combined vocal cords, which during the dilution form a sound, known as «laryngeal closure». A continuous series of frequent closing of the soft air stream and there is a vocal fry, which can be very similar to the sound of the door stinging or chattering the duck (if not simulate it simply by the word «hell», but by the sound), for that voice, which «wakes up» early in the morning. In some children and adolescents, even in a conversation, there is such an involuntary «grunts». This kind of sound is created because of the special soft state of the vocal cord, and not because of the closed throat and it is important to understand beginners. As an experiment, you can try to draw air into yourself, saying the loud «A» and such a creak will arise itself. On exhalation, not everyone comes out immediately, but it's just a matter of training, in any case, the feeling of freedom should remain the same as on the inspiration. Vocalists usually use such «scribbling» at the beginning of the phrase or words, and vocalists of the difficult year, on the contrary, end up, creating the effect of a tired voice. In the class of pop vocal, this technique is used not only as a decoration, but also as an exercise during vocal training (especially popular among Western vocal teachers and vocalists themselves). The brightest representatives using this technique are Adele, E. Iglesias and B. Spears.

Another vocal technique is a drive (expressive vocal-technical technique) based on the addition of distinct musical sounds of various noise, for example, when a falsett drive is added to the falset sound, such as a scream or a scream , «Tunderstruck» performed by B. Johnson («AC / DC»), and if subtone sound is accompanied by a hoarse whisper - a subton drive, for example, the initial phrases «Poison» by Alice Cooper.

The widespread vocal technique is the vibrate-intonational fluctuation of sound with a certain pulsation, which is caused by periodic motion of the diaphragm and oscillation of the connecting pressure, which often accompanies the long final notes of the phrase in the vowel sounds. Individual voices have a beautiful uniform natural vibrate, but most often, in the presence of all other criteria of professional sound, vibrato

is absent or sounds uneven or too small. In the latter case, the vibrate is a throat and represents a motionless fader that is not supported by the diaphragm, which only complicates sound production. To make vibrate, you must transfer the main load on the diaphragm. It will act as a speed governor and amplitude, and accordingly, the diaphragm movements will implement successive alternating stresses and relaxations, which slightly change the height, volume and timbre of the main sound. At the beginning, the speed of the alternation may be insignificant, the main thing is to achieve an equal technical vibrational motion. All indicators are vibrant, in particular speed is individual. Accept vibrate is inherent in another function - the articulation of small durations in vocal ornaments - coloratura and melismah. If during the vibrational motion of the diaphragm a melodic line of coloratura begins to sing, it is possible to obtain a precise musical articulation, that is, separate notes are well heard, and fragments that are not clutched in non-cellular parts. In this case, the movements of the larynx become noticeable only with a high altitude gap between the upper and lower passage sound. In this case, frequent variations of the mandible are possible, but not necessary, because it only changes the timbre and color of the vowel due to the change of the form of the oropharyngeal horn. In fact, there are several types of vibrate. The most rare of them, but the most useful is the large diaphragm vibrate. The mechanism of this reception has much in common with the technique of staccato. For beginners, when singing, one has to imagine raising a basketball ladder by hitting three times at each stage, with particular attention to the work of the upper press, which strains apart on each note. Once the exercise is mastered, you can switch to alternating phrases on legato and staccato. Before the phrase on the legato it is necessary to make a deep active breath and, without changing the breath, sing the exercise, continuing to accentuate the movements of the upper press of each note, swinging it. Further such movements should be transferred to the phrases of the melody, focusing on vibrato.

Another vocal technique is «growl» (or a ricket, growl) - one of the most spectacular techniques that modern vocalists enjoy. It is believed that the first introduced him into the official use of Louis Armstrong, imitating the sound of his trumpet voice. In general, jazz - blues, classical or de - graveling and grapping (from the English «grunge») or guttural (from the English «guttural») are distinguished, and the last two forms in execution are combined with expressive expression of emotions. A bright representative of the jazz-blues growl was already named L. Armstrong, representatives of the classic growl - A. Gossou (group «Arch Enemy») and P. Koskinen (being the vocalist of «Shape of Despair»), representatives of the grapping - the vocalists of the groups «Dispised Icon», and others. Very often vocalists - beginners not mastering the basic techniques of sound production and techniques asking the teacher to teach «grouching», not realizing that reception is rather complicated, and most importantly, that performing it is not correct, you can get phonotrauma. It is believed that for the first time in the style of rock singing in rock mourning, the Swiss band «Hellhammer» was distinguished in 1982. Later something similar could be found among vocalists of some American collectives in the genre of gothic, dum - deth-metal. Although grouching can now be heard in the female performance, but rarely because of the anatomy of the vocal apparatus. According to the content, it is possible to name the diaphragmatic bass based on the technique of splitting with the maximal lowered larynx, open mouth and throat, and a very strong impedence, which leads to fluctuations in both true voice communication and inaccurate, due to the partial collapse of which and this sound is formed. Such a vocal technique is based on the sound production on the aperture during

the strong exhalation and the subsequent process of splitting the vocal cords. This combination of all this creates the effect of a rough and terrible growl. For a groove it is necessary to maintain a balance between the voltage of vocal cords and the aperture, and the actual vocal cords are not the basis of sound production, and in this reception are almost completely open. To expel air, you should use the aperture for the most part, and the connections should be left relaxed. Necessary sound is formed, if after a deep breath push out part of the air from the lungs, straining the tonsils and throat. Do this at the same time, but without too much stress. Try to produce laryngeal and tall sounds, gradually reducing the tone, with the larynx should be kept open and relaxed. The air should be pushed off by the stomach, because in this reception all the power of singing must come exclusively from the diaphragm. In general, in the process of mastering the cloth, two types of technicians can be used: the so-called «Eshayl-technics» - vocalizations on exhalation, that is, the bonds fluctuate under the action of a stream of air that exhales from the lungs and the so-called inhale technique - vocalizations on the exhalation of vocal breath, that is, after Full exhalation of the connection varies in the air coming to the lungs. The second group is more loaded with ligaments and a bleaching device in general and therefore not recommended for beginners, as it can cause phonotrauma. It will not be superfluous for beginners - the ringleaders have regular control of the doctor - phoner. It should be noted that growling is not used as a proper technique typical of a hard-rock in the pop vocal class, but partly breathing exercises and diaphragm work, along with the relaxation of the connections used for groovy, may be useful to pop singers.

Other specific vocal techniques are, for example, «flutter» (laryngeal singing, «rick»), filiation (smooth change of sound dynamics), «scrimming» (tumultuous high cry with hoarseness), but their coverage is not the subject of this publication. In any case, the development of new vocal techniques for sound production or vocal - technical techniques should take place under the supervision of a specialist and in accordance with the methodological principles of vocal training, as well as observing the rules of voice protection and periodic monitoring of the state of the voice apparatus in the background.

It should be noted that vocal techniques and techniques of sound production are not exhausted by the listed, but the expansion of the arsenal of vocal techniques can positively affect the possibilities of a teacher in the class of pop vocal. The significance of such techniques for students is difficult to overestimate because they, while listening to a variety of contemporary pop music, can analyze the use of such techniques by well-known performers, but misunderstanding their nature and copying without proper training can cause a lot of damage to their voice, while not achieving the necessary sound.

Conclusion. Given the current state of the Ukrainian system of higher education, the main direction of its reform should be the liberalization of higher education, the teaching of students of the principles of freedom and, at the same time, responsibility for their choice. But only an internally free person who has mastered the art of decision-making and responsibility for them, may be truly a conscious citizen, as well as a competitive, mobile professional.

The sphere of professional education, in particular, musical, is now undergoing another stage of its reformation, therefore the importance of the selection of modern methods in the process of professional training is constantly increasing. Pop vocal art occupies a separate place in the system of musical culture in Ukraine. Professional training in artistic specialties has always been of a specific nature and has been significantly differentiated in the selection of forms and methods of work.

In artistic activity, the formation and development of personality is rapid, because art (and, in particular, variety vocal art) activates all spheres of personality, induces it to creativity, which also requires constant development from personality. Creative personality, capable of solving non-standard tasks and making responsible decisions in pop vocal art will develop, especially young, active and effective.

It is important for the vocalist to master the professional control of their own vocal apparatus, vocal technique, to understand the specifics of different styles of vocal art, the artistic content of vocal works, but for singing singers, in addition to this, stage art, the use of special expressiveness, variety vocal techniques and technical means is especially important. Therefore, based on the specifics of variety vocal art and stage performance, the process of professional preparation of students for stage performance in the class of pop singing has well-defined features, which, however, are not sufficiently covered in scientific and methodological literature.

Pop vocal art is marked by popularity among youth, which promotes the involvement of young people in direct activities, transforming from the consumer of art to the creator personally interested in the results and the very process of learning. In the discourse of the analysis of the process of professional training of future pop singers, it becomes evident that the repertoire of works by students is expanding, due to typical contemporary trends and styles of songs, which use a variety of vocal techniques. So, special attention is given to students studying in the process of vocational training of modern vocal techniques such as mixt, bending, slide, flatter, etc., which will allow you to perform various vocal acts, regardless of their style.

That is why modern vocal pedagogy also needs to «revise» the established stereotypes and establish new paradigms that would allow the relevant educational institutions to develop the singer both in speech and vocal techniques in the universal system of control of all parameters of the qualitative sound, concerning the range, resonators, volume, the work of the articulation apparatus, intonation, expressiveness, vocal-musical (motor) hearing, etc., as in academic singing, folk and pop music and melodeclamation manners of tuning that.

In the course of the research, specific features of modern authoring methods of development and education of the voice have been identified, namely:

- A. Maximum development of natural possibilities of the voice of the singer.
- B. Chestnut breathing.
- C. A high position of sounding the voice, which provides for all voices the norm of fluctuations of the lower and upper formants.
- D. Mixing the head and thorax resonance with the predominant participation of each of them for different altitude sounds.
- E. Free position of the larynx.
- F. The release of the muscles of the anterior tube (lips, currents, tongue, etc.) from excessive tension.
- G. Periodic control of the phonist doctor.

It is important to educate students in demanding self-esteem, dedication, creative activity and initiative. It is very important to educate the students of their independent work on improving their professional skills. A compulsory condition for individual classes should be creative-psychological contact between a teacher and a student. It allows the maximum fixation of specific singing sensations. In the initial period of education of the student, along with a detailed acquaintance with his physical data, the

teacher must find the most natural and as short a short way to a deep study of the personality of his personality. Pedagogical skill is not in imposing its methods, but in the patiently systematic creation of a favorable soil for conscious, always critical of their perception, analysis and synthesis by students. Find the creative «spark» of the student, contribute to its development, directing it, but not «squeezing» on the individuality of the future artist - what is the meaning of the creative approach to vocal pedagogy.

On the basis of personal interest in the results of the training of future specialists in the process of professional training, formed the necessary professional and personal competences, reveals the potential for professional and personal self-improvement, which is the basis for personal growth.

Vocal - voice capabilities of each person, above all, depend on a specific set of working bodies that require a certain skill in using their basic parameters, and the introduction of a new methodical approach to the vocal training of future professionals is another important step towards professional competence and multidimensional mastery of the singer-performer. Traditional vocal pedagogy receives a new understanding of the problems of bullying in the totality of related research - physiologists, phonics, acoustics, psychologists, vocalists, methodologists, which allow vocalists to comprehend the complex of educational work associated with the formation of the necessary competences in direct singing activities.

Available methods and methods of vocal education do not cover the entire system of professional vocal training of future vocalists, do not sufficiently take into account the specifics and features of the vocal training of future teachers of musical art, the need to master the skills of conscious coordination of their own vocal activity in the process of execution. However, the use of the best practices of modern vocal techniques in the class of pop vocal will optimize the process of preparation of future specialists in the conditions of the system of higher education in Ukraine. Such an optimization can take place through the adaptation of the work programs and educational - methodical complexes to the disciplines of professional direction, which were carried out.

References

1. Bean M. (1997) Performance Technique for Singers: Bringing the Song to Life, Part 2: The Two Halves. *Journal of Singing*, 2 (54), 39-42.
2. Cleveland T.F. (1995) Voice Pedagogy for the Twenty-First Century: Why Does My Voice Sound So Different on the Tape from the Way It Sounds to Me?. *The NATS Journal*, 4 (51), 55-46.
3. Kenne J. (1987) *Becoming a Singing Performer*. Dubuque, IA: William C. Brown, 1987p.
4. Linklater K. (1976) *Freeing the Natural Voice*. New York: Drama Book Specialists, 254 p.
5. Marchesi M. (1970) *Theoretical and Practical vocal method*. New York: Drama Book Specialists, 206 p.
6. Nelson S., Blades-Zeller E. (2000) *Singing with Your Whole Self: The Feldenkrais Methods and Voice*. Rochester, NY: Inspiration Press, 311 p.
7. Nosworthy H., Summers P. (2005). *Simply Singing*. New-York: Thomson Learning, 399 p.
8. Riggs S. (1998). *Singing for the Stars: A Complete Program for Training Your Voice*. Los Angeles, CA: Alfred Publishing Co., Inc., 168 p.
9. Rodenburg P. (1992). *The Right to speak. Working with the Voice*. New York: Routledge, A Theatre Arts Books, 234 p.
10. Sadolin Cathrine. (2000.) *Complete Vocal Technique*. Denmark, 255 p.
11. Schmidt J. (1998) *Basics of Singing*. 4th ed. New York: Simon & Schuster Macmillan, 285 p.

OCENA POZIOMU DECENTRALIZACJI FINANSOWEJ NA UKRAINIE WEDŁUG WSKAŹNIKÓW KSZTAŁTOWANIA CZĘŚCI DOCHODOWEJ BUDŻETÓW LOKALNYCH

Iryna Tsymbaliuk

doktor nauk ekonomicznych, docent,

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

tsymbaliuk_i@ukr.net

Adnotacja. W artykule rozpatruje się problematykę zabezpieczenia zasobami finansowymi organów władzy lokalnej w kontekście przeprowadzenia decentralizacji na Ukrainie. Metodologiczną podstawą badania są metody ogólnonaukowe i specjalistyczne, które obejmują analizę teoretyczną, systematyzację istniejących podejść do oceny decentralizacji finansowej i kształtowane systemy głównych wskaźników wyznaczenia jej poziomu, a także metod analizy statystycznej obliczonych wskaźników, wykorzystywanych w badaniu zmian zabezpieczenia finansowego organów samorządowych w procesie decentralizacji finansowej. Na podstawie wyników badawczych określono istotę decentralizacji i przedstawiono jej główne formy. Wyznaczono, iż decentralizacja finansowa jest niezbędnym elementem danego procesu, istota której polega na przekazaniu zasobów finansowych oraz innych istotnych elementów gospodarczych z poziomu centralnego na poziom lokalny. Przeprowadzono analizę teoretyczną istniejących metod oceny decentralizacji finansowej. W celu najbardziej wiarygodnej oceny decentralizacji finansowej uzasadniono celowość wykorzystania i przeprowadzono odpowiednie obliczenia wskaźników decentralizacji dochodów. Ustalono, iż poziom decentralizacji finansowej na Ukrainie jest niewystarczający, a jego wzrost nie ma konkretnie wyrażonej pozytywnej tendencji, co świadczy o niskiej efektywności reform decentralizacyjnych na Ukrainie. Jako perspektywę kolejnych badań wyznaczono naukowe uzasadnienie kierunków aktywizacji procesów decentralizacji, m. in. w kierunku nadania organom samorządowym wystarczających zasobów finansowych w celu wykonania przez nich powierzonych im obowiązków zabezpieczających rozwój regionalny.

Słowa kluczowe: decentralizacja finansowa, wskaźniki decentralizacji finansowej, decentralizacja dochodów, zasoby finansowe, dochody budżetów lokalnych, lokalne podatki, organy władzy samorządowej, niezależność organów samorządowych.

EVALUATION OF THE LEVEL OF FINANCIAL DECENTRALIZATION IN UKRAINE BASED ON THE INDICATORS OF THE LOCAL BUDGET REVENUES FORMATION

Iryna Tsymbaliuk

PhD, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Summary. The article deals with the problem of providing financial resources of local self-government bodies in the context of decentralization in Ukraine. The methodological basis of the study is both general scientific and special methods that include theoretical analysis, systematization of existing approaches to the assessment of financial decentralization and the formation of a system of basic indicators for determining its level, as well as a method of statistical analysis of calculated indicators that was used to study the changes in financial security of self-government bodies in the process of financial decentralization. According to the results of the research, the essence of decentralization has been determined and its main forms are

presented. It is argued that financial decentralization is a necessary component of this process, the content of which is the transfer of financial resources and other economic influence leverage from the central to the local level. Conducted theoretical analysis of existing methods of financial decentralization evaluation. For the most reliable estimation of financial decentralization, is substantiated expediency of use and corresponding calculations of decentralization indicators of incomes are made. It is established that the level of financial decentralization in Ukraine remains insufficient and its growth does not have a clearly expressed positive trend, which is a shining factor in the low inefficiency of decentralization reforms in Ukraine. Prospects for further researches have identified a scientific basis for accelerating the processes of decentralization, in particular, to provide local self-government bodies with sufficient financial resources to fulfill their assigned responsibilities for regional development.

Keywords: financial decentralization, indicators of financial decentralization, decentralization of incomes, financial resources, revenues of local budgets, local taxes, local self-government bodies, independence of local self-government.

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Ірина Цимбалюк

*к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Анотація. У статті розглянуто проблему забезпечення фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування в контексті проведення децентралізації в Україні. Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи, які охоплюють теоретичний аналіз, систематизацію існуючих підходів до оцінки фінансової децентралізації та формуванні системи основних показників визначення її рівня а також метод статистичного аналізу розрахованих показників, що використовувався для дослідження змін фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування у процесі фінансової децентралізації. За результатами дослідження визначено сутність децентралізації та наведено основні її форми. Стверджується, що фінансова децентралізація є необхідною складовою цього процесу, зміст якої полягає у передачі фінансових ресурсів та інших економічних важелів впливу з центрального на місцевий рівень. Проведений теоретичний аналіз існуючих методик оцінки фінансової децентралізації. Для найбільш достовірної оцінки фінансової децентралізації обґрунтовано доцільність використання та проведені відповідні розрахунки показників децентралізації доходів. Встановлено, що рівень фінансової децентралізації в Україні залишається недостатнім та його зростання не має чітко вираженої позитивної тенденції, що є свідченням низької неефективності децентралізаційних реформ в Україні. Перспективами подальших досліджень визначено наукове обґрунтування шляхів активізації процесів децентралізації, зокрема у напрямку надання місцевим органам самоврядування достатніх фінансових ресурсів для виконання ними покладених на них обов'язків щодо забезпечення регіонального розвитку.

Ключові слова фінансова децентралізація, показники фінансової децентралізації, децентралізація доходів, фінансові ресурси, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки, органи місцевого самоврядування, незалежність місцевого самоврядування.

Вступ. Здійснення реформ публічного управління вимагає перерозподілу фінансових ресурсів для виконання органами регіональної і місцевої влади покладених на них повноважень, стимулювання розвитку відповідних територій.

Внаслідок цього злободенним постає питання здійснення ефективної фінансової децентралізації, яка має бути спрямована на забезпечення регіонів адекватними фінансовими ресурсами, мітігацію негативних наслідків розширення прав і обов'язків органів місцевого самоврядування, справедливий розподіл податкових надходжень між адміністративно-територіальними одиницями, а також стимулювання регіонального розвитку.

Проведення реформ обумовило зацікавленість широкого кола українських та зарубіжних науковців у вивченні питань побудови децентралізованого державного управління. У наукових працях широко представлені дослідження основних аспектів децентралізації фінансової системи, розкритий зарубіжний досвід та визначені перспективи його реалізації в Україні для забезпечення сталого просторового розвитку її регіонів (Бориславська, 2012; Луніна, 2016; Осипенко, 2016; Павліха, 2006; Сало, 2013 та ін..) розглядаються питання забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування та основні підходи щодо розрахунку рівня фіскальної децентралізації (Валігура, 2016; Глуха, 2011, Корнєєв, 2009; Крисоватий, 2012 та ін.).

Проте, наявність проблем щодо забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами для повного втілення ідеї бюджетної децентралізації в життя, доводить необхідність та актуальність подальших досліджень цієї проблеми.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у визначенні особливостей фінансової децентралізації в Україні та проведенні оцінки її рівня за показниками дохідної частини місцевих бюджетів. Завданнями статті є визначення сутності фінансової децентралізації; аналіз існуючих методик оцінки її рівня; відбір основних показників для проведення оцінки та їх розрахунок; формулювання відповідних висновків щодо рівня фінансової децентралізації в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи: пошуково-бібліографічний, який охоплює систематизацію і класифікацію друкованих джерел із питань децентралізації; теоретичного аналізу та синтезу – при дослідженні існуючих підходів до оцінки фінансової децентралізації та формуванні системи основних показників визначення її рівня; статистичного аналізу розрахованих показників, що використовувався для дослідження змін фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування у процесі фінансової децентралізації. З метою забезпечення достовірності одержаних результатів використовувалися методи наукової ідентифікації і зіставно-порівняльного аналізу.

Результати та їх обговорення. В умовах тривалої фінансової нестабільності та централізації державного управління наділення органів місцевого самоврядування (ОМС) реальними фінансовими ресурсами набуває критичного значення. Підтвердженням цього є суспільно-політичні дискусії щодо «регіонів-годувальників» України, дієздатності ОМС, відповідності фінансових ресурсів ОМС їх фактичним повноваженням, створення фінансово самодостатніх територіальних громад, перекладання відповідальності за проблеми на місцевому рівні на вищі органи державної влади.

У загальному, під децентралізацією розуміють систему управління, при якій частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів

самоуправління; розширення прав низових органів управління (Білодід, 1980, с. 60). Таким чином, під децентралізацією варто розуміти процес передачі від центральних органів влади до місцевих повноважень і функцій, необхідних для вирішення питань розвитку відповідних територій.

В науці виділяються наступні форми децентралізації (Крисоватий, 2012, с. 83):

1) політична (демократична) децентралізація. Передбачає передачу частини повноважень державної влади місцевому і регіональному самоврядуванню;

2) адміністративна (бюрократична) децентралізація полягає у делегуванні органами центральної державної влади функцій і повноважень органам місцевої та регіональної державної влади, які отримують часткову фінансову (бюджетну) автономію;

3) територіально-просторова децентралізація. Є формою децентралізації, що зводиться до впровадження цільових програм та розвантаження міст та промислових комплексів, в тому числі шляхом появи нових;

4) економічна (фінансова) децентралізація. Її зміст полягає у передачі фінансових ресурсів та інших економічних важелів впливу з центрального на місцевий рівень.

Фінансова децентралізація є складним аспектом децентралізації публічного управління. Вона є своєрідним мірилом: рівня демократичності та компетентності публічної адміністрації; адекватності політичної системи до суспільних очікувань; рівня довіри до органів місцевого самоврядування та рівня сприйняття державною владою потреб суспільства в цілому та органів місцевого самоврядування зокрема; якості контролю у публічній сфері та відповідальності; зрештою, вона є оцінкою адекватності адміністративно-територіального устрою держави (Бориславська, 2012, с. 129).

Зауважимо, що в чинному законодавстві України показники фінансової децентралізації, а також вимоги до їх обчислення або використання відсутні. Своєрідною апроксимацією є показники фінансової самодостатності, визначені у Методиці проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики, а саме темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі. Однак, зазначені показники жодним чином не характеризують явище фінансової децентралізації, а є радше певним відображенням стану місцевих фінансів та соціально-економічної ситуації в регіоні в цілому.

Що стосується оцінки власне фінансової децентралізації, то українські вчені переважно досліджують динаміку і структуру місцевих бюджетів, показники щодо частки доходів (видатків) місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (Валігура, 2016, с. 123; Глуха, 2011, с. 139; Михайленко, 2014, с. 95; Хлівний, 2012, с. 25).

Таким чином, враховуючи механізм вибору показників фінансової децентралізації (фактори та критерії), а також зазначені вище підходи українських вчених, ми вважаємо, що для найбільш достовірної оцінки фінансової децентралізації необхідним є обчислення показників децентралізації доходів, зазначених у таблиці 1.

Показники децентралізації доходів

Показник	Спосіб розрахунку	Тлумачення показника
Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	обсяг доходів місцевих бюджетів / обсяг доходів зведеного бюджету	Характеризує формальну роль місцевих органів влади у розподілі фінансових ресурсів
Частка власних доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів / обсяг доходів зведеного бюджету	Характеризує фактичну роль місцевих органів влади у розподілі фінансових ресурсів
Частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Характеризує рівень самостійності місцевих бюджетів з урахуванням переданої їм державою на довгостроковій основі додаткової доходної бази. Є оберненим показником до частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів.
Частка місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Характеризує частину доходів цих бюджетів, які формуються за рахунок податків і зборів, що встановлюються ОМС.
Частка доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів бюджетів розвитку місцевих бюджетів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Дає інформацію про те, який обсяг надходжень місцевих бюджетів спрямовується на здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності.

Побудовано автором на основі (Корнєєв, 2009, с. 275; Кравченко, 1999, с. 487; Луніна, 2016, с. 61; Бориславська, 2012, с. 212; Осипенко, 2016, с. 233; Сало, 2013, с. 324; Бикидарова, 2010, с. 145).

Під час дослідження фінансової децентралізації необхідним є визначення кількісних параметрів її оцінки. Лише за допомогою конкретних числових даних можна робити обґрунтовані висновки про незалежність місцевого самоврядування, проведення реформи децентралізації влади в країні або, навпаки, про посилення ролі центральних органів влади у розподілі фінансових ресурсів.

Для проведення оцінки фінансової децентралізації в Україні були використані інформаційні матеріали та статистичні дані Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень, Міністерства фінансів, Державної казначейської служби за 2013-2017 рр. Результати розрахунку показників, які відображають рівень децентралізації доходів місцевих бюджетів наведені у таблиці 2.

Показники децентралізації доходів

Показник, млн. грн.	Рік, %				
	2013	2014	2015	2016	2017*
Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	49,9	50,8	45,2	46,8	49,4
Частка власних доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	23,8	22,2	18,5	21,8	22,6
Частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах місцевих бюджетів	47,6	43,6	40,9	46,6	45,7
Частка доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів	6,0	4,8	7,9	12,8	9,8
Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів	3,3	3,5	9,2	11,6	10,5

Розраховано автором на основі даних річних звітів про виконання бюджету Казначейської служби України (Казначейська служба України, 2017).

Протягом досліджуваного періоду частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті мала різновекторне спрямування, так знизившись у 2013-2015 рр. із 49,9 % до 45,2% у подальшому вона знову почала зростати, склавши 49,4 % у 2017 році.

Частка власних доходів місцевих бюджетів (тобто, доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів) у зведеному бюджеті мала тенденцію до незначного падіння у 2013-2014 роках та до підвищення у 2015-2017 роках. У 2017 р. значення цього показника становило 22,6 %.

Частка власних доходів у загальному підсумку доходів місцевих бюджетів за досліджуваний період не відзначалась стабільною динамікою. Так, подібно до попереднього показника, знижуючись до 2015 р., у 2016 р. вона суттєво зросла, однак відразу ж наступного 2017 р. знову скоротилась і склала 45,7 %.

Частка доходів бюджету розвитку у 2015-2017 рр. істотно виросла майже у 2 рази порівняно з 2013-2014 рр., склавши 9,8% у 2017 році. Звідси випливає, що місцеві органи влади основну частину коштів бюджету спрямовували на здійснення заходів щодо будівництва, реконструкції і реставрації об'єктів виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури. Разом з тим, із доходів бюджету розвитку у 2015 р. було вилучено єдиний податок (БКУ, 2015, ст. 71), як наслідок зросло фінансування за рахунок коштів, переданих із загального фонду відповідного бюджету (рис. 1).

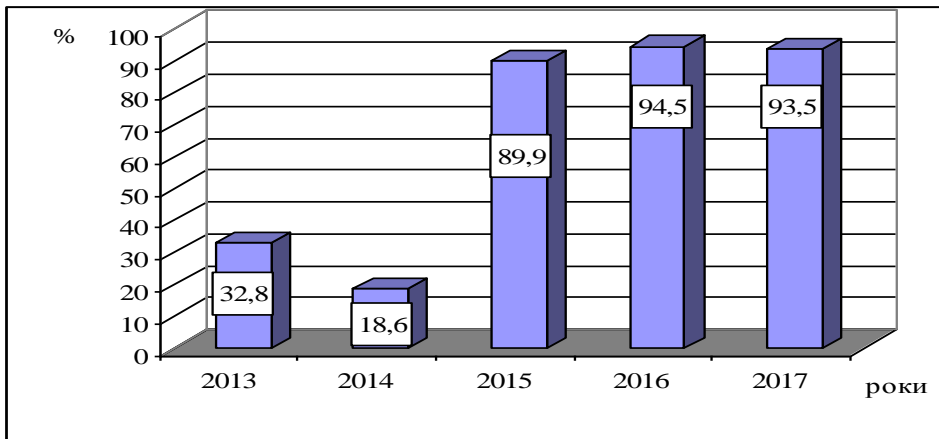

Рис. 1. Частка надходжень із загального фонду місцевих бюджетів у доходах бюджетів розвитку

Складено автором на основі (Бюджетний моніторинг, 2017).

Місцеві податки і збори починаючи із 2015 р. підвищили свою значимість, забезпечивши станом на 2017 р. 10,5 % від доходів місцевих бюджетів. Такі зміни стали наслідком чергової податкової реформи та трансформації структури податкової системи України. Зокрема у 2015 р. відбулись зміни елементів місцевих податків і зборів, а саме правил визначення об'єкта, бази оподаткування і розширенням кількості платників. У цьому ж році земельний податок і орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності були віднесені до складу місцевих податків і зборів, що дало можливість розширити повноваження органів місцевого самоврядування щодо їх встановлення. Також розширення системи місцевого оподаткування було пов'язане зі зростанням надходжень від єдиного податку у зв'язку з включенням до його складу колишнього фіксованого сільськогосподарського податку та широкого використання єдиного податку для оптимізації оподаткування, передусім, у роздрібній торгівлі та ІТ-галузі. Зростання частки забезпечило також розширення бази податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та введення оподаткування нежитлової нерухомості.

В умовах пошуку оптимальних шляхів проведення реформи місцевого самоврядування важливими є питання перенесення тих чи інших податкових платежів на місцевий рівень, закріплення загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, розширення податкових повноважень органів місцевої влади (Підцерковний, 2015, с. 99). Протягом 2015-2017 років надходження від місцевих податків і зборів займали друге місце у структурі доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) після ПДФО (рис. 2).

Як помітно із вищенаведеного рисунку, у 2015-2017 роках порівняно з 2013-2014 роками відбулося зниження частки ПДФО у доходах місцевих бюджетів приблизно на 15%. Це пояснюється тим, що у 2015 р. у зв'язку зі змінами до глави 11 Бюджетного кодексу, були введені в дію нові пропорції зарахування надходжень від ПДФО до місцевих бюджетів: 15% замість 25% до обласних бюджетів, 60% замість 75% до бюджетів міст обласного значення, 40% замість 50% до бюджету міста Києва.

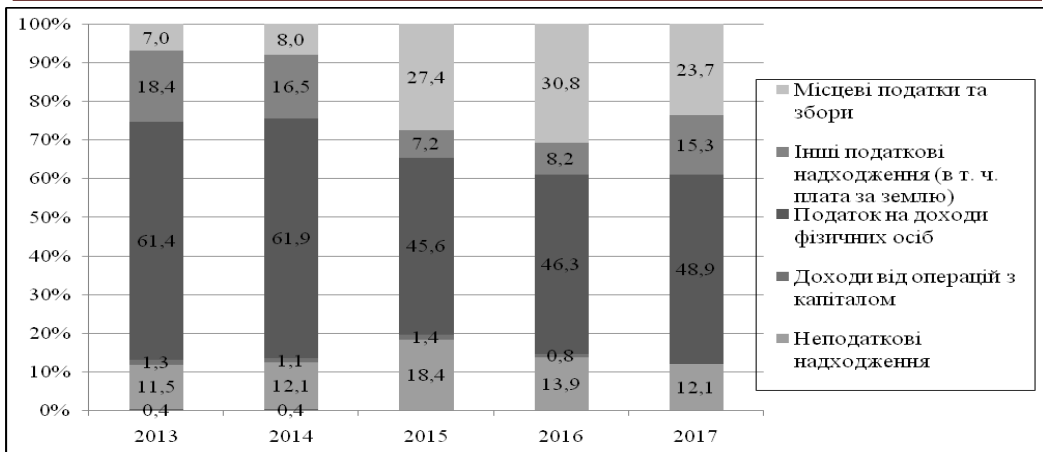

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів у 2013–2017 роках без урахування міжбюджетних трансфертів

Складено автором на основі (Бюджетний моніторинг, 2017).

Обговорення. Узагальнюючи результати можна відмітити, що отримані значення частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті свідчать про те, що рівень перерозподілу фінансових ресурсів через місцеві бюджети, незважаючи на всі зміни у сфері децентралізації, лишається стабільним. На сьогодні місцеві бюджети формують дещо менше половини доходів зведеного бюджету, тобто і надалі більшість доходів централізується у державному бюджеті.

Частка власних доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у зведеному бюджеті є індикатором рівня фактичного розподілу фінансових ресурсів місцевими органами влади. Розраховані показники свідчать, що лише четверта частина доходів зведеного бюджету надходить у повне розпорядження місцевим органам влади. Вважаємо, що у контексті децентралізаційних процесів цей показник є досить низьким для забезпечення їх фінансової самостійності.

Проведений аналіз свідчить, що практично всі доходи бюджету розвитку формуються за рахунок коштів, переданих із загального фонду відповідного бюджету. Така ситуація призводить до того, що ОМС, які характеризуються низьким рівнем фінансової самодостатності, будуть, у першу чергу, спрямовувати доходи бюджету на вирішення поточних проблем, а не на розвиток регіону.

До того ж варто відмітити, що так і не вдалось досягнути стійкого зростання частки місцевих податків та зборів у структурі надходжень місцевих бюджетів. Аналіз надходжень до місцевих бюджетів, а також зміни частки власних доходів у їх структурі свідчить проте, що проведені в межах реформи зміни, а саме передача на місцевий рівень 10 % надходжень від податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток, які сплачують підприємства, що перебувають у державній власності), акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів, 100% плати за надання адміністративних послуг та державного мита не дозволили повною мірою компенсувати вилучення ПДФО, а тому не сприяють зміцненню фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та не відповідають проголошеному напрямку реформ в контексті розпочатої децентралізації.

Виявлені коливання показників децентралізації доходів свідчать про відсутність планомірного та дієвого процесу передачі фінансових повноважень на місця та дозволяють зробити висновок, що органи місцевого самоврядування мають обмежений вплив на формування власних фінансових ресурсів. В Україні, фактично, продовжує здійснюватися централізоване збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів.

Висновки. Зміни до бюджетного та податкового законодавства, які набули чинності у 2015 р., забезпечили розширення власної дохідної бази органів місцевої влади. Разом з тим, встановлено, що рівень фінансової децентралізації в Україні залишається недостатнім та його зростання не має чітко вираженої позитивної тенденції, що є свідченням низької неефективності децентралізаційних реформ в Україні. У світлі останнього, перспективами подальших досліджень є наукове обґрунтування шляхів активізації процесів децентралізації, зокрема у напрямку надання місцевим органам самоврядування достатніх фінансових ресурсів для виконання ними покладених на них обов'язків щодо забезпечення регіонального розвитку.

References:

1. Bikidarova, N. O. Finansova decentralizaciâ mîsceaogo samovrâduvannâ [Financial decentralization of local self-government]. *Ekonomîčnij visnik Donbasu*, 2 (20), 145-151.
2. Borislavska, O., Zaveruha Ī., Skolik A. *Decentralizaciâ publičnoï vladi: dosvid êvropskikh kraĭn ta perspektivi Ukraĭni*. Centr politiko-pravovih reform. Kyiv, Vyd-vo Moskalenko O. M.
3. Īnstitut bûdžetu ta socialno-ekonomîčnih doslidžen (2017). *Bûdžetnij monitoring*. Retrieved from <http://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategory>
4. Valigura, V., Ambrik, L. Finansovî efekti fiskalnoï decentralizaciï v Ukraĭni [Financial effects of fiscal decentralization in Ukraine]. *Svit finansiv*. 2 (47). 123-135.
5. Gluha, Â. G., Bondarenko, O. O. Osnovni pidhodi šodo rozrahunku rivnâ fiskalnoï decentralizaciï [The main approaches to calculating the level of fiscal decentralization]. *Visnik Akademii mitnoï službi Ukraĭni*. Economy. 2. 139-144.
6. Deržavna kaznačejska služba Ukraĭni (2018). *Vikonannâ Deržavnogo bûdžetu*. Oficijnij veb-sajt. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/>
7. Kornêêv, M. V. Finansova avtonomiâ organiv mîscevoogo samovrâduvannâ [Financial autonomy of local self-government bodies]. (Doctoral dissertation). Sumi.
8. Kravčenko, V. Ī. *Miscevi finansi Ukraĭni [Local Finances of Ukraine]* Pidručnyk. Naukovodoslidnij finansovij ĭn-t. Kyiv, Vyd-vo Znannâ.
9. Lunina, Ī. O. Bûdžetna decentralizaciâ: cili ĭ naprâmi reform [Budget Decentralization: Goals and Directions of Reform]. *Ekonomika Ukraĭni*. 1. 61-75.
10. Mihajlenko, S., Zubrilina, S. (2014). Finansovo-bûdžetna decentralizaciâ: ocinka rivnâ ta naprâmi rozširennâ [Fiscal decentralization: assessment of the level and directions of expansion]. *Visnik TNEU*. 4. 95-102.
11. Osipenko, S. O. Miscevi bûdžeti v umovah decentralizaciï finansovih resursiv (Doctoral dissertation). Melitopol.
12. Pavliha, N. V. Principi prostorovogo menedžmentu stalogo rozvitku [Principles of large-scale management of sustainable development]. *Ekonomika Ukraĭni*, 1, 40-45.
13. Pidkerkovnij B. V. Sutnist podatkovoï avtonomiï organiv mîscevoogo samovrâduvannâ [Essence of tax autonomy of local self-government bodies]. *Sučasnij stan ekonomiki: problemi ta perspektivi rozvitku : materialy mîžnarodnoï naukovo - praktičnoï ĭnternet-konferenciï ekonomîčnogo sprâmuwannâ*. Ternopil, 99-101.

14. Krisovatij, A. Ī., Gerčakivskij, S. D., Ībragimov, M. R. *Regionalna fiskalna politika: teoretični zasadi ta praktični dominantni realizaciï v Ukraïni* [Regional fiscal policy: theoretical foundations and practical dominant in Ukraine]. Ternopil, vyd-vo TNEU.
15. Salo, T. V. Decentralizaciâ finansovoï sistemi: stan ta ocïnka rïvnï v Ukraïni [Decentralization of the financial system: state and assessment are equal in Ukraine]. *Efektivnist deržavnogo upravlinnâ*. Lvïv, Vyd-vo LRĪDU NADU, 324–330.
16. *Slovník ukraïnskoï movi: v 11 tt. (1970-1980)*. Kyiv, Naukova dumka, vol. 2. Retrieved from http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukraïnskoï_movy_v_11_tomakh
17. Hlïvnij, V., Grizoglazov, D. Fiskalna decentralizaciâ na mïsevomu rïvnï [Fiscal decentralization at the local level]. *Rinok cïnnih paperïv Ukraïni*. 8. 25-28.

WARIACYJNOŚĆ WYPEŁNIENIA TREŚCIĄ KRAJOWEJ WIEDZY PRZYRODNICZEJ W PRZEKROJU NAJLEPSZYCH ŚWIATOWYCH TRADYCJI OŚWIATOWYCH (IX - XIX w.)

Mykola Chumak

*doctor nauk pedagogicznych, docent Katedry Teorii i Metodyki
Wykładania Fizyki i Astronomii, Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego
imienia M. Drahomanowa, (Kijów, Ukraina)
chumak.m.e@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł porusza problematykę z zakresu wariacyjności treści krajowej wiedzy przyrodniczej, która została zdeterminowana przez wydarzenia historyczne z IX-XIX w., co miało wpływ na dalszy całościowy rozwój oświaty. Omówiono wpływ idei bizantyjsko-europejskiej na zainteresowanie determinantą społeczno-kulturową, która odzwierciedlała się w dyferencjacji przedmiotowej procesu naukowo-wychowawczego we współczesnych granicach terytorium ukraińskiego.

Przedmiotem badań było treściowe napełnienie krajowej wiedzy przyrodniczej w przekroju najlepszych światowych tradycji oświatowych w wyznaczonym okresie historycznym.

Celem artykułu jest przeanalizowanie wariacyjnej treści krajowej wiedzy przyrodniczej poprzez pryzmat światowych tradycji oświatowych z IX-XIX w.

Metodologicznym instrumentem badań była metodyka biograficzna, chronologiczno-treściowa, etapowo-problematiczna, historyczno-genetyczna, historyczno-pedagogiczna oraz porównawcza.

Zaznaczono ścisły związek faktu historycznego przyjęcia chrześcijaństwa z pogłębieniem przyrodniczego napełnienia wiedzy, co zostało uwarunkowane przez szereg potrzeb obiektywnych: terytorialne rozszerzenie religii światowej, bliskie międzyetniczne kontakty, nawiązanie relacji handlowych, pogłębienie związków dyplomatycznych między państwami, reforma oświaty i kultury. W autorskim podejściu zwrócono uwagę na szczegółową analizę bogactwa danych informacyjnych wykorzystywanych w procesach naukowo-wychowawczych, które w głównej mierze czerpano z dawnych zabytków i ksiąg historycznych włączonych do procesu oświatowego.

Analiza problematyki tytułowej została ukształtowana w oparciu o analizę najlepszych historyczno-pedagogicznych personaliów badanej epoki, którzy zajmowali się problematyką wysokiej ideowości poglądów pedagogicznych i przekonań współczesnych naukowców. Ponowne przemyślenie wyznaczonego przedmiotu realizowano poprzez uwzględnienie całościowej, aksjologicznej, humanistycznej oraz osobowościowo zorientowanej konstrukcji badań.

Uwaga badawcza autora została skoncentrowana na odzwierciedleniu stopniowego rozwoju wiedzy przyrodniczej poprzez pryzmat samorealizacji osobistej, pobudowanie wzajemnego działania przedstawicieli inteligencji krajowej ze światem zewnętrznym.

Na poziomie teoretycznym uogólniono, iż inicjatywa społeczna progresywnych elit krajowych aktualizowała zagadnienie dotyczące masowej alfabetyzacji, praktycznego ukierunkowania treściowego napełnienia procesu naukowo-wychowawczego, niezbędność zastosowania nowych instytucji oświatowych na terytorium różnych jednostek administracyjno-terytorialnych naszego państwa. Odnotowano, iż taki progresywizm poglądowy dość często był tłumiony przez działające kierownictwo polityczne, jednak mimo to nie zrujnował się pod wpływem procesów z tamtych czasów.

Zauważono ścisły związek pomiędzy genezą krajowej wiedzy przyrodniczej, a tendencjami rozwoju najlepszych światowych tradycji oświatowych. Udowodniono, iż zainteresowanie przyrodnicze krajowego dorobku twórczego ówczesnych myślicieli

odzwierciedlało szczytną ideę treści organizacji procesu oświatowego, napełnionego faktami o państwie. Taka trajektoria rozwoju rzeczywistości oświatowej dała możliwość wszechstronnego rozwoju osobowości, jej rozwój zawodowy i ukierunkowanie do rozwoju aktualnego wówczas państwowotwórczego zagadnienia. Podkreślono praktyczne ukierunkowanie oraz znaczenie wiedzy przyrodniczej dla pogłębionego uświadomienia fizyczno-geograficznych osobliwości miejscowości rodzimej, co łączono w badanym okresie z wychowaniem w duchu patriotycznym i estetycznym.

Słowa kluczowe: treściowe napełnienie, geneza, nauki przyrodnicze, tradycje oświatowe.

CONTENT VARIABILITY OF DOMESTIC NATURAL KNOWLEDGE IN THE LIGHT OF THE BEST WORLD EDUCATIONAL TRADITIONS (IX – XIX centuries)

Mykola Chymak

*Candidate of Pedagogic Sciences Associate Professor of
the Department of theories and methods of teaching physics and astronomy
of National Pedagogical Dragomanov University, (Kiev, Ukraine)*

Abstract. The issue of the article addresses the variability of the content of natural science knowledge, which was accumulated during the IX - XIX centuries, during the progressive development of domestic education. The influence of the origins of the ideology of European humanism on the orientation of socio-cultural determinants, which was reflected in the development of education and the differentiation of the educational process content, is detailed.

The subject of the study is the content of the domestic natural sciences in the context of the best world educational traditions of the designated historical period.

The purpose of the article is to analyze the varied content of the national natural sciences through the prism of the world educational traditions of the IX - XIX centuries.

The research tools for the study were the biographical, chronological and content, incremental, historical and genetic, historical-pedagogical and comparative methods.

The analysis of the titled problem was based on the analysis of the best theoretical developments of the epoch under study, which challenged the high ideology of the pedagogical views and beliefs of contemporaneous Enlighteners. The rethinking of the studied problem was based on the consideration of a holistic axiological, humanistic, and personally oriented structure of the study.

The author's research attention is paid to reconsidering the progressive development of natural sciences through the prism of personal self-realization, building close interaction between representatives of the domestic intelligentsia and the outside world.

The author's view focuses on the natural saturation of informational data for the educational process of this period, taken mainly from ancient sources and historical books widely involved in the educational process. The close correlation between the historical fact of the converting to Christianity and the deepening of the natural sciences content, which was due to the objective need for the territorial expansion of the stated world religion, close interethnic communication, the establishment of trade relations, deepening of diplomatic relations between the states, reformation of education and the cultural sphere in general.

On the theoretical level, it has been summarized that the social initiative of the progressive national elite actualized the issue of mass literacy, the practical orientation of the educational process content, the need for the establishment of new educational institutions in the territory of various regional administrative subdivisions of our state. It is noted that such progressiveness of views often suffered considerable harassment on the part of the current political leaders of that time, but did not devalue under the influence of destructive processes.

The close connection between the genesis of the national natural sciences and the tendencies of development of the best world educational traditions is highlighted. It is proved

that the natural orientation of the national creative works of contemporary thinkers reflected the highly adaptive nature of the educational process organization, which was filled with natural science data. Such a trajectory of the development of educational reality enabled the full development of an individual, his further professional success and commitment to the solution of the national issue that was relevant at that time. The importance of natural sciences for a more profound rethinking of the physical and geographical features of their native land, which was correlated in the period under study with patriotic and aesthetic education, was emphasized.

Keywords: content, genesis, natural sciences, educational traditions.

ВАРІАТИВНІСТЬ ЗМІСТОВОЇ НАПОВНЕНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРИРОДНИЧИХ ЗНАТЬ У РОЗРІЗІ КРАЩИХ СВІТОВИХ ОСВІТНІХ ТРАДИЦІЙ (IX – XIX ст.)

Микола Чумак

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики
викладання фізики та астрономії, Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, (Київ, Україна)*

Анотація. Проблематика статті торкається варіативності змісту вітчизняних природничих знань, які детермінувалися історичною подією IX – XIX ст. та позначилися на поступальному розвитку освіти в цілому. Деталізовано вплив візантійсько-європейської ідейності на подальшу зорієнтованість соціокультурних детермінант, які віддзеркалювалися у предметній диференціації навчально-виховного процесу в сучасних межах української території.

Предметом дослідження виступила змістова наповненість вітчизняних природничих знань у розрізі кращих світових освітніх традицій означеного історичного періоду.

Метою статті є аналіз варіативного змісту вітчизняних природничих знань крізь призму світових освітніх традицій IX – XIX ст.

Методологічним інструментарієм дослідження послуговувалися біографічний, хронологічно-змістовий, поетапно-проблемний, історико-генетичний, історико-педагогічний та порівняльний методи.

Підкреслено тісний взаємозв'язок історичного факту прийняття християнства із поглибленням природничої наповненості знань, що обумовлювалося низкою об'єктивних потреб: територіального поширення світової релігії, тісного міжнаціонального спілкування, налагодження торгівельних відносин, поглиблення дипломатичних зв'язків між державами, реформування освіти та культурної сфери. Авторський погляд звернено на детальний аналіз природничої насиченості інформаційних даних для навчально-виховного процесу цього періоду, які черпалися в основному із давніх пам'яток та історичних книг, широко залучених до освітнього процесу.

Аналіз титульної проблематики засновувався на аналізі кращих історико-педагогічних персоналій досліджуваної епохи, які проблематизували високоідейність педагогічних поглядів та переконань тогочасних просвітників. Переосмислення визначеного предмету будувалося на врахуванні цілісного аксіологічного, гуманістичного та особистісного зорієнтованого конструкту дослідження.

Дослідницька увага автора зосереджувалася на відрефлексуванні поступального розвитку природничих знань крізь призму особистісної самореалізації, побудови тісної взаємодії представників вітчизняної інтелігенції із зовнішнім світом.

На теоретичному рівні узагальнено, що соціальна ініціативність прогресивної вітчизняної еліти актуалізувала на порядку денному питання масової грамотності, практичної зорієнтованості змістового наповнення навчально-виховного процесу,

необхідності заснування нових освітніх інституцій на території різних адміністративно-територіальних одиниць нашої держави. Зауважено, що така прогресивність поглядів нерідко зазнавала значних утисків зі сторони діючого політичного керівництва, проте не девальгувалася під впливом руйнівних процесів того часу.

Відрефлексовано тісний взаємозв'язок генезису вітчизняних природничих знань із тенденціями розвитку кращих світових освітніх традицій. Доведено, що природнича зорієнтованість вітчизняних творчих доробків тогочасних мислителів віддзеркалювала високоідейність змісту організації освітнього процесу, наповненого краєзнавчою фактажністю. Така траєкторія розвитку освітньої реальності уможливила всебічний розвиток особистості, її подальшу професійну успішність та цілеспрямованість до розв'язання актуального на той час питання власного державотворення. Підкреслено практичну зорієнтованість та значущість природничих знань для все більш глибокого переосмислення фізико-географічних особливостей рідної місцевості, що співвідносилось у досліджуваній період із патріотичним та естетичним вихованням.

Ключові слова: змістова наповненість, генезис, природничі науки, освітні традиції.

Introduction. The need for reform of the educational sphere on the principles of humanism and democracy, which has come to a halt today in the context of the demographic crisis, is increasingly actualizing the problem of the diversification of the content of the existing educational process. In order to solve the existing socio-cultural destruction in a holistic way, it is necessary to turn to the first sources of valuable historical and pedagogical ideas of domestic thinkers of different historical epochs, whose contribution to the modern socio-cultural treasury of our state is, in fact, invaluable. In such research approach, the axiological dimensions of interdisciplinary knowledge should be based on global trends in development (in particular, STEM Education).

Some aspects of the problem under study are found in the works of V. Andrushchenko, O. Sukhomlyns'ka, T. Zavgorodnaya, V. Syrotyuk, P. Gusak, T. Dudka and others. However, the question of the natural variation of knowledge in the context of the best educational traditions of certain centuries requires further study.

The purpose of the article is to analyze the varied content of the national natural sciences through the prism of the world educational traditions of the IX – XIX centuries.

According to the purpose, the main objectives of the study are defined as following (*the task*):

- to analyze the state of the investigated problem;
- to follow the peculiarities of the pedagogical theory and practice development during the researched historical epoch;
- to publicize national historical and pedagogical experience.

The research tools for the study were the biographical, chronological and content, incremental, historical and genetic, historical-pedagogical and comparative *methods*.

Historical and pedagogical preconditions of the IX - XIII centuries. An insight into the development of regional problems in the genesis of historical and pedagogical phenomena is a necessary tool for modernizing the content and improving the quality of education in each region of Ukraine. To get an objective characteristic of the preconditions that contributed to the formation of a particular pedagogical phenomenon or process, one should thoroughly analyze the social and cultural, and organizational preconditions prevailing on the territory of our state within the studied period.

Consideration of the historical and typological aspects of the development of natural sciences reflected some specific directions of the university education development

in particular regions of Ukraine. The discovery of the natural sciences genesis in terms of higher education became possible under the conditions of analysis of its essence, preconditions of formation, peculiarities of organization, and trends of development.

Natural knowledge was formed when the experienced generation realized the need to impart the knowledge about the peculiarities of their native land to the youth and correlated the issue with the basis of the patriotism development. Knowledge of the regional nature was an integral part of the traditional culture. An indication of this is the focus of folk rituals, customs, and holidays on the upbringing of children respectful of the nature of the region. Over time, the natural sciences acquired a more profound scientific content and turned into an independent branch of knowledge. Its practical implementation is the result of hard work of the galaxy of scientists and educators.

A significant influence on the development of natural sciences was the scientific data of chronicles and state documents that existed in the days of Kyiv Rus (IX-XIII centuries). Such data were applied and they served as a systematic informational and natural resource.

The accumulation of natural science in Kyiv Rus was under the influence of a number of prerequisites, including the establishment of a land property institute, the dominance of agriculture, the formation of trade connections, the influence of the pre-Christian and Christian vectors, the development of literacy and education, the establishment of libraries and icon painting schools.

In the first Ukrainian pedagogical references, there were many generalized materials of natural sciences. These include the Initial Chronicle (up to 1111). It featured such a characteristic: "... the territory of Kyiv Rus has its own soils, eternal, parental, grand-parental, purchased, that is, the fields, forests and hayfields, ponds and mills, and all other sorts of things ..." (Velychko, 1991). Even such a brief description opens to the reader all the greatness and natural wealth of the Ukrainian land.

The Kyiv Chronicle (up to 1200 years) stated: "And the city of Kyiv ... from the other side of the Dnieper River, which... is famous for the soils, forests and all kinds of arable land ..." (Myshanych, 1989). These chronicles are informative because they reflect the geographical location of the city and the level of development of natural resources.

The Galician-Volyn Chronicle (1201–1292) contained the following descriptions: "... and the outcrop and the rocks near Chernihiv ... on the rivers where there are the waterways to the cities, they did not construct the dams to make the grain supplies transportation possible..." (Myshanych, 1989). This passage indicates that at that time the natural descriptions were much generalized, informative and used as a summary land management report.

The "Tale of bygone years" chronicle contained such nature related materials: "And in that land, where the city of Kyiv, with its... cities and towns..., and also on the other bank of the Dnieper and Chernihiv ..." (Myshanych, 1989). These descriptions served as a unique verbal map, which described the locations of cities and the adjoined territories.

In the "Lay of Ihor's warfare", there was a description of the variety of birds (54) and rivers (23), while the "Russ Chronicle" listed 70 towns in Volyn alone (Lychacheva, 1985).

The chronicles content shows that the authors of those times were well aware of their own land as well as of the territory geography. In the first written references, the

attention is paid not only to the descriptions of the all-Ukrainian events but also to the facts of local life, which contained the nature description.

The written piece "The life and pilgrimage of Danyl, a hegumen of the Russ land", a Chernihiv monk gave the comparison of the Palestinian river Jordan and the Chernihiv river Snov: "... Jordan is like the river of Snov in terms of width, and in terms of depth, and it flows steeply and swiftly like the river of Snov ... In the mouth, the Jordan is as wide as the Snov ... On the Jordan banks, there are a lot of willow-like trees, though it is not our willow, it's only somehow similar to the shrub ... " (Voznyak, 1992). Similar essays were written by the clergy to spread education among the local population.

The opening of theological educational institutions (seminaries) and secular schools made a positive influence on the development of natural sciences in Slobozhanshchyna and Left-Bank Ukraine in the late XVIII – early XVIII centuries. This was caused by the fact that at that time the Christian religion was dominant in the formation of culture and education. From 1877 to 1884, the rector of the Podilsky Seminary, an Archpriest Mytrofan Symashkevich, together with his students, collected interesting materials of the natural content and published the works as follows: "Podillya Territory", "Historical and Ethnographic sketch of Podillya."

The historic transition from Kyiv Rus (IX-XIII centuries) to the Galician-Volyn Kingdom (XIII-XIV centuries) and the Cossack age (XVI-XVIII centuries) was marked by significant changes in the social, economic, political, cultural and educational spheres. These changes also affected the development of domestic natural knowledge. The fourteenth and eighteenth centuries clearly outlined the following organizational and socio-cultural trends of its development: penetration of the ideas of European humanism, pedagogical in particular, into the territory of Ukraine; the emergence and development of its own printing craft, which encouraged the dynamic spread of the natural knowledge and information; the emergence of new artistic genres, for example, portraying the local landscapes.

The source of natural sciences in the above-mentioned historical period was the county and territorial books, which were widely used in the educational process. There we can find the information about the origin of manufacture in Ukraine, the boundaries of settlements, and so on.

Characteristic features of the XIV-XVIII centuries. During the period of the Zaporizhzhian Sich, the people with a high level of geographical knowledge of the surrounding area enjoyed great respect among the local population as well as outside the state.

In the XVI century, the founder of the Sich Hetman Dmytro Baida-Vyshnevetsky collected the geographic information about the lower and middle flows of the Dnieper, the right bank of the Don, and handed them to the compilers of the first Russian map "Book on the Big drawing", which was published in 1627. As a result, the name of the Hetman entered the history of the scientific discovery of the Dnieper basin.

In the XVI-XVII centuries, the teachers of brother schools were well known for the high level of pedagogical skill: they were able to combine theoretical material (built on the child's experience) with the practical activities. The material was taught in the form of conversations with students and it was later on applied in practice by means of independent observations of the regional. The current textbooks were supplied with the data from the regional history and ethnographic material. The fundamentals of natural

sciences, which were taught in brother schools, had a significant impact on the development of national culture and self-awareness. It should be noted that such an educational system is viewed through the prism of national ethnography, which is a part of the national ethnographic study.

Ivan Vyshensky cared about imparting of the natural knowledge to the students. The author wrote: "And what comes from this land, where there are mountains, ... weeds, herbs, flowering herbs, I did not have to send anything to you in a gift, then I thought ... three ... flowers ... I am sending to your grace. These one - because the flowers are very needed, as an example or an image for the students ..." (Lyubar, 2003).

In the XVII-XVIII centuries, the social and cultural trends of the development of natural sciences emerged. They were the following: 1) thematic descriptions became an integral part of the state documents; 2) the criterion of the level of spiritual culture became education and science (including literacy); 3) Kyiv-Mohyla Academy turns into the main educational center of the natural sciences dissemination.

The founder of Kyiv-Mohyla Academy, Petro Mohyla made a significant contribution to the natural education of young people. In his work, "Anthology that is the prayers and education is useful for the soul. In the mental usefulness of the students and all the devotional ones saying the prayers" (K., 1636) the educator noted that due to the feeling of love for the land, the students formed an integral view of their ethnic belonging and genetic connection of the generations. It is worth noting that the scientist was one of the first to found the park area in the city of Kyiv (Siropolko, 2001).

The materials of the purchase certificate (1602) depict the landscape of the Southern Polissya at the beginning of the XVII century: "... with the islands of animals and birds, ponds, bridges ... rivers ... marshes ..." (Belozerskaya, 1898).

Bishop Yakiv Susha was one of the first naturalists of the Kholmshchyna. In his work "Phoenix" (1646), which was well-known in the scientific circles of that time, the author stated: "... the land of the Kholm flows with the streams, lives with the springs, abundant with ponds, famous for lakes, the rivers Bug and Vepr to Gdansk, Prypyat and Turia in the Polish distant lands, it sails its abundance to the Dnieper, in the end, it sufficiently decorates itself with meadows and forests" (Voznyak, 1992)

The hieromonk Mykhailo Losytsky was spreading the local knowledge all his life and was telling the students about the innate ability of each person to love his country. In the preface to the copy of the *Gustyn Chronicle* (1670), we can find the following words: "... every person has some kind of lust and love for the motherland and native land; it draws everyone like a magnet-stone to the iron ..." (Grinberg, 1999). The author further asserts that only due to the hard work of people who were not indifferent to the fate of the region, we have valuable written reminders about nature, because in the first place they cared about the fact that "when they are gone, the coming generation ... won't have the bygone things left unknown" (Grinberg, 1999). According to the hieromonk, if there were no chronicles, then "... without knowledge, everything would go to the ground together with the body, and people, as if in the darkness, would not know what had happened in the past" (Grinberg, 1999).

The book of Guillaume de Boplan "Description of Ukraine" (1650) describes how the regional nature contributed to the victory of the Cossacks "... no Pole could find out about this place" (Boplan, 1990). By this statement, the author sought to emphasize that the thematic knowledge was passed from generation to generation and was a national value.

Historical and pedagogical variability of the XIX century. Ever since ancient times, the Ukrainian people have been educated in the traditions of previous generations. This includes the pedagogical tradition of sharing the knowledge verbally about the native land, its wealth and people. The above-mentioned tradition was a part of natural sciences, which evolved through the active educational activities of the Ukrainian people. It is clear why the Chumaks were very well educated about the local lore. When they were traveling to Crimea for salt, they did not have to wander the paths of the steppe, because their landmarks were rivers, beams, graves, and the like.

A. Kozachkovsky's memoirs about the great Kobzar of Ukraine T. Shevchenko serve as the confirmation of the tradition to share natural-oriented knowledge verbally. The author wrote that during the trip to Pereyaslav, Taras Grygorovych "... quickly became acquainted with local fishermen ... and was extremely interested in everything connected with Ukraine, its past, its history, folk art ..." (Kozachkovskyj, 1982)

D. Yavornytsky in his work "The History of the Zaporizhzhya Cossacks" noted that the Cossacks were so educated that even "among the ... woody islands, the swamps, among the impenetrable and non-transparent reeds" they were well oriented in the surrounding area and won numerous victories (Yavornyczyk, 1990). This indicates that the natural sciences had an extremely important practical significance in public life.

Development of the domestic natural sciences in the XIX century contributed to the functioning of provincial scholarly archival commissions, which started in 1844. The purpose of their activities was to collect, process and preserve the archival sources. Commissions that worked in Ukrainian provinces turned into the centers of local lore work. Within the period of their operation (until 1918), they issued more than 500 copies of periodicals and collections.

T. Shevchenko was a member of the Kyiv Provincial Archival Commission. Presenting unique landscapes, beauty, greatness, and history of the native land to the public, he was able to show the harmony of man with the land. The poet believed a person to be educated and high-minded if he passionately loves his homeland, his country where he was born and lives. Based on the ethnographic approach, his creative work became a kind of driving force of difficult national revival. T. Shevchenko's "Picturesque Ukraine" album was very educative. He depicted "... the views that are available in Ukraine, remarkable of whether history or beauty ... as the people live ... as he once was living and doing" (Shevchenko, 1964). The motive that inspired Kobzar to the creation of this masterpiece was the desire to make the prominent places of his homeland, which he called "Picturesque Ukraine" better known (Shevchenko, 1964).

During the XIX century, natural knowledge proved itself a rather complex social and cultural phenomenon. The interest in knowing the homeland increased significantly and was revealed in the creation of museums, and deployment of the movement, which was called a motherland science (Razmustova, 1999). The Russian Geographical Society established the center for its development in 1845, where the Commission for the description of provinces of the Kyiv educational district was founded. It made a major contribution to the development of domestic natural sciences. In schools, the subject of ethnographic study (motherland science) was introduced, and it was the beginning of the development of the school natural cycle.

As a conclusion. Having analyzed the above-mentioned, we can see the formation of the first educational and natural initiatives in Ukraine, the only task was to comprehensively explore the native land and "equip" the younger generation with the

necessary border knowledge with the help of social forces. The activities of science and education representatives were carried out despite the lack of authority support at that time. Working independently in different parts of Ukraine, local circles of scientists and educators turned into the "academies of sciences on the ground". An example is the transformation of the Commission for the description of provinces of the Kyiv educational district into the Southwest Department of the Russian Geographical Society, which dealt with the accumulation of natural knowledge as well as its application in the educational process. The department became the first organization of Ukrainian study in Ukraine, which contemporary domestic and foreign teachers consider as a prototype of the National Academy of Sciences. All these steps were taken thanks to the hard work of millions of native educators who sought to impart the most valuable treasure that is the knowledge about their native land, to the young people.

Prospects of the further researches are seen in the study of the axiological content of the creative heritage of pedagogical personnel's, who have made a significant contribution to the development of higher education in various regions of the world.

Reference:

1. Belozerskaya, N. (1898). Ystorycheskyj zhurnal XVIII veka. Zhurnal Mynysterstva narodnogo prosveshheniya. Vol.1, p. 64 – 84.
2. Boplan G. (1990). Levasser de. Opys Ukrayiny. Lviv, s. 41.
3. Velychko S. V. (1991). Litopys. K.: Dnipro, 371 s.
4. Voznyak M. (1992). Istoriya ukrayinskoyi literatury: U dvox knygax. Lviv, kn.1, s. 182.
5. Grinberg L. (1999). Istory`ko–krayeznavchi aspekty u tvorchosti P.O. Kulisha. Istoriya Ukrayiny. Malovidomi imena, podiyi, fakty: Zbirnyk statej. – K., issue 6, s. 290.
6. Lyubar O.O. (2003). Istoriya ukrayinskoyi shkoly i pedagogiky: Chrestomatiya. K.: T–vo «Znannya», 766 s.
7. Kozachkovskij A. (1982). Iz spogadiv pro T. G. Shevchenka. Spogady pro T. Shevchenka. K., s. 77.
8. Myshanych O. V. (1989). Litopys Ruskyj. K.: Dnipro, 591 s.
9. Razmustova T.O. (1999). Ystorycheskye modely kraevedenuya v Rossyji. Materyalu Vserossyjskoj nauchno–praktycheskoj konferencujy 10–11 dekabrya 1998 g. v Moskve. M.: CzDYuTur, s. 94–100.
10. Siropolko S. (2001). Istoriya osvity v Ukrayini. Lviv: Afisha, 664 s.
11. Lychacheva D. (1985). Slovo o polku Igorevim. M.: «Chudozhestvennaya literatura», 222 s.
12. Shevchenko T. G. (1964). Povne zibrannya tvoriv: U 6 t. K., issue 6, s. 78–193.
13. Yavornyczkij D. (1990). Istoriya zaporozkych kozakiv. Lviv, vol. 1, s.57.

SPIS TREŚCI CONTENTS

Oleh Batiuk

MOŻLIWOŚCI ZASTOSOWANIA SZTUCZNEJ INTELIGENCJI (AI) W NAUCZANIU STUDENTÓW W TRZECIM TYSIĄCLECIU	3
POSSIBILITIES OF USING THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) FOR EDUCATION OF STUDENTS IN THE THIRD MILLENNIUM	3

Olha Bohorodetska

DOŚWIADCZENIE WIELKIEJ BRYTANII W PROMOWANIU KSZTAŁCENIA WYŻSZEGO.....	14
THE UK EXPERIENCE IN THE FIELD OF PROMOTION OF HIGHER EDUCATION	14

Serhii Hrytsiuk, Serhii Kozibrotskyi

PEDAGOGICZNE WARUNKI REALIZACJI POTENCJAŁU DYDAKTYCZNEGO KWESTÓW W ZAKRESIE ROZWOJU UMIEJĘTNOŚCI RUCHOWYCH ORAZ NAWYKÓW WŚRÓD MŁODSZYCH UCZNIÓW	25
PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE QUESTS DIDACTIC POTENTIAL ON THE DEVELOPMENT OF JUNIOR PUPILS MOTOR SKILLS.....	25

Oleksii Humin, Duchyminska Lesia

O NIEKTÓRYCH PRAWNO-NORMATYWNYCH ZASADACH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZY WYKONYWANIU KAR NA UKRAINIE	35
ABOUT SOME REGULATORY LEGAL FRAMEWORK OF THE FIGHT AGAINST CRIME IN THE SPHERE OF EXECUTION OF PUNISHMENTS	35

Mariia Dolynska

GENEZA I EWOLUCJA INSTYTUCJI ŚLUBOWANIA NOTARIUSZA NA TERENIE UKRAINY.....	41
GENESIS AND EVOLUTION OF THE INSTITUTION OF NOTARY OATH ON THE TERRITORY OF UKRAINE	41

Tetiana Ivanina

BUDŻETOWANIE GENDER JAKO INSTRUMENT OSIĄGNIĘCIA RÓWNOŚCI GENDER NA UKRAINIE.....	53
GENDER BUDGETING AS A TOOL TO ACHIEVE GENDER EQUALITY IN UKRAINIAN	53

Oksana Kalishchuk

ASPEKTY PRAWNE OCENY KONFRONTACJI POLSKO-UKRAIŃSKIEJ PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ	62
LEGAL ASPECTS OF INTERPRETING THE UKRAINIAN-POLISH CONFRONTATION IN THE YEARS OF THE WORLD WAR II	62

Serhii Kolb, Alona Hodelewska-Konowalowa

O METODOLOGI BADAŃ W NIEKTÓRYCH DZIEDZINACH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ.....	71
ABOUT RESEARCH METHODOLOGY IN SOME AREAS OF THE FIGHT AGAINST CRIME.....	71

Oleksandr Kolb, Ivan Kolb

O PRAWNYCH ZASADACH ZASTOSOWANIA SIŁY FIZYCZNEJ I ŚRODKÓW SPECJALISTYCZNYCH WOBEC SKAZANYCH W ZAKŁADACH KARNYCH UKRAINY.....	77
PRINCIPLES OF APPLICATION OF PHYSICAL FORCE ACTIONS AND SPECIAL PROTOCOLS TO PROFESSIONAL COLONIES IN UKRAINE	77

Oleksyiy Koryakin

TEORETYCZNE RAMY DLA ROZWOJU PRZYWÓDZTWA PRZYSZŁYCH MASTERS.....	83
THEORETICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF LEADERSHIP OF THE FUTURE MASTERS.....	83

Petro Krul

INNOWACYJNY MODEL NOWOCZESNEJ ZAWODOWEJ EDUKACJI MUZYCZNEJ.....	94
INNOVATION MODEL OF MODERN VOCATIONAL MUSIC EDUCATION.....	94

N. Kuzniecowa, O. Rużycka

KWESTIA NAUKOWO-PEDAGOGICZNEGO PRZYGOTOWANIA OSÓB UBIEGAJĄCYCH SIĘ O NADANIE STOPNIA DOKTORA FILOZOFII W WARUNKACH REFORMOWANIA SYSTEMU EDUKACJI UKRAINY	100
THE QUESTION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL TRAINING FOR CANDIDATES TAKING A POSTGRADUATE COURSE AND PURSUING DOCTOR OF PHILOSOPHY DEGREE IN THE CONDITIONS OF REFORMING THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE	100

Volodymyr Ortynskyi, Roksolana Kolb

O NIEKTÓRYCH "RECEDYWACH" HISTORYCZNYCH WALKI Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZY WYKONYWANIU KAR NA UKRAINIE	111
ABOUT SOME HISTORICAL "RELAPSES" OF FIGHT AGAINST CRIMINALITY IN THE FIELD OF IMPLEMENTATION OF PUNISHMENTS OF UKRAINE	111

Nataliia Pavlikha, Yuliia Dolyniak

CECHY ROZWOJU REGIONALNYCH RYNKÓW USŁUG OŚWIATOWYCH W WARUNKACH INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ.....	118
THE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL EDUCATIONAL SERVICES MARKETS IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION.....	118

Yurii Paida

PRAWO DO SWOBODY ŚWIATOPOGLĄDU I RELIGII: ASPEKTY FILOZOFICZNE I PRAWNE.....	128
THE RIGHT TO FREEDOM OF CONVICTIONS AND RELIGION: PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS	128

Oksana Polinkevych

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA UNIWERSYTECIE INNOWACYJNYM.....	137
DEVELOPMENT OF ENTERPRISE IN INNOVATION UNIVERSITY	137

Nataliia Savina, Monika Yavorska

PODEJŚCIE METODYCZNE PRZY ORGANIZACYJNO-PRAWNYM ZABEZPIECZENIU REFORM W PAŃSTWIE.....	148
METHODICAL APPROACH OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL PROTECTION OF REFORMS IN THE COUNTRY	148

Liudmyla Strilchuk

POLSKO-UKRAIŃSKA DYSKUSJA DOTYCZĄCA WYDARZEŃ NA WOŁYNIU PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ: OSIĄGNIĘCIA I PROBLEMY	157
POLISH-UKRAINE DISCUSSION ON EVENTS IN THE FOLK IN THE YEARS OF THE SECOND WORLD WAR: GIFTS AND DIFFICULTIES. ..	157

Ivan Tychyna

PRZYCZYNY ORAZ OSOBLIWOŚCI LIKWIDACJI SPÓŁKI "PROSWITA" NA WOŁYNIU W LATACH 1928 – 1933.....	165
CAUSES AND FEATURES OF LIQUIDATION OF THE ENTERPRISE "PROJECT" IN VOLYNIA: 1928 - 1933 YEARS	165

Oksana Usova, Oleksandr Solohub, Volodymyr Zakhoshyi, Tetiana Solohub

PROBLEMATYKA ZAKRESU AKTYWNOŚCI RUCHOWEJ WŚRÓD DZIECI I NASTOLATKÓW W GODZINACH POZALEKCYJNYCH.....	171
PROBLEMS IN VOLUME OF CHILDREN AND ADOLESCENTS MOTOR ACTIVITY AT THE EXTRACURRICULAR TIME.....	171

Myroslava Filipovich, Yaroslava Yarosh

POŁĄCZENIE OBYWATELI W UKRAIŃSKIM PROCESIE PAŃSTWOTÓRCZYM	181
ASSOCIATION OF CITIZENS IN UKRAINIAN STATE BUILDING PROCESS	181

Natalia Folomeeva

WYKORZYSTANIE SPRZĘTU WOKALNEGO W KLASIE KURSU W PRZYGOTOWYWANIU PROFESJONALNYM	190
USE OF VOCAL TECHNIQUES IN VOCAL CLASS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING	190

Iryna Tsymbaliuk

OCENA POZIOMU DECENTRALIZACJI FINANSOWEJ NA UKRAINIE WEDŁUG WSKAŹNIKÓW KSZTAŁTOWANIA CZĘŚCI DOCHODOWEJ BUDŻETÓW LOKALNYCH.....	200
EVALUATION OF THE LEVEL OF FINANCIAL DECENTRALIZATION IN UKRAINE BASED ON THE INDICATORS OF THE LOCAL BUDGET REVENUES FORMATION	200

Mykola Chumak

WARIACYJNOŚĆ WYPEŁNIENIA TREŚCIĄ KRAJOWEJ WIEDZY PRZYRODNICZEJ W PRZEKROJU NAJLEPSZYCH ŚWIATOWYCH TRADYCJI OŚWIATOWYCH (IX - XIX w.)	210
CONTENT VARIABILITY OF DOMESTIC NATURAL KNOWLEDGE IN THE LIGHT OF THE BEST WORLD EDUCATIONAL TRADITIONS (IX – XIX centuries)	211

- ✓ redakcja nie zawsze zgadzają się z poglądami autorów publikacji.
- ✓ artykuły publikowane są w wersji autorskiej. ewentualne zmiany redakcyjnej treści bez zgody autora.
- ✓ redakcja zastrzega sobie prawa do ograniczenia tekstów, jeżeli przekraczają oni 10 stron.
- ✓ redakcja zastrzega sobie prawa do dystrybucji materiałów czasopisma, chyba że postanowiono inaczej w umowie z autorem.

Wydawca:

Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej w Lublinie
Adres: ul. Tulipanowa 47, 20-827 Lublin, Tel: (081) 742-68-53
www.isaplublin.pl, email: kontakt@isaplublin.pl

KRS: 0000376930, NIP: 7123238441, REGON: 060730915

Rachunek bankowy: BANK PEKAO SA nr 67 1240 2470 1111 0010 3831 8426

Druk: KWANT STUDIO
Radosław Orłowski
22-300 Krasnystaw, ul. Mikołaja Reja 5
Nakład: papier – 100 szt.